MINISTERUL EDUCAŢIEI NAŢIONALE

Marcela GRAȚIANU • Alexandru POPP

ELEMENTE DE LIMBĂ LATINĂ ŞI DE CULTURĂ ROMANICĂ

Manual pentru clasa a VII-a

7

Aramis
AROBS Transilvania Software

Acest manual este proprietatea
Ministerului Educației Naționale.

Acest manual școlar este realizat în conformitate cu
Programa școlară aprobată prin OM nr. 3393/28.02.2017

Numărul de telefon european de
asistență pentru copii:

116.111

MINISTERUL EDUCAŢIEI NAŢIONALE

Marcela GRAȚIANU • Alexandru POPP

ELEMENTE DE LIMBĂ LATINĂ ŞI DE CULTURĂ ROMANICĂ

Manual pentru clasa a VII-a

Aramis

AROBS
Transilvania Software

Manualul a fost aprobat prin Ordinul ministrului educației naționale nr. 4500 din data 18.07.2019.

Manualul este distribuit elevilor în mod gratuit, atât în format tipărit, cât și în format digital.

Inspectoratul Școlar ....

Școala/Colegiul/Liceul ....

ACEST MANUAL A FOST FOLOSIT:

Anul	Numele elevului	Clasa	Anul școlar	Aspectul manualului*			
				format tipărit		format digital	
				la primire	la predare	la primire	la predare
1							
2							
3							
4							

Pentru precizarea aspectului manualului se va folosi unul dintre următorii termeni:* ***nou, **bun**, **îngrijit**, **neîngrijit**, **deteriorat**.*

- Cadrele didactice vor verifica dacă informațiile înscrise în tabelul de mai sus sunt corecte.
- Elevii nu vor face niciun fel de însemnări pe manual.

Referenți:	**Lector universitar doctor Ioana Munteanu, Universitatea București** **Prof. dr. grad didactic I Despina Mincu-Georgescu, Liceul „Mihail Kogălniceanu“, Snagov** **Prof. grad didactic I Zinica Ionescu, Liceul Teoretic „Dante Alighieri“, București**
Redactare:	Iuliana Voicu
DTP:	Irina Geambașu
Corectură:	Eugenia Oprea
Ilustrații:	Nicușor Petrescu, Shutterstock.com
Regie animații:	Claudiu Isopescul, Cătălin Georgescu, Alexandru Peneș
Voce:	Laura Udrea

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Naţională a României.

ISBN 978-606-009-189-9

Copyright © 2019 Aramis Print s.r.l. toate drepturile rezervate

Aramis Print s.r.l. • Redacția și sediul social: B-dul Metalurgiei nr. 46-56, cod 041833, sector 4, București, O.P. 82 – C.P. 38
Tel.: 021.461.08.10/14/15; fax: 021.461.08.09/19; e-mail: office@edituraaramis.ro; office@megapress.ro
Departamentul desfacere: tel.: 021.461.08.08/12/13/16; fax: 021.461.08.09/19; e-mail: desfacere@edituraaramis.ro
www.librariaaramis.ro

CUPRINS

Recapitulare inițială 7

Unitatea I. Elemente de limbă latină 9

1. Geneza limbilor – Limbă-mamă/Limbă-fiică, relația dintre factorul istoric și cel lingvistic 10
    1.1. Familii de limbi/limbile indo-europene/limba latină și limbile romanice 10
    1.2. Limba – un organism viu 12
2. Alfabetul latin: egipteni > fenicieni > greci > romani > alfabetul pe care îl folosim astăzi 14
    2.1. Cifre romane – cifre arabe 16
    2.2. Semne lingvistice folosite ca simboluri în domeniul științelor 19
3. Lexic: istoria cuvintelor, de la latină la limbile moderne 21
    3.1. Diferența dintre moștenire și împrumut 21
    3.2. Fondul latin al limbii române 24
    3.3. Lexic latin în alte limbi romanice 26
    3.4. Cuvinte de origine latină în limbi neromanice (cu insistență pe limba engleză) 28
    3.5. Vocabular internațional de origine greco-romană în diverse domenii ale cunoașterii (științe exacte și discipline socio-umane) 31
4. Elemente de flexiune în limba latină şi în limba română (/limbi romanice) – analogii 37
    4.1. Structura cuvântului. Evoluția în limbile moderne. Trăsături definitorii ale flexiunii nominale și verbale. Elemente de sintaxă 40
    4.2. Rolul cuvântului în enunț și context 43

Recapitulare 46
Evaluare 48
Recapitulare semestrială 49
Evaluare semestrială 52

Unitatea II. Elemente de civilizație greco-romană și de cultură romanică 53

1. Roma – de la cetatea lui Romulus la centrul lumii latinofone 54
    1.1. Puterea romană. Evoluția în timp și spațiu 54
    1.2. Procesul de romanizare 59
    1.3. Formarea culturii europene. Elemente de cultură și civilizație romanică 63
2. Panteonul greco-roman – imagine a universului și a societății umane. Zei și eroi: funcții și mituri fundamentale 67
3. Viața publică – viața privată. Mentalități 72
    3.1. Tipare socio-politice romane reflectate în actualitate (forme de organizare comunitară, relația public-privat, cetățean-stat, urban-rural etc.) 72
    3.2. Personalități romane 76
4. Arta greco-romană și moștenirea ei europeană 82

Recapitulare 89
Evaluare 90

Unitatea III. Valori greco-romane perene 91

1. Modele de gândire și de raportare la lume, fundamentate etic, civic și științific 92
    1.1. Modele de gândire și de raportare la lume, fundamentate etic (adevărul, binele personal/public, moderația, gloria etc.) și civic (puterea cuvântului, dialogul, respectul pentru celălalt, responsabilitate, cultura legii) 92
    1.2. Modele de gândire și de raportare la lume, fundamentate științific 102
2. Modele estetice în artă 104

Recapitulare 110
Evaluare 111
Recapitulare finală 113
Evaluare finală 115
Dicționar 117

COMPETENȚE GENERALE ȘI COMPETENȚE SPECIFICE

Unitatea de învățare	Competențe generale și competențe specifice	Conținuturi	Titlul lecției
I. Elemente de limbă latină	1. Receptarea adecvată a elementelor lingvistice esențiale ale limbii latine prin raportare la limba română și la alte limbi romanice/moderne 1.1. Identificarea unor elemente esențiale ale limbii latine în diverse contexte 1.2. Utilizarea elementelor lexicale și gramaticale într-o varietate de contexte, în limba latină și în limba română/ alte limbi romanice/moderne 2. Valorificarea elementelor de limbă, cultură și civilizație greco-romană în dezvoltarea personalității și în asumarea identității socio-culturale 2.1. Identificarea unor locuri, personaje, fapte, procese și concepte definitorii pentru civilizația romană 2.2. Identificarea unor modele culturale clasice relevante pentru reprezentarea lumii	Geneza limbilor – limbă-mamă / limbă-fiică, relația dintre factorul istoric și cel lingvistic Familii de limbi / Limbile indo-europene / Limba latină și limbile romanice Limba – un organism viu Alfabetul latin: egipteni > fenicieni > greci > romani > alfabetul pe care îl folosim astăzi Cifre romane – cifre arabe Semne lingvistice folosite ca simboluri în domeniul științelor Lexic: istoria cuvintelor, de la latină la limbile moderne Diferența dintre moștenire și împrumut Fondul latin al limbii române Lexic latin în alte limbi romanice Cuvinte de origine latină în limbi neromanice (cu insistență pe limba engleză) Vocabular internațional de origine greco-romană în diverse domenii ale cunoașterii (științe exacte și discipline socio-umane) Elemente de flexiune în limba latină și în limba română (/limbi romanice) – analogii Structura cuvântului. Evoluția în limbile moderne. Trăsături definitorii ale flexiunii nominale și verbale. Elemente de sintaxă Rolul cuvântului în enunț și context	**1. Geneza limbilor – limbă-mamă / limbă-fiică, relația dintre factorul istoric și cel lingvistic** 1.1. Familii de limbi / Limbile indo-europene / Limba latină și limbile romanice 1.2. Limba – un organism viu **2. Alfabetul latin: egipteni > fenicieni > greci > romani > alfabetul pe care îl folosim astăzi** 2.1. Cifre romane – cifre arabe 2.2. Semne lingvistice folosite ca simboluri în domeniul științelor **3. Lexic: istoria cuvintelor, de la latină la limbile moderne** 3.1. Diferența dintre moștenire și împrumut 3.2. Fondul latin al limbii române 3.3. Lexic latin în alte limbi romanice 3.4. Cuvinte de origine latină în limbi neromanice (cu insistență pe limba engleză) 3.5. Vocabular internațional de origine greco-romană în diverse domenii ale cunoașterii (științe exacte și discipline socio-umane) **4. Elemente de flexiune în limba latină și în limba română (/limbi romanice) – analogii** 4.1. Structura cuvântului. Evoluția în limbile moderne. Trăsături definitorii ale flexiunii nominale și verbale. Elemente de sintaxă 4.2. Rolul cuvântului în enunț și context **Recapitulare** **Evaluare** **Recapitulare semestrială** **Evaluare semestrială**

COMPETENȚE GENERALE ȘI COMPETENȚE SPECIFICE

Unitatea de învățare	Competențe generale și competențe specifice	Conținuturi	Titlul lecției
II. Elemente de civilizație greco-romană și de cultură romanică	1. Receptarea adecvată a elementelor lingvistice esențiale ale limbii latine prin raportare la limba română și la alte limbi romanice/moderne 1.1. Identificarea unor elemente esențiale ale limbii latine în diverse contexte 1.2. Utilizarea elementelor lexicale și gramaticale într-o varietate de contexte, în limba latină și în limba română/ alte limbi romanice/moderne 2. Valorificarea elementelor de limbă, cultură și civilizație greco-romană în dezvoltarea personalității și în asumarea identității socio-culturale 2.1. Identificarea unor locuri, personaje, fapte, procese și concepte definitorii pentru civilizația romană 2.2. Identificarea unor modele culturale clasice relevante pentru reprezentarea lumii 2.3. Integrarea faptelor de cultură și civilizație romană în actualitate	Roma – de la cetatea lui Romulus la centrul lumii latinofone Puterea romană. Evoluție în timp și spațiu Procesul de romanizare Formarea culturii europene. Elemente de cultură și civilizație romanică Panteonul greco-roman – imagine a universului și a societății umane. Zei și eroi: funcții și mituri fundamentale Viață publică – viață privată. Mentalități Tipare socio-politice romane reflectate în actualitate (forme de organizare comunitară, relația public – privat, cetățean – stat, urban – rural etc.) Personalități romane Arta greco-romană și moștenirea ei europeană	**1. Roma – de la cetatea lui Romulus la centrul lumii latinofone** 1.1. Puterea romană. Evoluție în timp și spațiu 1.2. Procesul de romanizare 1.3. Formarea culturii europene. **2. Panteonul greco-roman – imagine a universului și a societății umane. Zei și eroi: funcții și mituri fundamentale** **3. Viață publică – viață privată. Mentalități** 3.1. Tipare socio-politice romane reflectate în actualitate (forme de organizare comunitară, relația public – privat, cetățean – stat, urban – rural etc.) 3.2. Personalități romane **4. Arta greco-romană și moștenirea ei europeană** **Recapitulare** **Evaluare**
III. Valori greco-romane perene	1. Receptarea adecvată a elementelor lingvistice esențiale ale limbii latine prin raportare la limba română și la alte limbi romanice/moderne 1.1. Identificarea unor elemente esențiale ale limbii latine în diverse contexte 1.2. Utilizarea elementelor lexicale și gramaticale într-o varietate de contexte, în limba latină și în limba română/ alte limbi romanice/moderne 2. Valorificarea elementelor de limbă, cultură și civilizație greco-romană în dezvoltarea personalității și în asumarea identității socio-culturale 2.1. Identificarea unor locuri, personaje, fapte, procese și concepte definitorii pentru civilizația romană 2.2. Identificarea unor modele culturale clasice relevante pentru reprezentarea lumii 2.3. Integrarea faptelor de cultură și civilizație romană în actualitate	Modele de gândire și de raportare la lume, fundamentate etic (adevărul, binele personal/public, moderația, gloria etc.), civic (puterea cuvântului, dialogul, respectul pentru celălalt, responsabilitate, cultura legii) și științific Modele estetice în artă	**1. Modele de gândire și de raportare la lume, fundamentate etic (adevărul, binele personal/public, moderația, gloria etc.), civic (puterea cuvântului, dialogul, respectul pentru celălalt, responsabilitate, cultura legii) și științific** **2. Modele estetice în artă** **Recapitulare** **Evaluare** **Recapitulare finală** **Evaluare finală**

INSTRUCȚIUNI DE UTILIZARE A MANUALULUI

Titlu de lecție

Numărul unității

Secvența de învățare
- Reține!
- Observ și descopăr
- Descopăr și învăț

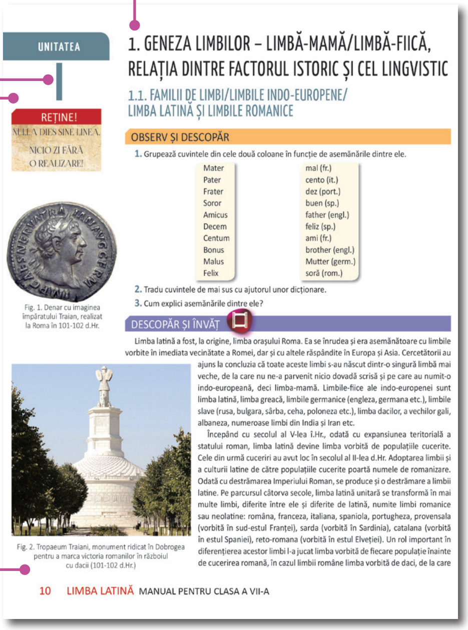

UNITATEA

I

1. GENEZA LIMBILOR – LIMBĂ-MAMĂ/LIMBĂ-FIICĂ, RELAȚIA DINTRE FACTORUL ISTORIC ȘI CEL LINGVISTIC

1.1. FAMILII DE LIMBI/LIMBILE INDO-EUROPENE/ LIMBA LATINĂ ȘI LIMBILE ROMANICE

REȚINE!
NULLA DIES SINE LINEA.
NICIO ZI FĂRĂ O REALIZARE!

Fig. 1. Denar cu imaginea împăratului Traian, realizat la Roma în 101-102 d.Hr.

OBSERV ȘI DESCOPĂR

1. Grupează cuvintele din cele două coloane în funcție de asemănările dintre ele.

Mater
Pater
Frater
Soror
Amicus
Decem
Centum
Bonus
Malus
Felix

mal (fr.)
cento (it.)
dez (port.)
buen (sp.)
father (engl.)
feliz (sp.)
ami (fr.)
brother (engl.)
Mutter (germ.)
soră (rom.)

2. Tradu cuvintele de mai sus cu ajutorul unor dicționare.

3. Cum explici asemănările dintre ele?

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

Limba latină a fost, la origine, limba orașului Roma. Ea se înrudea și era asemănătoare cu limbile vorbite în imediata vecinătate a Romei, dar și cu altele răspândite în Europa și Asia. Cercetătorii au ajuns la concluzia că toate aceste limbi s-au născut dintr-o singură limbă mai veche, de la care nu ne-a parvenit nicio dovadă scrisă și pe care au numit-o indo-europeană, deci limba-mamă. Limbile-fiice ale indo-europenei sunt limba latină, limba greacă, limbile germanice (engleza, germana etc.), limbile slave (rusa, bulgara, sârba, ceha, poloneza etc.), limba dacilor, a vechilor gali, albaneza, numeroase limbi din India și Iran etc.

Începând cu secolul al V-lea î.Hr., odată cu expansiunea teritorială a statului roman, limba latină devine limba vorbită de populațiile cucerite. Cele din urmă cuceriri au avut loc în secolul al II-lea d.Hr. Adoptarea limbii și a culturii latine de către populațiile cucerite poartă numele de romanizare. Odată cu destrămarea Imperiului Roman, se produce și o destrămare a limbii latine. Pe parcursul câtorva secole, limba latină unitară se transformă în mai multe limbi, diferite între ele și diferite de latină, numite limbi romanice sau neolatine: româna, franceza, italiana, spaniola, portugheza, provensala (vorbită în sud-estul Franței), sarda (vorbită în Sardinia), catalana (vorbită în estul Spaniei), reto-romana (vorbită în estul Elveției). Un rol important în diferențierea acestor limbi l-a jucat limba vorbită de fiecare populație înainte de cucerirea romană, în cazul limbii române limba vorbită de daci, de la care

Fig. 2. Tropaeum Traiani, monument ridicat în Dobrogea pentru a marca victoria romanilor în războiul cu dacii (101-102 d.Hr.)

10 LIMBA LATINĂ MANUAL PENTRU CLASA A VII-A

Secvență de lucru
- Știai că?
- Aplicații

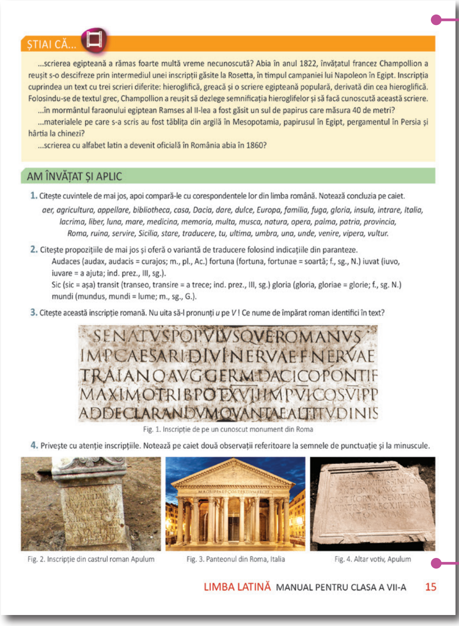

ȘTIAI CĂ...

...scrierea egipteană a rămas foarte multă vreme necunoscută? Abia în anul 1822, învățatul francez Champollion a reușit s-o descifreze prin intermediul unei inscripții găsite la Rosetta, în timpul campaniei lui Napoleon în Egipt. Inscripția cuprindea un text cu trei scrieri diferite: hieroglifică, greacă și o scriere egipteană populară, derivată din cea hieroglifică. Folosindu-se de textul grec, Champollion a reușit să dezlege semnificația hieroglifelor și să facă cunoscută această scriere.

...în mormântul faraonului egiptean Ramses al II-lea a fost găsit un sul de papirus care măsura 40 de metri?

...materialele pe care s-a scris au fost tăblița din argilă în Mesopotamia, papirusul în Egipt, pergamentul în Persia și hârtia la chinezi?

...scrierea cu alfabet latin a devenit oficială în România abia în 1860?

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. Citește cuvintele de mai jos, apoi compară-le cu corespondentele lor din limba română. Notează concluzia pe caiet.

aer, agricultura, appellare, bibliotheca, casa, Dacia, dare, dulce, Europa, familia, fuga, gloria, insula, intrare, Italia, lacrima, liber, luna, mare, medicina, memoria, multa, musca, natura, opera, palma, patria, provincia, Roma, ruina, servire, Sicilia, stare, traducere, tu, ultima, umbra, una, unde, venire, vipera, vultur.

2. Citește propozițiile de mai jos și oferă o variantă de traducere folosind indicațiile din paranteze.

Audaces (audax, audacis = curajos; m., pl., Ac.) fortuna (fortuna, fortunae = soartă; f., sg., N.) iuvat (iuvo, iuvare = a ajuta; ind. prez., III, sg.).

Sic (sic = așa) transit (transeo, transire = a trece; ind. prez., III, sg.) gloria (gloria, gloriae = glorie; f., sg. N.) mundi (mundus, mundi = lume; m., sg., G.).

3. Citește această inscripție romană. Nu uita să-l pronunți *u* pe *V* ! Ce nume de împărat roman identifici în text?

Fig. 1. Inscripție de pe un cunoscut monument din Roma

4. Privește cu atenție inscripțiile. Notează pe caiet două observații referitoare la semnele de punctuație și la minuscule.

Fig. 2. Inscripție din castrul roman Apulum

Fig. 3. Panteonul din Roma, Italia

Fig. 4. Altar votiv, Apulum

LIMBA LATINĂ MANUAL PENTRU CLASA A VII-A 15

SENATVSPOPVLVSQVEROMANVS
IMPCAESARIDIVINERVAEFNERVAE
TRAIANOAVGGERMDACICOPONTIF
MAXIMOTRIBPOTXVIIIMPVICOSVIPP
ADDECLARANDVMQVANTAEALTITVDINIS

Secvență de recapitulare

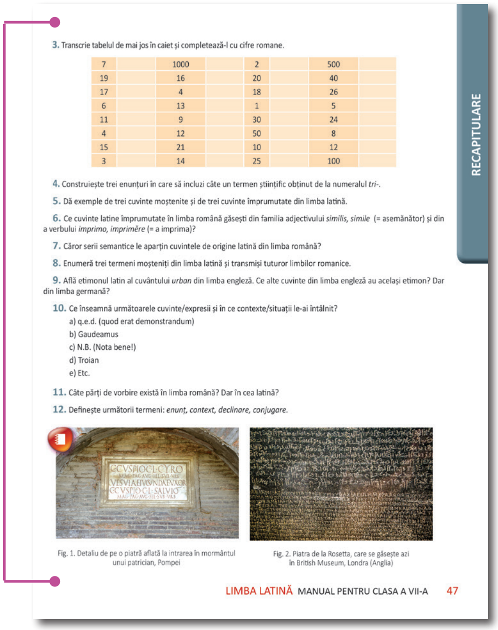

RECAPITULARE

3. Transcrie tabelul de mai jos în caiet și completează-l cu cifre romane.

7		1000		2		500	
19		16		20		40	
17		4		18		26	
6		13		1		5	
11		9		30		24	
4		12		50		8	
15		21		10		12	
3		14		25		100	

4. Construiește trei enunțuri în care să incluzi câte un termen științific obținut de la numeralul *tri-*.

5. Dă exemple de trei cuvinte moștenite și de trei cuvinte împrumutate din limba latină.

6. Ce cuvinte latine împrumutate în limba română găsești din familia adjectivului *similis, simile* (= asemănător) și din a verbului *imprimo, imprimĕre* (= a imprima)?

7. Căror serii semantice le aparțin cuvintele de origine latină din limba română?

8. Enumeră trei termeni moșteniți din limba latină și transmiși tuturor limbilor romanice.

9. Află etimonul latin al cuvântului *urban* din limba engleză. Ce alte cuvinte din limba engleză au același etimon? Dar din limba germană?

10. Ce înseamnă următoarele cuvinte/expresii și în ce contexte/situații le-ai întâlnit?
   a) q.e.d. (quod erat demonstrandum)
   b) Gaudeamus
   c) N.B. (Nota bene!)
   d) Troian
   e) Etc.

11. Câte părți de vorbire există în limba română? Dar în cea latină?

12. Definește următorii termeni: *enunț, context, declinare, conjugare.*

Fig. 1. Detaliu de pe o piatră aflată la intrarea în mormântul unui patrician, Pompei

Fig. 2. Piatra de la Rosetta, care se găsește azi în British Museum, Londra (Anglia)

LIMBA LATINĂ MANUAL PENTRU CLASA A VII-A 47

Secvență de evaluare

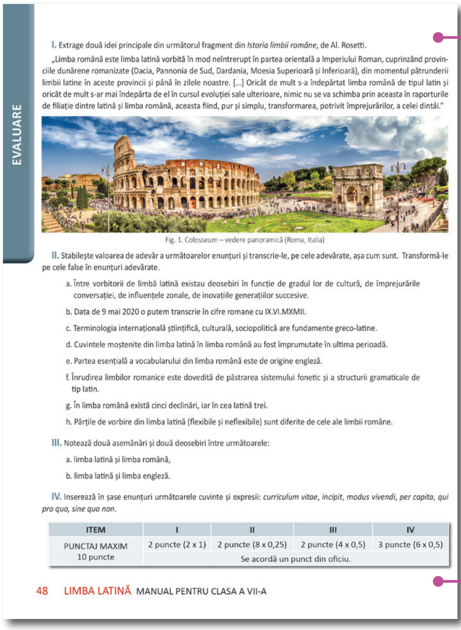

EVALUARE

I. Extrage două idei principale din următorul fragment din *Istoria limbii române*, de Al. Rosetti.

„Limba română este limba latină vorbită în mod neîntrerupt în partea orientală a Imperiului Roman, cuprinzând provinciile dunărene romanizate (Dacia, Pannonia de Sud, Dardania, Moesia Superioară și Inferioară), din momentul pătrunderii limbii latine în aceste provincii și până în zilele noastre. [...] Oricât de mult s-a îndepărtat limba română de tipul latin și oricât de mult s-ar mai îndepărta de el în cursul evoluției sale ulterioare, nimic nu se va schimba prin aceasta în raporturile de filiație dintre latină și limba română, aceasta fiind, pur și simplu, transformarea, potrivit împrejurărilor, a celei dintâi."

Fig. 1. Colosseum – vedere panoramică (Roma, Italia)

II. Stabilește valoarea de adevăr a următoarelor enunțuri și transcrie-le, pe cele adevărate, așa cum sunt. Transformă-le pe cele false în enunțuri adevărate.

a. Între vorbitorii de limbă latină existau deosebiri în funcție de gradul lor de cultură, de împrejurările conversației, de influențele zonale, de inovațiile generațiilor succesive.

b. Data de 9 mai 2020 o putem transcrie în cifre romane cu IX.VI.MXMII.

c. Terminologia internațională științifică, culturală, sociopolitică are fundamente greco-latine.

d. Cuvintele moștenite din limba latină în limba română au fost împrumutate în ultima perioadă.

e. Partea esențială a vocabularului din limba română este de origine engleză.

f. Înrudirea limbilor romanice este dovedită de păstrarea sistemului fonetic și a structurii gramaticale de tip latin.

g. În limba română există cinci declinări, iar în cea latină trei.

h. Părțile de vorbire din limba latină (flexibile și neflexibile) sunt diferite de cele ale limbii române.

III. Notează două asemănări și două deosebiri între următoarele:

a. limba latină și limba română,

b. limba latină și limba engleză.

IV. Inserează în șase enunțuri următoarele cuvinte și expresii: *curriculum vitae, incipit, modus vivendi, per capita, qui pro quo, sine qua non.*

ITEM	I	II	III	IV
PUNCTAJ MAXIM 10 puncte	2 puncte (2 x 1)	2 puncte (8 x 0,25)	2 puncte (4 x 0,5)	3 puncte (6 x 0,5)
	Se acordă un punct din oficiu.			

48 LIMBA LATINĂ MANUAL PENTRU CLASA A VII-A

Varianta digitală a manualului:

animat

jocuri interactive

imagini statice

1. Privește cu atenție imaginile și spune cărei civilizații îi aparține fiecare monument.

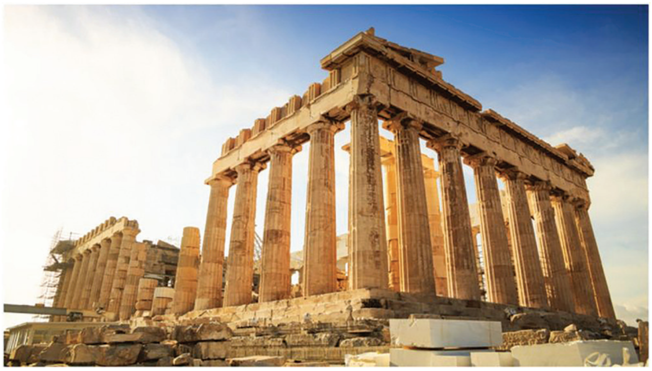

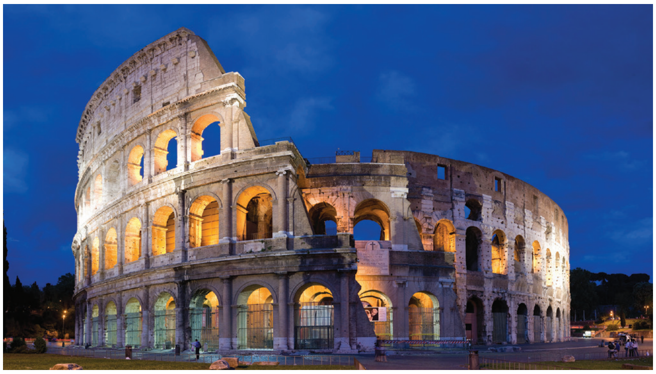

2. Realizează pe caiet o axă cronologică pe care să marchezi evenimentele de mai jos.

- anul legendar al întemeierii Romei;
- războaiele daco-romane;
- anii de domnie ai împăratului Traian;
- anii de domnie ai împăratului Augustus;
- instaurarea tetrarhiei;
- împărțirea Imperiului Roman în două părți.

Asociază literele din dreptul imaginilor cu momentul corespunzător.

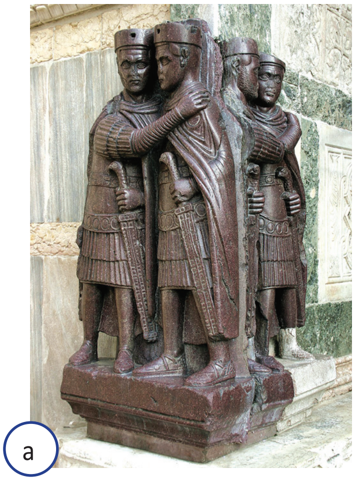
a

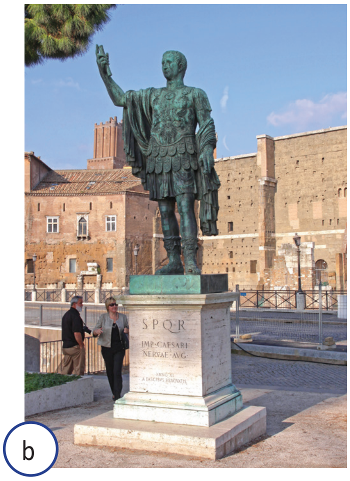
SPQR
IMP·CAESARI
NERVAE AVG
b

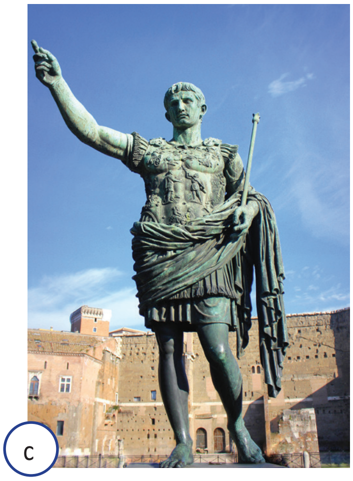
c

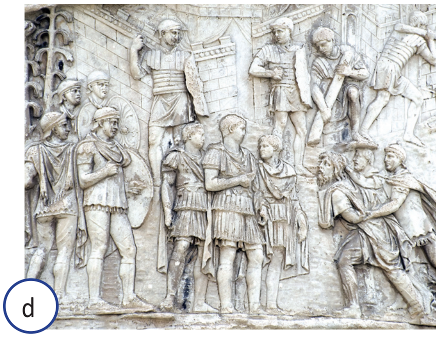
d

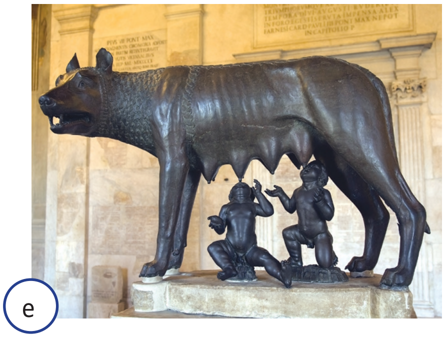
e

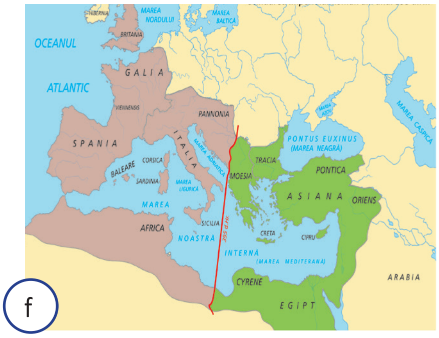
HIBERNIA
MAREA NORDULUI
MAREA BALTICĂ
BRITANIA
OCEANUL
ATLANTIC
GALIA
VIENNENSIS
PANNONIA
SPANIA
ITALIA
MAREA ADRIATICĂ
CORSICA
BALEARE
SARDINIA
MAREA LIGURICĂ
MAREA
NOASTRĂ
INTERNĂ
(MAREA MEDITERANĂ)
AFRICA
SICILIA
395 d. Hr.
MOESIA
TRACIA
MAREA AZOV
PONTUS EUXINUS
(MAREA NEAGRĂ)
PONTICA
MAREA CASPICĂ
ASIANA
ORIENS
CRETA
CIPRU
CYRENE
EGIPT
ARABIA
f

3. Identifică pe hartă spațiul de expansiune a statului roman până în secolul al II-lea d.Hr.

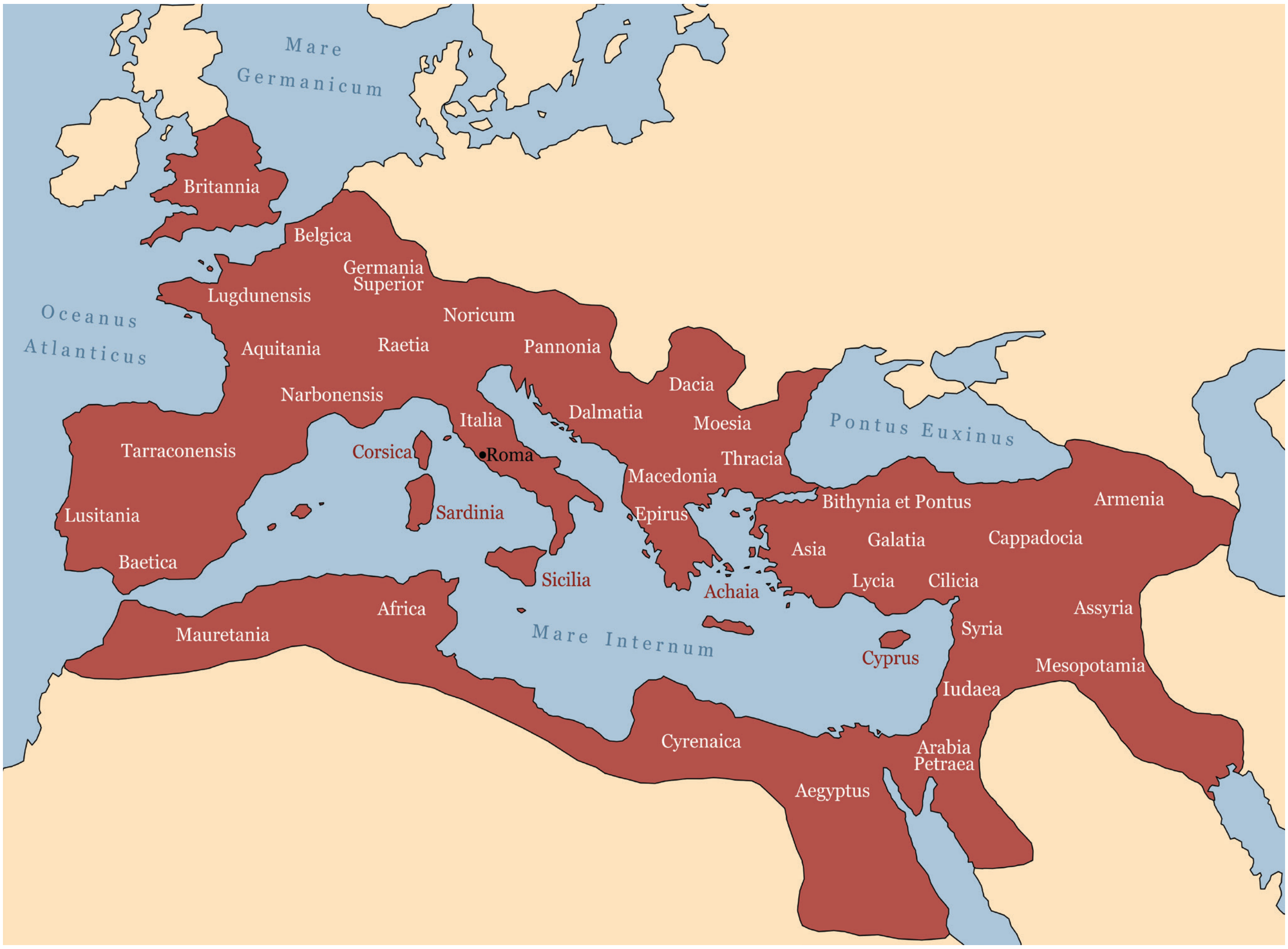
Mare Germanicum
Britannia
Belgica
Germania Superior
Lugdunensis
Oceanus Atlanticus
Noricum
Aquitania
Raetia
Pannonia
Narbonensis
Dacia
Dalmatia
Italia
Moesia
Pontus Euxinus
Tarraconensis
Corsica
•Roma
Thracia
Macedonia
Bithynia et Pontus
Armenia
Lusitania
Sardinia
Epirus
Asia
Galatia
Cappadocia
Baetica
Sicilia
Lycia
Cilicia
Achaia
Africa
Assyria
Mauretania
Syria
Mare Internum
Cyprus
Mesopotamia
Iudaea
Cyrenaica
Arabia Petraea
Aegyptus

Fig. 1. Întinderea Imperiului Roman (secolul II d.Hr.)

4. Îți amintești legenda întemeierii Romei? Redă-o într-un text care să conțină maximum 100 de cuvinte.

5. Numește trei personalități ale Greciei Antice.

6. Citește propoziția de mai jos tradusă în mai multe limbi.

Mens sana in corpore sano. (lat.) (Iuvenal, *Satira a X-a*, versul 356)

Minte sănătoasă în corp sănătos.
Una mente sana in un corpo sano. (it.)
Mente sana en un cuerpo sano. (sp.)
Un esprit sain dans un corps sain. (fr.)
A healthy mind in a healthy body. (engl.)
Ein gesunder Geist in einem gesunden Körper. (germ.)

a. Cunoşti această maximă? Ce reprezintă? Ce ne învață?

b. Mai cunoşti și alte astfel de maxime?

c. Transcrie pe caiet cuvintele care se aseamănă. Câte ai identificat?

Fig. 2. Discobolul lui Myron

Unitatea I

Elemente de limbă latină

1. Geneza limbilor – limbă-mamă/ limbă-fiică, relația dintre factorul istoric și cel lingvistic
2. Alfabetul latin: egipteni > fenicieni > greci > romani > alfabetul pe care îl folosim astăzi
3. Lexic: istoria cuvintelor, de la latină la limbile moderne
4. Elemente de flexiune în limba latină și în limba română (limbi romanice) – analogii

Recapitulare

Evaluare

Recapitulare semestrială

Evaluare semestrială

UNITATEA

I

1. GENEZA LIMBILOR – LIMBĂ-MAMĂ/LIMBĂ-FIICĂ, RELAȚIA DINTRE FACTORUL ISTORIC ȘI CEL LINGVISTIC

1.1. FAMILII DE LIMBI/LIMBILE INDO-EUROPENE/ LIMBA LATINĂ ȘI LIMBILE ROMANICE

REȚINE!

NULLA DIES SINE LINEA.

NICIO ZI FĂRĂ
O REALIZARE!

OBSERV ȘI DESCOPĂR

1. Grupează cuvintele din cele două coloane în funcție de asemănările dintre ele.

mater
pater
frater
soror
amicus
decem
centum
bonus
malus
felix

mal (fr.)
cento (it.)
dez (port.)
buen (sp.)
father (engl.)
feliz (sp.)
ami (fr.)
brother (engl.)
Mutter (germ.)
soră (rom.)

2. Tradu cuvintele de mai sus cu ajutorul unor dicționare.

3. Cum explici asemănările dintre ele?

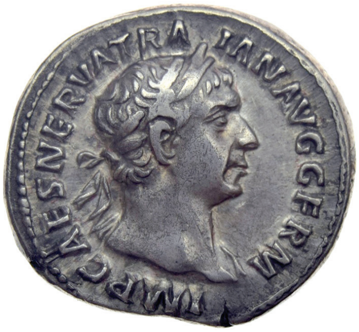

Fig. 1. Denar cu imaginea împăratului Traian, realizat la Roma în 101-102 d.Hr.

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

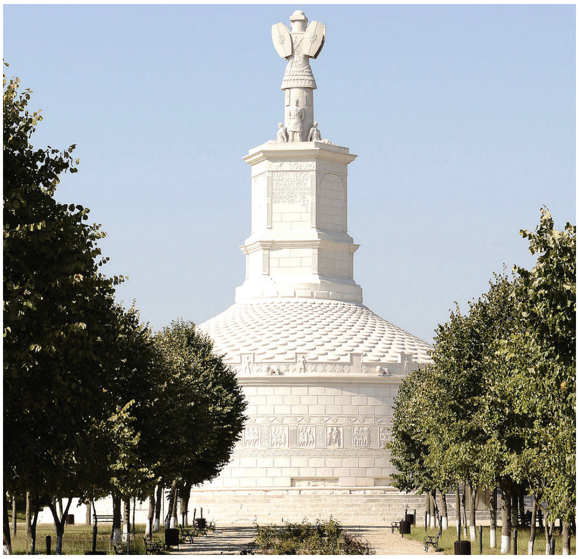

Fig. 2. Tropaeum Traiani, monument ridicat în Dobrogea pentru a marca victoria romanilor în războiul cu dacii (101-102 d.Hr.)

Limba latină este, la origine, limba vorbită în regiunea Latium, aflată în centrul Peninsulei Italice, zonă în care va fi întemeiată Roma. Ea se înrudea și era asemănătoare cu limbile vorbite în imediata vecinătate a Romei, dar și cu altele răspândite în Europa și Asia. Cercetătorii au ajuns la concluzia că toate aceste limbi s-au născut dintr-o singură limbă mai veche, din care nu ne-a parvenit nicio dovadă scrisă și pe care au numit-o indo-europeană, deci limba-mamă. Limbile-fiice ale indo-europenei sunt limba latină, limba greacă, limbile germanice (engleza, germana etc.), limbile slave (rusa, bulgara, sârba, ceha, poloneza etc.), limba dacilor, a vechilor gali, albaneza, numeroase limbi din India și Iran etc.

Începând cu secolul al V-lea î.Hr., odată cu expansiunea teritorială a statului roman, limba latină devine limba vorbită de populațiile cucerite. Cele din urmă cuceriri au avut loc în secolul al II-lea d.Hr. Adoptarea limbii și a culturii latine de către populațiile cucerite poartă numele de romanizare. Odată cu destrămarea Imperiului Roman, se produce și o destrămare a limbii latine. Pe parcursul câtorva secole, limba latină unitară se transformă în mai multe limbi, diferite între ele și diferite de latină, numite limbi romanice sau neolatine: româna, franceza, italiana, spaniola, portugheza, provensala (vorbită în sud-estul Franței), sarda (vorbită în Sardinia), catalana (vorbită în estul Spaniei), reto-romana (vorbită în estul Elveției). Un rol important în diferențierea acestor limbi l-a jucat limba vorbită de fiecare populație înainte de cucerirea romană, în cazul limbii române limba vorbită de daci, de la care am moștenit cuvinte și sufixe. Însă sunetele, vocabularul fundamental și structura limbii române sunt de origine latină și formează fondul moștenit. Părțile de vorbire și conjugările limbii române sunt aceleași ca în limba latină. Primele trei declinări din limba latină s-au păstrat în limba română.

Etimologia este o disciplină lingvistică și studiază originea cuvintelor unei limbi, explicând evoluția formală și semantică pornind de la un etimon (forma atestată sau reconstituită din care provine cuvântul) până în contemporaneitate.

Fig. 3. Piciorul podului de la Drobeta construit în vremea lui Traian

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. Reprezintă, printr-un desen, grafic sau o prezentare PowerPoint, relațiile din „familia indo-europeană“ sub forma celor de rudenie dintre oameni.

2. Descrie, prin același procedeu, relațiile din „familia limbilor romanice“.

3. Identifică pe harta dintr-un atlas istoric sau geografic spațiul de difuzare a limbii latine/ limbilor romanice.

4. Deviza Uniunii Europene este „Unitate în diversitate“. Află traducerea acesteia pentru fiecare dintre limbile romanice. Ce observi? Cum explici?

5. Se dă cuvântul latin moștenit (etimon) *facĕre* (= a face). Află evoluția romanică a acestuia într-o limbă accesibilă ție.

ȘTIAI CĂ...

...cercetătorul german August Schleicher a pus bazele lingvisticii istorice, care se inspiră din metodologia ştiinţifică a lui Charles Darwin, întemeietorul conceptului de evoluţionism?

...August Schleicher a introdus ideea unei limbi-mame indo-europene şi a făcut un arbore genealogic al limbilor?

...dacă vei compara limbile pe care le înveți, le vei putea înţelege mai bine, vei putea descifra limbi care nu s-au mai vorbit de mii de ani și vei reuși, de asemenea, să folosești mai bine limba română?

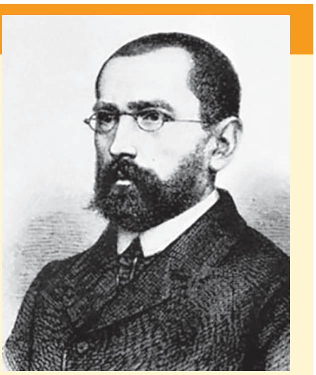
Fig. 4. August Schleicher

Fig. 5. Familie romană

1.2. LIMBA – UN ORGANISM VIU

REȚINE!

CARPE DIEM.
BUCURĂ-TE DE ZIUA
DE AZI!

OBSERV ȘI DESCOPĂR

1. Analizează deosebirile în felul tău de a vorbi în diverse situații: acasă, în familie, în cercul tău de prieteni, dar și la școală. Ce descoperi? Transcrie observațiile într-un text de minimum 50 de cuvinte.

2. Citește fragmentul de mai jos care provine din primul text în limba română, *Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung* (1521).

„Eu spui domnietale, iară Domniia ta ești înțelept și aceste cuvinte să ții Domniia ta la tine, să nu știe oamini mulți și Domniele voastre să vă păziți cum știți mai bine.“

Transcrie fragmentul în limba română de astăzi.

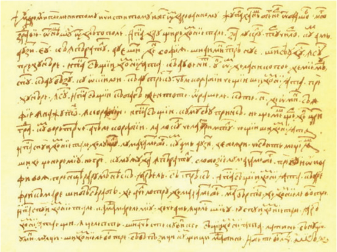

Fig. 1. *Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung*

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

Orice limbă este asemenea unui organism viu, care se află într-o continuă schimbare. Dacă vom compara limba română contemporană cu cea vorbită în secolul al XIX-lea, vom observa imediat diferențele. Același lucru s-a întâmplat și în cazul limbii latine: odată cu destrămarea unității politice și administrative a Imperiului Roman, s-a destrămat și unitatea limbii latine, iar diferențele de limbaj, generate de influența limbilor vorbite de populațiile autohtone, de nivelul de cultură a vorbitorilor, de circumstanțele comunicării, au devenit și mai evidente. Inițial variante foarte asemănătoare ale limbii latine populare, limbile romanice sau neolatine și-au continuat în timp propria evoluție. Toate aceste limbi provin din latina vorbită (populară), limba folosită de majoritatea populației în viața de zi cu zi, deosebită de latina scrisă (cultă), limba operelor literare, caracterizată printr-o corectitudine desăvârșită a gramaticii și printr-un vocabular ales.

Limba română reprezintă etapa actuală de evoluție a limbii latine vorbite de coloniștii romani în zona provinciilor dunărene situate în nord-estul lumii romane, influențată, în timp, de pătrunderea unor elemente lexicale de altă proveniență – slavă, maghiară, turcă, neogreacă, bulgară, germană, franceză, rusă și italiană. În ultima perioadă, se înregistrează o creștere a numărului de cuvinte împrumutate din limba engleză, mai ales a celor din vocabularul tehnico-științific și politic.

Izolată de celelalte limbi romanice, înconjurată de popoare nelatine, limba română continuă să-și contureze individualitatea în funcție de influențele istorico-sociale.

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. Transcrie în caiet și completează spațiile punctate cu o altă culoare decât cea folosită pentru a întregi enunțurile.

a. Deosebirea în vorbire a locuitorilor Imperiului Roman era generată de ...., ...,.......................
b. Latina vorbită (populară, vulgară) este ....
c. Latina scrisă (cultă, literară) este ....
d. Limba română reprezintă ....
e. Limba română a fost influențată, în timp, de pătrunderea unor elemente lexicale de altă proveniență: ....
................., ..., ..., ..., ..., ...,
......................., ..., ..., ...

2. Asociază fiecărui cuvânt din coloana A pe cel corespunzător din coloana B, astfel încât să stabilești cuvintele care au pătruns în limba română și limba căreia îi aparțin. Poți folosi dicționarul etimologic.

A	B
cartof	ofelos (gr.)
stepă	város (magh.)
cafea	boulevard (fr.)
folos	ribelle (it.)
hrană	step’ (rus.)
bulevard	drag (bulg.)
rebel	Kartoffel (germ.)
oraș	hrana (sl.)
drag	kahve (tur.)

3. Explică etimologia și sensurile cuvântului *școală* și alcătuiește familia lexicală.

ȘTIAI CĂ...

...Franz Bopp este cel care a descris limba ca pe un „organism viu“, care se naşte, se dezvoltă şi apoi se degradează?

...limba latină este limba de cult a Bisericii Catolice și limba oficială a Vaticanului?

...o altă limbă romanică este cea dalmată, vorbită pe coasta dalmată din Croația, dispărută la sfârșitul secolului al XIX-lea?

...dintre cele 1 500 de cuvinte esențiale ale limbii române, circa 60-66% sunt latine?

...dintre cele 3 607 de cuvinte ce alcătuiesc lexicul poetic eminescian, 48% sunt moștenite din limba latină, având o circulație de 80%?

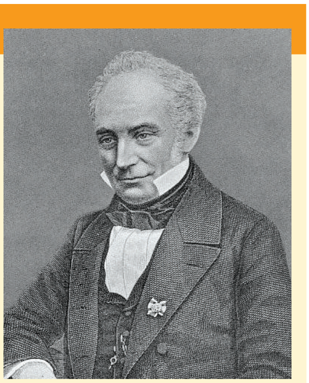
Fig. 2. Franz Bopp

PROIECT

- Realizați un proiect, formând cinci echipe alcătuite din 5-6 membri. Fiecare echipă va prezenta cele cinci popoare a căror limbă națională este o limbă romanică – româna, franceza, italiana, spaniola, portugheza. Veți prezenta aspecte legate de limbă (un proverb în limba respectivă, urmat de traducerea lui), mediul natural, viața cotidiană, personalități contemporane. Veți utiliza imagini (planșe, hărți, postere, afișe, atlase etc.) și materiale multimedia (pagini web recomandate, prezentări PowerPoint etc.). La final, veți trage concluzii referitoare la informațiile prezentate, stabilind trei asemănări și trei deosebiri între cele cinci popoare. Votați cea mai bună prezentare.

2. ALFABETUL LATIN: EGIPTENI > FENICIENI > GRECI > ROMANI > ALFABETUL PE CARE ÎL FOLOSIM ASTĂZI

REȚINE!

QUI SCRIBIT BIS LEGIT.

CEL CARE SCRIE
CITEȘTE DE DOUĂ ORI.

OBSERV ȘI DESCOPĂR

- Privește cu atenție imaginile de mai jos, apoi răspunde la întrebări.

a) Cele trei texte sunt scrise cu același alfabet?

b) Care dintre ele are același alfabet cu limba română?

c) Cum se numește alfabetul folosit de limba română?

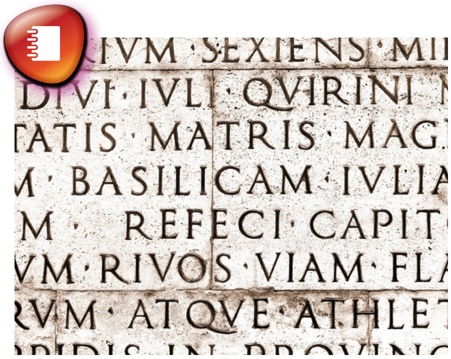

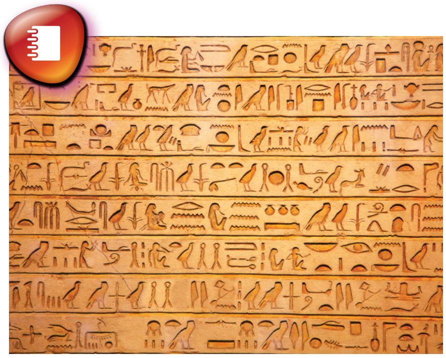

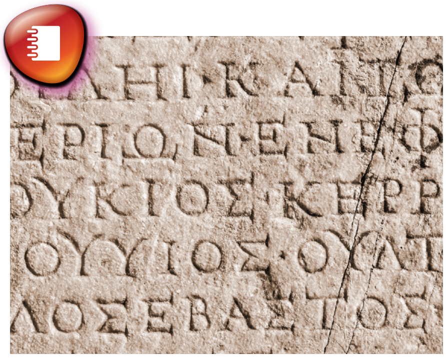

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

Prima scriere a omenirii a fost cea pictografică sumeriană, care datează din mileniul al IV-lea î.Hr., cuvintele fiind reprezentate prin semne și desene, ce redau diferite obiecte. Aceasta a evoluat în scrierea cuneiformă mesopotamiană, denumire care provine de la forma semnelor folosite: aceea a unor cuie triunghiulare. Vechii locuitori ai Mesopotamiei scriau pe tăblițe de argilă, iar bibliotecile, care, pentru prima oară, au luat ființă aici, numărau mii de astfel de tăblițe pe care erau scrise opere literare și științifice.

Egiptenii au folosit, din cele mai vechi timpuri, o scriere diferită și complicată, numită hieroglifică, utilizând desene care puteau reprezenta idei și cuvinte, iar mai târziu, sunetele vorbirii. Egiptenii scriau pe piatră și pe suluri din foițe de papirus, care erau desprinse de tulpină, fiind lipite unele de altele și obținându-se astfel suluri de mari dimensiuni.

Din nevoile impuse de comerț, pentru întocmirea rapidă a documentelor, fenicienii au creat o scriere simplificată, bazată pe un alfabet. Acesta avea, inițial, 30 de semne, ulterior 22, toate consoane, reprezentând sunete permanente ale limbii. De la fenicieni, alfabetul se va răspândi și la alte popoare orientale, apoi la greci, romani și în restul Europei.

Grecii au început să folosească scrierea din secolul al VIII-lea î.Hr. Scrierea greacă avea la bază alfabetul fenician. Împrumutând semnele acestuia, grecii și-au alcătuit propriul alfabet, cu 24 de litere, reprezentând vocale și consoane. Alfabetul grec a fost folosit ca model pentru toate alfabetele europene de mai târziu.

Alfabetul latin provine dintr-un vechi alfabet etrusc, împrumutat cu aproximativ șase secole î.Hr., derivat din alfabetul grec folosit în coloniile grecești din sudul Italiei. Avea 23 de litere, care se regăsesc astăzi integral în scrierea noastră și sunt așezate în aceeași ordine. Nu exista deosebire între literele mari și cele mici și acestea se scriau într-o formă asemănătoare majusculelor de astăzi: A, B, C, D, E, F, G, H, I, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, V, X, Y, Z. Ca și în limba română, unele litere erau mai rar utilizate – K, Q, X, Y, Z. La început, litera C nota și litera G, având această valoare în prescurtarea unor nume proprii: C. = Gaius (scris și Caius). Literele J și U au fost create în timpul Renașterii pentru a corecta o imperfecțiune a alfabetului antic: romanii aveau un singur semn grafic (v) pentru *u* vocală și *u* consoană (v) și nu distingeau grafic vocala *i* de consoana *i* (j). Cuvintele latine se rostesc, de regulă, așa cum se scriu, la fel ca în limba română.

ȘTIAI CĂ...

...scrierea egipteană a rămas foarte multă vreme necunoscută? Abia în anul 1822, învățatul francez Champollion a reușit s-o descifreze prin intermediul unei inscripții găsite la Rosetta, în timpul campaniei lui Napoleon în Egipt. Inscripția cuprindea un text cu trei scrieri diferite: hieroglifică, greacă și o scriere egipteană populară, derivată din cea hieroglifică. Folosindu-se de textul grec, Champollion a reușit să dezlege semnificația hieroglifelor și să facă cunoscută această scriere.

...în mormântul faraonului egiptean Ramses al II-lea a fost găsit un sul de papirus care măsura 40 de metri?

...materialele pe care s-a scris au fost tăblița din argilă în Mesopotamia, papirusul în Egipt, pergamentul în Persia și hârtia la chinezi?

...scrierea cu alfabet latin a devenit oficială în România abia în 1860?

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. Citește cuvintele de mai jos, apoi compară-le cu corespondentele lor din limba română. Notează concluzia pe caiet.

aer, agricultura, appellare, bibliotheca, casa, Dacia, dare, dulce, Europa, familia, fuga, gloria, insula, intrare, Italia, lacrima, liber, luna, mare, medicina, memoria, multa, musca, natura, opera, palma, patria, provincia, Roma, ruina, servire, Sicilia, stare, traducere, tu, ultima, umbra, una, unde, venire, vipera, vultur.

2. Citește propozițiile de mai jos și oferă o variantă de traducere folosind indicațiile din paranteze.

Audaces (*audax, audacis* = curajos; m., pl., Ac.) *fortuna* (*fortuna, fortunae* = soartă; f., sg., N.) *iuvat* (*iuvo, iuvare* = a ajuta; ind. prez., III, sg.).

Sic (*sic* = așa) *transit* (*transeo, transire* = a trece; ind. prez., III, sg.) *gloria* (*gloria, gloriae* = glorie; f., sg. N.) *mundi* (*mundus, mundi* = lume; m., sg., G.).

3. Citește această inscripție romană. Nu uita să-l pronunți *u* pe *V* ! Ce nume de împărat roman identifici în text?

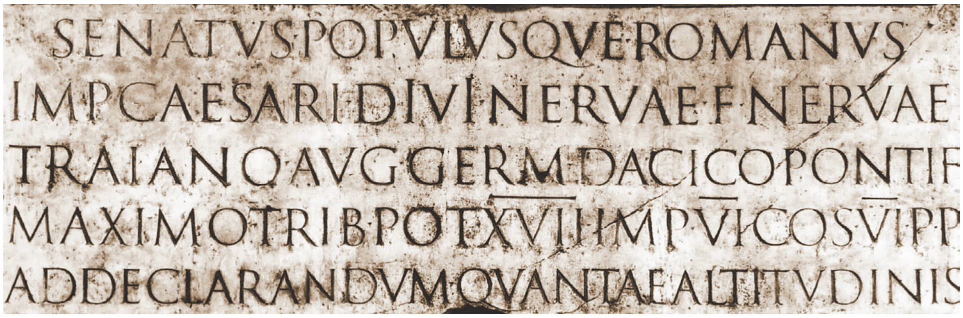
SENATVSPOPVLVSQVEROMANVS
IMPCAESARIDIVINERVAEFNERVAE
TRAIANOAVGGERMDACICOPONTIF
MAXIMOTRIBPOTXVIIIMPVICOSVIPP
ADDECLARANDVMQVANTAEALTITVDINIS

Fig. 1. Inscripție de pe un cunoscut monument din Roma

4. Privește cu atenție inscripțiile. Notează pe caiet două observații referitoare la semnele de punctuație și la minuscule.

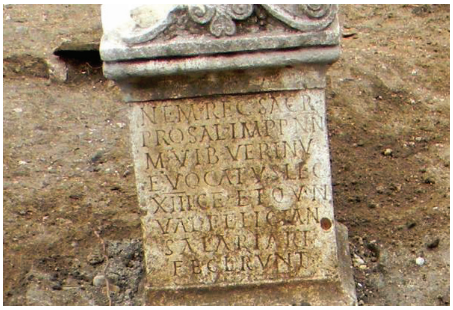

Fig. 2. Inscripție din castrul roman Apulum

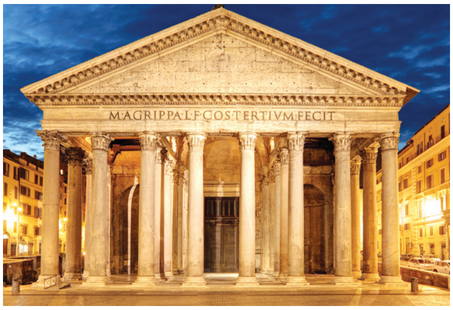
M·AGRIPPA·L·F·COS·TERTIVM·FECIT

Fig. 3. Panteonul din Roma, Italia

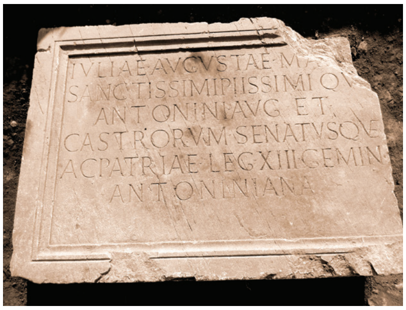
IVLIAE AVGVSTAE M
SANCTISSIMI PIISSIMI Q
ANTONINI AVG ET
CASTRORVM SENATVSQVE
AC PATRIAE LEG XIII GEMIN
ANTONINIANA

Fig. 4. Altar votiv, Apulum

2.1. CIFRE ROMANE – CIFRE ARABE

REȚINE!

DUOBUS LITIGANTIBUS TERTIUS GAUDET.

CÂND DOI SE CEARTĂ, AL TREILEA CÂȘTIGĂ.

OBSERV ȘI DESCOPĂR

1. Notează cu cifre romane, apoi cu cifre arabe luna în care te afli, clasa în care ești, secolul în care trăiești. Ce observi? Care este diferența dintre cele două notații?

2. Cum determini valoarea următoarelor cifre romane: IX, XI, XIX?

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

Cifrele romane sunt șapte simboluri grafice folosite pentru scrierea numerelor în civilizația antică romană și în Europa, timp de aproape 2 000 de ani. Aceste simboluri sunt I (1), V (5), X (10), L (50), C (100), D (500), M (1 000), iar cu ajutorul lor se putea scrie orice număr. Astfel, numărul se citește de la stânga spre dreapta, iar valoarea lui se determină făcând suma valorilor individuale ale fiecărui simbol, cu excepția situației în care unul dintre simboluri precede un simbol de valoare superioară. În această situație, se scade valoarea primului simbol din valoarea următorului simbol. Simbolurile I, X, C pot fi consecutive de maximum patru ori, iar V, L, D doar o singură dată. Numărul V nu se scade niciodată.

Cifrele arabe au pătruns în Europa din India, prin intermediul civilizației islamice, în jurul secolului al XIV-lea d.Hr. și, fiind mult mai ușor de folosit și la scriere, și la efectuarea de calcule, s-au impus rapid. Ele utilizează zece simboluri (0-9), de unde și denumirea alternativă de sistem zecimal. Este introdus și conceptul de zero, pentru care romanii nu aveau reprezentare.

Cifre		**Numerale cardinale**	
arabe	**romane**	**Limba latină**	**Limba română**
1	I	unus (m.), una (f.), unum (n.)	unu (m.), o (f.)
2	II	duo (m.), duae (f.), duo (n.)	doi (m.), două (f.)
3	III	tres (m.), tres (f.), tria (n.)	trei
4	IV	quattuor	patru
5	V	quinque	cinci
6	VI	sex	șase
7	VII	septem	șapte
8	VIII	octo	opt
9	IX	novem	nouă
10	X	decem	zece
20	XX	viginti	douăzeci
30	XXX	triginta	treizeci
40	XL	quadraginta	patruzeci
50	L	quinquaginta	cincizeci
60	LX	sexaginta	șaizeci
70	LXX	septuaginta	șaptezeci
80	LXXX	octoginta	optzeci
90	XC	nonaginta	nouăzeci
100	C	centum	o sută
500	D	quingenti (m.), quingentae (f.), quingenta (n.)	cinci sute
600	DC	sescenti (m.), sescentae (f.), sescenta (n.)	șase sute
700	DCC	septingenti (m.), septingentae (f.), septingenta (n.)	șapte sute
800	DCCC	octingenti (m.), octingentae (f.), octingenta (n.)	opt sute
900	CM	nongenti (m.), nongentae (f.), nongenta (n.)	nouă sute
1000	M	mille	o mie
2000	MM	duo millia	două mii

Fig. 1. Cifre arabe și cifre romane

ȘTIAI CĂ...

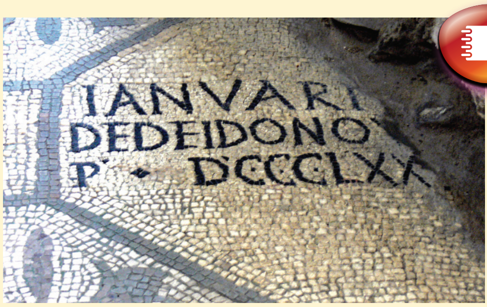

Fig. 2. Mozaic din secolul al IV-lea d.Hr.

...numeralele cardinale latine de la 1 la 10 s-au păstrat în limba română, dar de la 11 la 19 limba română are un sistem nou, format tot din elemente latine: *unsprezece* provine de la *unum super decem* (= unu peste zece)?

...numeralul *sută* este slav, iar *mie* provine din *mille*?

...numeralul *întâi* provine din adjectivul **antaneus* (= care se află înainte)?

...numărătoarea anilor, la Roma, se făcea *ab Vrbe condita* (de la întemeierea Orașului, anul 753 î.Hr.), dar se obișnuia ca, pentru indicarea anului în care s-a petrecut un eveniment, să se dea ca reper numele consulilor din anul respectiv?

...anul roman avea, până în sec. I î.Hr., 355 de zile, repartizate în 12 luni inegale, din doi în doi ani intercalându-se o lună care avea alternativ 22 și 23 de zile? În anul 46 î.Hr., Caius Iulius Caesar a reformat calendarul și în anul 45 î.Hr. a apărut calendarul iulian, cu 365 de zile, 12 luni inegale, cu o zi suplimentară din patru în patru ani, între 24 și 25 februarie. Acest calendar a fost aplicat și în țara noastră până după Primul Război Mondial. Calendarul actual, numit gregorian pentru că a fost introdus de papa Grigorie al XIII-lea în 1582, are 365 de zile, 12 luni inegale, cu o zi suplimentară din patru în patru ani, 29 februarie. Totuși anii centenari nu au această zi suplimentară dacă nu sunt divizibili cu 400.

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. Scrie data în care te afli cu cifre romane.

2. Notează data nașterii tale cu cifre romane. Compar-o cu datele celorlalți colegi.

3. Transcrie cu cifre arabe anii marcați în imaginile de mai jos cu cifre romane.

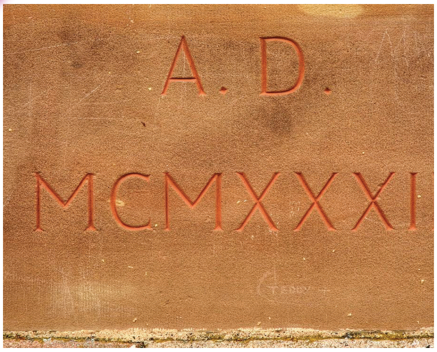

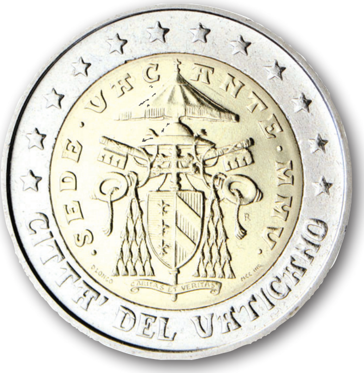

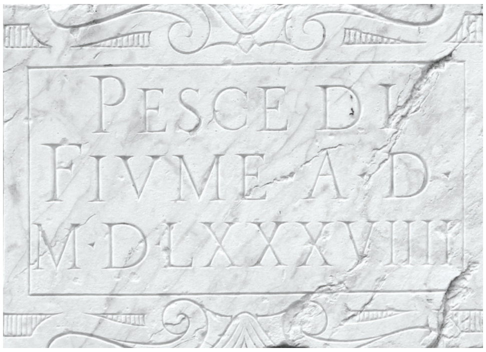

PROIECT

- Împărțiți-vă în 12 echipe și realizați câte un proiect despre fiecare lună a anului în care:
  – veți prezenta numele lunii în limbile latină, română (inclusiv denumirea populară), franceză, italiană, spaniolă, portugheză, engleză, germană, precum și explicația numelui;
  – dacă luna este dedicată unei divinități sau unei personalități, întocmiți o scurtă prezentare a acesteia.

Puteți folosi dicționare de diverse tipuri (mitologic, de personalități ale lumii antice, etimologic etc.), enciclopedii, în format clasic sau digital.

La final, se vor trage concluzii privind informațiile prezentate și modul în care a lucrat fiecare echipă.

4. Realizează pe caiet următorul tabel, apoi completează-l cu cifrele romane și cu numeralele cardinale corespunzătoare.

Cifre romane	Numerale cardinale					
	Limba latină	**Limba română**	**Limba franceză**	**Limba italiană**	**Limba spaniolă**	**Limba portugheză**
		unu (m.), o (f.)		uno (m.), una (f.)		
	duo (m.), duae (f.), duo (n.)	doi (m.), două (f.)			dos	dois (m.), duas (f.)
	tres (m.), tres (f.), tria (n.)	trei			tres	
	quattuor	patru		quattro		
	quinque	cinci				cinco
	sex	șase	six			
	septem	șapte				sete
	octo	opt			ocho	
	novem	nouă		nove		
	decem	zece	dix			
XX				venti		
		treizeci				trinta
	quadraginta		quarante			
	quinquaginta			cinquanta		
LX					sesenta	
		șaptezeci			setenta	
LXXX						oitenta
			quatre-vingt-dix			
	centum			cento		
CC					doscientos (m.), doscientas (f.)	
			trois cents			
					cuatrocientos (m.), cuatrocientas (f.)	
	quingenti (m.), quingentae (f.), quingenta (n.)	cinci sute				
DC						seiscentos (m.), seiscentas (f.)
DCC					setecientos (m.), setecientas (f.)	
						oitocentos (m.), oitocentas (f,)
CM			neuf cents			
	mille	mie		mille/mila	mil	
	duo millia	două mii		duemilla		

5. Stabilește elementul comun pentru următoarele cuvinte: *octogenar, octavă, octombrie, octet, octosilabic.*

2.2. SEMNE LINGVISTICE FOLOSITE CA SIMBOLURI ÎN DOMENIUL ȘTIINȚELOR

OBSERV ȘI DESCOPĂR

1. Ce științe exacte studiezi? Notează-le pe caiet și află care este etimologia numelor acestora.

2. Cu ajutorul unui dicționar, identifică toate semnificațiile termenilor *grup*, *inel*, *corp*. Ce observi în domeniul științelor exacte?

3. Ce semne lingvistice ai folosit ca simboluri la orele de științe exacte?

4. Care este etimologia cuvântului *alfabet*? Ce sunt *alfa* și *beta*?

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

Pe măsură ce societatea s-a dezvoltat și s-a ajuns la un anumit nivel de cunoaștere, oamenii au creat un limbaj simbolic pentru domeniul cunoașterii științifice, în spațiul științelor exacte (matematică, fizică, chimie, biologie, economie, logică, medicină, farmacie, informatică etc.), un limbaj convențional, același pe tot globul, folosit ca mijloc de comunicare și cunoaștere, restrâns la anumite domenii, la întrebuințarea lui concretă. Terminologia internațională științifică, culturală și socio-politică are fundamente greco-latine. Drept simboluri, în domeniul științelor s-au folosit și semne lingvistice, atât din alfabetul latin, cât și din cel grec, fiecare știință dezvoltând alte sisteme de simboluri, ale căror componente individuale denotă concepte prin intermediul unui singur semn.

REȚINE!

COGITO, ERGO SUM.
GÂNDESC, DECI EXIST.

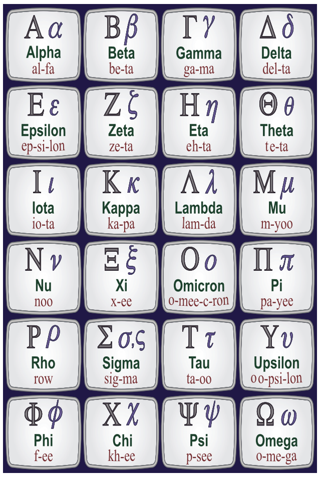

Α α Alpha al-fa	Β β Beta be-ta	Γ γ Gamma ga-ma	Δ δ Delta del-ta
Ε ε Epsilon ep-si-lon	Ζ ζ Zeta ze-ta	Η η Eta eh-ta	Θ θ Theta te-ta
Ι ι Iota io-ta	Κ κ Kappa ka-pa	Λ λ Lambda lam-da	Μ μ Mu m-yoo
Ν ν Nu noo	Ξ ξ Xi x-ee	Ο ο Omicron o-mee-c-ron	Π π Pi pa-yee
Ρ ρ Rho row	Σ σ ς Sigma sig-ma	Τ τ Tau ta-oo	Υ υ Upsilon oo-psi-lon
Φ φ Phi f-ee	Χ χ Chi kh-ee	Ψ ψ Psi p-see	Ω ω Omega o-me-ga

Fig. 1. Alfabet grec

Semn lingvistic folosit ca simbol	Semnificație în matematică, fizică, chimie, tehnologie
N	numere naturale
Z	numere întregi
Q	numere raționale
R	numere reale
C	numere complexe
α, β, γ, δ, θ	notații pentru unghiuri; diferite tipuri de radiație emisă de materialele radioactive sunt notate cu α, β și γ
Δ	notație pentru triunghi sau pentru un interval
μ	simbolul pentru prefixul folosit în Sistemul Internațional (SI) *micro* care reprezintă o milionime dintr-o unitate (fizică) sau masa molară a unei substanţe (chimie)
ν	numărul de moli de substanţă (chimie)
π	numărul π (raportul dintre circumferința cercului și diametrul său)
Π	produs
ρ	în matematică indică curbele polare, iar în fizică și chimie este folosit pentru densitate
Σ	sumă de elemente
χ	în fizică indică un coeficient de compresibilitate (termodinamică și unde)
Ψ	folosit în mecanica cuantică pentru a nota funcția de undă
ω	în fizică desemnează viteza unghiulară
Ω	unitate în Sistemul Internațional (SI) a rezistenței electrice, ohmul
@	prescurtare, în manuscrise, pentru lat. *ad* (= la)
&	prescurtare, în manuscrise, pentru lat. *et* (= și)

Fig. 2. Simboluri folosite în diverse domenii

Numeralele din limbile latină și greacă au pătruns în limbile romanice și nu numai, din necesitatea de a crea o terminologie adecvată noilor realități din știință și economie, și au dus la formarea unor cuvinte noi, indicând însușiri cantitative sau dimensionale.

Cifra	Element de compunere (formant) provenit din numeral latinesc	Element de compunere (formant) provenit din numeral grecesc
1	uni-	mono-
2	bi-, bis-	di-
3	tri-	tri-
4	cvadra-, cvadri-	tetra-
5	cinci-	penta-
6	sex-	hexa-
7	sept-	hepta-
8	oct-	octa-
9	non-	ene-
10	dec-	deca-

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. Identifică semnele lingvistice folosite ca simboluri în enunțurile de mai jos.

a. Multe formule din matematică și alte științe implică folosirea lui π.
b. Σ are sens de sumă a unui șir.
c. Conceptul de β-convergență reprezintă procesul de dezvoltare mai rapidă a regiunilor sărace în raport cu cele bogate.
d. Particula α este emisă de unele substanțe radioactive.

2. Explică, apelând, la nevoie, la un dicționar, datorită cărei trăsături comune se poate face o apropiere între: *decatlon, decar, decametru, decalog, decagram, decagon, decaedru.*

3. Construiește trei enunțuri în care să incluzi câte un termen științific obținut de la numeralul *pente*.

4. Sesizează intrusul din următoarea listă de cuvinte și precizează criteriul pe care l-ai folosit în identificarea lui: *monofagie, monocromie, diftong, monoxid, dintre, monosilabic, monolog, dioxid.*

5. Ce interpretare dai simbolului α (alfa), ținând cont de contextele de mai jos?

a. Hârtia alfa este o hârtie de calitate superioară, fabricată din frunzele plantei cu același nume, originară din Algeria.
b. Notarea stelelor cu litere greceşti se face în fiecare constelaţie, începând cu cea mai strălucitoare din respectiva constelaţie, alfa, şi continuând în ordinea literelor greceşti.
c. Litera α corespunde cifrei 1.
d. Litera α este utilizată pentru a numi un stadiu de testare timpurie, experimental, a unui produs de software sau hardware („versiune alfa“).

6. Ce semne lingvistice grecești și latinești identifici în meniul de la Microsoft Word? Notează-le și indică utilitatea lor.

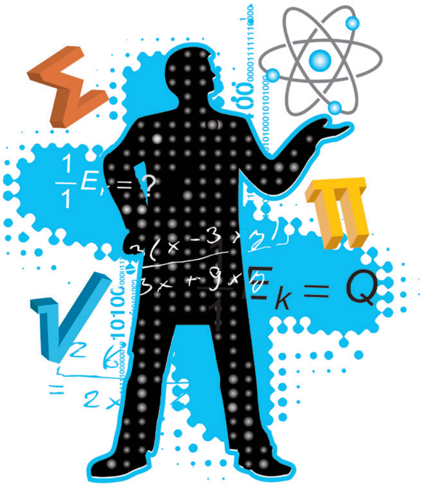

PROIECT

Realizați un afiș în care să notați semnele lingvistice din limbile latină și greacă pe care le-ați folosit ca simboluri la orele de matematică, fizică, chimie, biologie, informatică și tehnologia informației și a comunicațiilor. Alăturat, consemnați semnificația lor. La final, se vor trage concluzii privind informațiile prezentate și modul în care a lucrat fiecare elev.

3. LEXIC: ISTORIA CUVINTELOR, DE LA LATINĂ LA LIMBILE MODERNE

3.1. DIFERENȚA DINTRE MOȘTENIRE ȘI ÎMPRUMUT

REȚINE!

NOSCE TE IPSUM.

CUNOAȘTE-TE PE TINE ÎNSUȚI!

OBSERV ȘI DESCOPĂR

1. Plecând de la etimonul latin, identifică denumirea părților corpului omenesc și gradele de rudenie în limba română.

A	B
caput, capitis	parens, parentis
pectus, pectoris	filius, filii
nasus, nasi	filia, filiae
barba, barbae	nepos, nepotis
pes, pedis	gener, generi

2. Alcătuiește familia lexicală a cuvintelor *bun* (< lat. *bonus, bona, bonum* = bun), *a scrie* (<lat. *scribo, scribĕre, scripsi, scriptum* = a scrie) și *vecin* (< lat. *vicinus, vicini* = vecin).

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

În limba română există două categorii de cuvinte de origine latină:

a) **cuvintele moștenite** din limba latină, păstrate din generație în generație, de la vechii locuitori ai Daciei până astăzi, au suferit în timp modificări de formă (e.g. căderea consoanelor finale) și de înțeles. Cuvintele moștenite din latină, aparținând unor domenii diferite, fac parte din vocabularul fundamental al limbii române.

e.g. lat. homo > rom. om, fr. homme, it. uomo

b) **cuvintele împrumutate** din celelalte limbi romanice sau din latina medievală, pe cale cultă, preluate, mai ales în ultimele două secole, de cărturari, au fost de multe ori supuse unui proces de adaptare după modelul cuvintelor moștenite din latină.

e.g. rom. glorie < fr. gloire < lat. gloria

În general, cuvintele moștenite au suferit mai multe modificări decât cele împrumutate recent. Uneori, același cuvânt latin a pătruns în limba română inițial pe cale populară, prin moștenire, apoi ca împrumut literar, creându-se astfel dublete etimologice (cuvinte cu aceeași rădăcină, cu forme diferite, dar cu înțeles identic sau asemănător, intrate în limbă pe căi diferite sau în momente diferite).

Latină	**Română**	
	moștenit	**împrumutat**
densus	des	dens
directus	drept	direct
hora	oară	oră
subtilis	subțire	subtil
deus	zău (interjecție)	zeu

Fig. 1. Cuvinte moștenite și împrumutate din limba latină

Fig. 2. Zeii Lari din thermopoliumul de la Pompei

ȘTIAI CĂ...

...substantivul *filia, filiae* (= fiică) s-a moștenit în limba română sub forma *fie*, învechită și populară, păstrată în forme ca *fie-sa*; din aceasta, cu sufixul *-ică*, s-a format *fiică*?

...adjectivul *clarus, clara, clarum* (= vestit, clar) s-a moștenit în limba română sub forma *chiar* și în expresia *apă chioară*, deformare din *apă chiară*, apă limpede, curată?

...adjectivul *omnis, omne* (= tot, toată) este un cuvânt împrumutat sub forma elementului de compunere *omni-* în *omniprezent, omniscient, omnivor, omnipotent* etc.?

...prepoziția *trans* (= peste) este un cuvânt împrumutat sub forma elementului de compunere *trans-* în *Transilvania, Transfăgărășan, transalpin, transfera* etc.?

Fig. 3. Transfăgărășanul

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. Ce cuvinte latine împrumutate în limba română găsești din familia substantivului *salus, salutis* (= salutare, sănătate) și din a verbului *studeo, studēre* (= a studia)?

2. Alegeți, fiecare dintre voi, să reprezentați unul dintre cuvintele de mai jos. Grupați-vă astfel:
a. cuvinte moștenite; b. cuvinte împrumutate

mamă, țară, dens, zi, zeu, pace, multitudine, cetate, prudent, pondere, a tolera, soră,
trei, frumos, muzică, floare, a cânta, monument, a da, proxim, glorie, casă,
posteritate, imagine, libertate, cognoscibil, părinte, onoare, republică, tată

3. Precizează care dintre următoarele enunțuri sunt adevărate (A) și care sunt false (F).

a. Cuvintele latine moștenite au pătruns în limba română pe cale populară (romanizare).
b. Cuvintele latine împrumutate au pătruns în limba română pe cale cultă (reromanizare).
c. Adjectivul latin *verus, vera, verum* (= adevărat) a fost moștenit prin substantivul românesc *văr,* adică văr primar, adevărat. Tot de aici provine și substantivul *adevăr.*
d. Cuvintele latine moștenite în limba română nu au suferit modificări de formă și de înțeles.

4. Extrage ideea principală din următorul fragment din *Letopisețul Țării Moldovei* al cronicarului moldovean Grigore Ureche, care formulează și argumentează latinitatea limbii române.

„De la râmleni, ce le zicem latini, *pâine*, ei zic *panis*; *carne*, ei zic *caro*; *găina*, ei zic *galina*; *muiarea*, *mulier*; *fămeia*, *femina*; *părinte*, *pater*; *al nostru*, *noster* și altele multe den limba lătinească, că de ne-am socoti pre amăruntul, toate cuvintele le-am înțelege.“

5. Exemplele oferite de cronicarul Grigore Ureche sunt cuvinte moștenite sau cuvinte împrumutate?

6. Stabilește ce cuvinte au fost moștenite în limba română din cele latine și grupează-le pe opt domenii diferite, făcând conexiunea cu imaginile alăturate.

stella, stellae
humerus, humeri
lupus, lupi
furca, furcae
campus, campi
dare
brachium, brachii
tempus, temporis
audire
arbor, arboris
luna, lunae
soror, sororis
herba, herbae
venire
gallina, gallinae
manus, manus
cognatus, cognati
caseum, casei

sol, solis
panis, panis
prunus, pruni
mons, montis
vulpes, vulpis
vinum, vini
videre
vacca, vaccae
dies, diei
ventus, venti
frater, fratris
ramus, rami
cantare
socrus, socrus
flos, floris
fenestra, fenestrae
bos, bovis
caelum, caeli

porta, portae
auscultare
laudare
ursus, ursi
aqua, aquae
pulpa, pulpae
hora, horae
nox, noctis
digitus, digiti
farina, farinae
casa, casae
malus, mali
autumnus, autumni
avunculus, avunculi
terra, terrae
annus, anni
dormire
arare

a

b

c

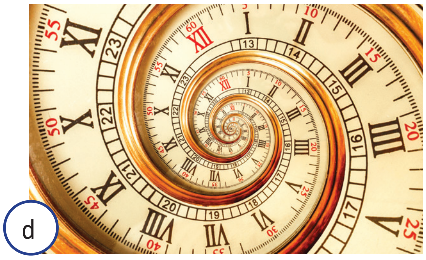
d

e

f

g

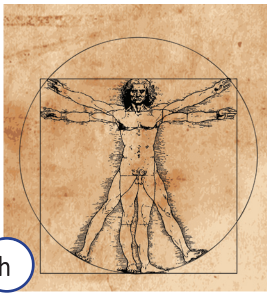
h

3.2. FONDUL LATIN AL LIMBII ROMÂNE

REȚINE!

SOL OMNIBUS LUCET.
SOARELE STRĂLUCEȘTE
PENTRU TOȚI.

OBSERV ȘI DESCOPĂR

- Citește cu atenție următoarea descriere a limbii române care deschide *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, 1941, a lui George Călinescu.

„Românul *crede* în *Dumnezeu*, în *îngeri*, în *zâne*, și a fost *botezat* de *preot* în *biserică*, unde *dumineca*, mai ales *bătrân*, își face *cruce* și *se roagă*. El nu e *păgân*, căci *vede* deasupra lui, pe *cer, soarele*, *luna* și *stelele*, și nici *sălbatic*. E *domn*, *om vechiu* de *cetate* și *țăran*, având o *lege*, *ascultând* de un *împărat*. Având *pământ, lucrează*, face *arătură, sămănătură,* mânuiește *sapa, secera*, *împinge boii*. Seamănă *secară, trifoi, cânepă*. La *pădure*, la *munte*, la *șes*, *încalecă* pe *cal*, sau se *duce pedestru* ori cu *carul*. *Toamna* pe *ploaie, vânt, ceață, fulger, iarna* pe *ger* de *crapă pietrele* stă la *adăpost*. Are *casă* cu *scoarțe* pe *pereți*, cu *ușă*, o *curte*, un *staul*, un *câine*, *vacă* cu *lapte*, *scroafă, oi, găini*. De la *fântână* aduce *apa* cu *ulciorul* ori cu *găleata*. De-i e *foame* stă la *masă* pe *scaun* și *prânzește* ori *cinează*, *mâncând pâine*, *ceapă* cu *sare, ai, caș, carne fiartă* în *oală* sau *friptă* pe *tăciuni*. Se slujește de *lingură*, *mestecă* și *înghite îmbucătura încet*. Toamna pune *curechi* în *bute* ale cărei *doage* le *astupă* cu *papură*, iar mai *târziu taie* și *afumă porcul*. *Seara* își *așterne*, se *culcă*, se *acoperă* și *doarme*. *Umblă desculț* sau *încălțat*, se *purecă*, se *scarpină*, se *scaldă*, se *îmbăiază*, se *tunde*, pune *cămașa*, se *îmbracă*. Are *simțire*, *cuget*, și-i *place* când *păsările cântă* în *arbori*, când *înfloresc* și *înverzesc pomii, merii, cireșii*. Dacă e *înăcrit, amărât*, zice din *frunză* și din *ceteră*. În *tinerețe* merge în *pețit* și-și alege *muiere*, făcând *nuntă*. Are *socru, soacră, părinți, frate, soră, nepoți, feciori, cumnați, fini*. *Mortul* se pune în *mormânt* și *femeile* îl *bocesc*. *Corpul* are *oase, sânge, cap, frunte, tâmple, ochi, urechi, rost, dinți, limbă, barbă, mustăți, piept, spinare, șale, mațe, buric, pulpe, genunchi* și insul e *gras, vârtos, păros, pântecos, subțire, întreg* după cum e cazul. *Bărbatul* se face *luntre* și *punte* toate *zilele săptămânii* (*luni, marți* etc.), *aleargă, înșeauă* și *închingă* calul, *încarcă carul, bate fierul, arama,* e *păcurar, vinde, cumpără, împrumută*. *Femeia coase* având *ac, ață, foarfece, scarmănă lână, toarce, mulge, scutură, șterge,* merge prin *vecini*. Aceste fraze, prin vechimea lexicului, au o demnitate abstractă.“

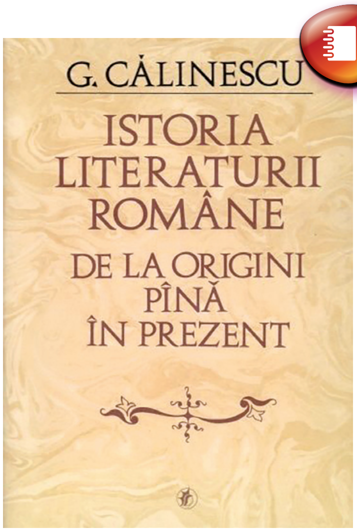
G. CĂLINESCU
ISTORIA
LITERATURII
ROMÂNE
DE LA ORIGINI
PÎNĂ
ÎN PREZENT

Fig. 1. *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*

1. Ce cuvinte din text îți sunt necunoscute? Notează-le în caiet și află definiția și etimologia fiecăruia. Ce observi?

2. De ce crezi că George Călinescu își începe opera despre istoria literaturii române cu fragmentul *Formarea limbii române*?

3. Cuvintele folosite ca exemple sunt moștenite sau împrumutate din limba latină?

4. Grupează cuvintele folosite de autor în funcție de seriile semantice cărora le aparțin. Câte serii semantice ai identificat și care sunt acestea?

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

Procesul de formare a limbii române a durat mai multe secole, timp în care s-au conturat trăsăturile caracteristice limbii române ca limbă romanică. Transformarea latinei populare a prezentat anumite particularități în nordul și sudul Dunării, impuse de rusticitatea vieții economice și sociale.

Poporul *român* este singurul care păstrează numele de *Romanus* pentru poporul însuși și pentru limba vorbită de el, limba română. Latinescul *Romanus* desemna inițial pe locuitorul Romei, apoi pe cetățeanul imperiului, indiferent de etnie.

Sunetele limbii române (sistemul fonetic) sunt esențial latine. În cuvintele latine, accentul se află, de cele mai multe ori, pe aceeași silabă ca în cuvintele corespunzătoare românești.

Părțile de vorbire flexibile în latină sunt cinci, în română sunt șase (articolul nu există în limba latină), iar cele neflexibile sunt patru în ambele limbi. Sistemul flexionar al substantivelor este organizat, în limba latină, în cinci declinări, iar în limba română, în trei. În română, verbul are cele patru conjugări ca în latină, cu aceleași vocale tematice. Se păstrează cele trei moduri verbale personale (indicativ, conjunctiv, imperativ) și trei moduri nepersonale (infinitiv, gerunziu, participiu), pronume și numerale, adverbe și prepoziții.

Esența vocabularului limbii române este de origine latină, fondul principal lexical cuprinzând peste 60% cuvinte de origine latină. Criteriul de evaluare este reprezentat de frecvența utilizării cuvintelor de către vorbitori, de puterea lor de circulație. Dintre miile de cuvinte cu etimologii diferite care formează inventarul lexical al limbii române, numai cele latine sunt indispensabile formulării adecvate și eficiente a unor diverse tipuri de enunțuri. Fondul lexical transmis limbii române din latină are, la nivelul limbii comune, ponderea cea mai mare: cele mai multe prepoziții, conjuncții, adverbe, pronume, numerale, cuvintele cel mai des folosite în comunicarea de zi cu zi, cu semantismul și frazeologia cele mai bogate și capacitatea derivativă cea mai mare. Cuvintele latine aparțin seriilor semantice de circulație, care acoperă majoritatea domeniilor vieții materiale și spirituale: acțiuni cotidiene, om, părțile corpului, familie, locuință, obiecte casnice, alimente de bază, natură, vegetație, animale domestice și animale sălbatice, fenomene ale naturii, noțiuni de timp, culori etc. Izolată de celelalte limbi romanice, limba română este cea mai conservatoare în privința fondului popular de cuvinte latine. În timp, tendința dominantă a lexicului limbii române moderne a constat în creșterea numărului neologismelor de origine romanică.

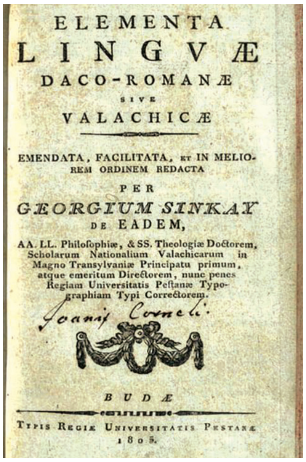
ELEMENTA
LINGVÆ
DACO-ROMANÆ
SIVE
VALACHICÆ

EMENDATA, FACILITATA, ET IN MELIOREM ORDINEM REDACTA
PER
GÆORGIUM SINKAY
DE EADEM,
AA. LL. Philoſophiæ, & SS. Theologiæ Doctorem, Scholarum Nationalium Valachicarum in Magno Transylvaniæ Principatu primum, atque emeritum Directorem, nunc penes Regiam Universitatis Peſtanæ Typographiam Typi Correctorem.

Joannis Corneli.

BUDÆ
TYPIS REGIÆ UNIVERSITATIS PESTANÆ
1805.

Fig. 2. *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae*

ŞTIAI CĂ...

...prima fază a limbii române este reprezentată de cele patru dialecte ale limbii române vorbite în nordul Dunării, dialectul daco-român, și în sudul Dunării, dialectele aromân, megleno-român, istro-român?

...prima gramatică tipărită a limbii române, *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae*, de Samuil Micu și Gheorghe Șincai, a apărut în 1780 și era redactată în limba latină, cu exemple românești?

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. Ce interpretare dai următorului fragment din *Istoria limbii române*, 1910, de Sextil Pușcariu?

„Numai un neam de păstori poate zice, chiar în limba literară: *se încheagă un gând, încheagă o frază* sau *cheagul unei societăți* (francezul ar zice *le ciment d'une société*). Poporul, vorbind de un om care și-a consolidat starea materială, zice că *a prins cheag.* Spre a arăta că doi inși sunt de aceeași vârstă, se zice *suntem de aceeași iarbă*, ca oile scoase deodată la pășune. Se mai zice *paște iarba pe care o cunoști,* în înțelesul de a «nu te amesteca în lucruri pe care nu le știi». Numai un popor la care viața pastorală a jucat un rol de căpetenie poate zice *mă paște un gând.* La baza acestei expresii e imaginea turmei de oi care tunde iarba de la rădăcină pe unde a trecut păscând."

2. Dă exemple de expresii și locuțiuni care cuprind cuvintele câmp (< lat. *campus, campi*), apă (< lat. *aqua, aquae*), lapte (< lat. *lac, lactis*), iarbă (< lat. *herba, herbae*), floare (< lat. *flos, floris*), oaie (< lat. *ovis, ovis*), câine (< lat. *canis, canis*).

3. Identifică etimonul latin și sensul acestuia, pornind de la următoarele cuvinte din limba română: *vulnerabil, cord, a periclita, avocat, patern, erudiție, rigoare, a demonstra, culpă, maxim.*

Folosește un dicționar etimologic sau explicativ al limbii române.

4. Alcătuiește câte un enunț cu fiecare dintre cuvintele de la exercițiul de mai sus.

5. Latina savantă contribuie la reromanizarea limbii române, fiind împrumutate din celelalte limbi romanice cuvinte cu etimon latin. Astfel, s-a produs alternanța terminațiilor *-iune*, *-ie* și au apărut diferențe de sens: nație – națiune, rație – rațiune, stație – stațiune, emisie – emisiune, expoziție – expozițiune. Construiește enunțuri cu fiecare dintre termenii celor cinci perechi, care să demonstreze diferențierea semantică.

3.3. LEXIC LATIN ÎN ALTE LIMBI ROMANICE

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

REȚINE!

FABER EST SUAE QUISQUE FORTUNAE.

FIECARE ESTE FĂURITORUL PROPRIEI SOARTE.

- Romanizarea a fost consecința expansiunii Imperiului Roman. Armata și administrația romană, coloniștii, sistemul educativ și comercianții au adus în teritoriile cucerite o civilizație superioară și limba latină, cu prestigiul ei de limbă a imperiului. Etnogeneza popoarelor romanice a cunoscut aceleași etape. Limba latină s-a impus, de-a lungul mai multor generații, în fața limbilor autohtone, care au rămas un mijloc de comunicare paralel, restrâns, și a devenit unica limbă comună care permitea diferitelor populații ale Imperiului Roman să comunice între ele. Locuitorii din teritoriile cucerite de romani încercau să se integreze în viața economică, socială și politică a imperiului, fiind atrași în sfera de influență a acestuia. Treptat, limbile autohtone (din care vor rezista doar elemente disparate) au fost abandonate, cele unitare, cu început de literatură, rezistând mai mult.

În Galia, aproximativ actualul teritoriu al Franței, primii care au adoptat limba latină au fost nobilii și comercianții. Însă există dovezi epigrafice și literare care atestă supraviețuirea limbii galice în Franța până în secolul al VI-lea d.Hr. Galica era limba populațiilor autohtone din Galia, teritoriu cucerit de Caius Iulius Caesar în anul 52 î.Hr., cucerire pe care o descrie în lucrarea sa *Commentarii de bello Gallico* („Însemnări despre războiul galic“), unde precizează că termenii *galic* și *celt* desemnează același popor.

Se știu puține lucruri despre limbile autohtone vorbite în teritoriile romanizate.

Limbile romanice se deosebesc de latină și se deosebesc între ele, toate fiind supuse, în dezvoltarea lor, unei evoluții firești, în condiții sociale, istorice și culturale specifice.

Cuceritorii	romanii	romanii	romanii	romanii	romanii
Limba	latină	latină	latină	latină	latină
Cuceriții	geto-dacii	galii	italicii	celtiberii	lusitanii
Limba	română	franceză	italiană	spaniolă	portugheză
Se presupune că procesul de formare a popoarelor romanice s-a încheiat în secolele VIII-IX.					

Înrudirea limbilor romanice este dovedită de păstrarea sistemului fonetic și a structurii gramaticale de tip latin, dar și de existența fondului lexical moștenit în comun de aceste limbi, alcătuit din aproximativ 500 de cuvinte, majoritatea esențiale pentru limbile romanice.

Limba latină	Limba română	Limba franceză	Limba italiană	Limba spaniolă	Limba portugheză
homo, hominis	om	homme	uomo	hombre	homem
scribo, scribĕre	a scrie (scriere)	écrire	scrivere	escribir	escrever

Lexicul panromanic cuprinde cuvintele moștenite din latină transmise tuturor limbilor romanice și atestă unitatea acestora. Majoritatea termenilor aparțin vocabularului curent și înlesneau comunicarea între toți locuitorii din imperiu:

- verbe (*credo, credĕre*), adjective (*bonus, bona, bonum*), adverbe (*mane*) cu valori generale;
- unelte gramaticale (*magis*), prepoziții (*cum*) și conjuncții (*quando*);
- numerale (*decem*), pronume (*ego*);
- substantive relative la om (*homo, hominis*), la părțile corpului (*barba, barbae*), familie (*parens, parentis*), viața afectivă și activitatea intelectuală (*anima, animae*), sănătate, boală (*dolor, doloris*), îmbrăcăminte, locuință, alimentație (*panis, panis*), natură (*aer, aeris*), timp (*annus, anni*), culori (*niger, nigra, nigrum*), agricultură și creșterea vitelor (*persica, persicae*), animale domestice (*bos, bovis*) și sălbatice (*cervus, cervi*), minerale și substanțe (*argentum, argenti*), meserii, comerț, termeni militari (*arcus, arcus*), religie (*angelus, angeli*), relații politico-sociale (*lex, legis; pax, pacis*) etc.

În toate limbile romanice, lexicul latin ocupă primul loc în cadrul diverselor vocabulare, prin bogăția semantică, prin capacitatea de derivare și prin vechime.

Cu modificările lor specifice, limbile romanice continuă limba latină, reprezentând alte etape sau alte forme ale acesteia.

ȘTIAI CĂ...

...primele texte scrise în limbi romanice au apărut între secolele IX și XVI?

- Limba franceză (842) – *Les Serments de Strasbourg* („Jurămintele de la Strasbourg“), făcute între nepoții lui Carol cel Mare.
- Limba italiană (secolul al VIII-lea sau al IX-lea) – *L'indovinello veronese* („Ghicitoarea din Verona“), care cuprinde versuri notate pe un colț de pagină într-un codice dintr-o biserică din Verona; oile negre pe câmpul alb, metaforă a scrisului, a literelor negre pe hârtia albă.
- Limba spaniolă (secolul al X-lea) – *Glosas emilianenses* („Glosele Emiliane“), păstrate în Mănăstirea Yuso aflată în San Millán de la Cogolla, La Rioja, Spania. Printre primele texte se numără și poemul epic *Cidul* (1140).
- Limba portugheză (1214) – *Testamento de Alfonso II* („Testamentul lui Alfons“), care cuprinde versurile regelui Alfons al Castiliei.
- Limba română (1521) – *Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung* – scrisoarea boierului sau negustorului Neacșu către judele (primarul) Brașovului.

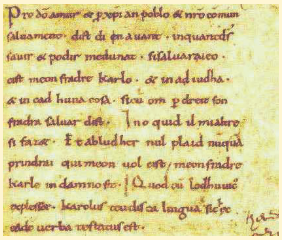
Fig. 1. Pagina din „Jurămintele de la Strasbourg“

...primele gramatici și primele dicționare ale limbilor romanice au apărut în secolele XV-XVI?

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. Descoperă intrușii din următoarele serii și precizează criteriul pe care l-ai folosit în identificarea lor.

a. *om, pâine, aer, show, negru, lege;*
b. *garderobă, arc, cerb, înger, lege, pace;*
c. *an, bou, design, piersic, argint, barbă.*

2. Transcrie în caiet și completează apoi spațiile punctate cu o altă culoare.

a. Popoare romanice sau neolatine sunt ..., ..., ..., ... și ... .
b. Înrudirea limbilor romanice este demonstrată de ..., ... și de ... .
c. Lexicul panromanic cuprinde ... .

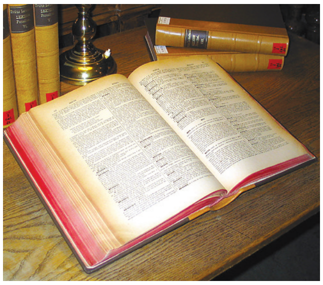
Fig. 2. Dicționar latin din secolul al XIX-lea

3. Completează următorul tabel cu termenii latini și panromanici corespunzători.

Limba latină	Limba română	Limba franceză	Limba italiană	Limba spaniolă	Limba portugheză
caelum, caeli	cer				céu
dico, dicĕre		dire		decir	
filius, filii		fils	figlio		
flos, floris	floare				flor
habeo, habēre				haber	
		langue	lingua		lingua
	pâine			pan	pão
				paz	paz
	țară		terra	tierra	

REȚINE!

VERBA VOLANT,
SCRIPTA MANENT.

VORBELE ZBOARĂ,
SCRISUL RĂMÂNE.

3.4. CUVINTE DE ORIGINE LATINĂ ÎN LIMBI NEROMANICE (CU INSISTENȚĂ PE LIMBA ENGLEZĂ)

OBSERV ȘI DESCOPĂR

- Citește următorul fragment din lucrarea *Ab Vrbe condita* a istoricului Titus Livius.

Priori Remo augurium venisse fertur, sex vultures, iamque nuntiato augurio cum duplex numerus Romulo se ostendisset, utrumque regem sua multitudo consalutaverat: tempore illi praecepto, at hi numero avium regnum trahebant. Inde cum altercatione congressi certamine irarum ad caedem vertuntur; ibi in turba ictus Remus cecidit. Vulgatior fama est ludibrio fratris Remum novos transiluisse muros; inde ab irato Romulo, cum verbis quoque increpitans adiecisset „sic deinde, quicumque alius transiliet moenia mea", interfectum. Ita solus potitus imperio Romulus; condita urbs conditoris nomine appellata.

(Titus Livius, *Ab Vrbe condita*, I, 6-7)

„Se spune că mai întâi lui Remus i s-au arătat semnele prevestitoare, și anume șase vulturi; dar numai ce s-a anunțat această prevestire, că lui Romulus i se arătară de două ori mai mulți vulturi, astfel că amândoi au fost aclamați ca regi fiecare de tabăra sa, unii invocând faptul că Remus văzuse mai întâi vulturii, iar ceilalți că Romulus a văzut un număr mai mare. Din această pricină s-a iscat mare vrajbă, care s-a transformat într-o încăierare sângeroasă; în învălmășeală, grav lovit de fratele său, Remus a căzut fără suflare. S-a mai răspândit și o altă legendă, și anume că Remus ar fi sărit peste noile ziduri ridicate de Romulus, cu intenția de a-și bate joc, iar Romulus l-a ucis rostind aceste cuvinte: «Așa să piară de aici înainte toți acei care vor îndrăzni să sară zidurile ridicate de mine!». Astfel a ajuns Romulus singurul stăpân pe putere, iar cetatea întemeiată a luat numele fondatorului său, Roma."

(trad. Paul Găleșanu)

It is said that Remus was the first to see the auspice sign, namely six vultures. Hardly had he seen it, that Romulus saw twice as many vultures and therefore each was aclaimed king by his own people, some arguing that Remus had been the first to see the vultures, while the others argued that Romulus had seen more vultures. A terrible fight started, which turned into a bloody encounter. In the midst of it, Remus was seriously wounded and died. There is another legend saying that Remus jumped over the walls built by Romulus, trying to mock him, and Romulus killed him, uttering these words: „Who ever dares to jump over my walls shall die like this»". Thus, Romulus became the only king and his citadel was named after its founder."

Man sagt, dass Remus als erster ein Vorzeichen erhalten hat: sechs Geier; und als sich Romulus schon nach Verkündigung des Vorzeichens die doppelte Anzahl zeigte, hat ihre Bevölkerung beide als Könige begrüßt: Die einen rissen die Herrschaft wegen des zeitlichen Vorsprungs an sich, aber die anderen wegen der Anzahl der Vögel. Dann sind sie durch eine Auseinandersetzung aneinandergeraten, und durch die erhitzten Gemüter wurde daraus ein Gemetzel; dort im Tumult kam Remus um, weil er erschlagen wurde. Bekannter ist die Überlieferung, dass Remus durch den Spott seines Bruders über die neuen Mauern gesprungen ist; dann wurde er vom zornigen Romulus getötet, nachdem er folgende Worte schimpfend hinzugefügt hatte: „So wird es jedem ergehen, der über meine Mauern springen wird". So bemächtigte sich Romulus als einziger der Herrschaft. Die gegründete Stadt wurde nach dem Namen des Gründers benannt. (*latein24.de*)

1. Subliniază termenii asemănători din cele patru versiuni.

2. Câți ai identificat?

3. Explică asemănările dintre ei și faptul că unii sunt aproape identici în toate cele patru limbi. Reține că limbile engleză și germană sunt neromanice.

4. Care dintre cele două limbi germanice (engleza și germana) se aseamănă mai mult cu latina?

5. În care dintre cele patru limbi textul are cea mai mică întindere? Dar cea mai mare? Ce poți spune despre cele două limbi?

Fig. 1. Statuie reprezentându-l pe Titus Livius, Viena (Austria)

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

Influența limbii latine asupra limbilor neromanice s-a manifestat în mai multe etape, în toate perioadele de dezvoltare a acestora, fie direct, fie indirect, prin diferite canale.

La nivelul englezei vechi (450-1100), influența s-a manifestat în mai multe etape și se datorează mai multor factori care au acționat diferit. Din această perioadă datează un număr de 450 de cuvinte împrumutate din latină. O primă etapă include cuvinte latine aduse de triburile germanice care au avut contact cu Imperiul Roman pe continent sau împrumutate de către celți de la romani și transmise britanilor. Din categoria acestor împrumuturi fac parte cuvinte din sfera comercială și militară, cuvinte referitoare la viața cotidiană, îmbrăcăminte, hrană, construcții. De exemplu, cuvântul *street*, care vine din *strata via* (drum croit), se regăsește în denumiri ca Stratford-on-Avon, Stratton, sau cuvântul *weall* (*wall*), care vine din latinescul *vallum* (întăritură), găsit în toponime precum Walton, Wallbury.

A doua etapă de împrumuturi latine vine odată cu introducerea creștinismului în Britania, în jurul anului 600. Această perioadă a durat 500 de ani, fiind cea mai importantă și aducând cele mai multe cuvinte latine în limba engleză. Au fost adoptate cuvinte din domeniul religiei (*candela* = feștilă – *candle*, *presbyter* = preot – *priest*) sau din sfera vieții casnice, din cea a educației, precum și nume de plante, de animale, de boli, ba chiar și termeni științifici.

Odată cu anul 1066, când a avut loc cucerirea normandă, se manifestă influențele limbii latine asupra a ceea ce numim *Middle English* (*Engleză medie*). Această influență se evidențiază în principal la nivelul vocabularului, datorită influenței limbii franceze. Aceasta a fost timp de 200 de ani limba curții regale și a aristocrației în Anglia, în timp ce populația de țărani a continuat să vorbească engleza. În secolele XIV-XV au existat și împrumuturi direct din latină, în special din sfera religioasă. O altă influență se înregistrează la nivelul formării cuvintelor, prin utilizarea sufixelor și a prefixelor din franceză în locul celor din engleză. Uneori, cuvântul nou adoptat avea deja un echivalent englezesc; în aceste cazuri, fie unul dintre cuvinte a dispărut, fie s-au păstrat ambele, dar au evoluat cu sensuri diferite, unul concret, celălalt abstract. De exemplu, *life* (viață) și *existence* (existență) sau *deep* (adânc) și *profound* (profund).

În cazul limbii engleze moderne (după anul 1500), se manifestă din nou o puternică influență în perioada Renașterii (1500-1650), când pătrund în engleză aproximativ 10 000-12 000 de cuvinte. Datorită renașterii interesului pentru cultura clasică, multe cuvinte sunt împrumutate direct din latină sau greacă, dar și indirect, din franceză. Unele cuvinte au fost „reîmprumutate“, generând dublete – *count* și *compute* sau *poor* și *pauper*.

Odată cu Revoluția Industrială și descoperirile științifice, apare nevoia de a inventa noi cuvinte care să redea noile noțiuni și cunoștințe, multe dintre aceste cuvinte având origine greco-latină.

Fig. 2. Apeduct roman

ȘTIAI CĂ...

...Caius Iulius Caesar, om politic, general, orator și scriitor roman, a cucerit Galia (52 î.Hr.) și a invadat Britania în 55 î.Hr. și 54 î.Hr.?

...deşi engleza este o limbă germanică, la nivelul masei vocabularului ponderea o deţin cuvintele de origine latină? Astfel, un procent de aproximativ 55% din masa vocabularului limbii engleze este de origine latină, prin filieră directă sau prin intermediul limbii franceze, 35% sunt cuvinte de origine germanică și 10% sunt împrumuturi din alte limbi.

...romanii au inventat apeductele, betonul folosit la construcții şi bornele kilometrice plasate pe marginea drumurilor pentru a arăta distanţa până la cel mai apropiat oraș? Ele indicau și constructorul secțiunii respective a drumului şi costul acesteia. Au adus, de asemenea, multe îmbunătățiri încălțămintei și au inventat... şosetele (*socks* în engleză, *soccus* în latină).

...bine-cunoscuta garoafă, numită *carnation* în engleză, are etimologie latină? Provine fie din *coronatio* (= împodobire cu cununi), având în vedere forma petalelor, ca dinții unei coroane, sau din faptul că floarea era folosită la împletirea coronițelor, fie dintr-un cuvânt din franceză, *carnation* (tenul sau culoarea pielii unei persoane), care derivă, la rândul lui, din cuvântul latin *carnatio* (= bucată de carne) şi care face referire la culoarea roz a florii, aşa cum era ea inițial.

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. Lexicul englezesc a împrumutat din limba franceză cuvinte legate de mai multe domenii. Completează tabelul de mai jos cu etimonul latin al cuvântului din limba franceză și cu termenul corespondent din limba engleză.

Domeniu	Limba latină	Limba franceză	Limba engleză
Administrație feudală		servant (servitor) citadin (locuitor) village (sat)	
Legislație		justice (justiție) court (tribunal) évidence (dovadă)	
Religie		prier (a se ruga)	
Comerț, artă, știință, literatură		peintre (pictor) étudier (a studia) vrai (adevărat)	
Modă, petrecerea timpului liber, diverse, alimente		collet (guler) côte (coastă) boeuf (vită, carne de vită) veau (vițel, carne de vițel)	

2. În limba engleză, anumite cuvinte au evoluat în dublete, din germană şi latină, cuvântul germanic fiind folosit ca substantiv, iar cel latin, ca adjectiv. În această situație se regăsesc cuvinte care denumesc animale (sau adjectivele corespunzătoare), părți ale corpului omenesc, corpuri cerești, membrii familiei.

Asociază cuvintele din coloanele de mai jos, identificând dubletele din limba engleză. Transcrie-le apoi pe caiet.

Substantiv (etimologie germană)	Adjectiv (etimologie latină)
bird	bovine (bovinus)
wolf	canine (caninus)
dog	feline (felinus)
cat	solar (solaris)
fox	corporal (corporalis)
cattle	digital (digitalis)
Moon	stellar (stellaris)
Sun	paternal (paternus)
Earth	visual (visualis)
star	avian (avianus)
body	vulpine (vulpinus)
tooth	maternal (maternus)
brother	terrestrial (terrestris)
finger	lupine (lupinus)
sight	dental (dentalis)
mother	fraternal (fraternus)
father	lunar (lunaris)

3. Cuvântul *appendix* provine din latinescul *appendix* şi are în limba engleză două forme de plural – *appendices* şi *appendixes*. Cu ajutorul unui dicționar englez, află care este diferența dintre cele două forme de plural.

4. Particula *chester* (*cester* sau *caster*) din denumirea unor orașe din Marea Britanie vine din cuvântul latin *castra*, care are sensul de castru, tabără, așezare. Identifică numele a cinci orașe din Marea Britanie care păstrează în numele lor acest element.

3.5. VOCABULAR INTERNAȚIONAL DE ORIGINE GRECO-ROMANĂ ÎN DIVERSE DOMENII ALE CUNOAȘTERII (ȘTIINȚE EXACTE ȘI DISCIPLINE SOCIO-UMANE)

REȚINE!

HOMO DOCTUS IN SE SEMPER DIVITIAS HABET.

OMUL ÎNVĂȚAT ARE ÎNTOTDEAUNA BOGĂȚIILE CU SINE.

OBSERV ȘI DESCOPĂR

1. Privește cu atenție schema de mai jos și identifică ramurile științei și disciplinele științifice. Tradu-le apoi în limba română și într-o altă limbă romanică. Subliniază cuvintele asemănătoare din cele trei texte obținute. Ce observi? Cum explici?

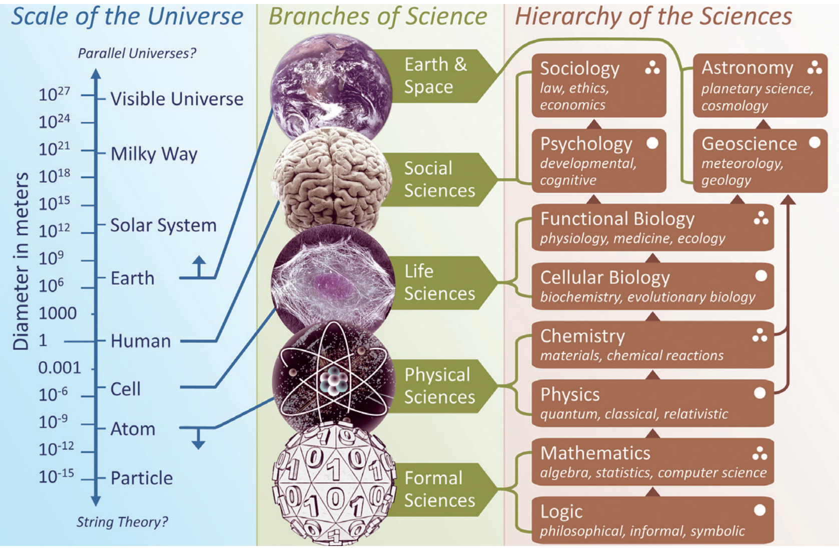
Scale of the Universe
Branches of Science
Hierarchy of the Sciences
Parallel Universes?
Diameter in meters
10^{27} Visible Universe
10^{24}
10^{21} Milky Way
10^{18}
10^{15}
10^{12} Solar System
10^{9}
10^{6} Earth
1000
1 Human
0.001
10^{-6} Cell
10^{-9} Atom
10^{-12}
10^{-15} Particle
String Theory?
Earth & Space
Social Sciences
Life Sciences
Physical Sciences
Formal Sciences
Sociology
law, ethics, economics
Astronomy
planetary science, cosmology
Psychology
developmental, cognitive
Geoscience
meteorology, geology
Functional Biology
physiology, medicine, ecology
Cellular Biology
biochemistry, evolutionary biology
Chemistry
materials, chemical reactions
Physics
quantum, classical, relativistic
Mathematics
algebra, statistics, computer science
Logic
philosophical, informal, symbolic

2. Află etimologia numelor disciplinelor studiate de tine în acest an școlar. Tradu apoi numele lor într-o altă limbă romanică și în limba engleză. Există asemănări între termenii ce desemnează aceeași disciplină în cele trei limbi? Cum explici?

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

Limba latină a fost, în Antichitate și de-a lungul Evului Mediu, limba administrației, a diplomației, a culturii și a bisericii, iar influența ei a continuat pe tot parcursul istoriei, culminând cu perioada Renașterii, când îndeplinea funcția de limbă de comunicare internaţională, şi în domeniul ştiinţei, şi în literatură. Din Renaştere şi până la universităţile din secolul al XIX-lea, limba latină a continuat să fie întrebuinţată ca mijloc de comunicare. În secolele XV-XVII, aproape toate lucrările ştiinţifice, filosofice şi religioase erau scrise în limba latină.

Bazele disciplinelor ştiinţifice, social-politice şi umaniste, precum şi evoluţia acestora sunt indisolubil legate de limba greacă şi de cea latină. Influența latină a contribuit la formarea și dezvoltarea limbii literare și a terminologiilor specializate (juridică, administrativă, ecleziastică, științifică, tehnică).

În Epoca Modernă se face apel constant la latină pentru a desemna concepte noi, ale căror denumiri sunt în general vehiculate de limbajul internațional. Chiar şi în limbile neromanice de mare circulaţie, precum engleza sau germana, terminologia ştiinţifică recurge mereu în crearea termenilor moderni la fondul latin şi grec. În privința elementelor formative caracteristice pentru care manifestă preferință termenii din anumite domenii, limbile, atât cele romanice, cât și cele neromanice, utilizează un inventar comun de formanți culți, în proporție covârșitoare de origine greacă și latină. În diferite domenii tehnico-științifice, biologie, fizică, chimie, medicină și farmacie, economie și comerț, în arte sau științe sociale, terminologiile de specialitate sunt tributare elementelor greco-latine.

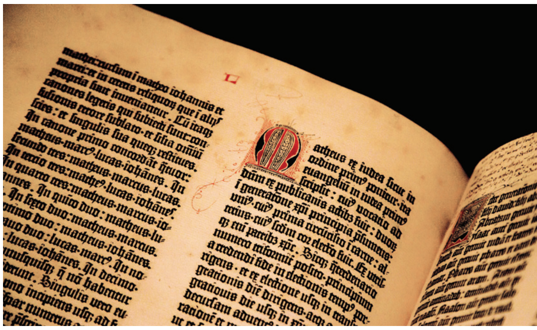

Fig. 1. Biblie în limba latină

Domeniul	Vocabular internațional de origine greco-romană
Anatomie	Pentru definirea părților corpului uman se folosește o terminologie predominant latină, iar pentru anumite organe se folosesc termeni grecești latinizați. *E.g. musculus latissimus dorsi* (mușchiul dorsal mare), *pancreas* (*πάγκρεας*)
Arhitectură	Terminologia și sursele de documentare sunt de origine greco-latină. Sunt preluate idei și stiluri antice. *E.g. thermae, templum*
Arte	Terminologia și sursele de documentare sunt de origine greco-latină. *E.g. ars, musica, ambitus, classicus, cantus*
Astronomie	În astronomie s-a decis la nivel internațional, conform reglementărilor omologate de Uniunea Astronomică Internațională, ca toate cele 88 de constelații și stelele care le formează să aibă oficial nume latine. *E.g. Ursa Maior* (= Carul Mare), *Ursa Minor* (Carul Mic), *Orion* (numele unui vânător îndrăzneț, ucis de zeița Diana și transformat într-o constelație aducătoare de furtuni)
Biologie	Toţi termenii din biologie sunt formaţi în baza fondului lexical greco-latin, în conformitate cu normele gramaticii latine şi scrişi cu litere latine, indiferent de limba din care au fost împrumutaţi. *E.g. plasma* (*πλάσμα* = model, figură, imitație, stil), *genna* (*γέννα* = naștere, origine, descendență, generație)
Botanică	Numele științifice ale speciilor și ale genurilor sunt în limba latină. *E.g. matricaria recutita* (mușețel), *malus domestica* (măr)
Chimie	Terminologia este de origine greco-latină. *E.g. atom* (*ἄτομος* = care nu poate fi divizat, atom), *nucleu* (*nucleus* = sâmbure, miez), *in statu nascendi* (pe cale/în stare de a se naște; expresia denumește o substanță în curs de formare)
Diplomație	Terminologia și sursele de documentare sunt de origine greco-latină. *E.g. statu quo, persona non grata*
Drept	Terminologia și sursele de documentare sunt de origine greco-latină. Sunt preluate idei și teorii antice. *E.g. sine qua non, modus vivendi, pro domo* (= pentru casa sa, pentru propriul interes), *audiatur et altera pars* (să fie ascultată și cealaltă parte; principiu de drept conform căruia, pentru o judecată corectă, se impune audierea argumentelor ambelor părți, și ale acuzării, și ale apărării)
Fizică	Terminologia este de origine greco-latină. Sunt preluate idei și teoreme antice. *E.g. materia prima* (materie primă), *vector* (cel care transportă), *energia* (*ἐνέργεια* = activitate, acțiune, act)
Geografie	Terminologia este de origine greco-latină. Sunt preluate idei și teorii antice. *E.g. Europa,* (*munții*) *Atlas*
Informatică	Unii termeni sunt de origine greco-latină. Sunt preluate idei și teorii antice. *E.g. virus, divide et impera* (dezbină și stăpânește)*, Troianus*
Istorie	Terminologia și sursele de documentare sunt de origine greco-latină. *E.g. demos* (*δῆμος* = populație, popor, ansamblul cetățenilor), *sine ira et studio* (fără mânie și fără părtinire), *polis* (*πόλις* = oraș, cetate)
Limbă și literatură	Terminologia este de origine greco-latină. Sunt preluate idei și teorii antice. Figurile de stil, genurile și speciile literare sunt toate de origine greco-latină. *E.g. incipit, ars poetica, poesis* (*ποίησις* = creare, proces de creație), *ut pictura poesis* (ca și pictura, poezia), *qui pro quo, comoedia, tragoedia, theatrum*
Matematică	Terminologia este de origine greco-latină. Sunt preluate idei și teoreme antice. *E.g. minus, plus, sinus, cosinus*
Medicină	Toţi termenii din medicină sunt formaţi în conformitate cu normele gramaticii latine şi scrişi cu litere latine, indiferent de limba din care au fost împrumutaţi. În terminologia anatomică, limba de bază este latina, iar în terminologia clinică, limba greacă. *E.g. aorta* (*ἀορτή*), *seringa* (*σῦριγξ* = flaut, venă, tub; este numele unei nimfe din mitologia greacă, care, fugind de zeul Pan, a fost transformată de zei în trestie; Pan își confecționează fluiere din ramurile trestiei.)
Psihologie	Terminologia și sursele de documentare sunt de origine greco-latină. *E.g. ego, supra ego, eros* (*ἔρως*)
Religie	Terminologia și sursele de documentare sunt de origine greco-latină. *E.g. te Deum laudamus* (pe tine, Dumnezeule, te lăudăm; este titlul unui vechi imn religios de mulțumire), *hybris* (*ὕβρις* = exces, orgoliu)
Zoologie	Numele științifice ale speciilor și ale genurilor sunt în limba latină. *E.g. canis lupus familiaris* (câine), *felis catus* (pisica domestică)

Fig. 2. Termeni de origine greco-romană

ad hoc	pentru aceasta, în acest scop, de circumstanță
ad litteram	literă cu literă, cuvânt cu cuvânt, textual, întocmai
agenda	lucruri care trebuie făcute
alias (= altfel)	zis și..., pe nume și...
alibi (= într-alt loc, altundeva)	dovadă de nevinovăție rezultată din constatarea că, la momentul săvârșirii infracțiunii, învinuitul se afla în altă parte decât la locul săvârșirii ei; pretext, scuză, justificare
alter ego	un alt eu, celălalt eu (referire la cineva apropiat)
captatio benevolentiae	câștigarea bunăvoinței auditoriului (procedeu oratoric)
cvorum din *quorum* (dintre care)	cvorum (număr minim de membri necesar, conform legii, pentru ca o adunare să fie valabil constituită sau să poată lua o hotărâre valabilă – DEX)
deus ex machina	zeul (coborând) dintr-o mașinărie (expresie utilizată în teatrul antic, unde conflictul era rezolvat de o divinitate apărută brusc pe scenă cu ajutorul unei mașinării; prin extensie, formula desemnează o persoană sau un eveniment care, în mod neașteptat, rezolvă favorabil un conflict, o situație dificilă)
ego	eu, propria persoană (în psihologie denumește partea personalității care asigură echilibrul dintre forțele la care este supus individul)
errare humanum est	a greși este omenește (expresie folosită ca scuză pentru o greșeală)
fortuna labilis	soartă schimbătoare (expresie folosită în poezia medievală, devenită apoi motiv literar)
Gaudeamus igitur	să ne bucurăm așadar (primul vers al unui vechi cântec german compus în limba latină, îmbrățișat ca imn universal al studenților, intonat de obicei la ceremoniile de absolvire)
grosso modo	în linii mari, în general
incipit	începe, început (cuvântul indica locul în care începea o lucrare într-un codice; prin extensie, începutul unei opere literare)
index	arătător, semn, inscripție, catalog (indice, listă alfabetică sau pe materii pusă la sfârșitul sau la începutul unei cărți sau apărută în volume separate, cuprinzând materiile, autorii sau cuvintele conținute în ea, cu indicarea paginilor și a volumelor unde se găsesc – DEX)
in vitro	sub sticlă, în eprubetă, în condiții de laborator (expresia desemnează cercetări desfășurate în afara organismelor vii)
in vivo	în stare vie, pe viu
lapsus calami	alunecare a condeiului, greșeală de scriere
lapsus linguae	greșeală de exprimare
magna/summa cum laude	cu mare/cea mai mare laudă (calificative folosite în universități pentru obținerea în mod deosebit a unui titlu sau a unei diplome)
mea culpa	e vina mea
per capita	pe cap de locuitor, pentru fiecare persoană
perpetuum mobile	tot timpul în mișcare (un mecanism gândit să funcționeze neîntrerupt)
persona non grata	persoană nedorită, neagreată
qui pro quo	cine drept cine, cine în locul cui (procedeu folosit în situațiile comice din literatură și teatru, prin care se creează confuzie)
sine qua non	fără de care nu se poate, indispensabil
statu quo	în starea în care se află, situație neschimbată
stricto sensu	în sens strict
sui generis	unic în felul său, aparte (expresia se folosește în general cu referire la ceva special, particular)
Vrbi et orbi	orașului Roma și lumii (formulă prezentă în binecuvântarea suveranului pontif, care arată că adresarea nu se face doar către cei aflați la Roma, ci către întreaga lume; prin extensie, are sensul de pretutindeni, peste tot)
veto	mă opun (cuvânt prin care magistrații romani se opuneau unor legi sau unor decizii administrative)

Fig. 3. Latinisme internaționale

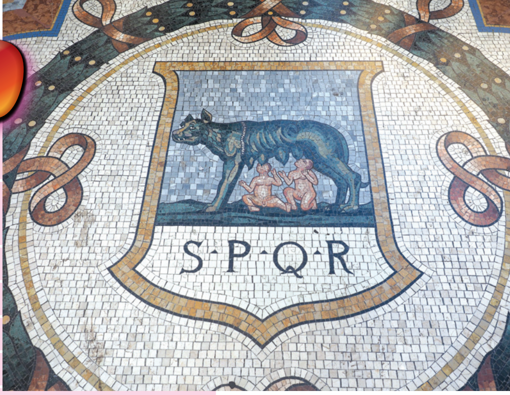
Fig. 5. Mozaic roman cu însemnul S.P.Q.R.

a.Chr. (*ante Christum*) p.Chr. (*post Christum*)	înainte de (nașterea lui) Hristos după (nașterea lui) Hristos
A.M. (*ante meridiem*) P.M. (*post meridiem*)	înainte de amiază după miezul zilei, după-amiază
A.D. (*anno Domini*)	în anul Domnului
C.V. (*curriculum vitae*)	notă biografică, desfășurarea vieții
dr. h. c. (*doctor honoris causa*)	doctor în semn de cinstire
e.g. (*exempli gratia*)	de exemplu
etc. (*et cetera*)	și celelalte (lucruri, fapte de același fel)
N.B. (*nota bene*)	notează bine, ia aminte! (siglă pusă, în Antichitate, pe copiile manuscriselor pentru a atrage atenția asupra greșelilor de transcriere; astăzi, cuvintele evidențiază o idee sau semnalează un detaliu)
q.e.d. (*quod erat demonstrandum*)	ceea ce trebuia să fie demonstrat (versiunea latinească a formulei folosite de Euclid la sfârșitul demonstrațiilor sale)
P.S. (*post scriptum*)	după ceea ce a fost scris
R.I.P. (*requiescat in pace*)	să se odihnească în pace
S.P.Q.R. (*senatus populusque Romanus*)	senatul și poporul roman (desemnează statul roman; sintagma apare și astăzi în stema orașului Roma)

Fig. 4. Abrevieri latine

ȘTIAI CĂ...

...termenul *virus* a fost, inițial, utilizat în biomedicină, cu sensul de agent patogen intracelular care provoacă boli contagioase, apoi, prin extindere, toxină eliminată de un agent patogen? Ulterior, termenul a fost aplicat și în domeniul informaticii, cu sensul de program având capacitatea de autoreplicare, conceput pentru a perturba funcționarea calculatoarelor.

...în matematică și informatică, ciurul lui Eratostene este un algoritm care determină toate numerele prime mai mici decât un număr dat?

...sintagma *divide et impera* („dezbină și stăpânește“) se pare că-i aparține regelui Filip al Macedoniei (sec. al IV-lea î.Hr.) și desemnează o modalitate de guvernare prin care cei care doreau să-și asigure stăpânirea provocau dezbinări la nivelul societății (așa au procedat Senatul roman, regele Ludovic al XI-lea, Caterina de'Medicis)? Formula a devenit, în informatică, metodă de programare ce constă în împărțirea unei probleme inițiale în două sau mai multe probleme de dimensiuni reduse. În general, se execută împărțirea în două subprobleme de dimensiuni aproximativ egale, până când dimensiunea acestora devine suficient de mică pentru a fi rezolvate (cazul de bază). După rezolvarea celor două subprobleme, se execută combinarea rezultatelor în vederea rezolvării întregii probleme.

...în 1687, marele om de știință Isaac Newton și-a editat opera *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica* în limba latină?

...în limba latină au scris și René Descartes (1596-1650), filosof, matematician, om de știință, și, în tinerețe, filosoful Immanuel Kant (1724-1804)? Tot în limba latină a scris și Johann Carl Friedrich Gauss (1777-1855), considerat de mulți cel mai important matematician după Newton și Arhimede, fiind cu greu abătut de la o carieră de clasicist.

...în universitățile europene, indiferent de specializare, cursurile s-au ținut în limba latină până în secolul al XIX-lea, iar tezele de doctorat erau redactate în aceeași limbă?

...în Finlanda există un post de radio care prezintă știrile în limba latină?

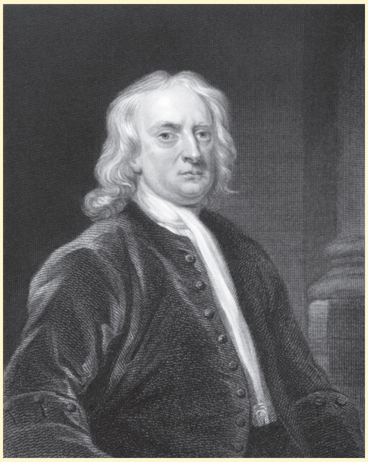
Fig. 6. Isaac Newton
1643-1727

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. Citește următorul fragment trilingv din tratatul de medicină *Anatomia lui Gray*.

The nucleus includes the genome of the cell contained within the chromosomes, and the nucleolus. The cytoplasm contains several systems of organelles. These include a series of membrane-bound structures that form separate compartments within the cytoplasm, such as rough and smooth endoplasmic reticulum, Golgi apparatus, lysosomes, peroxisomes, mitochondria and vesicles for transport, secretion and storage of cellular components.

Susan Standring (editor), *Gray's Anatomy – The Anatomical Basis of Clinical Practice*

„Nucleul include genomul celulei conținut de către cromozomi și nucleol. Citoplasma conține mai multe sisteme de organite. Acestea cuprind o serie de structuri legate de membrană care formează compartimente separate în citoplasmă, cum ar fi reticulul endoplasmic rugos și neted, aparatul Golgi, lizozomii, peroxizomii, mitocondriile și veziculele de transport, secreție și depozitare a compușilor celulari.“

Le noyau comprend le génome de la cellule contenu dans les chromosomes et le nucléole. Le cytoplasme contient plusieurs systèmes d'organites. Ceux-ci comprennent une série de structures liées à la membrane qui forment des compartiments séparés dans le cytoplasme, telles que le réticulum endoplasmique rugueux et lisse, l'appareil de Golgi, les lysosomes, les peroxysomes, les mitochondries et les vacuoles de transport, de sécrétion et de stockage des constituants cellulaires.

a. Subliniază termenii asemănători din cele trei versiuni.

b. Câți ai identificat?

c. Explică asemănările dintre ei și faptul că unii sunt identici în toate cele trei limbi.

d. Un medic care va citi un articol cu tematică medicală în limba engleză sau în limba franceză va înțelege totul, fără să cunoască cele două limbi? Argumentează.

e. Un absolvent de studii medicale din orice țară din lume va descifra prescrierile făcute de către omologul său dintr-o țară străină, a cărui limbă nu o cunoaște? Argumentează.

Fig. 7. Statuie reprezentându-l pe zeul Atlas, Frankfurt, Germania

2. Mitologia greco-latină poate fi o sursă esențială în încercarea de a explica etimonul unui termen. Apelează la ea și află cine se află în spatele numelor Europa și Atlas. Notează pe caiet cele două legende.

3. În anatomie, termenul *atlas* desemnează prima vertebră cervicală. În geografie, Atlas este numele unui munte din nord-vestul Africii. Tot *atlas* denumim și colecția de imagini, hărți, grafice, folosită ca material documentar ilustrativ într-un domeniu științific. Cum explici legătura dintre cele trei sensuri ale cuvântului și personajul din mitologia greacă?

4. În 1830, în Franța, au apărut primele mijloace de transport în comun, *voitures omnibus* (vehicule pentru toți); în timp, al doilea termen, *omnibus* (pentru toți; D. pl. al adjectivului *omnis, omne* – tot, toată), a preluat sensul întregii sintagme și a fost folosit cu sensul de vehicul; prescurtarea *bus* utilizată de francezi a intrat în compunerea cuvintelor *autobus*, *trolleybus.* Află dacă prescurtarea *bus* a fost preluată și de alte limbi, romanice sau nu, completând rubricile din tabelul alăturat.

Limba franceză	autobus	trolleybus
Limba română	autobuz	troleibuz
Limba italiană		
Limba spaniolă		
Limba portugheză		
Limba engleză		
Limba germană		

5. Explică sensul următoarelor formule și clișee internaționale: *calul troian, călcâiul lui Ahile, firul Ariadnei, mărul discordiei, sabia lui Damocles.*

Poți utiliza dicționare de expresii celebre, dicționare de mitologie, în format tradițional sau digital.

6. Citește următoarele propoziții și oferă o variantă de traducere folosind indicațiile din paranteze.

Non (= nu; adv.) *est* (*sum, esse, fui* = a fi; ind. prez., III, sg.) *medicina* (*medicina, medicinae* = medicină; f., sg., N.) *sine* (= fără; prep.) *lingua* (*lingua, linguae* = limbă; f., sg., Abl.) *Latina* (*Latinus, Latina, Latinum* = latin, latină; f., sg., Abl.).

Medice (*medicus, medici* = medic, doctor; m., sg., V.) *cura* (*curo, curare* = a vindeca; imperativ prez., II, sg.) *te* (*tu* = tu; pron. pers., pers. II, nr. sg., Ac.) *ipsum* (*ipse, ipsa, ipsum* = însuți, însăți; m., sg., Ac.)!

PROIECT

Realizați un proiect, formând trei echipe de 9-10 membri fiecare. Cele trei echipe vor prezenta sensurile următoarelor formule și clișee internaționale (a), expresii (b) și dictoane (c) latine, precum și contextul apariției lor, acolo unde este cazul.

Prima echipă

1. chinurile lui Tantal
2. cântec de sirenă
3. cutia Pandorei
4. furcile caudine
5. muncă de Sisif
6. nodul gordian
7. pasărea Phoenix
8. patul lui Procust
9. pânza Penelopei
10. victorie à la Pyrrhus

A doua echipă

1. *alma mater*
2. *fac totum*
3. *illo tempore*
4. *in memoriam*
5. *mutatis mutandis*
6. *consensus omnium*
7. *tabula rasa*
8. *catharsis (κάθαρσις)*
9. *cosmos (κόσμος)*
10. *demiourgos (δημιουργός)*

A treia echipă

1. *Veni, vidi, vici.*
2. *Alea iacta est.*
3. *Aut Caesar, aut nihil.*
4. *Vae victis!*
5. *Per aspera ad astra.*
6. *Auri sacra fames*
7. *Cui prodest?*
8. *Citius, altius, fortius*
9. *De gustibus et de coloribus non disputandum est.*
10. *O, tempora! O, mores!*

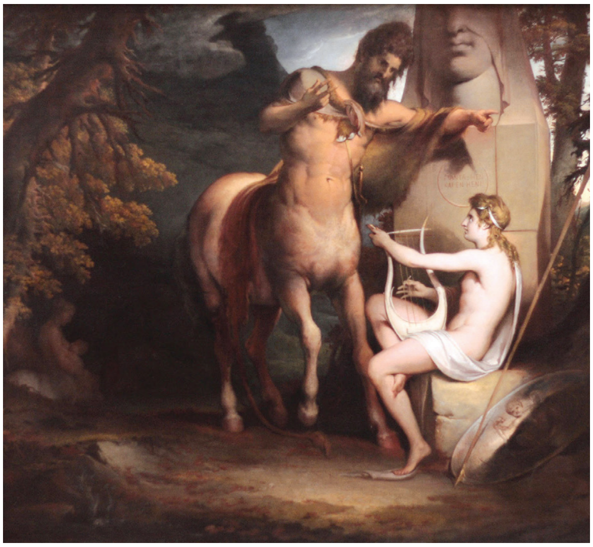

Fig. 8. *Educația lui Ahile*, tablou realizat de pictorul James Barry (cca 1772)

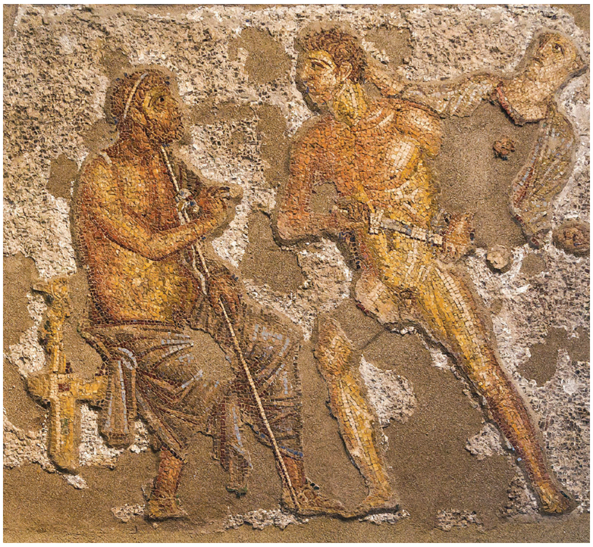

Fig. 9 Ahile și Agamemnon, frescă din Pompei

4. ELEMENTE DE FLEXIUNE ÎN LIMBA LATINĂ ŞI ÎN LIMBA ROMÂNĂ (/LIMBI ROMANICE) – ANALOGII

REȚINE!

VERBA DOCENT, EXEMPLA TRAHUNT.

CUVINTELE ÎNVAȚĂ, EXEMPLELE CONVING.

OBSERV ȘI DESCOPĂR

- Citește cu atenţie cuvintele din tabelul de mai jos.

latină	română	italiană
casa	casă	casa
casae	case	case
ripa	râpă	riva
ripae	râpe	rive
terra	țară	terra
terrae	țări	terre
costa	coastă	costa
costae	coaste	coste

a. Ce poți spune despre aceste cuvinte? Ce fel de părți de vorbire sunt?
b. Cum distingem forma de singular de cea de plural?
c. În ce caz sunt cuvintele din listă? În limba română avem terminații și pentru alte cazuri? Dar în alte limbi pe care le cunoști?
d. Câte părți de vorbire cunoști? Poți da exemple?
e. Care sunt părțile de vorbire flexibile? Dar cele neflexibile?
f. Atunci când trecem un verb la mai multe persoane și numere se spune că îl ... . În română, verbele se împart în ... .
g. Așa cum verbele au conjugări, spunem despre substantive că se împart în ... .

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

Declinarea este un grup de substantive care au aceleași terminații cazuale.

În limba română există trei astfel de declinări, iar în limba latină cinci. Numele de declinare provine de la verbul latin *declinare* care înseamnă „a se depărta“, pentru că, în ordinea cazurilor, cuvântul se depărtează de cel mai important, care e nominativul, spre cel mai puțin important, vocativul (ablativul a fost introdus la sfârșitul acestei serii care a fost descrisă de gramaticii greci).

FAMILIA ROMANA

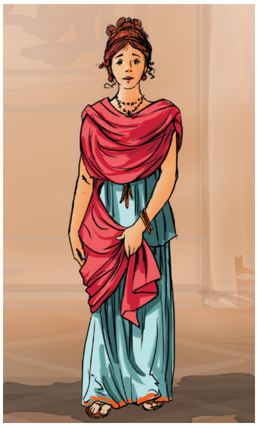

Salvete! Valeria sum.

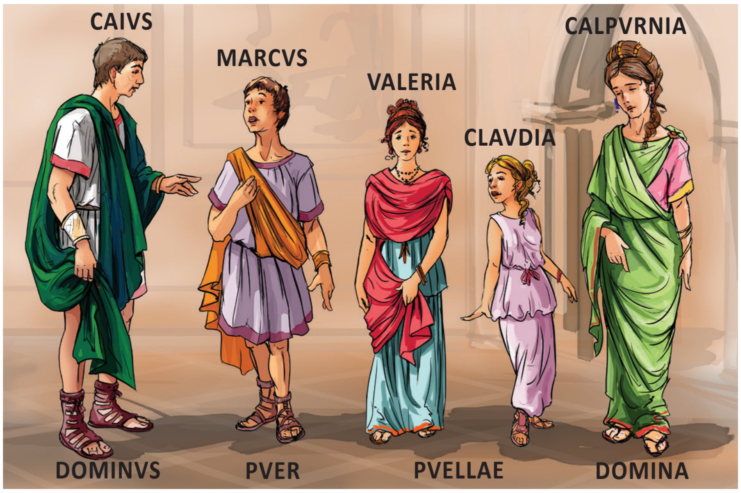

Ego et Claudia Calpurniae filiae sumus.
Marcus noster frater est.
Calpurnia et Caius nostri parentes sunt.

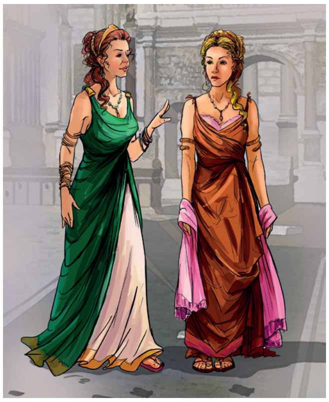

Marcia, tu mea amica es.

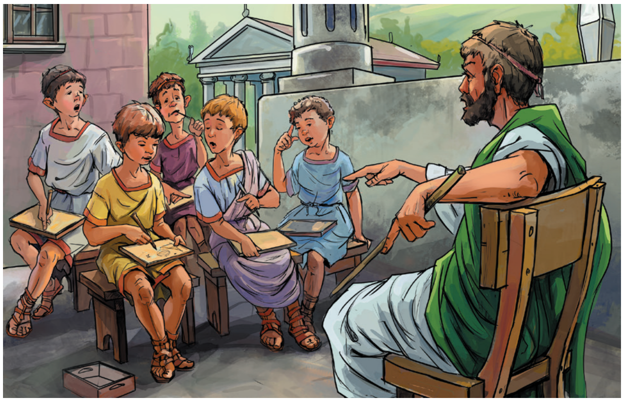

Vos magistri discipuli estis.

VOCABULAR

salveo, -ēre vb. = a fi sănătos
sum, esse, fui vb. = a fi
filia, -ae s.f. = fiică
noster, nostra, nostrum pron. și adj. pron. pos. = al nostru, a noastră
frater, -tris s.m. = frate
parens, -ntis s.m. sau s.f. = părinte
amica, -ae s.f. = prietenă
magister, -stri s.m. = profesor
discipulus, -i s.m. = elev

1. Tradu propozițiile cu ajutorul imaginilor și al vocabularului.

2. Realizează un tabel în care să treci formele verbului *esse* („a fi“) la persoana și numărul potrivite.

Conjugarea verbului *esse* la indicativ prezent (Coniugatio verbi *esse* in indicativo praesente)

persoana (persona)	singular (singularis)	plural (pluralis)
I		
II		
III		

3. Poți identifica terminațiile folosite la diferite persoane și numere? Înscrie-le într-un tabel. Le vom folosi pentru alte verbe.

persoana (persona)	singular (singularis)	plural (pluralis)
I		
II		
III		

4. Alcătuiește o listă cu substantivele de genul masculin și feminin întâlnite în propozițiile de mai sus, adăugându-le apoi pe cele care apar doar în imagini.

5. Ce forme ale substantivelor sunt date în vocabularul latin?

6. Ce terminații ai întâlnit pentru substantivele de genul feminin?

7. În propozițiile de mai sus, unde stă subiectul și unde predicatul? Dar atributul?

În limba latină, cuvintele de declinarea I sunt în majoritate de genul feminin. Rareori întâlnim substantive de genul masculin, precum: *agricola* (agricultor), *poeta* (poet) sau *pirata* (pirat).

ȘTIAI CĂ...

...în vechea Romă cel mai bătrân bărbat dintr-o familie (*pater familias*) avea drept de viață și de moarte asupra tuturor membrilor familiei?

...din familia romană făceau parte și sclavii (*servi*), iar un sclav eliberat primea numele de familie al stăpânului? De altfel, această practică s-a păstrat și în alte societăți în care era folosită munca sclavilor, fapt ce explică de ce numeroșii sclavi ai președintelui american George Washington au primit, la eliberare, același nume de familie.

...bărbații romani purtau, începând din secolul al II-lea î.Hr., trei nume (*tria nomina*): prenume (*praenomen*), numele ginții (*nomen*) și porecla personală sau a familiei (*cognomen*)? Câteva personaje cunoscute au și nume de familie simpatice: Caius Iulius Caesar (pletosul), Marcus Tullius Cicero (bob de năut), Marcus Porcius Cato (istețul), Publius Cornelius Scipio (baston), Lucius Iunius Brutus sau Marcus Iunius Brutus (prostul).

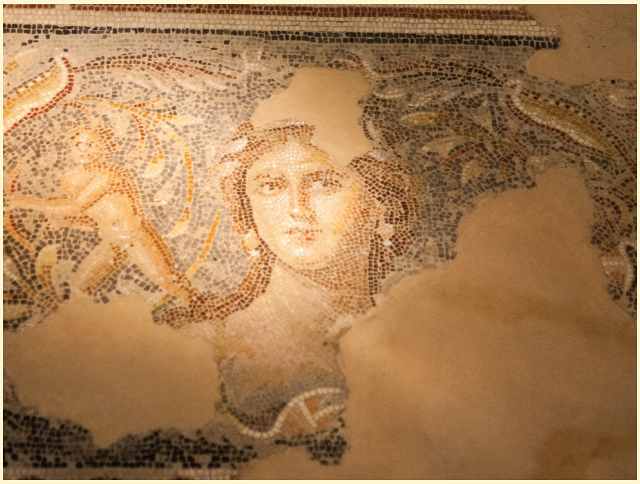
Fig. 1. Mozaic roman care reprezintă o tânără, posibil Venus (Israel)

...femeile nu purtau la început decât numele de familie al tatălui? Probleme apăreau atunci când erau mai multe fete în familie, pentru că trebuia să fie numărate: Iulia Prima, Iulia Secunda, Iulia Tertia. Începând cu perioada imperială, fetele au început să primească și ele prenume sau porecle.

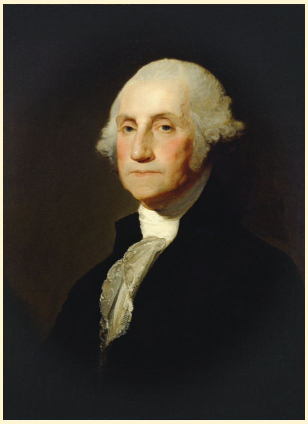
Fig. 2. George Washington

PUBLIO C. ESCIPION
Fig. 3. Publius Cornelius Scipio

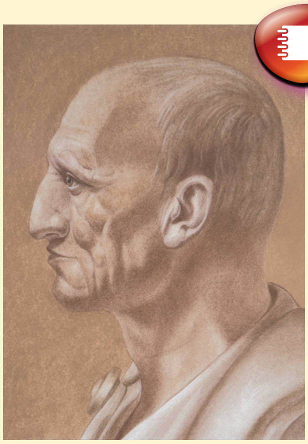
Fig. 4. Marcus Porcius Cato

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. În propozițiile din această lecție am întâlnit câteva grade de rudenie. Folosind un dicționar român-latin, identifică cel puțin alte cinci nume de rudenie în limba latină.

2. Identifică echivalente în limbile moderne pe care le-ai învățat pentru gradele de rudenie care apar în lecție și pentru cele pe care le-ai găsit în dicționar.

3. Folosind cuvintele din propozițiile acestei lecții, dar și noile cuvinte descoperite la exercițiul de mai sus, compune alte propoziții în limba latină.

4. Tradu aceste propoziții într-una dintre limbile moderne pe care le studiezi la școală sau într-o altă limbă pe care o cunoști.

REȚINE!

LUPUS IN FABULA...
VORBEȘTI DE LUP...

4.1. STRUCTURA CUVÂNTULUI. EVOLUȚIA ÎN LIMBILE MODERNE. TRĂSĂTURI DEFINITORII ALE FLEXIUNII NOMINALE ȘI VERBALE. ELEMENTE DE SINTAXĂ

OBSERV ȘI DESCOPĂR

Colloquium comoediae (Dialog dintr-o comedie)

Syrus: Hem tibi autem!
Ctesipho: Quidnam est?
Syrus: Lupus in fabula.
Ctesipho: Pater est?
Syrus: Ipsus est.

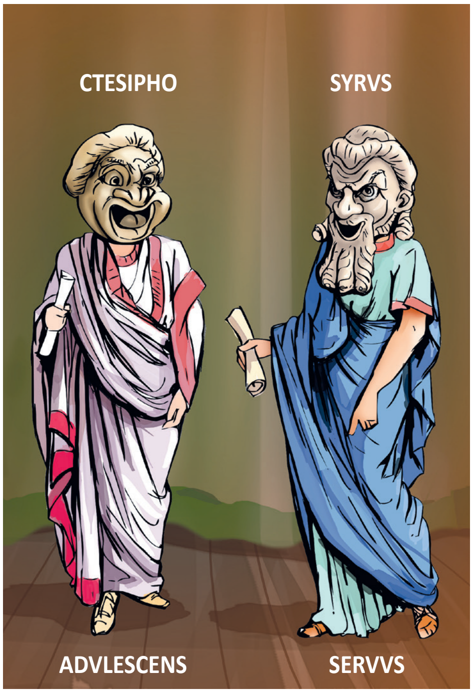

Fragmentul de mai sus aparține dramaturgului roman Terentius (190-159 î.Hr.). În comedia *Frații*, în actul IV, scena I, tânărul Ctesipho se sfătuiește cu sclavul Syrus cum să se ascundă de tatăl său, când acesta apare pe neașteptate.

1. Tradu conversația.

2. Ce observi la personajele din imagine?

3. Ce înseamnă *adulescens*? Dar *servus*?

4. Cum interpretezi expresia *Lupus in fabula*?

VOCABULAR

colloquium, -ii s.n. = convorbire, dialog
comoedia, -ae s.f. = comedie
autem conj. = dar
hem interj. = păzea!
tibi pron. pers. D. = ție, pentru tine
quid pron. interog. = ce
nam conj. = oare
lupus, lupi s.m. = lup
fabula, -ae s.f. = poveste, fabulă
pater, patris s.m. = tată
ipsus pron. de întărire = însuși

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

Declinatio prima (Declinarea I)		
singular (singularis)		**plural (pluralis)**
Valeria puella est.	nominativus casus (cazul nominativ)	Valeria et Claudia puellae sunt.
Mater Valeriae Calpurnia est.	genitivus casus (cazul genitiv)	Tunicae puellarum lineae sunt.
Valeria Claudiae rosam dat.	dativus casus (cazul dativ)	Pueri puellis rosas dant.
Valeria tabulam ceratam habet.	accusativus casus (cazul acuzativ)	Puellae chartas pergamenas habent.
Valeria, tu impigra discipula es!	vocativus casus (cazul vocativ)	Puellae, vos impigrae discipulae estis!
In tabula Valeria litteras scribit.	ablativus casus (cazul ablativ)	In chartis poetae versus scribunt.

VOCABULAR

puella, -ae s.f. = fată, copilă
mater, -tris s.f. = mamă
tunica, -ae s.f. = cămașă, tunică
lineus, -a, -um adj. = de in
rosa, -ae s.f. = trandafir
do, -are vb. = a da

puer, -i s.m. = băiat, copil
tabula, -ae s.f. = tăbliță
ceratus, -a, -um adj. = cerat, acoperit cu ceară
habeo, -ēre vb. = a avea
charta, -ae s.f. = hârtie
pergamenus, -a, -um adj. = de pergament

impiger, -gra, -grum adj. = harnic
discipula, -ae s.f. = elevă
littera, -ae s.f. = literă
scribo, -ĕre vb. = a scrie
poeta, -ae s.m. = poet
versus, -us s.m. = vers

1. Tradu propozițiile de la pag. 40 cu ajutorul imaginilor.

2. Completează tabelul alăturat cu ajutorul celor observate în propozițiile traduse.

Desinențele/terminațiile declinării I

singular (singularis)		plural (pluralis)
	N.	
	G.	
	D.	
	Ac.	
	V.	
	Abl.	

3. Declină substantivul *casa* folosind terminațiile pe care tocmai le-ai aflat.

4. Declină substantivul românesc *casă,* așa cum ai învățat în clasa a V-a. Compară terminațiile cu cele din limba latină.

singular (singularis)		plural (pluralis)
	N.	
	Ac.	
	G.	
	D.	
	V.	

5. Ai putea face același lucru cu substantivele *casa* din italiană și *casa* din spaniolă? Ce constați?

6. Când ai declinat substantivele, ai constatat că o parte a rămas totdeauna neschimbată. Cum se numește aceasta? De ce crezi că apare în mai multe limbi?

7. Unde stă subiectul în propozițiile de mai sus? Dar predicatul? Cum stau lucrurile în română și în alte limbi străine pe care le cunoști?

8. Scrie formele verbale care apar în text. La ce persoană și număr este fiecare dintre ele? Ce observi legat de terminațiile acestor verbe?

9. Se dă mai jos conjugarea verbului *habēre* la indicativ prezent. Ce diferențe observi față de terminațiile de indicativ prezent ale verbului *esse*?

persoana (persona)	singular (singularis)	plural (pluralis)
I	habeo	habemus
II	habes	habetis
III	habet	habemus

10. Înscrie într-un tabel terminațiile descoperite, care se numesc **desinențe principale**. Le vom folosi pentru a conjuga toate verbele regulate și o parte dintre verbele neregulate.

persoana (persona)	singular (singularis)	plural (pluralis)
I		
II		
III		

În comunicare, fie ea orală sau scrisă, pentru a ne exprima gândurile folosim cuvinte (*verba*). Mai sus, am văzut că, schimbând terminația (*terminatio/desinentia*) unui cuvânt, acesta își schimbă foarte puțin sensul. *Puella,* la nominativ, înseamnă „fată“, în timp ce *puellae,* la genitiv singular, înseamnă „al (a, ai, ale) fetei“. Cuvintele au, cum am văzut, și o parte neschimbătoare pe care o numim rădăcină (*radix*) sau radical. Aceasta este purtătoarea sensului cuvântului, pe care terminațiile nu îl schimbă în mod esențial.

La rădăcină se pot adăuga, în afară de terminații, sufixe și prefixe cu ajutorul cărora sensul se schimbă și mai mult decât atunci când adăugăm doar terminații. De exemplu, de la substantivul *catena, catenae* („lanț“) se formează verbul *concatenare* („a înlănțui“) cu ajutorul prefixului *con-*, iar de la verbul *concatenare* se formează substantivul *concatenatio* („înlănțuire“) cu ajutorul sufixului *-tio*. Aceste prefixe și sufixe au rol lexical, adică formează cuvinte noi. În limba latină există și sufixe cu rol gramatical, așa cum e sufixul *-v*, cu care se formează, printre altele, timpul perfect al modului indicativ. *Concatenavi* înseamnă „(eu) am înlănțuit“.

Tema unui cuvânt este o rădăcină extinsă cu ajutorul unei vocale tematice și, adesea, prin intermediul unuia sau mai multor sufixe gramaticale. La declinarea I a substantivelor din limba latină, vocala tematică este „a“. Așadar, ceea ce am numit mai sus terminații cuprind, de fapt, și vocala tematică a substantivelor acestei declinări.

Unul dintre rolurile vocalei tematice este de a putea face deosebire între cele cinci declinări. Tabelul de alături ne va arăta ce vocale tematice are fiecare declinare latinească.

Declinarea	Vocala tematică
I	a
II	o (u) sau e
III	niciuna sau i
IV	u
V	e

Și în cazul verbelor, vocala tematică are rolul de a deosebi cele patru conjugări.

Conjugarea	Verbul la infinitiv prezent activ	Vocala tematică	Echivalentul românesc la infinitivul lung
I	laudāre	ā	lăudare
II	vidēre	ē	vedere
III	dicĕre	ĕ	zicere
IV	audīre	ī	auzire

Ați observat, desigur, că vocala tematică este urmată la infinitiv de sufixul *-re*, care este marca acestui mod. S-a păstrat acest sufix și în limba română la infinitivul lung, care este, de fapt, un substantiv.

ȘTIAI CĂ...

...știința care studiază limbile și legile lor se numește „lingvistică“ și numele ei e derivat de la cuvântul latinesc *lingua* („limbă“), care se pronunță tradițional *lingva*?

...în secolul al XIX-lea, un termen alternativ pentru „lingvistică“ era „limbistică“?

...în lingvistică, rădăcina, terminațiile, vocala tematică, sufixele, prefixele etc. se numesc morfeme și sunt cele mai mici segmente încărcate de sens, pe care le-am putea numi „atomii sensului“?

...savantul român Bogdan Petriceicu Hasdeu, care s-a ocupat și de lingvistică, a început marele dicționar etimologic al limbii române (*Etymologicum Magnum Romaniae*) din care a editat patru tomuri între 1886 și 1898, ajungând însă doar până la cuvântul „bărbat“?

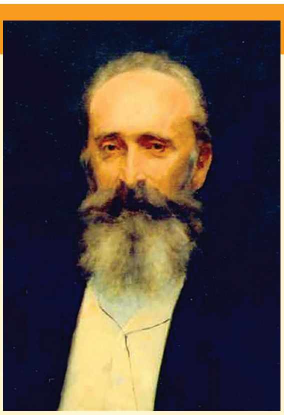

Bogdan Petriceicu Hasdeu

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. În propozițiile de la rubrica DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ (pag. 40), unele substantive au terminația scrisă cu roșu sau cu verde. Precizează pentru fiecare dintre ele la ce caz sunt și ce funcție sintactică au.

2. Află cu ajutorul dicționarului latin-român cărei conjugări îi aparține verbul *habēre*. Enumeră alte cinci verbe care aparțin aceleiași conjugări. Conjugă la indicativ prezent activ unul dintre verbele enumerate.

3. Alcătuiește cinci propoziții în limba latină cu ajutorul cuvintelor pe care le cunoști deja din lecțiile anterioare și din această lecție. Tradu-le în română și în altă limbă romanică sau în engleză, dacă nu cunoști o altă limbă romanică.

4. Tradu în limba română expresia: *Habemus papam*. Ce semnificație are ea pentru lumea catolică?

4.2. ROLUL CUVÂNTULUI ÎN ENUNȚ ȘI CONTEXT

REȚINE!

PHILOSOPHUM NON FACIT BARBA.

PE FILOSOF NU-L FACE BARBA.

OBSERV ȘI DESCOPĂR

Mea, mater, mea, pater, puerum lupus in silva est!

VOCABULAR

meo, meare vb = a alerga
silva, silvae s.f. = pădure
edo, edĕre (esse) vb = a mânca

1. Tradu textul.

2. Ce observi despre aşezarea cuvintelor în textul latin? Cum facem ca să traducem corect?

3. Imaginează-ți situaţia de urgenţă din fraza de mai sus. Desenează pe caiet şi scrie pe desen cine sunt personajele, după modelul imaginilor din lecţiile anterioare.

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

Cuvintele pot apărea separat, ca într-un vocabular, dar cel mai adesea apar în cadrul unui enunţ. Cuvântul *silva* înseamnă „pădure“, iar sintagma *in silva* înseamnă *„în pădure“*, dar ce se întâmplă în această pădure nu putem afla decât dacă avem un enunţ precum cel de mai sus. Cel mult, fiecare dintre noi îşi poate închipui ceva despre acest loc, ca de exemplu: *In silva multae ferae sunt.*

Enunţul ne aduce mai multe informaţii despre ce vrea să spună cel care l-a formulat, dar noi nu l-am putea înţelege dacă nu am interpreta sensul cuvintelor în context. *Mea* poate însemna şi „mea“ şi am putea fi tentaţi să traducem *mea, mater* cu „mama mea“, dacă nu am vedea că între cuvinte e o virgulă şi că imediat avem cuvintele *mea, pater. Pater,* fiind de genul masculin, nu ar putea primi niciodată ca determinant un adjectiv pronominal posesiv de genul feminin. Prima parte a enunţului ne anunţă contextul. Nu vom fi tentaţi să credem că forma verbală *est* este de la verbul *esse* („a fi“), ci de la omonimul său, verbul *esse* („a mânca“). Deşi plasat pe primul loc în propoziţie, cuvântul *puerum* nu poate fi subiect pentru că dacă un copil ar mânca un lup ar face cel mult o indigestie şi nu ar fi nevoie de intervenţia urgentă a părinţilor.

Acest mic exemplu de traducere în context ne-a demonstrat şi de ce calculatoarele nu pot traduce cu acurateţea cu care o fac oamenii. Pe lângă cunoştinţe, de cele mai multe ori e nevoie şi de creativitate pentru a înţelege un text într-o limbă străină.

În latină, ca să decodificăm cazurile şi, deci, funcţiile sintactice, trebuie să apelăm în primul rând la terminaţii. Vom vedea în următoarea secvenţă a lecţiei care este diferenţa între terminaţiile *-us* şi *-um*.

Contextul este un fragment mai întins în care se găsește un cuvânt sau o expresie. Originea termenului este latinescul *contextus* („țesătură“).

Declinatio secunda (Declinarea a II-a)

singular (singularis)	Casus	**plural (pluralis)**
Cervus herbam pascit.	nominativus casus (cazul nominativ)	Cervi in prato pascunt.
Folia pruni viridia sunt.	genitivus casus (cazul genitiv)	Color cervorum rubidus est.
Ego herba equo do.	dativus casus (cazul dativ)	Agricolae carotas equis dant.
Tu amico cibum das.	accusativus casus (cazul acuzativ)	Vos amicis calamos non datis.
Amice, in forum vadimus?	vocativus casus (cazul vocativ)	Galli, lucem diei nuntiatis!
In horto, carotae, caepa et brassica crescunt.	ablativus casus (cazul ablativ)	Romani gladiis pugnant.

VOCABULAR

cervus, -i s.m. = cerb
herba, -ae s.f. = iarbă
pasco, -ĕre vb. = a paște
in prep. + Abl. sau Ac. = în
pratum, -i s.n. = pajiște
folium, -ii s.n. = frunză
prunus, -i s.f. = prun
viridis, -e adj. = verde
color, -oris s.m. = culoare
rubidus, -a, -um adj. = brun roșcat
equus, -i s.m. = cal
carota, -ae s.f. = morcov
amicus, -i s.m. = prieten
cibus, -i s.m. = mâncare
calamus, -i s.m. = condei
non adv. = nu
forum, -i s.n. = for, agora, piață publică
vado, -ĕre vb. = a merge
gallus, -i s.m. = cocoș
lux, lucis s.f. = lumină
dies, diei s.m. = zi
nuntio, -are vb. = a vesti
hortus, -i, s.m. = grădină
caepa, -ae s.f. = ceapă
brassica, -ae s.f. = varză
cresco, -ĕre vb. = a crește
Romanus, -a, -um adj. = roman
gladius, -ii s.m. = sabie
pugno, -are vb. = a lupta

1. Tradu propozițiile cu ajutorul vocabularului.

2. Completează tabelul alăturat cu ajutorul celor observate în propozițiile traduse.

Desinențele/terminațiile declinării a II-a

singular (singularis)		plural (pluralis)
	N.	
	G.	
	D.	
	Ac.	
	V.	
	Abl.	

3. Declină substantivul *lupus* folosind terminațiile pe care tocmai le-ai aflat.

4. Declină substantivul românesc *lup*, așa cum ai învățat în clasa a V-a. Compară terminațiile cu cele din latină.

singular (singularis)		plural (pluralis)
	N.	
	Ac.	
	G.	
	D.	
	V.	

5. Ai putea face același lucru cu substantivele *lupo* din italiană și *lobo* din spaniolă? Ce constați?

6. Scrie pe caiet funcția sintactică a substantivelor cu terminații colorate. Indică locul din propoziție (topica) complementelor și atributelor.

7. Alcătuiește o listă cu substantivele cu terminații colorate, așa cum apar ele în vocabular. Care este terminația lor la nominativ singular? Dar cea de genitiv singular? De ce gen sunt aceste substantive? Există în text și alte substantive cu aceeași terminație la genitiv singular? În ce se termină nominativul acestor substantive? De ce gen sunt ele? Scrie pe caiet observațiile.

8. Scrie formele verbale care apar în text. La ce persoană și număr este fiecare dintre ele? Ce observi legat de terminațiile acestor verbe?

9. În propozițiile de mai sus au apărut mai multe forme ale verbului *dare*. Înscrie-le într-un tabel de tipul celui de mai jos. Completează tabelul cu ajutorul cunoștințelor dobândite în lecții anterioare. Cărei conjugări îi aparține verbul *dare*? Care este vocala lui tematică? Știi și alte verbe de aceeași conjugare?

persoana (persona)	singular (singularis)	plural (pluralis)
I		
II		
III		

Când conjugăm un verb în limba latină, folosim pentru fiecare timp tema adecvată și terminațiile specifice. Pentru modul indicativ prezent folosim **tema prezentului și desinențele principale**. Această temă este, de altfel, folosită și pentru timpurile imperfect și viitor, atât la modul indicativ, cât și la conjunctiv și imperativ. În cazul verbului *esse*, tema este neregulată. Pentru verbele de conjugarea I, a II-a și a IV-a, tema prezentului este formată din rădăcină și din vocala tematică. Obținem tema prezentului prin înlăturarea sufixului *-re* de la infinitiv prezent activ.

Exemple:

canto, cantare – canta-

timeo, timēre – timē-

invenio, invenire – inveni-

La conjugarea a III-a, tema prezentului este formată doar din rădăcină, la verbele numite **consonantice**, și din rădăcină și vocala *-i*, la verbele numite **vocalice**. Pentru a afla tema verbelor de conjugarea a III-a, nu avem decât să îndepărtăm desinența *-o* de la prima formă de dicționar a verbului (indicativ prezent, persoana I, singular).

Exemple:

dico, -ĕre = a zice – dic-

duco, -ĕre = a duce – duc-

facio, -ĕre = a face – faci-

capio, -ĕre = a prinde, a lua – capi-

ȘTIAI CĂ...

...verbul „a conjuga“ provine din limba limba latină, de la verbul *coniugare* („a înjuga împreună“), prin intermediul verbului francez *conjuguer*? Terminologia gramaticală provine din limba greacă veche și a fost tradusă în latină? *Coniugare* se spunea în greacă veche *συζυγέω* [süzügheo], iar *coniugatio* („conjugare“), *συζυγία* [süzüghia].

...în limba latină și în alte limbi indo-europene arborii, pământul și toate cuvintele care țin de acesta sunt, în general, de genul feminin pentru că poartă rod, reprezentând principiul feminității? În schimb, tot ceea ce ține de cer (soare, ploaie, nor) este de genul masculin, reprezentând principiul masculin fecundator.

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. Găsește pe internet sau într-un dicționar numele latinesc a cinci arbori care fac parte din declinarea a II-a. Află și denumirile lor științifice, precum și numele acestor arbori în alte limbi moderne cunoscute de tine.

2. Cu ajutorul vocabularului de la sfârșitul manualului, află numele a trei pomi fructiferi (pot fi aceiași de la exercițiul 1) și ale fructelor lor. Alcătuiește cu acestea trei propoziții în limba latină.

3. Tradu propozițiile de mai jos cu ajutorul vocabularului de la sfârșitul manualului.

Iulius cum suo amico perambulant.
In foro multas statuas vident.
Marcus, in pomario, altas prunos spectat.
Măgarul pe măgar îl scarpină.
Aruncați mărgăritare în fața porcilor.

4. Ultimele două propoziții de la exercițiul 3 sunt proverbe la origine. Explică înțelesul lor.

1. Decupează din carton un cub desfășurat folosind modelul de mai jos și completează cu exemple/răspunsuri, conform imaginii de mai jos, fiecare față a lui, apoi lipește fețele cubului. Folosește-l ca pe un zar și stabilește regulile unui joc pe care să-l desfășurați cu toții la oră.

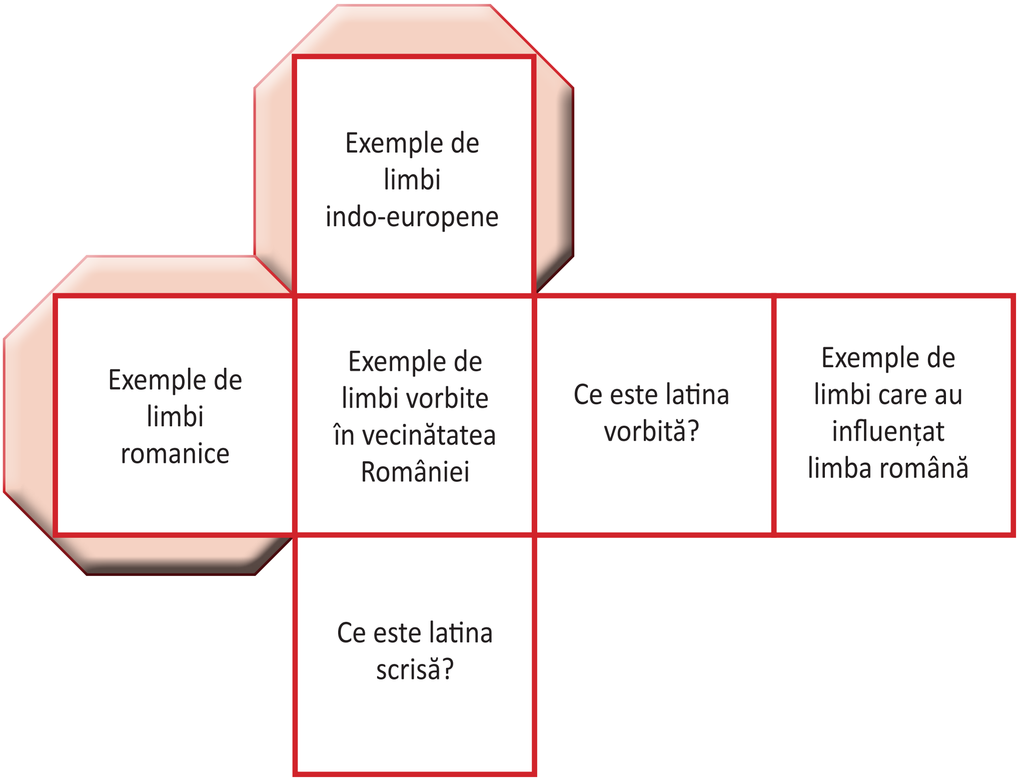

Exemple de limbi indo-europene

Exemple de limbi romanice

Exemple de limbi vorbite în vecinătatea României

Ce este latina vorbită?

Exemple de limbi care au influențat limba română

Ce este latina scrisă?

2. Lucrați în echipe de 4-5 colegi. Completați pe o coală A4 o schemă asemănătoare celei de mai jos, pornind de la noțiunea centrală „limba latină“, respectiv „limba română“.

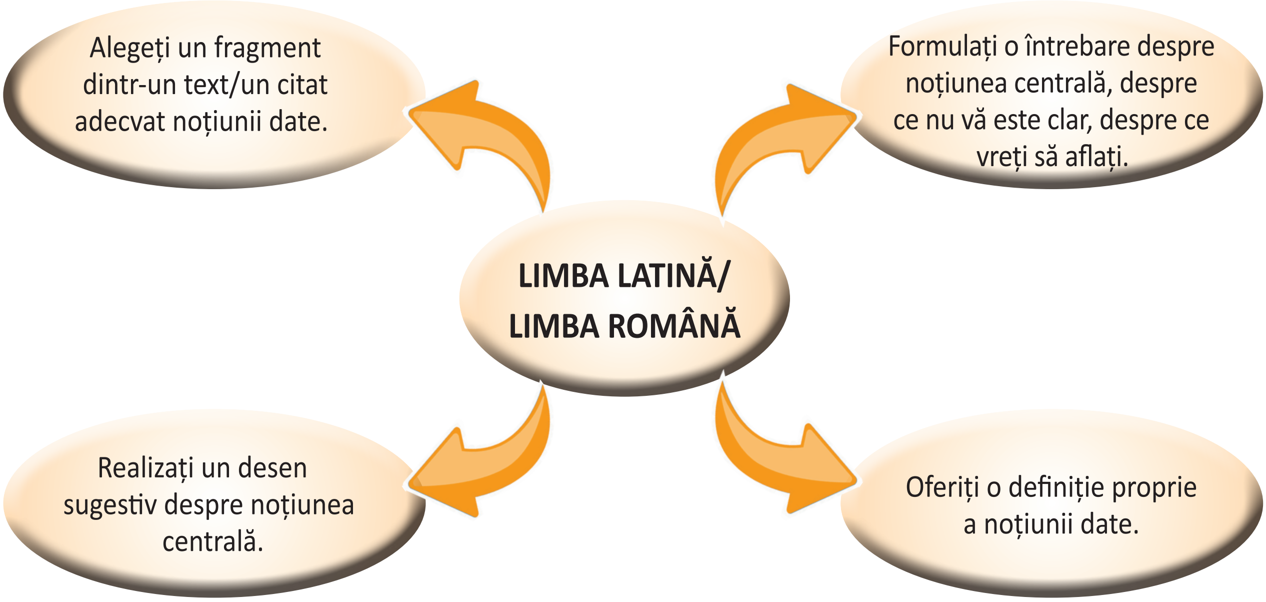

LIMBA LATINĂ/ LIMBA ROMÂNĂ

Alegeți un fragment dintr-un text/un citat adecvat noțiunii date.

Formulați o întrebare despre noțiunea centrală, despre ce nu vă este clar, despre ce vreți să aflați.

Realizați un desen sugestiv despre noțiunea centrală.

Oferiți o definiție proprie a noțiunii date.

3. Transcrie tabelul de mai jos în caiet și completează-l cu cifre romane.

7		1000		2		500	
19		16		20		40	
17		4		18		26	
6		13		1		5	
11		9		30		24	
4		12		50		8	
15		21		10		12	
3		14		25		100	

4. Construiește trei enunțuri în care să incluzi câte un termen științific obținut de la numeralul *tri-*.

5. Dă exemple de trei cuvinte moștenite și de trei cuvinte împrumutate din limba latină.

6. Ce cuvinte latine împrumutate în limba română găsești din familia adjectivului *similis, simile* (= asemănător) și din a verbului *imprimo, imprimĕre* (= a imprima)?

7. Căror serii semantice le aparțin cuvintele de origine latină din limba română?

8. Enumeră trei termeni moșteniți din limba latină și transmiși tuturor limbilor romanice.

9. Află etimonul latin al cuvântului *urban* din limba engleză. Ce alte cuvinte din limba engleză au același etimon? Dar din limba germană?

10. Ce înseamnă următoarele cuvinte/expresii și în ce contexte/situații le-ai întâlnit?

a) q.e.d. (quod erat demonstrandum)
b) Gaudeamus
c) N.B. (Nota bene!)
d) Troian
e) Etc.

11. Câte părți de vorbire există în limba română? Dar în cea latină?

12. Definește următorii termeni: *enunț, context, declinare, conjugare.*

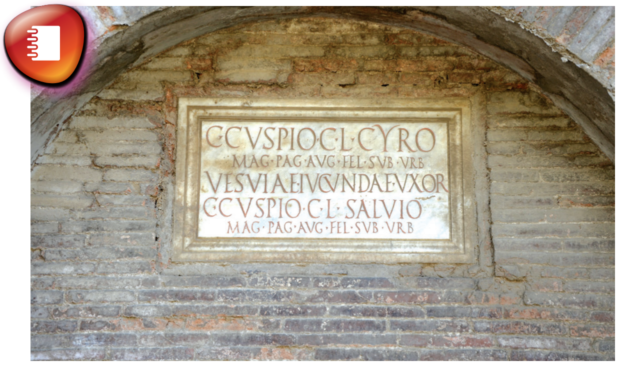

Fig. 1. Detaliu de pe o piatră aflată la intrarea în mormântul unui patrician, Pompei

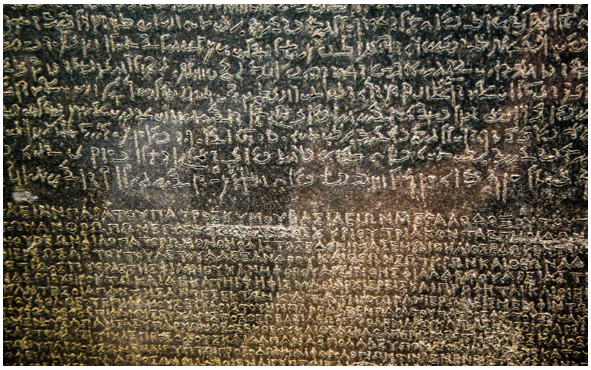

Fig. 2. Piatra de la Rosetta, care se găsește azi în British Museum, Londra (Anglia)

I. Extrage două idei principale din următorul fragment din *Istoria limbii române*, de Al. Rosetti.

„Limba română este limba latină vorbită în mod neîntrerupt în partea orientală a Imperiului Roman, cuprinzând provinciile dunărene romanizate (Dacia, Pannonia de Sud, Dardania, Moesia Superioară și Inferioară), din momentul pătrunderii limbii latine în aceste provincii și până în zilele noastre. [...] Oricât de mult s-a îndepărtat limba română de tipul latin și oricât de mult s-ar mai îndepărta de el în cursul evoluției sale ulterioare, nimic nu se va schimba prin aceasta în raporturile de filiație dintre latină și limba română, aceasta fiind, pur și simplu, transformarea, potrivit împrejurărilor, a celei dintâi."

Fig. 1. Colosseum – vedere panoramică (Roma, Italia)

II. Stabilește valoarea de adevăr a următoarelor enunțuri și transcrie-le, pe cele adevărate, așa cum sunt. Transformă-le pe cele false în enunțuri adevărate.

a. Între vorbitorii de limbă latină existau deosebiri în funcție de gradul lor de cultură, de împrejurările conversației, de influențele zonale, de inovațiile generațiilor succesive.

b. Data de 9 mai 2020 o putem transcrie în cifre romane cu IX.VI.MXMII.

c. Terminologia internațională științifică, culturală, socio-politică are fundamente greco-latine.

d. Cuvintele moștenite din limba latină în limba română au fost împrumutate în ultima perioadă.

e. Partea esențială a vocabularului din limba română este de origine engleză.

f. Înrudirea limbilor romanice este dovedită de păstrarea sistemului fonetic și a structurii gramaticale de tip latin.

g. În limba română există cinci declinări, iar în cea latină trei.

h. Părțile de vorbire din limba latină (flexibile și neflexibile) sunt diferite de cele ale limbii române.

III. Notează două asemănări și două deosebiri între următoarele:

a. limba latină și limba română,

b. limba latină și limba engleză.

IV. Inserează în șase enunțuri următoarele cuvinte și expresii: *curriculum vitae*, *incipit*, *modus vivendi*, *per capita*, *qui pro quo, sine qua non*.

ITEM	I	II	III	IV
PUNCTAJ MAXIM 10 puncte	2 puncte (2 x 1)	2 puncte (8 x 0,25)	2 puncte (4 x 0,5)	3 puncte (6 x 0,5)
	Se acordă un punct din oficiu.			

1. Notează:

a. ce este indo-europeana;
b. domeniile în care se observă influența limbii engleze asupra limbii române;
c. unde utilizăm în prezent cifrele romane;
d. două științe care folosesc drept simboluri litere din alfabetul grec;
e. două cuvinte moștenite din limba latină în limba română;
f. corespondentul cuvântului *homo, hominis* într-o limbă romanică;
g. două domenii ale cunoașterii a căror terminologie este de origine greco-romană;
h. ce sunt părțile de vorbire flexibile;
i. câte conjugări au verbele în limba latină.

2. Citește pe orizontală, verticală și diagonală literele din careul de mai jos și descoperă cuvinte latine păstrate în limba română. Notează pe caiet cuvintele latine descoperite și corespondentul lor în limba română. În careu se ascund 24 de cuvinte.

M	P	A	R	S	U	U	S	O	L
C	A	S	A	O	C	T	O	C	U
Z	T	T	X	R	W	D	Y	U	N
G	E	Z	E	O	I	P	X	L	A
T	R	Q	S	R	M	D	E	U	S
B	D	A	R	E	R	A	R	S	T
W	P	A	T	R	I	A	R	S	E
K	H	Y	Z	I	K	X	O	E	L
A	R	B	O	R	A	Q	U	A	L
N	U	M	E	R	U	S	V	I	A

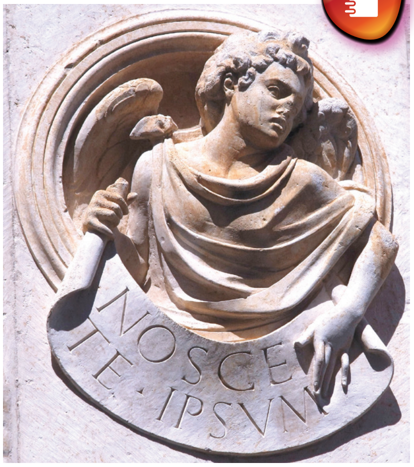

Fig. 1. Altorelief din Trogir, Croația

3. Citește următoarele propoziții și oferă o variantă de traducere folosind indicațiile din paranteze:

- *Dura* (*durus, dura, durum* = dur; f., sg., N.) *lex* (*lex, legis* = lege; f., sg., N.), *sed* (conjuncție cu sensul de „însă“, „dar“) *lex.*
- *Ars* (*ars, artis* = artă; f., sg., N.) *longa* (*longus, longa, longum* = lung (ă); f., sg., N.), *vita* (*vita, vitae* = viață; f., sg., N.) *brevis* (*brevis, breve* = scurt(ă); f., sg., N.) *est* (*sum, esse, fui* = a fi; ind. prez., III, sg.).
- *Historia* (*historia, historiae* = istoria; f., sg., N.) *magistra* (*magistra, magistrae* = îndrumătoare; f., sg., N.) *vitae* (*vita, vitae* = viață; f., sg., G.) *est.*

4. Tradu propozițiile de la exercițiul 3 într-o altă limbă romanică și subliniază cuvintele cu etimon latin.

5. Identifică (pe verticală, orizontală sau în diagonală) forma de plural neregulat pentru cuvintele din limba engleză din lista de mai jos.

Alga (ALGAE), Cactus (CACTI), Criterion (CRITERIA), Formula (FORMULAE), Larva (LARVAE),
Nucleus (NUCLEI), Supernova (SUPERNOVAE), Syllabus (SYLLABI).

- Toate formele de plural identificate păstrează desinențele din limba latină!

F	P	B	Q	Q	H	Q	Z	Q	S	Q	E	T	R	S
Z	O	F	A	U	E	W	N	U	I	A	G	J	P	S
C	N	R	R	W	R	A	P	O	G	A	P	F	Z	X
N	R	Z	M	H	I	E	V	L	J	O	A	B	Q	A
G	B	I	C	U	R	T	A	R	U	R	T	J	C	O
V	T	D	T	N	L	C	C	P	A	U	H	X	N	G
L	G	K	O	E	D	A	L	A	G	L	J	H	C	M
O	S	V	T	D	R	M	E	O	C	W	N	C	O	L
D	A	Y	N	O	X	I	P	X	R	F	D	B	X	O
E	G	P	L	D	Q	Y	A	A	I	W	X	J	Y	G
G	Y	Q	E	L	B	J	F	J	N	U	C	L	E	I
X	R	W	Q	Q	A	D	Q	E	P	S	B	T	R	G
D	P	F	T	O	X	B	Q	S	F	M	N	E	S	S
B	L	N	L	M	P	D	I	R	Z	W	K	Z	T	J
K	P	K	H	H	I	K	Z	M	D	Y	O	F	S	D

6. a) Identifică etimonul latin al următoarelor cuvinte din limba engleză: *abdomen, accident, accuse, coincidence, color, direct, exercise, exit, future, grade.*

b) Identifică în limba engleză alte zece cuvinte cu etimon latin.

Notează în caiet etimonul latin, cuvântul din limba engleză și corespondentul său în limba română. Folosește dicționare de diverse tipuri (latin – român/o limbă modernă, englez – român, român – englez, etimologic etc.), în format clasic sau digital.

7. Asociază maxima din coloana stângă cu traducerea în limba română din coloana dreaptă. Atenție la rubrica *Reține!* din manual.

Duobus litigantibus tertius gaudet.	„Gândesc, deci exist.“
Homo doctus in se semper divitias habet.	„Bucură-te de ziua de azi!“
Verba docent, exempla trahunt.	„Soarele strălucește pentru toți.“
Cogito, ergo sum.	„Cuvintele învață, exemplele conving.“
Verba volant, scripta manent.	„Când doi se ceartă, al treilea câștigă.“
Sol omnibus lucet.	„Nicio zi fără o realizare!“
Nulla dies sine linea.	„Cunoaște-te pe tine însuți!“
Nosce te ipsum.	„Omul învățat are întotdeauna bogățiile cu sine.“
Philosophum non facit barba.	„Vorbele zboară, scrisul rămâne.“
Carpe diem!	„Pe filosof nu-l face barba.“

COGITO ERGO SUM

"VERBA VOLANT
SCRIPTA MANENT"
(SPOKEN WORDS FLY AWAY,
WRITTEN WORDS REMAIN)

8. Povestea celor 12 luni

Inițial, anul calendaristic roman era împărţit în zece luni și începea în luna martie, dar regele Numa Pompilius a adăugat două luni, ianuarie și februarie, care, din a unsprezecea și a douăsprezecea, vor deveni prima și a doua lună din an, iar martie, din prima lună, va ajunge a treia.

Completează numele ultimelor patru luni ale anului, asociază-le cifra romană corespunzătoare și justifică numele lor.

SO LUCET O IN US
VIII
IX
X
XI
XII
I
II
III
IV
V
VI
VII

Fig. 2. Cadran solar antic

IANUARIE
I

Ianuarius, Ianuarii = luna dedicată lui Ianus

Luna a XI-a, *undecimus mensis*

FEBRUARIE
II

Februarius, Februarii = luna în care aveau loc sărbători de purificare (*februa, februorum*)

Luna a XII-a, *duodecimus mensis*

MARTIE
III

Martius, Martii = luna dedicată lui Marte

Luna I, *primus mensis*

APRILIE
IV

Aprilis, Aprilis = luna în care natura se deschide, înflorește (*aperio, aperire*)

Luna a II-a, *secundus mensis*

MAI
V

Maius, Maii = luna dedicată zeiței Maia

Luna a III-a, *tertius mensis*

IUNIE
VI

Iunius, Iunii = luna dedicată zeiței Iuno

Luna a IV-a, *quartus mensis*

IULIE
VII

Quintilis, Quintilis = luna a cincea

Luna a V-a, *quintus mensis*

Caius Iulius Caesar o va schimba în *Iulius* (44 î.Hr.).

AUGUST
VIII

Sextilis, Sextilis = luna a șasea

Luna a VI-a, *sextus mensis*

În onoarea lui Octavianus Augustus, se va numi *Augustus* (8 î.Hr.).

S ________
____

September, Septembris = luna a ____________

Luna a ____-a, *septimus mensis*

O ________
____

October, Octobris = luna a ____________

Luna a ____-a, *octavus mensis*

N ________
____

November, Novembris = luna a ____________

Luna a ____-a, *nonus mensis*

D ________
____

December, Decembris = luna a ____________

Luna a ____-a, *decimus mensis*

I. Comentează afirmația: „Limba română este o limbă romanică". Argumentează, folosind diferite tipuri de exemple.

II. Alege variantele corecte de răspuns.

1. Prima scriere a omenirii a fost:

a) cea pictografică sumeriană;
b) hieroglifică;
c) greacă;
d) latină.

2. *Ego* înseamnă:

a) mă opun;
b) în general;
c) eu;
d) cvorum.

3. Termenul *virus* este utilizat în următorul domeniu:

a) matematică;
b) fizică;
c) chimie;
d) informatică.

4. Tema unui cuvânt este:

a) o terminație;
b) o rădăcină extinsă cu ajutorul unei vocale tematice;
c) o desinență;
d) o vocală tematică.

III. Descoperă intrușii din următoarele serii și precizează criteriul pe care l-ai folosit în identificarea lor:

a) des, oară, subțire, direct;
b) frate, soră, egal, munte;
c) domn, voce, cicatrice, avocat;
d) patern, bătrân, disciplină, popor;
e) greu, număr, fruct, bun.

IV. Citește următorul dicton și oferă o variantă de traducere folosind indicațiile din paranteze.

Vulpes (*vulpes, vulpis* = vulpe; f., sg., N.) *pilum* (*pilus,* -i = păr; m., sg., Ac.) *mutat* (*muto, mutare* = a schimba; ind. prez., III, sg.), *non* (= nu; adv.) *mores* (*mos, moris* = obicei; m., pl., Ac.).

EGO SUM VIA VERITAS ET VITA

Fig. 1. Catedrala Sfântul Ștefan, Budapesta (detaliu)

Fig. 2. Rijksmuseum Research Library, Amsterdam

Fig. 3. Misterul cărții

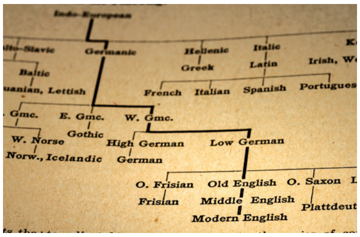
Indo-European
Germanic
Hellenic
Italic
Baltic
Greek
Latin
French
Italian
Spanish
Gmc.
E. Gmc.
W. Gmc.
Gothic
W. Norse
High German
Low German
Norw., Icelandic
German
O. Frisian
Old English
O. Saxon
Frisian
Middle English
Modern English

Fig. 4. Arborele limbilor, Dicționarul Webster (1945)

ITEM	I	II	III	IV
PUNCTAJ MAXIM 10 puncte	2 puncte	2 puncte (5 x 0,4)	2,5 puncte (5 x 0,5)	2,5 puncte (5 x 0,5)
	Se acordă un punct din oficiu.			

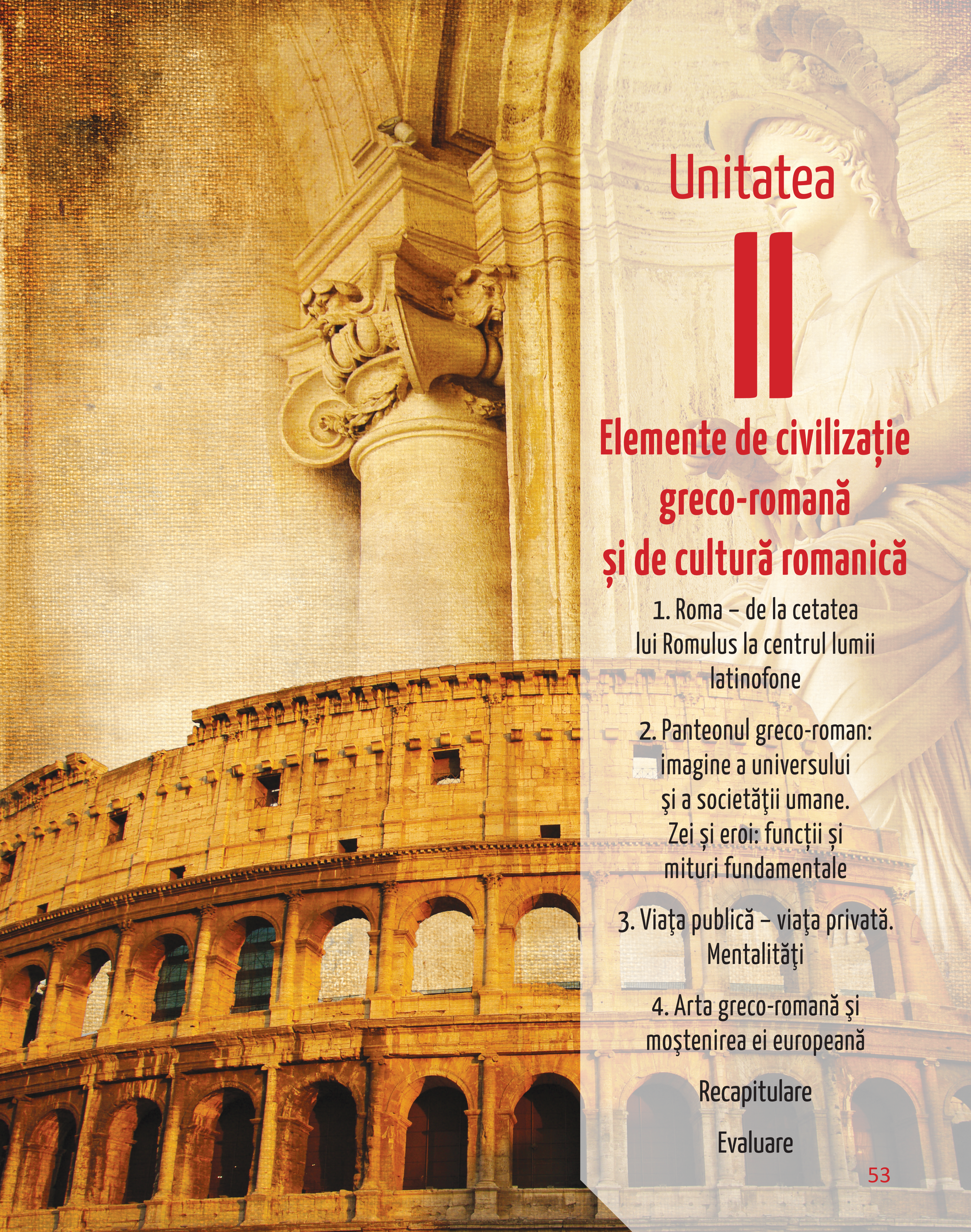

Unitatea
II

Elemente de civilizație greco-romană și de cultură romanică

1. Roma – de la cetatea lui Romulus la centrul lumii latinofone
2. Panteonul greco-roman: imagine a universului şi a societăţii umane. Zei și eroi: funcții și mituri fundamentale
3. Viaţa publică – viaţa privată. Mentalităţi
4. Arta greco-romană şi moştenirea ei europeană

Recapitulare

Evaluare

UNITATEA II

1. ROMA – DE LA CETATEA LUI ROMULUS LA CENTRUL LUMII LATINOFONE

1.1. PUTEREA ROMANĂ. EVOLUŢIE ÎN TIMP ŞI SPAŢIU

REȚINE!

OMNIUM RERUM
PRINCIPIA
PARVA SUNT.

ÎNCEPUTURILE
ORICĂRUI LUCRU
SUNT MICI.

OBSERV ȘI DESCOPĂR

[...] Cugetul mă îndeamnă nici să nu pun puternic temei, dar nici să resping frumuseţea legendelor îmbrăcate în vălul străveziu al poeziei, pentru faptele petrecute cu mult înainte de întemeierea Romei sau înainte de a se plănui zidirea acestei cetăţi, fapte ce s-au transmis urmaşilor mai mult prin poveştile răspândite din gură în gură, şi nu prin monumente şi dovezi nestricate de rugina vremii. De aceea să se dea cuvenita înţelegere şi îngăduinţă pentru zugrăvirea faptelor îndepărtatei vechimi, unde se amestecă cele cereşti cu cele omeneşti în legendele născocite de mintea omenească, de bună seamă în scopul de a învălui în vraja tainelor cerului obârşiile cetăţilor. Şi dacă oricărui popor se cade să-i îngăduim a-şi trage izvorul vieţii din lumina sfântă a cerului, cu atât mai vârtos este îndreptăţit poporul roman, care s-a ridicat în azurul slavei prin isprăvile sale fără seamăn, săvârşite în atâtea războaie, să-l socotească în primul rând pe Marte drept tată al întemeietorului Romei şi, în acelaşi timp, şi celelalte popoare ale pământului să îngăduie cu suflet împăcat această credinţă a romanilor, în aceeaşi măsură în care se închină în faţa puterii Romei.“

Titus Livius, *De la fondarea Romei,* traducere de Janina Villan

1. Citește cu atenție textul.

2. Cine a întemeiat Roma? În ce an? Dacă am număra anii de la întemeierea Romei, în ce an ne-am afla astăzi? Dar de la fuga lui Mahomed la Medina, petrecută, după cronologia noastră, în anul 622 d.Hr.?

3. Îți amintești ce forme de organizare a avut, de-a lungul timpului, statul roman?

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

Roma a fost, la începuturi, un mic oraş-stat. Poziţia strategică din centrul Peninsulei Italice, care, la rândul ei, se află în mijlocul regiunii mediteraneene, a fost unul dintre factorii care au favorizat expansiunea în zona Mării Mediterane, pe care romanii au ajuns să o numească *Mare Internum* („Marea interioară“).

Prima formă de organizare a oraşului-stat a fost cea de monarhie condusă de un rege (*rex*), ajutat de senat (*senatus*) şi de adunările poporului (*comitia*). Conform legendei, la Roma au domnit şapte regi: Romulus şi Tullus Hostilius (latini), Numa Pompilius şi Ancus Marcius (sabini), Tarquinius Priscus, Servius Tullius şi Tarquinius Superbus (etrusci). La începuturi, populaţia Romei era împărţită în trei triburi: *Ramnes*, *Tities* şi *Luceres,* ale căror nume se crede că provin de la Romulus, de la regele sabin Titus Tatius și de la etrusci, mai ales că numele regelui în limba etruscă era *lucumon*.

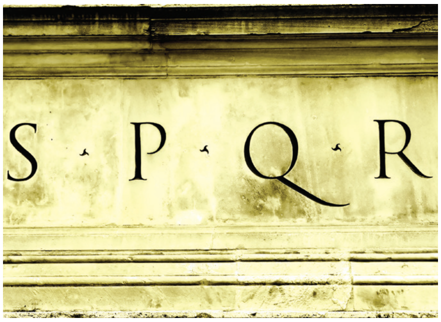

Fig. 1. Simbolul statului roman

După ce regele Tarquinius Superbus a fost alungat în 509 î.Hr., statul roman s-a transformat din *regnum* în *res publica* („treabă publică“) şi aşa va rămâne până la dispariţia lui. Statul nu mai era al unui rege, ci al poporului. Chiar şi în perioada imperială, din punct de vedere legal, lucrurile stăteau așa. Numele oficial al statului era *Senatus Populusque Romanus* („Senatul şi Poporul Roman“) – SPQR.

Treptat, statul roman şi-a dezvoltat un sistem politic complex. Istoricul grec Polybios (200-118 î.Hr.), ostatic la Roma şi mare admirator al acesteia, a analizat regimul constituţional mixt al romanilor. De la această examinare se va dezvolta, cu timpul, ideea modernă de separaţie a puterilor în stat. Analiza lui l-a influenţat pe Montesquieu, în eseul său *Spiritul legilor*, şi pe autorii *Constituţiei* SUA.

Fig. 2. Aristotel, filosof grec

În *Politeia* (sau *Republica*), Platon (427-347 î.Hr.) enumeră tipurile posibile de guvernare: democraţia (guvernarea poporului), oligarhia (guvernarea celor puţini), timocraţia (guvernarea celor onorabili), tirania (guvernarea unuia singur) şi aristocraţia (guvernarea celor mai buni, preferată de Platon). Aristotel (384-322 î.Hr.), în *Politica*, identifică trei tipuri de guvernare bună: democraţia, aristocraţia şi monarhia, care, însă, pot evolua ciclic către anarhie, oligarhie şi tiranie.

Polybios, în *Istorii*, stabileşte că Republica Romană, prin organizarea sa, este cea mai stabilă şi mai eficientă formă de constituţie mixtă. Monarhul este înlocuit de cei doi *consuli*, aristocraţia e reprezentată de *senat*, iar democraţia de *adunările cetăţeneşti* (*comitia calata, comitia curiata, comitia centuriata, comitia tributa, concilium plebis*).

Secolul I î.Hr. a fost martorul transformării treptate a statului democratic într-o monarhie constituţională, imperiul.

Primul împărat roman a fost Octavianus (oficial: Imperator Caesar Divi filius Augustus). El a domnit din 27 î.Hr., când primeşte din partea senatului titlul de *Augustus* („măritul"), până la moartea sa, în 14 d.Hr. Formal, se considera că împăratul era cel mai capabil om să guverneze şi, în acest scop, era ales de senat. De cele mai multe ori, armata era cea care alegea împăraţii. Aşa s-a ajuns, la începutul secolului al III-lea d.Hr., la o perioadă de anarhie militară, care a durat 50 de ani.

Până atunci însă, imperiul atinge apogeul dezvoltării sub dinastiile Antoninilor şi Severilor. Dintre Antonini, cel mai cunoscut a fost Traian (98-117 d.Hr.), cuceritorul Daciei. Sub acesta, imperiul a atins cele mai întinse limite teritoriale (vezi fig. 3). Septimius Severus (193-211 d.Hr.), întemeitorul dinastiei care îi poartă numele, a fost singurul împărat de origine africană din istoria Romei. A cucerit nordul Mesopotamiei şi a fost un bun organizator. Sub domnia Severilor, provincia Dacia a atins cea mai mare înflorire, fiind numită *Dacia Felix* (Dacia Fericită).

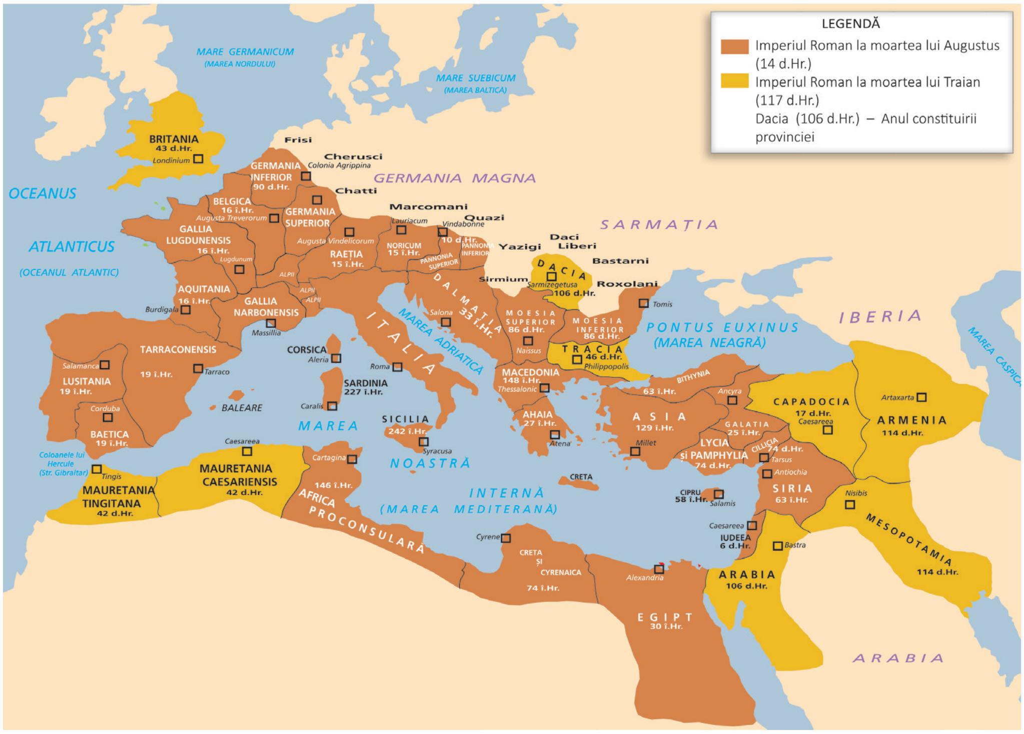
LEGENDĂ
🟧 Imperiul Roman la moartea lui Augustus (14 d.Hr.)
🟨 Imperiul Roman la moartea lui Traian (117 d.Hr.)
Dacia (106 d.Hr.) – Anul constituirii provinciei
MARE GERMANICUM (MAREA NORDULUI)
MARE SUEBICUM (MAREA BALTICĂ)
OCEANUS
ATLANTICUS (OCEANUL ATLANTIC)
BRITANIA 43 d.Hr.
Londinium
Frisi
Cherusci
Colonia Agrippina
GERMANIA INFERIOR 90 d.Hr.
GERMANIA MAGNA
Chatti
BELGICA 16 î.Hr.
Augusta Treverorum
GERMANIA SUPERIOR
Marcomani
Quazi
Lauriacum
Vindabonne
GALLIA LUGDUNENSIS 16 î.Hr.
Lugdunum
Augusta Vindelicorum
RAEȚIA 15 î.Hr.
NORICUM 15 î.Hr.
10 d.Hr.
PANNONIA SUPERIOR
PANNONIA INFERIOR
Yazigi
Daci Liberi
SARMAȚIA
Bastarni
DACIA
Sarmizegetusa 106 d.Hr.
Roxolani
Sirmium
ALPII
AQUITANIA 16 î.Hr.
Burdigala
GALLIA NARBONENSIS
Massillia
DALMATIA 33 î.Hr.
Salona
MAREA ADRIATICĂ
MOESIA SUPERIOR 86 d.Hr.
Naissus
MOESIA INFERIOR 86 d.Hr.
Tomis
PONTUS EUXINUS (MAREA NEAGRĂ)
IBERIA
MAREA CASPICĂ
TRACIA 46 d.Hr.
Philippopolis
TARRACONENSIS 19 î.Hr.
Tarraco
Salamanca
LUSITANIA 19 î.Hr.
Corduba
BAETICA 19 î.Hr.
CORSICA
Aleria
ITALIA
Roma
SARDINIA 227 î.Hr.
Caralis
BALEARE
MACEDONIA 148 î.Hr.
Thessalonic
BITHYNIA
63 î.Hr.
Ancyra
CAPADOCIA 17 d.Hr.
Caesareea
Artaxarta
ARMENIA 114 d.Hr.
AHAIA 27 î.Hr.
Atena
ASIA 129 î.Hr.
Millet
GALATIA 25 î.Hr.
LYCIA și PAMPHYLIA 74 d.Hr.
CILLICIA 74 d.Hr.
Tarsus
Antiochia
SIRIA 63 î.Hr.
Nisibis
MESOPOTAMIA 114 d.Hr.
Coloanele lui Hercule (Str. Gibraltar)
Tingis
MAURETANIA TINGITANA 42 d.Hr.
Caesareea
MAURETANIA CAESARIENSIS 42 d.Hr.
Cartagina
146 î.Hr.
AFRICA PROCONSULARĂ
MAREA NOASTRĂ
SICILIA 242 î.Hr.
Syracusa
INTERNĂ (MAREA MEDITERANĂ)
CRETA
CIPRU 58 î.Hr.
Salamis
Caesareea
IUDEEA 6 d.Hr.
Bastra
Cyrene
CRETA ȘI CYRENAICA 74 î.Hr.
Alexandria
ARABIA 106 d.Hr.
EGIPT 30 î.Hr.
ARABIA
Fig. 3. Expansiunea teritorială a Imperiului Roman în secolele I-II d.Hr.

Restauratorul imperiului a fost Diocletianus (284-305 d.Hr.), care a iniţiat un sistem numit tetrarhie (adică „puterea celor patru“).

Sistemul nu a rezistat, fiind desfiinţat de Constantin cel Mare (306-337 d.Hr.), dar a prefigurat împărţirea ulterioară a imperiului la moartea lui Theodosius I cel Mare (379-395 d.Hr.) între fiii săi, Arcadius (în Răsărit) şi Honorius (în Apus).

Imperiul Roman de Apus s-a destrămat după detronarea ultimului împărat, Romulus Augustulus, în 476 d.Hr., de către căpetenia mercenarilor heruli, Flavius Odovacer. Acesta s-a declarat rege al Italiei şi client al Imperiului Roman de Răsărit. Acest din urmă stat va încerca de mai multe ori recucerirea teritoriilor vestice. Cel mai mult succes l-a avut Iustinian I (527-565).

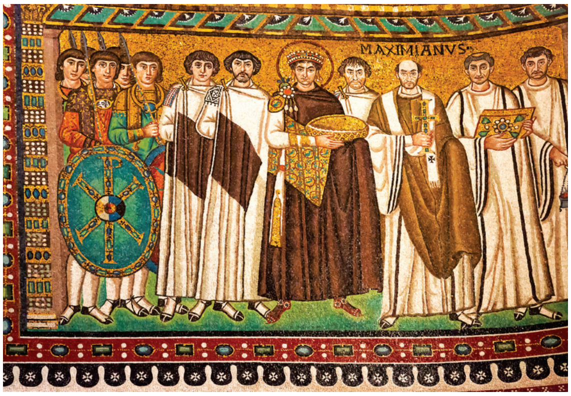
MAXIMIANVS

Fig. 4. Mozaic bizantin reprezentându-l pe împăratul Iustinian, Ravenna

Imperiul Roman de Răsărit, devenit un imperiu de limbă greacă, avea să se destrame şi el sub atacurile turcilor. Aceştia au cucerit Constantinopolul, capitala imperiului, pe 29 mai 1453, sub conducerea lui Mahomed al II-lea Cuceritorul.

OBSERV ȘI DESCOPĂR

Declinatio secunda (Declinarea a II-a) – substantive neutre (nomina neutra)

singular (singularis)	**casus**	**plural (pluralis)**
For**um** Romanum in media Urbe situm est.	nominativus casus (cazul nominativ)	Aedifici**a** magna in foro sunt.
Comitium for**i** pars est.	genitivus casus (cazul genitiv)	Ibi Rostr**orum** tribunal ad septentrionem spectat.
Barbari imperi**o** Romano parent.	dativus casus (cazul dativ)	Romani senatus consult**is** oboediunt.
Consul imperi**um** habet.	accusativus casus (cazul acuzativ)	Romani deis templ**a** dedicant.
Aur**um**, ignis te probat!	vocativus casus (cazul vocativ)	Arm**a** et tel**a**, multum Romani vos amant.
In cael**o** Romulus duodecim aquilas notat.	ablativus casus (cazul ablativ)	Romani multis bell**is** vincunt.
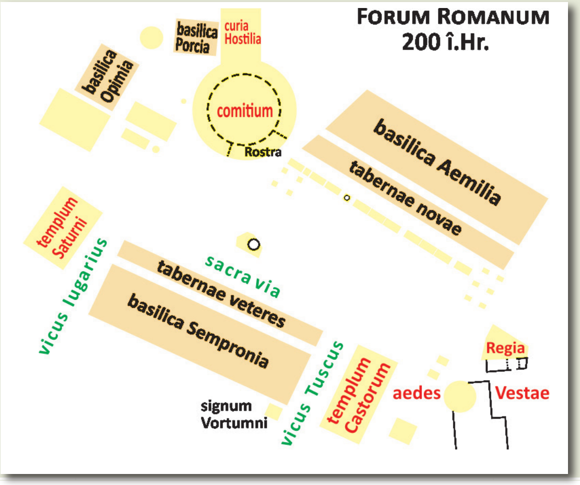		

FORUM ROMANUM
200 î.Hr.
basilica Porcia
curia Hostilia
basilica Opimia
comitium
Rostra
basilica Aemilia
tabernae novae
templum Saturni
vicus Iugarius
sacra via
tabernae veteres
basilica Sempronia
signum Vortumni
vicus Tuscus
templum Castorum
aedes
Regia
Vestae

VOCABULAR

medius, -a, -um adj = de mijloc, mijlociu, mediu
urbs, urbis s.f. = oraş
situs, -a, -um adj. = aşezat, situat
aedificium, -ii s.n. = edificiu, clădire
magnus, -a, -um adj. = mare
Comitium, -ii s.n. = Comiţiu
pars, partis s.f. = parte
ibi adv. = acolo
rostrum, -i s.n. = cioc de corabie
Rostra, -orum s.n. = Rostre
tribunal, -alis s.n. = tribună
ad prep + Ac. = la, până la, spre
septentrio, -onis s.m. = nord
barbarus, -i s.m. = barbar
imperium, -ii s.n. = putere (militară)
pareo, parēre vb. + D. = a se supune
senatus, senatus s.m. = senat
consultum, -i s.n. = hotărâre
oboedio, -ire vb. + D. = a asculta de
consul, -is s.m. = consul,
deus, -i s.m. = zeu
templum, -i s.n. = templu
dedico, -are vb. = a dedica
aurum, -i s.n. = aur
ignis, ignis s.m. = foc
probo, -are vb. = a proba, a verifica
arma, armorum s.n. = arme (de apărare)
telum, -i s.n. = armă (de atac), suliţă
multum adv. = mult
amo, -amare vb. = a iubi
caelum, -i s.n. = cer
duodecim num. card. = doisprezece
aquila, -ae s.f. = acvilă, vultur
noto, -are vb. = a observa
bellum, -i s.n. = război
vinco, -ĕre vb. = a învinge

1. Tradu propozițiile de la pag. 56 cu ajutorul vocabularului.

2. Completează tabelul alăturat cu ajutorul celor observate în propozițiile traduse. Care sunt particularitățile substantivelor de genul neutru?

3. Declină substantivul *templum* folosind terminațiile pe care tocmai le-ai aflat.

4. Declină substantivul românesc *templu*, așa cum ai învățat în clasa a V-a. Compară terminațiile cu cele din latină.

5. Ai putea face același lucru cu substantivele *tempio* din italiană și *temple* din franceză? Ce constați?

6. Într-una dintre propoziții a apărut verbul *oboedire*. Cărei conjugări îi aparține? Care este vocala lui tematică? Mai știi și alte verbe de aceeași conjugare? Folosind cunoștințele din lecțiile anterioare, completează tabelul cu formele verbului. Observă că la persoana a III-a plural între tema prezentului și terminație se intercalează vocala de legătură *u*.

Desinențele/terminațiile declinării a II-a pentru substantive neutre

singular (singularis)		plural (pluralis)
	N.	
	G.	
	D.	
	Ac.	
	V.	
	Abl.	

persoana (persona)	singular (singularis)	plural (pluralis)
I		
II		
III		

DICȚIONAR

Forum Romanum = piață publică prin excelență a Romei Antice, loc de întâlnire între cetățeni. Echivalentul grecesc este *agora.*

Vrbs, Vrbis = Orașul. Roma era, în viziunea romanilor, cel mai important oraș din lume. De aceea îl scriem adesea doar Orașul, cu majusculă. La fel se va întâmpla și cu capitala Imperiului Bizantin, Constantinopol. Se spunea, pur și simplu, *Πόλις* (*Polis* – Orașul) sau *εἰς τὰν Πόλιν* („spre Oraș“; se pronunța *is tám boli(n)*). De la această ultimă pronunție derivă numele actual, Istanbul.

Rostra = *Rostrele* sau *Tribuna rostrată* reprezintă tribuna de la care vorbeau oratorii în adunările publice sau în timpul proceselor penale. Era orientată spre latura de nord a Comițiului, către *Curia*, clădirea unde se țineau ședințele senatului.

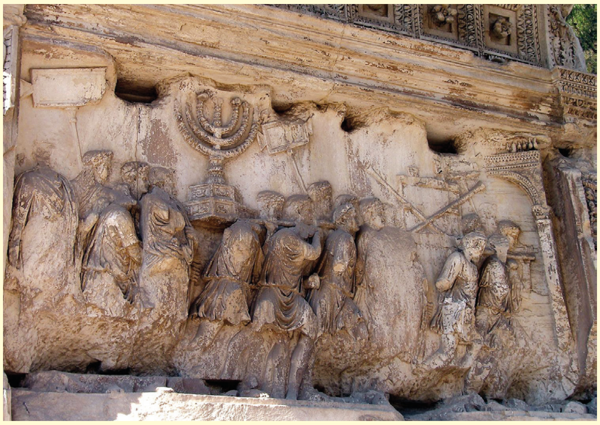

Fig. 5. Arcul lui Titus, Roma (detaliu)

Comitium = Comițiu, loc de adunare din for unde se desfășurau ședințele adunărilor *comitia curiata*, *comitia tributa* și *concilium plebis*, dar și adunări spontane (*contiones*) și ședințe publice de judecată.

ȘTIAI CĂ...

...Caius Iulius Caesar folosea un cifru care consta în deplasarea cu un număr convenit de poziții a literelor în alfabet? De obicei, literele erau deplasate spre dreapta cu trei poziții.

...la sfârșitul carierei politice, împăratul Diocletianus (Dioclețian) a demisionat și s-a retras în somptuosul său palat care poate fi văzut și acum în localitatea croată Split (Spalatum)?

...pe împăratul Romulus Augustulus îl chema, de fapt, Flavius Romulus Augustus? Augustulus înseamnă „împărățelul“. După ce a fost detronat, a primit o pensie de la Odovacer și, fiindcă era oricum mai tânăr, i-a supraviețuit acestuia.

...dictatorul Lucius Cornelius Sulla Felix a demisionat din funcție în anul 79 d.Hr., la vârsta de 58 de ani? Voia să-și scrie memoriile și să-și trăiască bătrânețea în liniște alături de tânăra lui soție, Valeria, în vârstă de numai 25 de ani.

Fig. 6. Palatul lui Diocletianus, Split (Croația)

...Caius Iulius Caesar a fost asasinat în Senat la idele (15) lui martie, în anul 44 î.Hr., de o conjurație condusă de Brutus și Cassius? Caesar i-ar fi spus lui Brutus, în greacă: καὶ σύ, τέκνον? („Și tu, fiule?“). Limba greacă era limba în care vorbeau, la Roma, oamenii „în tendințe“, așa cum la noi se vorbește acum limba engleză. Fraza a fost tradusă în latină și dezvoltată pentru a se ușura memorizarea vocativului singular la declinarea a II-a: *Et tu, mi fili Brute?* („Și tu, fiul meu Brutus?“).

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. Găsește în dicționarul de la sfârșitul manualului cinci verbe de conjugarea a IV-a. Conjugă-le la indicativ prezent după modelul verbului *oboedire*.

2. Tradu propozițiile de mai jos cu ajutorul dicționarului de la sfârșitul manualului.

Per aspera ad astra vadimus.
Bonum vinum laetificat cor hominis.
Cibi condimentum est fames.
In hiberna copiae instrumenta belli parant.
Claris ornamentis feminae colla operiunt.

3. Identifică pe harta de la pagina 55 care erau limitele Imperiului Roman la moartea împăratului Traian.

4. **Criptologie.** Folosește cifrul lui Caesar pentru a descifra scrisoarea trimisă senatului roman din regatul Pontului. Ține cont de faptul că acesta nu despărțea cuvintele prin spații sau semne de punctuație.

RBKFRFAFRFZF

PROIECT

Alcătuiţi mai multe echipe care să facă o documentare pe internet despre sensul următorilor termeni: *consul, praetor, aedilis, quaestor, censor, dictator, cursus honorum, comitia curiata, comitia centuriata, comitia tributa, concilium plebis*. Prezentaţi rezultatele în clasă.

Fig. 7. Forurile Imperiale, Roma (Italia)

1.2. PROCESUL DE ROMANIZARE

OBSERV ȘI DESCOPĂR

Two thousand years ago – Two thousand years ago, the proudest boast was „civis Romanus sum". Today, in the world of freedom, the proudest boast is „Ich bin ein Berliner".
(John F. Kennedy, discurs rostit la Berlin pe 26 iunie 1963)

REȚINE!

CIVIS ROMANUS SUM.

SUNT CETĂȚEAN ROMAN.

1. Tradu textul în limba română cu ajutorul unui dicționar.

2. Folosind *brainstorming*-ul, încearcă să afli semnificația mesajului președintelui american. Dacă cunoști limba engleză, poți citi întregul discurs pe adresa următoare de internet: https://www.americanrhetoric.com/speeches/jfkberliner.html.

3. Ai învățat deja în mai multe rânduri despre romanizare. Pune acest citat în legătură cu lucrurile deja știute de tine.

4. Când a fost cucerită Dacia de Traian?

5. Ce împărat a abandonat provincia? Când?

6. Cu ajutorul internetului sau al surselor bibliografice indicate de profesor, completează informațiile despre acest împărat, aflând ce alte provincii a înființat și unde se aflau capitalele acestora.

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

Președintele Kennedy punea în evidență mândria pe care o resimțeau cei care erau cetățeni ai Romei Antice. Aceștia credeau despre ei că au o misiune civilizatoare, pe care, în bună măsură, au preluat-o de la greci – aceea de a pacifica lumea și de a o transforma într-una mai bună. Ideologia romană nu vorbește de cuceriri decât în măsura în care ele au fost necesare pentru a împiedica haosul să se răspândească. În toate regiunile care au ajuns sub autoritatea lor, au transferat modul de viață roman: buna administrație publică, știința de carte, drumurile și clădirile publice bine întreținute, ordinea și disciplina menținute cu ajutorul armatei.

De aceea, mulți dintre cei cuceriți au început să adopte limba și obieciurile romanilor. De multe ori au avut loc căsătorii mixte. În acest fel, majoritatea populației începe să cunoască limba latină și ea devine, încet-încet, instrumentul de comunicare cel mai folosit. O situație similară putem observa în fostele colonii spaniole, engleze, franceze etc. Limba cuceritorului este folosită fie ca limbă nativă de către cei mai mulți locuitori din aceste țări, fie ca limbă de comunicare general acceptată de toate etniile dintr-o țară.

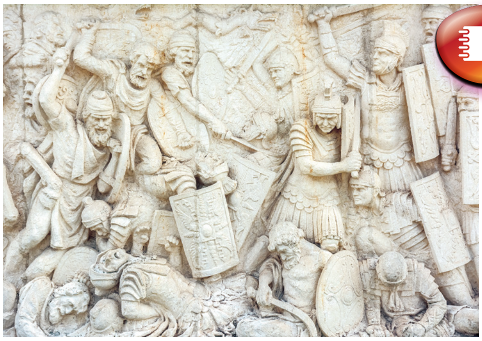
Fig. 1. Luptă între daci și romani

În cazul Romei, limba latină a devenit mijloc de comunicare pentru întregul imperiu, mai ales pentru cei care urmau o carieră militară sau politică. Trupe formate din daci pot fi întâlnite la distanțe mari, chiar și în Britania, unde, în castre de pe valul lui Hadrian, staționează *Cohors I Aelia Dacorum*. Această unitate militară apare în documente epigrafice și de cancelarie până la sfârșitul secolului al IV-lea d.Hr., moment la care Dacia fusese deja abandonată de Aurelian.

În bibliotecile medievale s-au descoperit manuale de învățare a limbii latine, ceea dovedește interesul manifestat de oamenii care voiau să aibă o astfel de carieră. Cele mai celebre sunt așa-numitele *Colloquia Latina* („Dialoguri latinești"), un fel de ghiduri de conversație moderne.

Romanizarea, adică aculturația integrală a modului de viață roman, s-a produs acolo unde cuceriții se aflau pe o treaptă inferioară de civilizație și unde influența culturii grecești nu era suficient de mare: în cea mai mare parte a Italiei, în provinciile din Galia, Hispania, Dacia, Moesia etc. Chiar dacă unele spații geografice au fost profund romanizate, precum provincia Africa, de unde provin scriitori importanți ca Apuleius sau Aurelius Augustinus, nu întotdeauna romanitatea s-a menținut în aceste locuri.

Aculturația este preluarea de către o comunitate a elementelor de cultură și civilizație ale altei comunități mai înaintate. Preluarea poate fi parțială sau totală.

I. ROMANII DESPRE ROMANIZARE

„Iarna următoare a fost întrebuințată pentru hotărâri foarte bine cumpănite: căci pentru a obișnui cu desfătările păcii și tihnei oameni împrăștiați, neciopliți și de aceea înclinați către război, le dădea sfaturi în particular, îi ajuta pe căi publice să clădească temple, foruri, locuințe, lăudând pe cei harnici, pedepsind pe cei lăsători. Astfel, întrecerea în dobândirea de către britani a cinstirii devenea o adevărată nevoie. Într-adevăr, Agricola deprindea cu «artele liberale» pe fiii căpeteniilor băștinașe și dădea întâietate darurilor naturale ale britanilor față de talentele galilor, încât cei ce până de curând se împotriveau limbii romanilor râvneau la elocință. Chiar îmbrăcămintea noastră se afla la loc de cinste și adesea se purta toga; puțin câte puțin, britanii s-au lăsat ispitiți de vicii, de porticuri și băi, de eleganța ospețelor. Nepricepuți, numeau civilizație ceea ce alcătuia o parte a subjugării lor.“

(Tacitus, *Biografia lui Agricola*, traducere de Eugen Cizek)

1. Identifică trei factori ai romanizării prezenți în text.
2. Care sunt avantajele păcii romane (*Pax Romana*)? Care sunt dezavantajele ei?
3. Cum primesc britanii civilizația romană?

DICȚIONAR

elocință (sau elocvență) = arta sau talentul de a vorbi bine în public

arte liberale = discipline pentru care se folosește inteligența. În învățământul Evului Mediu, artele liberale erau grupate în *trivium* (gramatică, retorică, logică) și *quadrivium* (aritmetică, geometrie, astronomie și muzică). *Trivium* înseamnă în latină „intersecție a trei străzi“, iar *quadrivium*, „intersecție a patru străzi“.

portic = galerie în jurul unei clădiri susținute de coloane și, uneori, de arcade, destinată plimbărilor atunci când soarele sau ploaia împiedicau desfășurarea acestor activități în aer liber. Uneori, cuvântul desemnează și clădirea în jurul căreia se găsește galeria.

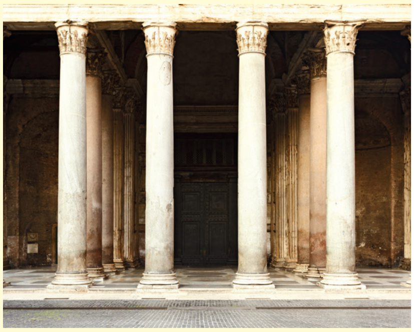

Fig. 2. Portic

II. ROMÂNA ȘI LATINA

Se dă următorul text bilingv care a fost compus pentru a ilustra o istorie a literaturii române scrise în limba germană[1]. Textul latin este scris într-o latină populară, care reconstituie felul probabil în care vorbeau romanii în regiunile dunărene.

„Țăranul român descrie viața sa așa: locuiesc în o casă de lemn și lut cu uși și ferestre, pe care o veghează un câine. Într-însa se află mese, scaune, un armar și altele. Alăturea se întind câmpii late, pe care îmi crește grâu, secară, orz și altă verdeață. Mai am în curte pruni, meri, peri, un car cu patru boi, vaci, capre, oi, pe care le mulg eu însumi. Afară de acestea sunt găini și porumbițe, a căror carne o mănânc cu pâine neagră sau albă, unt, caș. Beau apă din fântână sau lapte, la sărbători vinul cel bun din țară. Îmbrăcămintea și schimburile mi le țese muierea, ca să-mi acopăr pielea în timp de vară și să mă încălzesc iarna. Pe fiecare duminică merg la biserică ca să aud liturghia.“

Terranus ille Romanus describit vitam suam aeque sic: Locuisco in una casa de ligno sic luto cum ostiis sic fenestris, per qualem vigilat unus canis. Inter ipsam se afflant mensae, scamna, unum armarium sic altera. Ad latera se intendunt campi lati per quales mihi crescit granum, secale, hordium sic altera viriditia. Magis habeo in cohorte prunos, malos, piros, unum carrum cum quattuor bobus, vaccas, capras, oves, per quales mulgeo ego ipse. Ad foras de istis sunt gallinae sic columbae, qualium carnem manduco cum pane nigro seu albo, uncto, caseo. Bibo aquam de in fontana seu lac(tem), illa ad servatorias vinum ecce illud bonum de in terra. Imbracamenta sic scambia texit mihi mulier, qua si accoperiant pellem in tempore de vere sic me incalidiscant hibernis. Per fiatqualem dominicam mergo illa ad basilicam, ut audiam liturgiam.

---

[1] Wilhelm Rudow, Iacob Negruzzi, Gheorghe Bogdan, *Geschichte des rumänischen schrifttums bis zur gegenwart. Ausgearbeitet mit unterstützung der angesehensten schriftsteller*, Wernigerode, 1892, p. 14

1. Identifică zece cuvinte care sunt comune limbii române și limbii latine. Demonstrează că ele fac parte din vocabularul fundamental.

2. Caută în dicționarul latin-român sensul primar al cuvintelor: *ille, illa, illud; sic; unus, -a, -um; locuisco; qualis, quale; magis; cohors, cohortis; ecce; ver, veris*.

3. Într-un dicționar latin obișnuit nu vei găsi cuvintele: *locuisco, -ere, imbracamentum, scambium*. De ce? Caută în DEX etimologia cuvintelor: *a locui, îmbrăcăminte, schimb*.

III. CULTURA LATINĂ

Declinarea a II-a în *-er* și *-ir*. Prezentul indicativului la conjugarea a III-a.

La declinarea a II-a în *-er* sau *-ir* întâlnim doar substantive de genul masculin. Nominativul lor singular se termină în *-er* sau *-ir*. Această formă poate fi asimilată cu tema. Ei i se adaugă, la celelalte cazuri, terminațiile deja cunoscute pentru substantivele masculine în *-us*. Majoritatea substantivelor din această categorie îl pierd pe *-e-* în afara nominativului și vocativului singular, lucru pe care îl știm după genitivul singular.

La conjugarea a III-a, tema prezentului se obține îndepărtând terminația *-o* de la prima formă a verbului. În conjugarea prezentului indicativ se folosesc aceleași terminații ca și la celelalte conjugări. La verbele consonantice e nevoie de vocale de legătură pentru a uni tema și terminația astfel: *-i* la persoanele a II-a sg., a III-a sg., I pl., a II-a pl. și *-u* la persoana a III-a pl.

La verbele vocalice, la persoana a III-a plural se adaugă vocala de legătură *-u-* între tema prezentului și terminație, cu rol eufonic (de a suna bine).

Vir librum legit. Uxor intente virum audit. Barbatus vir est. Uxor tenera est.

Pueri in ludo sunt. Non scribunt, sed magistrum adspiciunt.

VOCABULAR

vir, viri s.m. = bărbat
liber, libri s.m. = carte
lego, -ĕre vb. = a citi
uxor, -oris s.f. = soție

intente adv. = cu atenție
audio, -ire vb. = a auzi, a asculta
barbatus, -a, -um adj. = bărbos
tener, -era, -erum adj. = gingaș

puer, pueri s.m. = copil
ludus, -i s.m. = școală, joc
scribo, -ĕre vb. = a scrie
adspicio, -ĕre vb. = a privi

1. Conjugă verbele *lego, -ĕre* și *adspicio, -ĕre* la indicativ prezent folosind tabelul de mai jos.

persoana (persona)	singular (singularis)	plural (pluralis)
I		
II		
III		

2. Folosind tabelul de mai jos, declină substantivele *vir, viri* și *magister, magistri*.

singular (singularis)	**caz (casus)**	**plural (pluralis)**
	nominativus casus (cazul nominativ)	
	genitivus casus (cazul genitiv)	
	dativus casus (cazul dativ)	
	accusativus casus (cazul acuzativ)	
	vocativus casus (cazul vocativ)	
	ablativus casus (cazul ablativ)	

ȘTIAI CĂ...

...începând din Evul Mediu, călătorii străini care au trecut prin Țările Române au observat asemănarea între limba română și limba latină?

...episcopul Ioan de Sultanyeh (sec. XIV), în *Libellus de notitia orbis* („Cărticică despre cunoașterea lumii"), scrie că bulgarii vorbesc latina, desigur o latină vulgară, de unde le-ar veni și numele? Ba chiar *ipsi ideo iactant se esse Romanos* („De aceea ei înșiși se fălesc că sunt romani").

...Imperiul Roman a continuat să dețină capete de pod în stânga Dunării și după retragerea aureliană? Cel mai important dintre acestea era Sucidava (azi Corabia), oraș legat de Oescus (Ghighen în Bulgaria de azi), printr-un pod construit de Constantin cel Mare.

...podul lui Constantin cel Mare de la Sucidava avea o deschidere de 2 437 de metri, fiind cel mai mare pod din Antichitate, și a fost inaugurat la 5 iulie 328 d.Hr.?

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. În momentul de față se desfășoară vreun proces de aculturație? Explică!

2. Faptul că suntem urmașii romanilor mai are vreo importanță? Argumentează-ți ideile într-o dezbatere în clasă!

3. Complează gluma și tradu.

M. Cicero cum apud .... (Damasippus, -i Ac. sg.*) cenaret et ille mediocri vino posito diceret „bibite Falernum hoc, ... (annus, -i* G. pl.*) quadraginta est", „bene", inquit, „ætatem fert".*

Cicero, pe când lua cina .... și acela i-a zis, oferindu-i un vin mediocru: „Beți acest vin de Falern, are patruzeci .... !", i-a răspuns: „Se ține bine."

CONSTANTINE THE GREAT
AD 274-337
PROCLAIMED ROMAN EMPEROR
IN YORK AD 306
Fig. 3. Statuie reprezentându-l pe Constantin cel Mare

4. Complează gluma și tradu.

Miser poeta legit .... (Theocritus, -i D.sg.) versus suos. Tum interrogat: „Quosnum maxime .... (approbo, -are ind. prez. pers a II-a, sg.*) ?" Theocritus respondit: „Quos omisisti."*

Un poet lamentabil îi citește .... versurile sale. Apoi întreabă: „Pe care oare le .... cel mai mult?" Teocrit răspunde: „Pe cele pe care le-ai lăsat deoparte."

5. Complează gluma și tradu.

Diogenes, cum vidisset .... (puer, -i Ac. sg.*) cava manu bibentem aquam, ... (frango, -ere* ind. prez. pers. a III-a sg.*) protinus exemptum e .... (perula, -ae* Abl. sg.*) calicem cum hac obiurgatione sui: „Quamdiu homo stultus supervacuas sarcinas habui!"*

Diogene, după ce a văzut .... care bea apă din căușul mâinii, ... imediat cupa luată din .... cu următorul reproș de sine: „Cât timp, om prost ce sunt, am avut poveri inutile!"

1.3. FORMAREA CULTURII EUROPENE. ELEMENTE DE CULTURĂ ŞI CIVILIZAŢIE ROMANICĂ

OBSERV ȘI DESCOPĂR

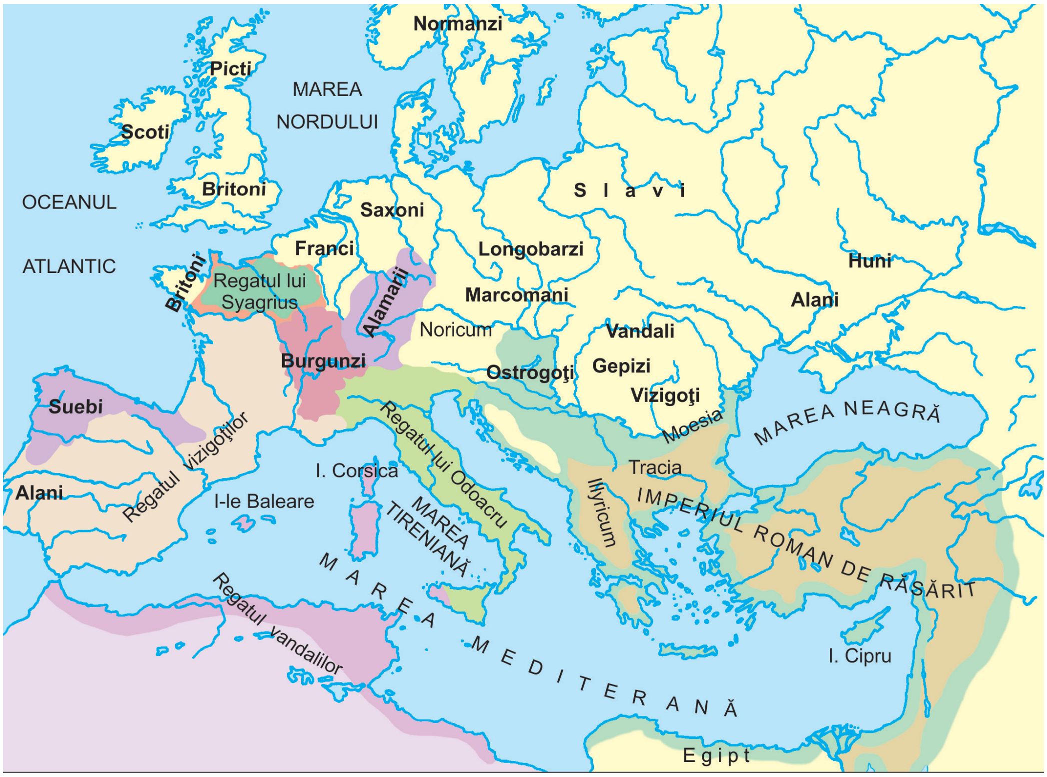
Normanzi
Picti
MAREA
NORDULUI
Scoti
Britoni
OCEANUL
ATLANTIC
Saxoni
S l a v i
Franci
Longobarzi
Huni
Britoni
Regatul lui
Syagrius
Alamarii
Marcomani
Alani
Noricum
Vandali
Burgunzi
Gepizi
Ostrogoţi
Vizigoţi
Suebi
Moesia
MAREA NEAGRĂ
Regatul vizigoţilor
Regatul lui Odoacru
Tracia
I. Corsica
Alani
I-le Baleare
Illyricum
IMPERIUL ROMAN DE RĂSĂRIT
MAREA
TIRENIANĂ
M A R E A   M E D I T E R A N Ă
Regatul vandalilor
I. Cipru
Egipt

Fig. 1. Harta Europei după 476 d.Hr.

1. Harta prezintă situația politică din Europa anului 476 d.Hr., când ultimul împărat roman din Apus a fost înlăturat de la tron. Cum se numea acesta?

2. Identifică pe hartă cinci dintre statele barbare și părțile din Imperiul Roman pe care le ocupau în acest moment.

3. Care au fost consecințele etnice și lingvistice ale destrămării Imperiului Roman?

4. Arată cine domina spațiile geografice în care se vor naște popoarele romanice.

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

Imperiul Roman a rămas în amintirea omului medieval ca o imagine a unui paradis pierdut. Au existat mai multe încercări de refacere a acestuia, încercări care au adus cu sine epoci de înflorire culturală, de exemplu: epoca împăratului Iustinian (527-565), epoca lui Carol cel Mare (800-814) și, nu în ultimul rând, epoca de început a Sfântului Imperiu Roman (*Sacrum Romanum Imperium*), întemeiat de Otto I cel Mare (962-973). Nepotul acestuia din urmă, Otto III (996-1002), a folosit un sigiliu pe care scria *Renovatio imperii Romanorum* („Reînnoirea Imperiului Roman").

Cultura latină a supraviețuit epocii destrămării imperiului. Cancelariile regale încă foloseau limba latină pentru a redacta actele oficiale. Slujbele din bisericile catolice vor fi în latină. Biblia se va citi, încă pentru multă vreme, în traducerea Sfântului Ieronim, numită *Vulgata* (adică „răspândită, cunoscută pretutindeni").

REȚINE!

QUIDQUID LATINE DICTUM SIT ALTUM VIDETUR.

ORICE LUCRU A FOST ZIS ÎN LATINĂ PARE PROFUND.

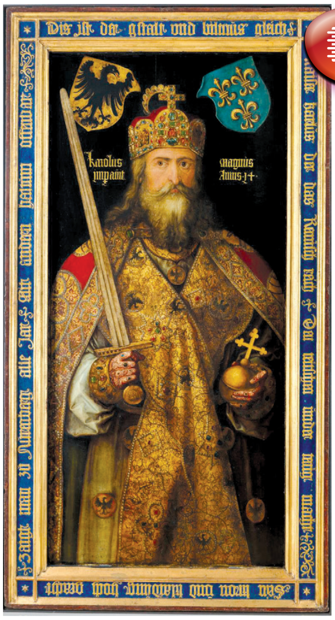
Karolus
imparat
magnus

Fig. 2. Carol cel Mare (800-814)

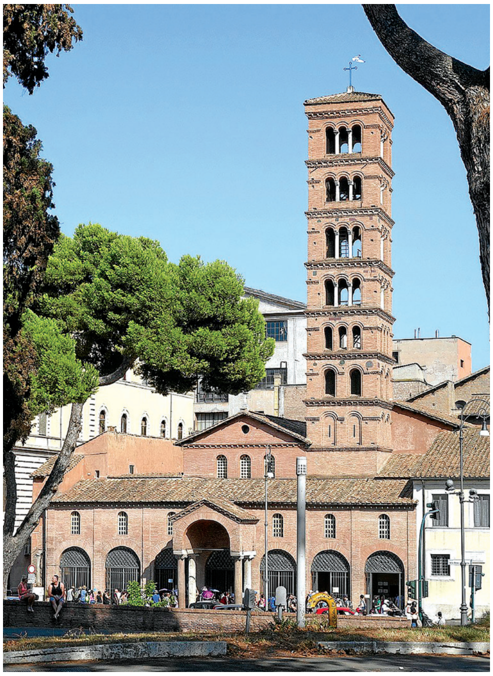
Fig. 3. Bazilica Santa Maria in Cosmedin, Roma

Antichitatea târzie a încercat să facă să supraviețuiască o cât mai mare parte din producția literară și științifică pe care o credea, pe bună dreptate, în primejdie. Una dintre cele mai cunoscute acțiuni a fost înființarea mănăstirii *Vivarium* de către Cassiodorus, în prima parte a secolului al VI-lea d.Hr., în sudul Italiei. Aici, cultura antică era integrată într-un mediu creștin. Mănăstirile răspândite în întrega Europă (chiar și pe teritoriul Irlandei, care nu a fost niciodată cucerită de romani) au contribuit decisiv la păstrarea operelor antice prin copierea repetată a manuscriselor.

În timp ce cultura antică latină era salvată prin intermediul mănăstirilor, cultura greacă a fost păstrată de Imperiul Roman de Răsărit și de nou apăruta cultură arabă.

Domnia lui Carol cel Mare (încoronat în anul 800 ca împărat roman) este martora unei prime „renașteri“, care se manifestă, în special, printr-o producție tot mai mare de manuscrise și prin inventarea unui nou stil de scriere, minuscula carolingiană.

În timpul succesorilor lui Otto I (sec. XI-XII), se dezvoltă în Apusul Europei ceea ce savanții au numit „artă romanică“, apărută în Franța și dominată masiv de arhitectură. Construcțiile emblematice sunt catedralele, care au de obicei trei nave, dintre care cea centrală este mai înaltă. Zidurile sunt groase, iar ferestrele sunt mici. Sunt preluate elemente ale arhitecturii romane: coloanele, pilaștrii, arcele și bolțile. Bolta în leagăn este elementul simbol al arhitecturii romanice. În imaginea alăturată aveți un exemplu de arhitectură romanică, Bazilica Santa Maria in Cosmedin din Roma, refăcută în forma actuală în 1123.

DICȚIONAR

pilastru = stâlp paralelipipedic prevăzut, de obicei, cu o bază și un capitel, folosit pentru consolidarea unui zid sau ca ornament arhitectural

arc = element de arhitectură care leagă două coloane sau două ziduri. Este construit în așa fel încât pietrele sau cărămizile care îl formează să se sprijine una pe alta prin acțiunea propriei greutăți. Are, de obicei, o formă rotunjită.

arc în plin cintru = denumirea provine de la cintru, „cofraj de susținere provizorie a unui arc sau a unei bolți“. Este numit și arc semicircular, după forma sa. E caracteristic arhitecturii romane și clasice.

boltă în leagăn = element de arhitectură care constă în alăturarea mai multor arce pentru a acoperi, de regulă, o suprafață rectangulară.

navă = element de arhitectură aflat în centrul unei biserici între zona de acces și altar. Numele provine de la asemănarea ei cu profilul unei corăbii (lat. *navis*, gr. veche *naos*).

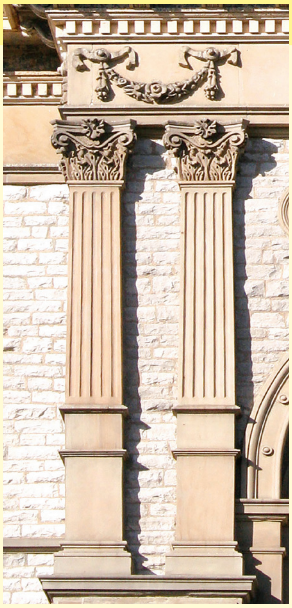
Fig. 4. Pilastru

Aceeași perioadă cunoaște o dezvoltare culturală deosebită, fiind marcată de apariția universităților (numele provine din sintagma *universitas magistrorum et scholarium* – „comunitatea profesorilor și a studenților“). Prima dintre acestea este Universitatea din Bologna, înființată în 1088, numită și *Alma mater studiorum* („Mama hrănitoare a studiilor“).

În cadrul universităților s-a dezvoltat filosofia scolastică (de la *schola* – timp liber, școală). Dintre principalii reprezentanți îi amintim pe: Anselm de Canterbury (1034-1109), Pierre Abélard (1079-1142), Petrus Lombardus (1096-1160), Toma din Aquino (1225-1274), Duns Scotus (1266-1308), William din Ockham (1287-1347). Scolastica încerca să reconcilieze credința creștină cu filosofia antică, în special cu Aristotel.

Moștenirea perioadei secolelor X-XIII a fost valorificată în perioada Renașterii, dar și a Epocii Moderne. Acum s-au pus bazele învățământului, filosofiei, științei, literaturii etc. din zilele noastre.

I. POEZIA MEDIEVALĂ

Lanquan li jorn son lonc en may
M'es belhs dous chans d'auzelhs de lonh,
E quan mi suy partitz de lay,
Remembra'm d'un' amor de lonh.
Vau de talan embroncx e clis
Si que chans ni flors d'albespis
No-m valon plus que l'yverns gelatz.

(Jaufre Rudel, trubadur provensal)

Quand les jours sont longs en mai,
il me plaît, le chant des oiseaux, lointain;
et quand je suis parti de là,
il me souvient d'un amour lointain:
je vais alors pensif, morne, tête baissée,
et alors ni chant, ni fleur d'aubépine
ne me plaisent plus que l'hiver glacé.

(trad. franceză de Alfred Jeanroy)

Allor ch'allunga i giorni maggio,
d'uccelli m'è dolce lontano
il canto e poi, messomi in viaggio,
rimembro un amore lontano.
Desio mi spinge cupo e chino,
né canto o fior di biancospino
mi dan più che inverno gelato.

(trad. italiană de Pietro Lignola)

1. Tradu textul din limba proversală în limba română cu ajutorul textelor paralele în franceză și în italiană.

2. Caută în dicționar semnificația cuvântului *trubadur*.

3. Află numele altor trubaduri medievali.

II. INDICATIVUL IMPERFECT (INDICATIVUS IMPERFECTUS)

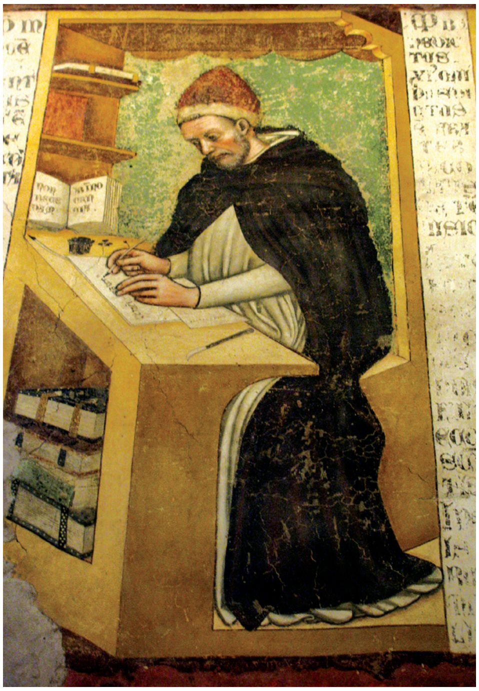

In monasteriis Medii Aevi scriptoria erant. In scriptoriis monachi penna et atramento antiquos libros transcribebant. Titulos rubramento saepe ornabant. Erecti sedebant dum in paulum devexo pulpito scribebant. Nonnumquam manuscripta picturas habebant, quas nos miniaturas appellamus.

VOCABULAR

in prep. + Abl. = în, la, pe
monasterium, -ii s.n. = mănăstire
aevum, -i s.n. = epocă, ev
scriptorium, -ii s.n. = scriptoriu
monachus, -i s.m. = călugăr
penna, -ae s.f. = pană
atramentum, -i s.n. = cerneală neagră
antiquus, -a, -um adj. = vechi, antic
transcribo, -ĕre vb. = a transcrie
titulus, -i s.m. = titlu
rubramentum, -i s.n. = cerneală roșie
saepe adv. = adesea
orno, -are vb. = a împodobi
erectus, -a, -um adj. = drept
sedeo, -ēre vb. = a ședea
dum conj. = în timp ce
paulum adv. = puțin
devexus, -a, -um adj. = înclinat
pulpitum, -i s.n. = pupitru
nonnumquam adv. = uneori
manuscriptum, -i s.n. = manuscris
pictura, -ae s.f. = pictură
quas pron. rel. = pe care
miniatura, -ae s.f. = miniatură
appello, - are vb. = a numi

În limba latină, imperfectul indicativului (la diateza activă), la verbele regulate, se formează în următorul mod: la conjugările întâi și a doua – tema prezentului + sufixul *ba* + terminații secundare; la conjugările a III-a și a IV-a – tema prezentului + vocala *e* + sufixul *ba* + terminații secundare. Verbul *esse* („a fi“) are la imperfect tema *er-* la care se adaugă sufixul *a* și terminațiile secundare.

Terminațiile secundare sunt identice cu terminațiile principale deja cunoscute de la prezent, cu singura diferență la persoana I singular, unde terminația este *-m.*

1. Folosind tabelul de mai jos, conjugă la indicativ imperfect unul dintre verbele care apar în text.

persoana (persona)	singular (singularis)	plural (pluralis)
I		
II		
III		

2. Folosind același tip de tabel, conjugă la indicativ imperfect verbul *esse*.

3. Tradu textul de la pag. 65.

ȘTIAI CĂ...

...tiparul cu litere mobile a fost inventat de Johannes Gutenberg (cca 1400-1468), în jurul anului 1440? Acesta a editat, în limba latină, în condiții tehnice remarcabile, *Biblia* (1450-1455). Prima sa tipăritură a fost o gramatică a limbii latine.

...până la Gutenberg și răspândirea tiparului, cartea circula în forma scrisă de mână? Știai că au continuat să existe cărți multiplicate astfel timp de secole după apariția și răspândirea tiparului?

...*Letopisețul Țării Moldovei*, de Grigore Ureche, scris între 1642-1647, se păstrează în 22 de copii manuscrise și a fost tipărit abia în 1852 de Mihail Kogălniceanu?

...în Italia funcționează o școală cu predare în limbile latină și greacă veche numită *Vivarium Novum* în amintirea lui Cassiodorus?

Fig. 5. Biblia lui Johannes Gutenberg

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. La adresa http://ephemeris.alcuinus.net/index.php se află un ziar polonez scris în limba latină. Citește o știre de aici și redă în limba română ceea ce ai înțeles.

2. Tradu ghicitoarea cu ajutorul indicațiilor din paranteze și al vocabularului de la sfârșitul manualului. Care e răspunsul?

Pro se (în fața sa) *habebat boves* (boii), *alba arva arabat*
et album aratrum tenebat et nigrum semen (sământă) *seminabat.*

3. Textul de la exercițiul 2 este traducerea în latină a primului text cunoscut în limba italiană (*Indovinello veronese*) despre care ai aflat din lecția LEXIC LATIN ÎN ALTE LIMBI ROMANICE. Cu ajutorul internetului, află care este textul original. Ce deosebiri sesizezi între acesta și versiunea latină?

4. Caută și alte exemple de artă romanică și organizează o expoziție de fotografii. Dacă ai posibilitatea, folosește propriile fotografii sau pe cele făcute de părinții tăi.

2. PANTEONUL GRECO-ROMAN: IMAGINE A UNIVERSULUI ȘI A SOCIETĂȚII UMANE. ZEI ȘI EROI: FUNCȚII ȘI MITURI FUNDAMENTALE

REȚINE!
DO UT DES.
DAU CA SĂ DAI.

OBSERV ȘI DESCOPĂR

„[...] Haide să-ncepem cu Muzele care în cânturi desfată
Marele Duh al lui Zeus ce stăpânește Olimpul,
Cele ce sunt preamărind, ce fi-vor ori fost-au-nainte,
Voci măiestrite-mbinând; neîntrerupta cântare
Curge din gingașe buze, se bucură-a tatălui casă,
Zeus ce bubuie-n trăsnet; Olimpul cu stânci troienite,
Nemuritorilor casă, răsună când încă ecoul,
Ca o mireasmă de crin, își stinge refrenul din urmă.
Neamului vrednic de cinste, mărire dau fără preget
Celor ce Gea născut-a cu nemărginitul Uranos.
Zeii ce ei zămisliră, împărțitorii de daruri;
Cântă de-asemeni pe Zeus, părinte-ntre zei și-ntre oameni,
Zânele cântă-ncepând cu el și sfârșindu-l asemeni.
Cum stăpânește pe zei, cu cât e-ntre ei cel mai mare,
Cântă și neamu-omenesc și neamul Giganților care
Are mai multă tărie, și cântecul lor veselește
Marele duh al lui Zeus, ce locuiește Olimpul [...]".

Hesiod, *Teogonia*, traducere de Dumitru T. Burtea

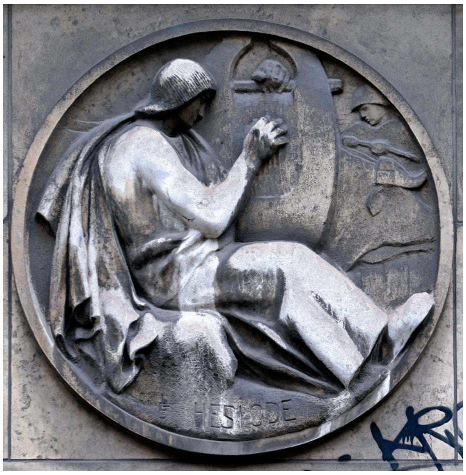

Fig. 1. Hesiod (cca sec. al VIII-lea î.Hr.)

1. Ce zei apar în pasajul de mai sus? Care sunt corespondenții lor romani?

2. Cine sunt Giganții?

3. Cine era soția lui Zeus? Cum se numeau copiii lor?

4. Alcătuiește o listă cu cei doisprezece zei olimpieni, care să cuprindă: numele grecesc și cel latinesc, forțele naturii pe care le stăpânesc și simbolurile care le sunt asociate.

5. Află cine a fost Hesiod și ce a mai scris.

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

Grecii și romanii, popoare politeiste, venerau o mulțime de zei care reprezentau fie forțe ale naturii, fie strămoși iluștri (eroi). Cei mai importanți erau zeii care locuiau în Olimp, munte din nord-estul Greciei. Homer (probabil sec. VIII î.Hr.), cel mai vechi poet grec, descrie în epopeile sale, *Iliada* și *Odiseea,* lumea zeilor olimpieni ca fiind dominată de atitudini umane. Comentatorii au considerat că panteonul Greciei Antice a fost dominat de antropocentrism. Această concepție, întâlnită și la romani, a modelat lumea antică, dar și pe cea în care trăim. Scopul tuturor acțiunilor umane din societatea noastră este omul însuși. Această concepție a culminat cu afirmarea cea mai hotărâtă în *Declarația Universală a Drepturilor Omului* din 10 decembrie 1948.

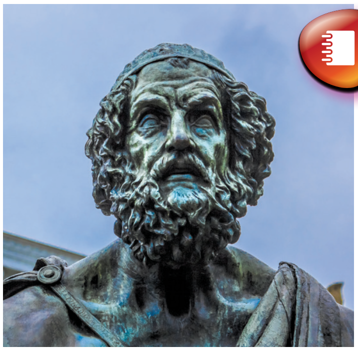
Fig. 2. Homer

Romanii au preluat antropocentrismul religios prin contact direct cu grecii. Mai înainte, ei își imaginau zeii ca pe niște forțe abstracte prin natură și, totodată, concrete prin acțiune.

La Roma, cei mai importanți zei aparțineau triadei capitoline. În epoca arhaică, cei trei mari zei venerați pe colina Capitoliului erau Iuppiter (zeul cerului și al forțelor pe care acesta le declanșează), Marte (protectorul soldaților și al agriculturii), Quirinus (zeul care îi patrona pe romani în calitatea lor de cetățeni purtători de arme). Într-o epocă mai târzie, sub influență etruscă, triada capitolină era alcătuită din Iuppiter, Iuno și Minerva.

Romanii aveau o atitudine deschisă față de zeii străini. Atunci când voiau să aibă succes în lupta contra unui popor, foloseau procedura numită *evocatio* („chemare“) pentru a atrage de partea lor zeii acelui popor. Această deschidere a lor se poate vedea în modul în care romanii (și grecii, de altfel) își reprezentau divinitățile străine, numindu-le cu numele zeului propriu cu atribuțiile cele mai apropiate. Acest fenomen este cunoscut sub numele de *interpretatio Romana* („interpretare romană“), după un termen folosit de istoricul Tacitus în lucrarea lui *Despre originea și țara germanilor*.

Fig. 3. Zeița Iuno

Și grecii, și romanii făceau o distincție între mitologie și religie. Mitologia era o serie de povești care explicau lumea, în general, și lumea zeilor, în special, povești incluse în opere cu valoare literară inegală. Religia se desfășura în cadre stabilite în mod tradițional, care presupuneau relația directă cu zeii prin intermediul ritualului. Omul antic avea o relație contractuală (*do ut des*) cu divinitatea, căreia îi adresa rugăciuni sau îi închina ofrande, așteptând ca, în schimb, să primească lucrurile pe care le cerea.

Grecii au dezvoltat o serie de mituri care explicau lumea în totalitatea ei. Aceste mituri apar de la cei mai vechi autori, Homer și Hesiod, iar folosirea lor literară nu a încetat de-a lungul întregii Antichități. Romanii, în schimb, cel puțin în mărturiile scrise păstrate, tind să contopească mitologia cu istoria, mai ales în privința începuturilor cetății Roma, care, pentru ei, reprezenta centrul Universului.

Mitologia greco-romană a influențat foarte mult literatura europeană, care a folosit-o ca sursă pentru nenumărate producții ulterioare. Putem cita câteva lucrări care se bucură de aprecierea unanimă a criticii: *Patul lui Procust,* de Camil Petrescu, *Coriolanus,* de William Shakespeare, *Andromaca* și *Fedra,* de Jean Racine, *Medeea,* de Pierre Corneille, *Pigmalion,* de George Bernard Shaw etc.

DICȚIONAR

panteon = totalitatea zeilor; templu dedicat tuturor zeilor (din limba greacă veche: *pas* – tot, *theos* – zeu)
antropocentrism = concepție conform căreia omul este centrul și scopul Universului (din limba greacă veche: *anthropos* – om și din limba latină: *centrum* – centru)
cosmogonie = teorie despre apariția Universului (din limba greacă veche: *kosmos* – univers, *gonos* – naștere)
teogonie = teorie despre nașterea zeilor (din limba greacă veche: *theos* – zeu, *gonos* – naștere)
antropogonie = explicație a nașterii oamenilor (din limba greacă veche: *anthropos* – om; *gonos* – naștere)

I. LECTURĂ – ZEII SE COMPORTĂ CA OAMENII

„Dar supărat o întâmpină așa furtunaticul Zeus:
«Nenorocito, mereu cu prepusuri, mereu pânditoare;
Totuși nimica tu n-ai să poți face, ba mai oropsită
Fi-vei de mine, și asta cu mult mai amar o să-ți fie.
Dacă-i așa cum îmi spui, să știi tu c-așa-mi place mie.
Șezi și taci molcom acolea și vorba mi-ascultă mai bine;
Nu vor putea nicidecum să te-ajute toți zeii din slavă,
Când voi veni și-oi întinde la tine cumplitele-mi brațe.»
Asta grăi, și fiori au cuprins-o pe ochioasa zeiță;
Molcom tăcu și se puse pe tronu-i cu inima frântă.
Jalnic oftară toți zeii cerești în palatul lui Zeus.
Numai vestitu-ntre meșteri, Hefest, luă-ndată cuvântul,
Doar ca să-și mângâie mama, zeița cu brațele albe:
«Mare blestem o să fie, jălanie nesuferită
Dacă, de dragu-unor oameni, voi nu veți curma sfădălia,
Zarvă-ntre zei aducând. La urmă se duce tot gustul
Mesei bogate de-aici, dacă-ncepe să biruie răul.
De-asta un sfat îi dau mamei, măcar că și ea e cuminte,

Blând să se poarte cu tata, pe voia lui Zeus să facă,
Și să-l împace pe el ca să nu ne mai tulbure-ospățul.
Numai să vrea înadins, străfulgerătorul olimpic,
Ne-ar și zbura de pe tronuri, căci el e cu mult mai puternic.
Ia-l cu frumosul și spune-i cuvinte blajine, că-ndată
El ne va fi-ndurător, părintele Olimpianul.»
Asta-i grăi, și apoi, repezindu-se, mamei întinse
Cupa cu gemene toarte și-adause el după-aceea:
«Fii cu răbdare și-ndură, o mamă, deși ești mâhnită;
Inima-mi plânge de dragă ce-mi ești, când te văd toropită.
Nu voi putea să-ți ajut, cu toată nespusa-mi durere;
E-ngrozitor când te pui cu-Olimpianul. Știi bine,
Am încercat mai demult și-am vrut să te apăr de dânsul,
Dar m-a luat de picior și din pragul ceresc mi-a dat drumul,
De m-am dus cât e ziua de mare, și numai spre seară
Bietul căzut-am în Lemnos, și-abia era suflet în mine.
Cum am picat la pământ, bărbați Sintieni mă luară.»
Zise, și asta-auzind zâmbi cea cu brațele albe
Și de la fiul ei cupa primi ea cu zâmbet pe buze.
Dânsul apoi începu de la dreapta pe rând în pahare
Zeilor dulce nectar să le toarne din cănile pline.
Zeii ferice cu toții în hohote lungi izbucniră,
Cum îl văzură pe șchiop gâfuind și trudindu-se-n sală."

(Homer, *Iliada*, I, vv. 560-600, traducere de George Murnu)

1. Cum se comportă Zeus cu soția lui? Dar față de fiul lui?

2. Ce atitudine au zeii față de handicapul lui Hefaistos?

3. Spune-ți părerea despre comportamentul omului grec din epoca lui Homer, reflectat în scena de mai sus, în raport cu valorile societății noastre.

II. ADJECTIVUL (NOMEN ADIECTIVUM)

Hercules, filius magni Iovis, vir validus erat. In dextro brachio clavam nodosam tenebat et in sinistro leoninam pellem habebat. Eurystheus rex ab eo Hesperidum aurea mala postulat. Hercules ab horto pulchrarum et tenerarum puellarum Atlantis auxilio mirifica poma rapit.

VOCABULAR

Hercules, -i s.m. = Hercule
filius, -ii s.m. = fiu
magnus, -a, -um adj. = mare
Iuppiter, Iovis s.m. = Iuppiter
validus, -a, -um adj. = puternic
dexter, -tra, -trum adj. = drept
brachium, -ii s.n. = braț
clava, -ae s.f. = bâtă
nodosus, -a, -um adj. = noduros
teneo, -ēre vb. = a ține
sinister, -tra, -trum adj. = stâng
leoninus, -a, -um adj. = de leu
pellis, -is s.f. = piele
Eurystheus, -i s.m. = Euristeu
rex, regis s.m. = rege
Hesperides, -um s.f. = Hesperide
aureus, -a, -um adj. = de aur
malum, -i s.n. = măr (fruct)
postulo, -are vb. = a cere
ab (a) prep. + Abl. = de la
pulcher, -chra, -chrum adj. = frumos
tener, -era, -erum adj. = gingaș
puella, -ae s.f. = fată
Atlas, -lantis s.m. = Atlas
auxilium, -ii s.n. = ajutor
mirificus, -a, -um adj. = minunat
pomum, -i s.n. = fruct, măr
rapio, -ĕre vb. = a răpi, a fura

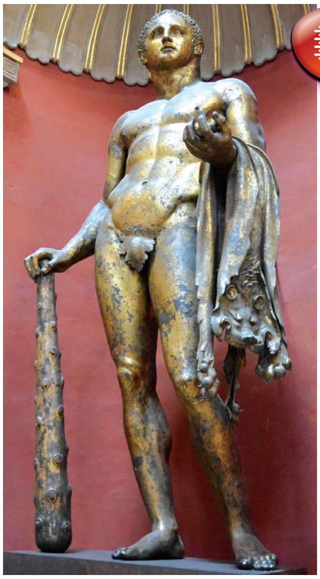
Fig. 4. Hercule, fiul lui Zeus

În limba latină, adjectivul este împărțit în două categorii, numite **clase**. Adjectivele se declină ca și substantivele. Clasa I cuprinde adjective care la nominativ singular au trei forme, una pentru fiecare gen, așa cum sunt toate adjectivele din vocabularul textului de mai sus. Se observă că, la masculin, aceste adjective pot avea terminațiile *-us* sau *-er*, la feminin, terminația *-a*, iar la neutru, terminația *-um*. Din cunoștințele anterioare putem deduce că masculinul și neutrul se declină ca niște substantive de declinarea a II-a, iar femininele, ca niște substantive de declinarea I.

Atenție! În dicționare sunt date doar formele de nominativ singular. La adjectivele terminate în *-er* la masculin, e necesar să folosim, în declinare, tema luată de la feminin sau neutru. Adjectivele se acordă cu substantivele sau pronumele în gen, număr și caz, dar nu și în declinare.

1. Completează tabelul de mai jos.

sg.			casus	pl.		
masculinum	femininum	neutrum		masculinum	femininum	neutrum
pulcher	pulchra	pulchrum	N.			
pulchri			G .			
			D.			
			Ac.	pulchros		
pulcher			V.			
			Abl.			

2. Tradu textul în limba română.

3. Află cine sunt Hercule, Euristeu, Hesperidele și Atlas.

4. Află cum a ajuns Hercule să dețină cele două obiecte, bâta și blana de leu.

III. ORIGINEA UNIVERSULUI ȘI CREAREA OMULUI

„Gândul mă îndeamnă să povestesc despre ființe schimbate în noi chipuri. Zei, inspirați-mi lucrul început, căci tot voi le-ați schimbat și pe ele, și urziți un cântec neîntrerupt, de la primele obârșii ale lumii, până-n vremea mea. [...]

Abia despărțise [zeul] toate cu hotare sigure, când stelele, care atâta vreme stătuseră apăsate sub masa aceea, au început să strălucească pe toată întinderea cerului. Și pentru ca să nu fie vreo regiune lipsită de viețuitoarele sale, aștrii și zeii au luat în stăpânire cerul, apele au început să fie locuite de peștii cei lucioși, pământul de fiare, prin aer au început să zboare păsările. Lipsea acum o ființă mai vrednică și înzestrată cu o minte mai înaltă, care să poată stăpâni peste celelalte. S-a născut omul, fie că l-a creat din sămânța divină acel făcător al lucrurilor și obârșie a unei lumi mai bune, fie că lutul proaspăt și de curând despărțit de înaltul eter păstra în sine semințele cerului cu care era înrudit, lut pe care fiul lui Iapet[1], după ce l-a amestecat cu apă de râu, l-a plăsmuit după chipul zeilor care cârmuiesc toate. Și în vreme ce celelalte viețuitoare cu capul aplecat în jos privesc spre pământ, omului i-a dat chip mândru și i-a poruncit să privească cerul și să-și înalțe fața spre stele.

Astfel, pământul, care până atunci fusese fără formă și rânduială, s-a schimbat și s-a îmbrăcat cu chipuri de oameni necunoscute înainte.“

(Ovidiu, *Metamorfoze*, I, vv. 1-4, 69-88, traducere de David Popescu)

---

[1] Prometeu

1. Cine este autorul citatului de mai sus? Care este semnificația titlului *Metamorfoze*?

2. Ce mit sau mituri identifici în text?

3. Cum interpretezi faptul că Ovidiu nu îl numește pe zeu creator al Universului?

4. Ce ființă se distinge ca fiind cea mai importantă în viziunea lui Ovidiu? De ce? Cum se numește această atitudine?

5. Desenează cele patru regiuni ale lumii așa cum și le imaginează Ovidiu. Compară desenul cu ceea ce știi de la geografie.

ȘTIAI CĂ...

...în *Metamorfozele* lui Ovidiu este descrisă povestea lui Arachne, țesătoarea care s-a luat la întrecere cu Atena și, pentru îndrăzneala ei, a fost transformată într-un păianjen?

...tot din *Metamorfoze* aflăm despre Narcis care, privindu-se în apă, s-a îndrăgostit de sine însuși?

...cuvântul românesc „fanatic“ provine din latinescul *fanaticus* („credincios“), derivat din cuvântul *fanum* („sanctuar“)?

...religia romană antică era condusă de *pontifex maximus* („marele pontif“), titlu pe care îl poartă acum conducătorul Bisercii Catolice? *Pontifex* înseamnă, în limba latină, „cel care face poduri“.

...unul dintre cele mai importante sanctuare ale Greciei Antice era la Delphi, unde preoteasa numită *Pythia* făcea profeții inspirate de Apollo?

...sanctuarul de la Delphi a fost vizitat împreună de fiii regelui roman Tarquinius Superbus și de Lucius Iunius Brutus, întemeietorul republicii romane? Oracolul le-a spus că va avea domnia la Roma cel care își va săruta primul mama, iar Brutus a sărutat imediat pământul.

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. Asociază adjectivele cu substantivele corespunzătoare. Folosește vocabularul de la sfârșitul manualului.

mala, puellae, pueri, curros, pruni, agricolas
bonae, ligneos, rapidi, aurea, impigros, altae

2. Tradu cu ajutorul dicționarului de la sfârșitul manualului.

Croesus, Lydorum rex, putabat: „Beatus sum quod multas divitias habeo et multas terras teneo. Persas non timeo et eos vincam (îi voi învinge).“ Tamen legatos ad Pythiam Delphos (la Delphi) mittit. Legatis Pythia respondet: „Si Halyn (Halys) fluvium transis (treci), magnum regnum deles.“ Dicebat quidem de Croesi regno.

3. Citește poemul următor și încearcă să distingi elementele mitologice.

Către Galateea

de Nichita Stănescu

1. Îți știu toate timpurile, toate mișcările, toate parfumurile
și umbra ta, și tăcerile tale, și sânul tău
ce cutremur au și ce culoare anume,
și mersul tău, și melancolia ta, și sprâncenele tale,
și bluza ta, și inelul tău, și secunda
și nu mai am răbdare și genunchiul mi-l pun în pietre
și mă rog de tine,
naște-mă.

2. Știu tot ce e mai departe de tine,
atât de departe, încât nu mai există aproape –
după-amiază, după-orizontul, dincolo-de-marea...
și tot ce e dincolo de ele,
și atât de departe, încât nu mai are nici nume.
De aceea-mi îndoi genunchiul și-l pun
pe genunchiul pietrelor, care-l îngână.
Și mă rog de tine,
naște-mă.

3. Știu tot ceea ce tu nu știi niciodată, din tine.
Bătaia inimii care urmează bătăii ce-o auzi,
sfârșitul cuvântului a cărui primă silabă tocmai o spui
copacii – umbre de lemn ale vinelor tale,
râurile – mișcătoare umbre ale sângelui tău,
și pietrele, pietrele – umbre de piatră ale genunchiului meu,
pe care mi-l plec în fața ta și mă rog de tine,
naște-mă. Naște-mă.

PROIECT

A. Alcătuiți șase echipe care să cerceteze următoarele mituri în *Metamorfozele* lui Ovidiu:

1. Deucalion și Pyrrha;
2. vârstele omenirii;
3. răpirea Europei;
4. Dedal și Icar;
5. Philemon și Baucis;
6. coborârea lui Orfeu în infern.

Fiecare dintre echipe va prezenta pe scurt mitul și o va susține cu planșe sau cu o prezentare în PowerPoint.

B. Inițiați o dezbatere, pornind de la *Metamorfozele* lui Ovidiu, în care două echipe să susțină argumentele lui Aiax sau pe ale lui Ulise pentru care unul dintre ei ar trebui să primească armele eroului Ahile.

Fig. 5. Statuia lui Ovidiu, Constanța

UNITATEA II

3. VIAȚA PUBLICĂ – VIAȚA PRIVATĂ. MENTALITĂȚI

3.1. TIPARE SOCIO-POLITICE ROMANE REFLECTATE ÎN ACTUALITATE; FORME DE ORGANIZARE COMUNITARĂ, RELAȚIA PUBLIC-PRIVAT, CETĂȚEAN-STAT, URBAN-RURAL ETC.

OBSERV ȘI DESCOPĂR

„Maiores virum bonum cum laudabant, ita laudabant: bonus agricola bonusque colonus est.“

Cato cel Bătrân, *Despre agricultură, Prefață*

1. Tradu textul.

2. Care este modelul uman pe care îl propune Cato Maior?

3. Pe autoritatea cui se sprijină Cato pentru a-și întări afirmația?

4. Care este figura de stil pe care se sprijină textul? Care este rolul ei?

5. Există vreo asemănare între cuvintele *agricola* și *colonus*? Caută în dicționar un verb care să înceapă cu *col-* și să aibă legătură semantică cu cele două substantive. Am putea deriva și substantivul *incola* de la această rădăcină?

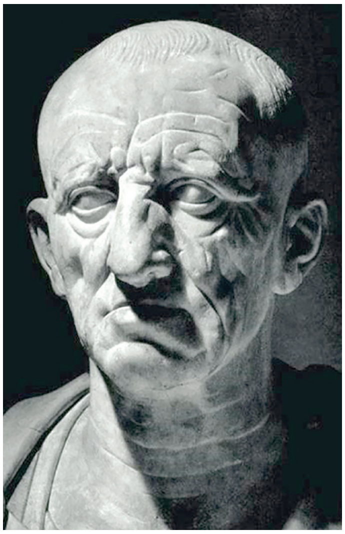
Fig. 1. Cato Maior

REȚINE!

CONCORDIA CIVIUM MURUS URBIUM.

ARMONIA DINTRE CETĂȚENI ESTE ZIDUL ORAȘELOR .

VOCABULAR

maior, maius adj. la comp. = mai mare (maiores – strămoșii)
cum conj. = când
laudo, -are vb. = a lăuda
ita adv. = astfel
-que conj. enclitică = și
colonus, -i s.m. = cultivator

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

I. LAUDA VIEȚII RUSTICE

„O fericiți sunt țăranii, de-ar ști să-și cunoască ei, poate,
Bunul ce-l au! Căci lor, străini de potrivnice lupte,
Darnic le scoate din el puțina-le hrană pământul.
Dacă mărețul palat din cămările sale nu varsă
Valuri și valuri din zori pe uși strălucite clienții,
Nici nu râvnesc la podoabe: țestoase-ncrustate în praguri,
Și efireicul bronz și haine-nflorite cu aur,
Lâna cea albă ei n-o rumenesc cu-asirice-otrăvuri;
Nici scorțișoară nu pun să strice uleiul măslinei.
Îns-un repaos tihnit și-o viață străină-nșelării,
Plină de-atâta belșug și trai pe-ndelete pe câmpuri,
Peșteri și lacuri cu pești și văi cu răcoare ca Tempe,
Muget de vite și somn în dulcea cântare-a pădurii,
Astea le au! Iar colo poieni și cuiburi de fiare,
Vrednici flăcăi, deprinși cu puțin și sprinteni la muncă,
Zeilor temple-nchinate și sfinții părinți; pe la ei, deci,
Ultimii pași i-a făcut și dreptatea plecând de pe lume.“

(Vergilius, *Georgice*, II, vv. 458-474,
trad. adaptată după George Coșbuc)

„Ferice-acela ce de-afaceri depărtat,
ca vechiul neam de muritori,
lucrează câmpul părintesc cu boii săi,
scutit de orice camătă,

fiorul goarnei nu-l trezește ca soldat,
de marea rea nu-i îngrozit,
în for nu calcă, nici pe pragul mândru al
puternicilor cetățeni.[...]“

– Zicând acestea, cămătarul Alfius,
mai-mai să-nceapă-a fi țăran,
și-a strâns la ide banii toți și umblă-a-i da
pentru calende cu-mprumut.

(Horatius, *Epode*, II, vv. 1-8, 67-70,
trad. de Const. I. Niculescu)

DICȚIONAR

client = în societatea romană, clienții (*clientes*) erau oameni care se puneau sub autoritatea unui protector (*patronus*), în schimbul unor avantaje materiale – coșulețul (*sportula*) cu mâncare sau împrumuturi în bani – sau al sprijinului moral și juridic
efireic = adică din Corint, oraș din Grecia unde metalurgia bronzului era foarte dezvoltată
otrăvuri asirice = purpura, vopsea preparată din secrețiile unor specii de melci marini în special în Fenicia (azi în Liban și o parte din Siria); poetul spune asirice, și nu sirice, folosind o metonimie, pentru că Siria și Asiria sunt țări învecinate
Tempe = vale în nordul Greciei, între munții Olimp și Ossa, la granița dintre Tesalia și Macedonia, străbătută de râul Peneu. Era unul dintre locurile favorite ale zeului Apollo și ale Muzelor.

1. Care sunt calitățile vieții rurale așa cum o descrie Vergilius? Dar la Horatius?

2. Care sunt defectele vieții urbane la Vergilius? Dar la Horatius?

3. Care este alegerea făcută de cămătarul Alfius? De ce?

4. Valorile cele mai importante ale romanilor erau:

- *pietas* (pietatea – respectul datorat și acordat zeilor, patriei și familiei);
- *fides* (buna-credință);
- *libertas* (libertatea).

Le-ai regăsit în vreunul dintre textele citate? În ce context?

5. În viața noastră cotidiană mai sunt valabile oare valorile romanilor? Care dintre ele este cea mai importantă pentru noi?

6. Cum ne raportăm noi la viața la țară? Există în viața publică nostalgia ruralității?

II. DECLINATIO TERTIA (DECLINAREA A III-A)

Exercitus Romanus

Viri Romani in arte militari periti erant. Milites legionum pedites erant. Pro defensione scutum, loricam et galeam habebant. Pila in inimicos iaciebant. Gladio comminus hostes feriebant. Milites victorem ducem imperatorem proclamabant.

VOCABULAR

exercitus, -us s.m. = armată
ars, artis s.f. = artă, meșteșug
militaris, -e adj. = militar
peritus, -a, -um adj. = priceput
miles, -ilitis s.m. = soldat
legio, -ionis s.f. = legiune
pedes, -itis s.m. = pedestraș
pro prep. + Abl. = în fața, pentru
defensio, -onis s.f. = apărare, protecție
scutum, -i s.n. = scut
lorica, -ae s.f. = platoșă
galea, -ae s.f. = coif
pilum, -i s.n. = suliță
inimicus, -i s.m. = dușman
iacio, -ĕre vb. = a arunca
comminus adv. = de aproape
hostis, -is s.m. = dușman
ferio, -ire vb. = a lovi
victor, -oris adj. = învingător
dux, ducis s.m. = comandant, călăuză
imperator, -oris s.m. = general, imperator, împărat
proclamo, -are vb. = a proclama

DICȚIONAR

legiune = unitate militară specifică armatei romane. Era formată din 4 200-6 000 de soldați, în majoritate pedestrași, care luptau în rânduri strânse. Era împărțită în cohorte (a zecea parte din legiune), manipule (a treia parte din cohortă) și centurii (60-100 de soldați).
imperator = titlu acordat generalului victorios într-o luptă importantă de către soldații săi.

Știm dintr-o lecție anterioară că, în dicționarul latin-român, substantivele apar cu formele de nominativ și de genitiv singular. Am constatat că, la declinarea I, genitivul singular are terminația *-ae*, iar la declinarea a II-a, terminația *-i*. Am întâlnit de mai multe ori substantive care se terminau la genitiv singular în *-is*. Acestea sunt substantive de declinarea a III-a.

Substantivele de declinarea a III-a se împart în:

a) **imparisilabice** – substantive care au la genitiv singular o silabă mai mult decât la nominativ singular. Exemple: *flos, floris* (s.m. – floare), *virtus, virtutis* (s.f. – virtute), *fulmen, fulminis* (s.n. – fulger).

b) **parisilabice** – substantive care au număr egal de silabe la formele de dicționar. Exemple: *ignis, ignis* (s.m. – foc), *turris, turris* (s.f. – turn), *rete, retis* (s.n. – rețea, plasă de pescuit).

Substantivele masculine și feminine se declină în mod similar. Terminația pentru nominativ și vocativ singular este *-s*. Totuși, pentru că la întâlnirea temei cu această terminație au loc foarte multe accidente fonetice, convenim că aceste cazuri trebuie luate așa cum ni le dă dicționarul.

Iată modele de declinare pentru cele două tipuri.

Imparisilabice

sg.		pl.
miles	N.	milites
militis	G.	militum
militi	D.	militibus
militem	Ac.	milites
miles	V.	milites
milite	Abl.	militibus

Parisilabice

sg.		pl.
hostis	N.	hostes
hostis	G.	hostium
hosti	D.	hostibus
hostem	Ac.	hostes
hostis	V.	hostes
hoste	Abl.	hostibus

1. Declină substantivele masculine și feminine citate ca exemple.

2. Ce diferență sesizezi între masculinele și femininele imparisilabice și cele parisilabice?

3. Tradu textul.

Romanul se vede pe sine în primul rând ca cetățean (*civis*), ca membru al comunității (*communitas*). El dispune de libertate (*libertas*) care înseamnă că este protejat de lege (*lex*), care se aplică în mod egal tuturor. Este protejat de abuzurile magistraților (*magistratus*) prin posibilitatea de a face apel la popor sau, mai târziu, la împărat.

Romanul respectă zeii patriei, dar și pe cei ai familiei sale, Larii (*Lares*), al căror altar se află în camera unde se desfășoară viața familiei, *atrium*. Această încăpere are o deschizătură în acoperiș pe unde iese fumul din vatră și pe unde pătrunde apa de ploaie care se strânge într-un bazin (*impluvium*). În *atrium* șade matroana (*mater familias*) și toarce lână sau țese pânză. Aici, ea își educă pruncii până când vine timpul să meargă la școală. Casa romană (*domus*) era, la origini, formată din această unică încăpere. Mai târziu a început să aibă, ca în imaginea alăturată, și un vestibul (*vestibulum* și *fauces*), un birou (*tablinum*), mai multe dormitoare (*cubicula*), o sufragerie (*triclinium*), o bucătărie (*culina*), încăperi deschise (*alae*), magazii (*tabernae*), o grădină (*hortus*) și altele, în funcție de cât de bogat era proprietarul. Cei săraci trebuia să se mulțumească, în zonele rurale, cu o colibă (*casa*), iar la oraș, cu o cameră dintr-un bloc (*insula*). La țară se aflau și ferme mari (*villae* sau *villae rusticae*), în care locuiau și munceau mulți sclavi. Palatele celor bogați, situate în afara orașului, erau tot *villae* (uneori *villae urbanae*).

Bărbații se ocupă mai ales cu agricultura, dar uneori și cu meșteșugurile sau negustoria. Ei se adună în piața publică (*forum*), pentru a lua parte la viața politică. În timp de război, ei au obligația de a face parte din armată (*exercitus*).

Conform istoricului Eugen Cizek, principala trăsătură mentală a romanului este *pragmatismul*. Totul este evaluat în funcție de eficiență. De aceea, pentru romani, până și arta trebuie să se înscrie în acest deziderat. Romanul este mai ales constructor și arhitect (*constructivism*). Romanul dă dovadă de *ritualism* în respectarea uzanțelor civile și religioase dictate de obiceiul strămoșesc

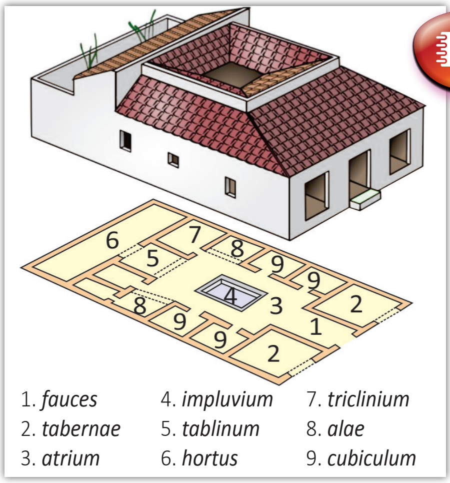

Fig. 2. Casă romană

(*mos maiorum*). Romanul respectă formele care și-au manifestat eficiența și nu renunță la ele, chiar dacă sunt perimate (*formalism*). După desființarea regalității, atributele preoțești ale regelui au fost încredințate unui rege al celor sfinte (*rex sacrorum*). În relația cu zeii, el este pios, dar se bazează pe o relație reciproc avantajoasă (*do ut des*), arătându-și înclinația spre *contractualism*. În centrul universului său mental, romanul așază întotdeauna omul (*antropocentrism*). Iar dintre oameni, romanii sunt cei mai importanți, pentru că Roma este o adevărată capitală a lumii (*caput mundi*).

Pe măsură ce trece timpul și romanii se îmbogățesc, orașul Roma devine o adevărată capitală imperială, cu aproape un milion de locuitori. Cetățenii orașului au parte de distracții felurite în teatre (*theatra*), pe stadionul *Circus Maximus,* unde se dispută curse de care, sau în amfiteatrele (*amphiteatra*), unde au loc atât de îndrăgitele lupte de gladiatori (*gladiatores*). Ei beneficiază de canalizare extinsă și de apă curentă în casele înstărite. Pentru toți locuitorii orașului sunt deschise băi publice (*thermae*). Există biblioteci (*bibliothecae*) publice și private. Există școli la care au acces foarte mulți dintre cetățeni. Minunate edificii împodobesc și încântă ochii. Aerul este curățat de vegetația din parcuri – celebre sunt Grădinile lui Sallustius (*Horti Sallustiani*), construite între colinele Quirinalis și Pincius. Multe dintre aceste înlesniri sunt puse la dispoziția cetățenilor din orașele imperiului, inclusiv în cele din Dacia și Moesia. Nu la fel stau lucrurile cu locuitorii rurali ai imperiului, care erau majoritari. E drept însă, că marii proprietari funciari își permit locuințe agreabile care au chiar și încălzire în pardoseală (*hypocaustus*).

ȘTIAI CĂ...

...sistemul de canalizare numit *Cloaca Maxima* („Marele Canal“) funcționează la Roma din secolul VI î.Hr., când a fost construit de regele Tarquinius Priscus?

...prima bibliotecă publică de la Roma a fost înființată de Caius Asinius Pollio (75 î.Hr.-4 d.Hr.) în „Atriul Libertății“ (*Atrium Libertatis*), în anul 39 î.Hr.?

...cel mai mare amfiteatru roman, *Amphiteatrum Flavium* din Roma, numit așa pentru că a fost construit de împărații Vespasian și Titus din dinastia Flavienilor, este cunoscut astăzi drept *Colosseum,* după statuia colosală a împăratului Nero care se afla în apropiere?

...mai există un *Amphiteatrum Flavium* (în fotografie) construit de aceiași împărați la Pozzuoli (în latină *Puteoli*)?

...San Marino este cea mai veche republică din lume, înființată după tradiție în anul 301 d.Hr. și recunoscută de Statul Papal în 1291?

...vorbirea latină de la Roma era considerată mai elegantă decât cea din alte părți și avea o „culoare urbană“ (*urbanitatis color*), după cum spunea omul politic și oratorul Marcus Tullius Cicero?

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. Enumeră cele șase caracteristici principale prin care romanii se raportează la lume.

2. Caută în vocabular alte două substantive masculine sau feminine de declinarea a III-a și declină-le.

3. Completează și tradu ghicitoarea. Află soluția în română și în latină.

Quattuor aequales currunt ex .... (*ars, artis* s.f. Abl., sg.) .... (*soror, sororis* s.f., N., pl.)
Sic quasi certantes, cum sit labor omnibus unus;
Et prope sunt pariter nec se contingere possunt.
(după Symphosius, *Aenigmata*)

Patru .... egale aleargă cu ....
Ca și când s-ar lua la întrecere, deși munca e una singură pentru toate;
Și sunt deopotrivă aproape și totodată nu se pot atinge.

4. Urmărește pe internet reproducerea unei case antice la adresa: https://www.youtube.com/watch?v=gDiqKUzSeZM. Încearcă să identifici încăperile învățate.

5. Caută pe internet vestigii ale civilizației romane de pe teritoriul țării noastre. Descrie în maximum zece rânduri un monument care te-a impresionat.

3.2. PERSONALITĂŢI ROMANE

REȚINE!

LABOR OMNIA VICIT IMPROBUS.

MUNCA DÂRZĂ LE-A ÎNVINS PE TOATE.

OBSERV ȘI DESCOPĂR

„Dar cetatea crescu într-un timp necrezut de scurt după câștigarea libertății: o atât de mare sete de mărire îi cuprinsese pe toți. Mai întâi tineretul, de îndată ce era în stare a suporta ostenelile războiului, deprindea în tabără prin trudă îndelungată meșteșugul armelor și fiecare avea mai multă plăcere pentru armele strălucitoare și pentru cai decât [...] pentru ospețe. Pentru astfel de bărbați nicio trudă nu era prea mare, niciun loc nu era anevoios sau greu de ajuns, niciun dușman înarmat nu era de temut; bărbăția lor învinsese peste tot.

Dar cea mai mare întrecere pentru glorie avea loc între ei înșiși; fiecare se grăbea să lovească pe dușman, să se cațere pe vreun meterez, să fie văzut săvârșind o astfel de faptă; acestea însemnau pentru ei bogăție, renume și adevărată noblețe. Însetați de glorie, ei erau darnici cu banii lor; ei voiau o glorie fără margini și avere câștigată pe căi cinstite. Aș putea înșira multe locuri în care poporul roman, cu o mână de oameni, a pus pe fugă oști numeroase ale dușmanilor [...].

Erau așadar în mare cinste bunele moravuri, atât în timp de pace, cât și în timp de război; buna înțelegere era desăvârșită, iar lăcomia de bani, necunoscută. Dreptatea și cinstea își trăgeau puterea nu atât din legi, cât din firea lor. Certurile, dezbinările și vrăjmășiile le țineau pentru dușmani, cetățenii se întreceau între ei prin virtute. Erau darnici cu prinoase față de zei, acasă cumpătați la cheltuieli, credincioși față de prieteni. Cu ajutorul acestor două însușiri, cutezanța în război și spiritul de dreptate după încheierea păcii, se călăuzeau pe sine și ocârmuiau statul. Despre aceste lucruri am mărturii grăitoare, că în timp de război au fost pedepsiți mai adeseori aceia care se luptaseră cu dușmanul împotriva poruncilor primite și aceia care s-au întors mai târziu din luptă, decât aceia care au cutezat să-și părăsească steagurile sau, biruiți fiind, să bată în retragere; iar în timp de pace stăpâneau mai mult cu bunătatea decât cu frica și, dacă li se aducea vreo vătămare, căutau mai curând s-o ierte decât s-o răzbune."

(Sallustius, *Conjurația lui Catilina*, traducere de Nicolae Lascu)

SALLVSTIVS

Fig. 1. Sallustius

1. Istoricul Caius Sallustius Crispus este un *laudator temporis acti* („lăudător al timpului trecut"). Este veridică descrierea începuturilor Republicii Romane prezentată în acest pasaj?

2. Ce calități ale romanilor ai descoperit în text?

3. Poți pune aceste calități în legătură cu valorile despre care ai aflat în lecția anterioară?

4. Dar cu cele șase caracteristici principale prin care romanii se raportează la lume?

5. În ce măsură statul pe care îl descrie Sallustius mai sus poate fi un model pentru noi?

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

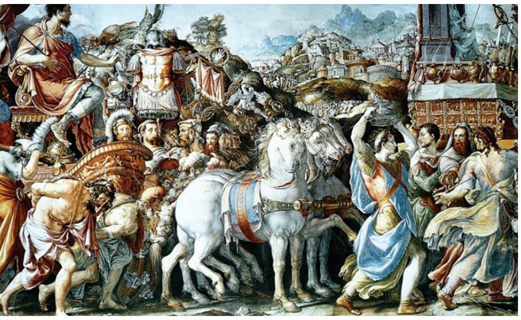

Fig. 2. Ceremonie triumfală, redată de pictorul Francesco Salviati

I. GALERIA OAMENILOR CELEBRI

În istoria Romei există nenumărate personalități a căror viață merită studiată, fie pentru conduita exemplară, fie pentru realizările politice, literare, artistice sau științifice. Am ales pentru voi o galerie de portrete care poate fi completată cu multe altele.

Marcus Furius Camillus (446-365 î.Hr.) a fost un general și om politic roman, cel mai cunoscut dintre membrii ginții Furia. A fost tribun militar cu puteri consulare în mai multe rânduri, censor (403 î.Hr.) și dictator (396 î.Hr., 390 î.Hr. și 389 î.Hr.). În 396 î.Hr., a cucerit orașul etrusc Veii la sfârșitul unui război care a durat zece ani. A dăruit o parte din pradă sanctuarului lui Apollo din Delphi. Pentru această victorie a fost onorat cu ceremonia triumfală (*triumphum*), pe care o puteți vedea în figura 2 așa cum a fost reprezentată de pictorul italian Francesco Salviati. Camillus a salvat Roma în 390 î.Hr. de galii lui Brennus, care o cuceriseră. De aceea a fost numit de istoricul Titus Livius „al doilea întemeitor al Romei".

Publius Decius Mus (consul în 340 î.Hr.), politician și general roman, a intrat în istorie, în 352 î.Hr., ca însărcinat oficial să organizeze o bancă pentru a reduce datoriile celor săraci. În timpul consulatului său din 340 î.Hr., pe când mărșăluia spre Capua, în al doilea război cu latinii, el și colegul său de consulat, Titus Manlius Torquatus, au visat că armata al cărei general se va jertfi pe sine zeilor subpământeni (*Dii Manes*) va obține victoria. În timpul bătăliei, văzând că victoria înclină de partea dușmanilor, a îndeplinit ritualul numit *devotio* („autojerfire"), oferindu-se pe sine ca victimă a sacrificiului dedicat zeilor Mani. A înaintat singur spre armata adversă cu atâta vigoare divină, încât niciunul dintre dușmani nu a mai avut curajul să se lupte direct cu el. A fost ucis de la distanță cu sulițe, dar breșa creată prin sacrificiul său a ajutat armata romană să câștige bătălia purtată lângă Vezuviu. Fiul său, care purta același nume, Publius Decius Mus, a făcut un sacrificiu similar în bătălia de la Sentinum, în 295 î.Hr.

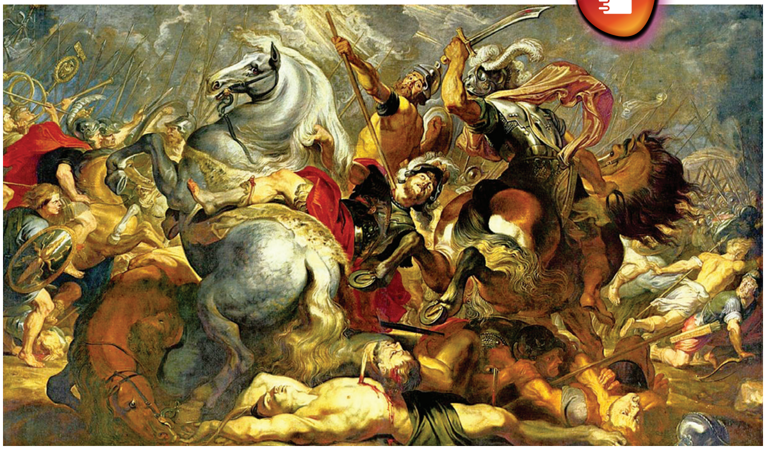
Fig. 3. Peter Paul Rubens, *Moartea lui Decius Mus în bătălie*

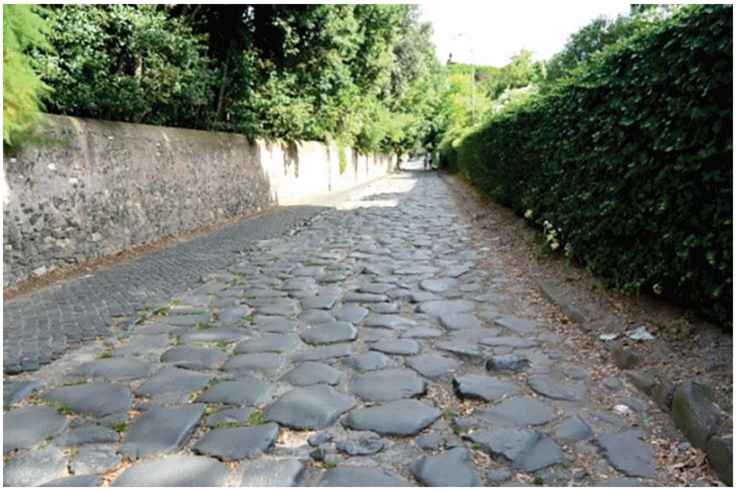
Fig. 4. *Via Appia*, primul drum roman care lega Roma de Capua

Appius Claudius Caecus (cca 340-275 î.Hr.) a fost un om politic roman: censor în 312 î.Hr., consul în 307 î.Hr. și 296 î.Hr., pretor în 295 î.Hr., dictator în 292 î.Hr. și 285 î.Hr. În calitate de censor a permis fiilor de liberți să intre în senat și a oferit drept de vot celor care nu posedau pământ. A inițiat construcția primului drum roman care lega Roma de Capua, *Via Appia*, prelungită ulterior până la Brundisium (Brindisi). Șoseaua mai există și azi. Are o lățime de 4,1 metri și era pavată cu dale de bazalt (fig. 4). În prezent, o parte a drumului este asfaltată. De asemenea, el începe construirea primului mare apeduct al Romei, *Aqua Appia*, lung de 15 kilometri. Appius este primul scriitor de limbă latină cunoscut. Din lucrările sale (de gramatică, drept, morală) s-au păstrat doar fragmente citate de alți autori. Cea mai cunoscută lucrare a sa a fost *Sententiae* (*Cugetări*). În anul 279 î.Hr., deși bătrân și orb, a sosit în Senat pentru a pleda împotriva păcii cu regele Pyrrhus din Epir. Cu această ocazie, după relatarea istoricului Sallustius, Appius ar fi spus: *Faber est suae quisque fortunae* („Fiecare este făuritorul propriului destin").

Marcus Atilius Regulus (?307-250 î.Hr.) a fost un om politic roman. Pe când era consul, în 267 î.Hr., a cucerit triburile salentinilor și orașul Brundisium. În 256 î.Hr., pe când era a doua oară consul, în timpul Primului Război Punic, a învins flota cartagineză la Eknomos (în sudul Siciliei) și a debarcat în Africa, unde, după câteva victorii, a fost înfrânt lângă Tunis și luat

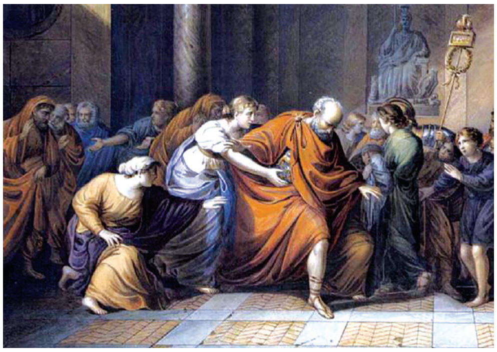

Fig. 5. Marcus Atilius Regulus, pictură realizată de Michel Ghislain Stapleaux

prizonier în 255 î.Hr. Peste cinci ani, a fost trimis ca sol la Roma pentru a pleda pentru pace, dar Regulus i-a îndemnat pe romani să continue războiul. Fidel cuvântului dat, a revenit în Cartagina, unde a fost ucis. În imaginea alăturată, în viziunea pictorului belgian Michel Ghislain Stapleaux, rudele încearcă să-l oprească pe Regulus care e hotărât să-și țină jurământul.

Marcus Claudius Marcellus (cca 268-208 î.Hr.) a fost un om politic și general roman. A fost consul în 222 î.Hr., 214 î.Hr., 210 î.Hr., 208 î.Hr. A luptat în Primul Război Punic ca simplu soldat. I-a învins pe galii insubri la Clastidium, în primul său consulat. În bătălie l-a ucis pe regele galilor Viridomarus, iar frumoasa armură a acestuia a fost considerată *spolia opima* („cea mai bună pradă“) și a fost oferită ca ofrandă lui Iuppiter Feretrius (Iuppiter care păzește jurămintele). În 214 î.Hr., a navigat spre Sicilia și a cucerit, în același an, Leontinoi. Peste doi ani a supus Siracuza, apărată cu ajutorul invențiilor savantului Arhimede, care a fost ucis în timpul asediului. Marcellus a murit într-o ciocnire cu trupele cartagineze la Petelia, în apropiere de Venusia.

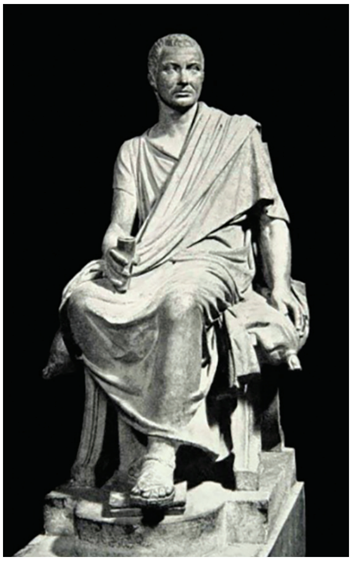

Fig. 6. Marcus Claudius Marcellus

Publius Cornelius Scipio Africanus (236-183 î.Hr.) a fost un om politic și general roman, care s-a distins în al Doilea Război Punic. În anul 211 î.Hr. a fost primul roman care deținea *imperium proconsulare* („puterea proconsulară“), fără a fi fost mai înainte consul. În această calitate, obține comanda operațiunilor militare din Hispania, unde avea să cucerească Carthago Nova (209 î.Hr.) și să-i înfrângă pe cartaginezi la Baecula (208 î.Hr.) și Ilipa (206 î.Hr.). A pus astfel capăt prezenței cartagineze în Hispania. În 205 î.Hr., pe când era consul, pregătește debarcarea în Africa. În 204 î.Hr., a ajuns în Africa unde a cucerit orașele Utica și Tunes, iar, în 202 î.Hr., la Zama, obține victoria decisivă asupra lui Hannibal, în alianță cu regele numid Masinissa. Se încheia astfel unul dintre cele mai grele războaie purtate de romani, care a pus în pericol însăși existența statului lor. După pacea din 201 î.Hr., primește cognomenul de *Africanus Maior*. Este censor în 199 î.Hr., *princeps senatus* („președintele senatului“) între 199-184 î.Hr. și, din nou, consul în 194 î.Hr. În 190 î.Hr. l-a însoțit pe fratele său, consulul Lucius Cornelius Scipio, în expediția din Orient împotriva Regatului Seleucid condus de Antioh al III-lea, în care acesta din urmă e învins la Apameia, în 188 î.Hr.

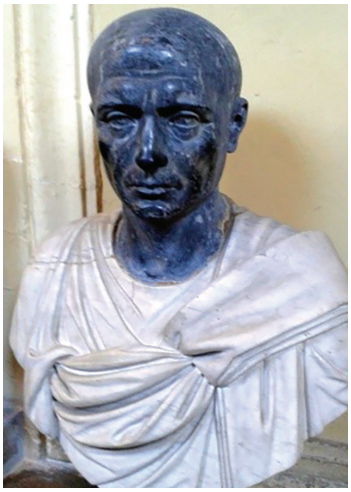

Fig. 7. Publius Cornelius Scipio Africanus

Marcus Porcius Cato Censorius (234-149 î.Hr.) a fost un om politic, general și scriitor roman. A fost cunoscut și ca *Censorius* („fostul censor“) sau ca *Maior* („cel Bătrân“), pentru a-l deosebi de urmașul său cu același nume și care s-a opus lui Caesar. S-a născut la Tusculum, într-o familie de cavaleri. A fost unul dintre puținii *homines novi* („oameni noi“), care nu aveau o ascendență de magistrați romani și au ajuns totuși la funcțiile cele mai importante în stat. S-a distins prin energia, inteligența și integritatea sa morală, care l-au făcut să-l atace pe salvatorul statului roman, Publius Cornelius Scipio Africanus, în cel de-al Doilea Război Punic. Cato a început ca simplu soldat în al Doilea Război Punic pentru a urca întâi treptele militare și apoi pe cele politice. A fost *tribunus militaris* în 214 î.Hr., *quaestor* în 205 î.Hr., *aedilis* în 199 î.Hr., *praetor* în 198 î.Hr., *consul* în 195 î.Hr. și *censor* în 184 î.Hr. Ca censor s-a opus influenței elenistice asupra Romei, dar a sfârșit prin a învăța el însuși limba greacă la bătrânețe. Tot în calitate de censor, a construit prima bazilică din Roma, *Basilica Porcia*, edificiu destinat ședințelor de judecată și desfășurării unor afaceri de către negustori. Dintre lucrările scrise de Cato ni s-a păstrat integral tratatul *Despre agricultură* și parțial tratatul de istorie *Originile*, în care se vorbește despre întemeierea diverselor cetăți din Italia. Din admirație pentru Cato, Cicero l-a făcut personajul principal al dialogului *Despre bătrânețe*.

Publius Cornelius Scipio Aemilianus (185-129 î.Hr.) a fost un om politic și general roman. Fiu al lui Lucius Aemilius Paulus, cuceritorul Macedoniei, a fost adoptat de fiul lui Scipio Africanus, Publius Cornelius Scipio. În 147 î.Hr. a fost ales consul pentru prima dată și a primit comanda supremă în al Treilea Război Punic. În 146 î.Hr. a distrus Cartagina și a ras-o de pe fața pământului. Orașul va fi reconstruit la inițiativa lui Caius Iulius Caesar. În 142 î.Hr. a fost censor. În 135 î.Hr. e din nou consul și primește comanda armatelor din Hispania. A cucerit orașul Numantia punând astfel capăt războiului cu acesta în 133 î.Hr. Deși era căsătorit cu Sempronia, sora fraților Gracchus, s-a opus totuși operei reformatoare a lui Tiberius Sempronius Gracchus. În jurul său se constituie un cerc filosofic, literar și politic, numit de savanți *Cercul Scipionilor*. Membrii săi erau romani promotori ai elenismului, precum Caius Laelius Sapiens, Lucius Furius Philus, Caius Fannius Strabo, jurisconsultul Quintus Mucius Scaevola Augur, scriitorii Luciliu și Terențiu și doi importanți gânditori greci: istoricul Polybios și filosoful stoic Panaitios din Rodos. Cercul și ideile sale de factură neostoică sunt cunoscute mai ales din lucrările lui Cicero (*Despre orator*, *Despre stat*, *Despre prietenie*). Figura 8 reprezintă o gravură a artistului olandez Jacobus Buys, care îi înfățișează pe Scipio Aemilianus și pe prietenul său, istoricul Polybios, printre ruinele Cartaginei.

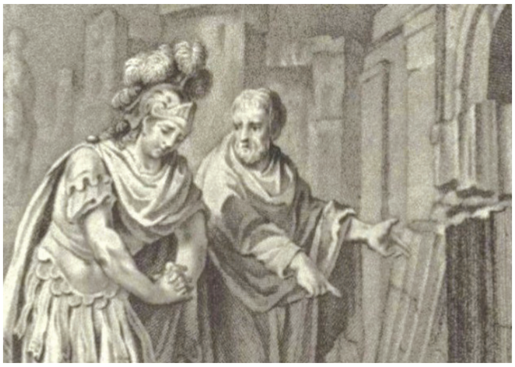
Fig. 8. Scipio Aemilianus și Polybios

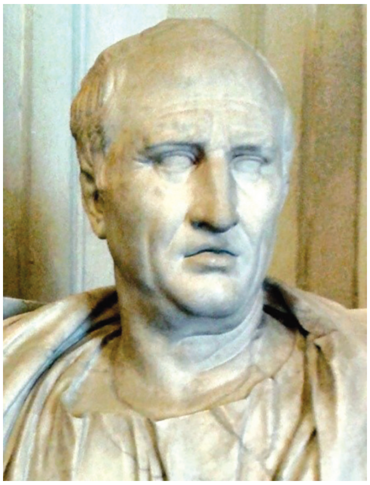
Fig. 9. Marcus Tullius Cicero

Marcus Tullius Cicero (106-43 î.Hr.) a fost om politic, orator și filosof. S-a născut la Arpinum, în ținutul volscilor. Orașul se numește astăzi Arpino și găzduiește în fiecare an un concurs prestigios adresat elevilor de liceu, *Certamen Ciceronianum Arpinas* („Întrecerea Ciceroniană de la Arpino"). A murit la Formiae (azi Formia), ucis din ordinul lui Marcus Antonius. În timp ce era consul în anul 63 î.Hr., a demascat conjurația lui Catilina, pe care l-a atacat în patru discursuri rămase celebre. S-au păstrat de la el discursuri, tratate retorice și epistole. Crezul său politic era: *Cedant arma togae* („Armele să cedeze locul togii"), adică puterea civilă să fie pusă mai presus de cea militară. În retorică nu a încetat să repete că un adevărat orator este și un filosof. În filosofie a pus accentul pe căutarea adevărului și pe respectarea obligațiilor morale. Mulțimea scrierilor sale se distinge printr-o limbă latină elegantă, prin cunoașterea aprofundată a subiectelor pe care le tratează și prin soliditatea argumentației. Cicero a influențat puternic literatura latină antică, dar și pe cea neolatină, care se întinde din Renaștere până în secolul al XVIII-lea.

Caius Iulius Caesar (100-44 î.Hr.) a fost om politic și istoric. Făcea parte dintr-o familie patriciană care pretindea că se trage din Iulus, fiul lui Aeneas. A deținut la Roma cele mai importante funcții publice, inclusiv pe cele de consul, dictator și *pontifex maximus*. În anul 60 î.Hr. s-a aliat cu Cnaeus Pompeius Magnus și Marcus Licinius Crassus, formând o înțelegere secretă de dominare a statului roman, cunoscută ca *primul triumvirat*. În anul următor a ocupat pentru prima dată funcția de consul și apoi a primit guvernarea provinciilor Illyricum (coasta estică a Mării Adriatice), Galia Cisalpina (nordul Italiei) și Galia Narbonensis (sudul Franței). În anul 49 î.Hr. a trecut râul Rubicon cu armata, declanșând războiul civil care va dura până în anul 45 î.Hr. A fost numit oficial dictator în anul 48 î.Hr.

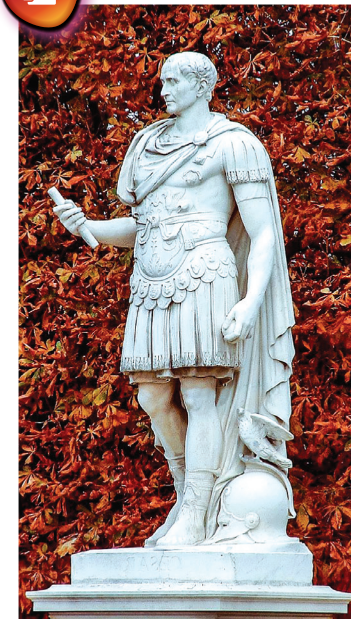
Fig. 10. Caius Iulius Caesar

În timpul dominației sale a dat o serie de legi care îi favorizau pe oamenii săraci, dar a încercat totodată să transforme statul roman într-unul monarhic. A fost asasinat, în senat, de un grup de conspiratori care doreau reîntoarcerea la guvernarea republicană. Caesar a relatat cucerirea Galiei și prima parte a războiului civil în două monografii rămase celebre prin limba și stilul desăvârșite în care au fost compuse: *Însemnări despre războiul cu galii* și *Însemnări despre războiul civil*.

1. Care dintre personalitățile istorice enumerate ți-a plăcut mai mult? De ce?
2. Care sunt calitățile prin care se disting personajele istorice selectate?
3. Cunoști și alte personaje importante din istoria Romei? Dă exemple.
4. Există și pentru români personaje istorice considerate adevărate modele? Dacă da, alcătuiește-ți propria listă.
5. Știm cum arătau în realitate personajele de mai sus? De ce crezi că nu avem reprezentări ale celorlalte personaje?

În acest manual apar multe personalități ale lumii antice greco-romane. A judeca istoria prin intermediul oamenilor care s-au aflat în miezul faptelor este, desigur, o caracteristică a antropocentrismului. Nu numai că omul e cel care face istoria, dar dintre oameni există unii care sunt adevărate modele pentru noi ceilalți, un fel de oameni cum ar trebui să fie.

Așa stând lucrurile, întâlnim peste tot pe unde mergem imaginile personalităților din Grecia și Roma Antică, care au fost modele pentru oamenii moderni. De exemplu, sala de onoare din Senatul italian, găzduit de Palazzo Madama din Roma, este decorată cu frescele lui Cesare Macari, care-i reprezintă pe Appius Claudius Caecus, pe senatorul Marcus Papirius care îi privește pe galii lui Brennus intrând în Roma, pe Curius Dentatus care refuză mita samniților și pe Marcus Attilius Regulus care se îmbarcă pentru a se întoarce la Cartagina conform jurământului. Cea mai celebră frescă din această încăpere este cea în care Cicero denunță conjurația lui Catilina. Puteți vedea această sală într-un tur virtual la adresa: http://www.senato.it/vt/vtall/vt.html#s=pano8478.

II. DECLINATIO TERTIA NEUTRA (DECLINAREA A III-A NEUTRĂ)

Romanorum exempla

Romani illustres viros antiquorum temporum honorabant et clara exempla civium imitabant. Titus Livius et alii scriptores historici magnorum hominum acta et dicta memorant. Etiam nunc in Interreti, praecipue in Vicipaedia, de Romae talibus viris legimus.

VOCABULAR

illustris, -e adj. = ilustru
exemplum, -i s.n. = exemplu
tempus, -oris s.n. = timp
honoro, -are vb. = a onora
et conj. = și
civis, -is s.m. = cetățean
imito, -are vb. = a imita

alius, -a, -ud pron. nehot. = altul
scriptor, -oris s.m. = scriitor
historicus, -a, -um adj. = istoric
actum, -i s.n. = faptă
dictum, -i s.n. = spusă, vorbă
memoro, -are vb. = a aminti

etiam adv. = chiar
nunc adv. = acum
Interrete, -is s.n. = internet
praecipue adv. = mai ales
Vicipaedia, -ae s.f. = Wikipedia
talis, -e adj. = astfel de

Există câteva diferențe între declinarea substantivelor de genul neutru și a celor de genurile masculin și feminin. În primul rând, la neutre, acuzativul și vocativul sunt la fel cu nominativul. În al doilea rând, la plural, la nominativ, acuzativ și vocativ, neutrele primesc terminația *-a* la imparisilabice și terminația *-ia* la parisilabice. La neutrele parisilabice, terminația de ablativ singular este *-i.*

1. Declină substantivele *tempus, temporis* și *mare, maris* cu ajutorul celor învățate în lecția anterioară.

Imparisilabice

sg.		pl.
tempus	N.	
temporis	G.	
	D.	
	Ac.	
	V.	
	Abl.	

Parisilabice

sg.		pl.
mare	N.	
maris	G.	
	D.	
	Ac.	
	V.	
	Abl.	

2. Tradu textul.

ȘTIAI CĂ...

...un vocabular latin mai nou, adecvat zilelor noastre se găsește pe Vicipaedia, varianta în latină a Wikipedia?
...Mark Zuckerberg are o diplomă de limbi clasice de la Philip Exeter Academy? Există Facebook în limba latină.
...cuvântul *status,* atât de frecvent în rețelele de socializare, este identic în engleză și în latină?
...în statele Illinois, New York și Wisconsin, din SUA, există câte un oraș care se numește „Cicero“?

Fig. 11. Templul lui Apollo

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. Cunoști alte locuri sau lucruri care să poarte numele unei personalități din istoria Romei? Dă exemple.

2. Tradu cu ajutorul dicționarului de la sfârșitul manualului.

Poeta Ennius saepe dicebat: „Tria corda habeo“. Sciebat enim linguas Graecam, Oscam et Latinam. Latine carmen epicum ***Annales*** *scribit.*

Notă: Oscii erau un popor indo-european din Italia Centrală, înrudit cu cel latin.

3. Discutați între voi îndemnul lui Cicero: *Cedant arma togae*. Având în minte galeria de personalități prezentată în această lecție, acest îndemn este cu adevărat relevant pentru romani?

4. Ușile templului lui Ianus de la Roma se închideau doar în perioadele de pace. Află cât de des s-a întâmplat acest lucru folosind internetul sau cărțile din biblioteca școlii.

5. Rezolvând aritmogriful de mai jos, vei descoperi, pe orizontală, numele unor personalități din Roma Antică, iar pe coloana AB, numele celui mai înverșunat dușman cartaginez al Romei. Nu uita că, în latină, nu exista decât litera V pentru sunetele noastre u și v.

1. Tiberius Sempronius...
2. Titus Manlius...
3. Marcus... Crassus
4. ...Pompilius
5. Cnaeus... Magnus
6. Marcus Iunius...
7. Marcus Ulpius...
8. Lucius Aemilius...
AB ...Barcas

						A					
1	16	12	9	2	2	6	5	1			
2	8	7	12	13	5	9	8	5	1		
3		10	4	2	4	3	4	5	1		
4						3	5	15	9		
5	11	7	15	11	14	4	5	1			
6						17	12	5	8	5	1
7				8	12	9	4	9	3	5	1
8			11	9	5	10	5	1			
						B					

UNITATEA II

4. ARTA GRECO-ROMANĂ ŞI MOŞTENIREA EI EUROPEANĂ

REȚINE!

EST MODUS IN REBUS,
SUNT CERTI
DENIQUE FINES.

E O MĂSURĂ ÎN
LUCRURI, SUNT,
ÎN SFÂRȘIT, NIȘTE LIMITE.

OBSERV ȘI DESCOPĂR

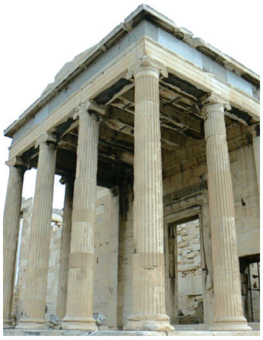
Fig. 1. Erechteionul din Atena

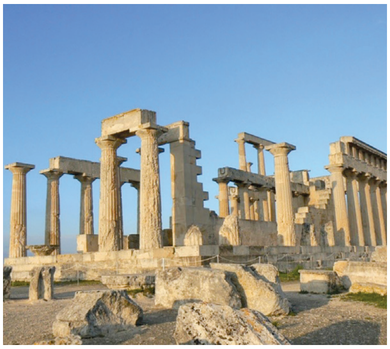
Fig. 2. Templul Aphaiei din Egina

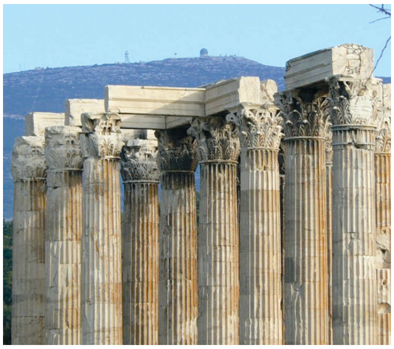
Fig. 3. Templul lui Zeus din Atena

1. Observă coloanele din imaginile de mai sus. Din ce ordine arhitecturale greco-romane fac ele parte?

2. Ce element al coloanei ai avut în vedere în identificarea ta? Care sunt elementele distinctive pentru fiecare dintre cele trei stiluri?

3. Ce crezi că transmite fiecare dintre stiluri?

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

I. ARHITECTURA

Arhitectura Greciei Antice este dominată de **templu** (în greacă, *naos*). El este locul în care comunitățile venerează divinitățile care le protejează. De aceea cele mai renumite realizări arhitectonice sunt clădirile de pe Acropola Atenei. Impresionează și astăzi: Parthenonul (în imagine), Erechteionul, templul Atenei Nike și Propileele, poarta monumentală de la intrarea în complexul sacru. Existau, desigur, și temple situate în locurile sfinte pentru toți grecii: la Delphi, la Olympia sau la Dodona. Templul va influența arhitectura neoclasică (sec. XVIII-XX). Cel mai celebru dintre templele grecești este Parthenonul, numit așa după atributul zeiței Atena – fecioara (*parthenos*), căreia îi era dedicat. A fost construit la inițiativa lui Pericle, care a condus orașul-stat Atena între 443 și 429 î.Hr. Construcția s-a desfășurat între anii 447 și 432 î.Hr., iar decorarea a fost condusă de sculptorul Fidias în 431 î.Hr. Parthenonul a fost distrus în 1687 de artileria venețiană, care a lovit templul în care turcii își depozitaseră praful de pușcă. La distrugerea templului a contribuit și achiziționarea de către contele Elgin a celor mai valoroase basoreliefuri de la Imperiul Otoman, la începutul secolului al XIX-lea, pe care le-a vândut apoi Muzeului Britanic. A fost restaurat între anii 1894 și 1933. Alte lucrări de restaurare sunt în curs de desfășurare începând din 1983.

Desigur, existau și alte construcții care aveau să marcheze istoria arhitecturii: mausolee, porticuri, teatre, gimnazii, stadioane.

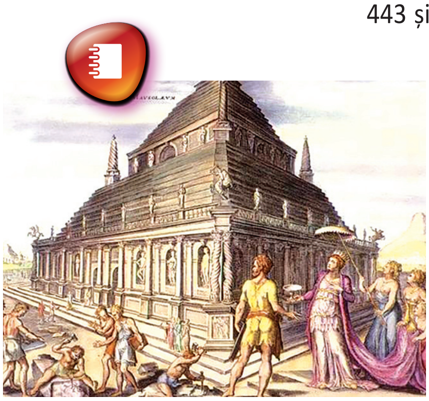
Fig. 4. Reconstituire a Mausoleului din Halicarnas (sec. al XVI-lea)

Mausoleele erau dedicate celebrării suveranilor elenistici divinizați. Modelul acestui tip de monument este Mausoleul din Halicarnas (azi Bodrum, în Turcia), construit în amintirea satrapului Mausolos din Caria, ridicat de soția și sora lui, Artemisia. Monumentul datează din secolul IV î.Hr. și a fost considerat una dintre cele șapte minuni ale lumii antice. Mausoleele stau la baza construcțiilor creștine numite *martyria*, dedicate unor martiri. Din planul acestor *martyria* derivă arhitectura monumentalei capele palatine construite de Carol cel Mare la Aachen (terminată în anul 805).

Porticurile (în limba greacă, *stoai*) sunt clădiri care includ spații de plimbare acoperite, susținute de colonade aflate de jur împrejurul piețelor (în limba greacă, *agorai*). Unele dintre ele au și un etaj. În afară de spațiile de plimbare, existau și magazine și birouri care funcționau înăuntrul lor. Cel mai celebru portic este *Stoa poikile* (*Porticul pictat*) din Atena, unde își ținea prelegerile întemeietorul stoicismului, filosoful Zenon din Cition. Romanii au preluat planul porticului în clădirea lor multifuncțională pe care au numit-o *basilica,* de la *stoa basilike* (*Porticul regal*) din Atena, unde se țineau ședințe de judecată. Planul bazilicii romane a fost utilizat și modificat pentru a se adapta cultului creștin. În imagine putem observa măreția bazilicii construite de Maxențiu și Constantin cel Mare la Roma în secolul al IV-lea.

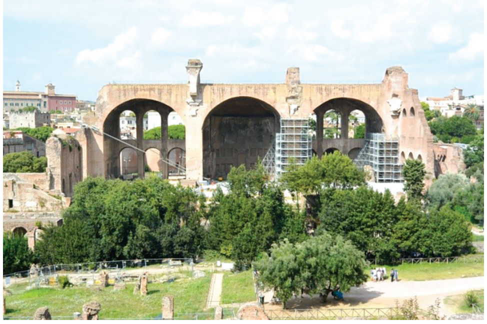

Fig. 5. Bazilica lui Maxențiu și a lui Constantin cel Mare

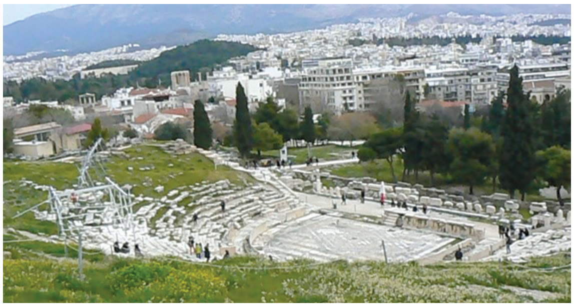

Fig. 6. Teatrul lui Dionysos

Teatrele (în limba greacă, *theatra* – „locuri de privit“) sunt locuri destinate spectacolelor publice. Pentru a realiza cu ușurință gradene pentru public și totodată o bună acustică, grecii au folosit pante naturale. În partea de jos se afla un spațiu circular numit *orchestra* („loc de dans“), locul unde se stătea corul, iar în spatele acestuia se afla *skene* („cort“), locul unde se schimbau actorii și pe care era pictat decorul. În fața scenei, se afla *proskenion*, scena propriu-zisă, unde se desfășura acțiunea dramatică. Cel mai vechi teatru din lume se crede că este Teatrul lui Dionysos de pe versantul sud-estic al Acropolei ateniene (în imagine). Pante amenajate cu gradene se întâlnesc și în palatele minoice din Creta, construite la mijlocul mileniului al doilea î.Hr., ca, de exemplu, la Knossos. Cercetătorii cred că erau folosite pentru dansuri religioase. Romanii nu au mai folosit pantele pentru teatrele lor, gradenele fiind susținute de zidărie.

Gimnaziul (în limba greacă, *gymnasion*, *gymnos* – „gol“) era o instituție publică destinată exercițiilor fizice pe care grecii le făceau dezbrăcați. Se practicau aici diferite sporturi: aruncarea discului, aruncarea suliței, alergarea, săriturile etc. Pentru practicarea luptelor, grecii și romanii mergeau la *palestră*. Instituția era prevăzută cu terenuri de sport în aer liber și acoperite, cu săli de baie, cu vestiare, cu locuri dedicate cultului religios etc. La gimnaziu se puteau lua și lecții, în special de filosofie. Lumea elenistică a transformat gimnaziul într-o instituție destinată educației, în continuare sportive, dar și intelectuale. În imagine, gimnaziul din Pompei văzut din curtea interioară. Observați galeria susținută de coloane folosită pentru practicarea sporturilor pe vreme rea.

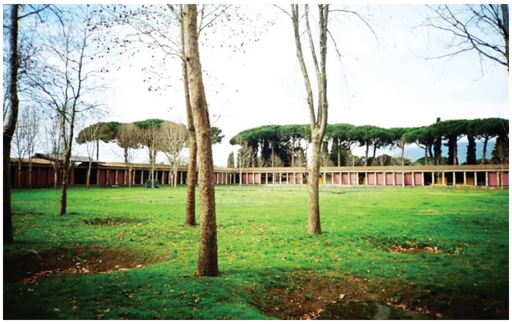

Fig. 7. Gimnaziul de la Pompei

Arhitectura romană îmbogățește repertoriul de clădiri publice. În orașele romane apar: forurile, băile, amfiteatrele, arcurile de triumf, columnele, apeductele. Locuințele particulare ale celor bogați devin adevărate palate care adăpostesc sculpturi, mozaicuri și fresce originale sau reproduse după marile creații ale Greciei. Copiile romane ale lucrărilor grecești sunt mărturii pentru felul în care arătau acestea, deoarece s-au păstrat foarte puține dintre operele originale, pe care le cunoaștem, e drept, și din descrierile făcute de scriitorii antici, de exemplu Plinius cel Bătrân.

Forul (în limba latină, *forum*; în limba greacă, *agora*) este, inițial, piața unde se vând și se cumpără diverse produse. Foarte de timpuriu însă, în Grecia, ca și la Roma, piața devine domeniul activității cetățenești. Aici se întâlnesc cetățenii pentru a discuta problemele statului în care trăiesc. La Roma, acesta e locul în care se țin o parte dintre adunările poporului.

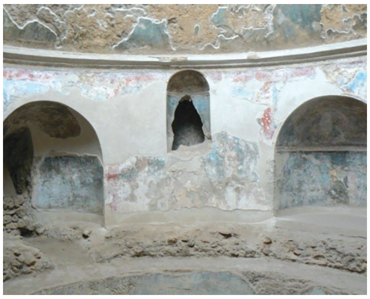
Fig. 8. *Frigidarium*-ul din Băile Stabiene din Pompei

Băile (în limba latină, *thermae*) erau băi publice unde, după mărturia unui autor grec din epoca imperială, unii dintre cetățenii orașelor mergeau și de două ori pe zi. Cei care le foloseau treceau întâi prin saună (*caldarium*), apoi se răcoreau puțin în bazinul cu apă călduță (*tepidarium*) și se înviorau, la sfârșit, în bazinul cu apă rece (*frigidarium*). Mersul la băi nu ținea numai de igiena zilnică, ci era și un prilej de întâlnire și de discuție, cum se întâmplă și acum în astfel de locuri din întreaga lume. În imagine, *frigidarium*-ul din Băile Stabiene din Pompei. Observați resturile frescelor multicolore de deasupra bazinului (*piscina*).

Arcurile de triumf (în limba latină, *arcus*) purtau în perioada republicană numele *fornices* (arcade) și puteau fi construite de orice general care obținuse triumful, adică primise dreptul de a organiza o ceremonie religioasă care să marcheze o victorie importantă împotriva unui popor dușman. Nu s-a mai păstrat niciun astfel de arc. În timpul imperiului, Augustus a limitat dreptul la triumf la familia imperială. Prin urmare, arcurile de triumf pe care le cunoaștem sunt toate ale unor împărați. Celebre sunt cele din Roma: al lui Titus (în imagine), al lui Constantin cel Mare sau al lui Septimius Severus. Arcuri de triumf s-au construit începând cu perioada Renașterii în multe colțuri ale lumii. Cel mai cunoscut este *Arc de Triomphe* din Paris, care celebrează eroismul celor care au luptat în Revoluția Franceză și în Războaiele Napoleoniene.

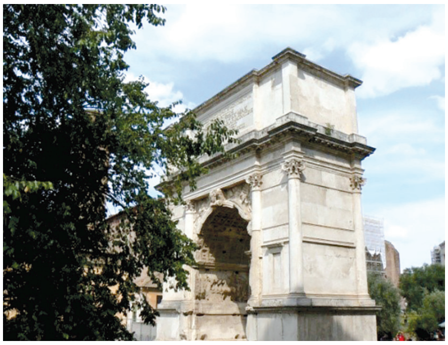
Fig. 9. Arcul de Triumf al lui Titus

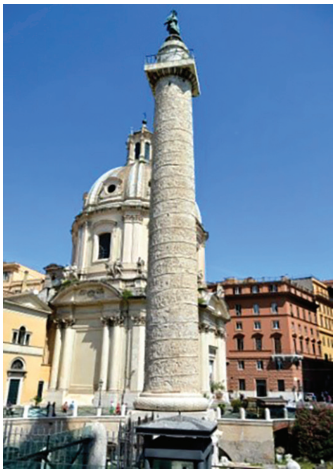
Fig. 10. Columna lui Traian

Columna este o coloană ridicată pentru a celebra victoria într-un război. Este însoțită de inscripții și adesea este decorată cu basoreliefuri. De multe ori, în vârful ei se află o statuie. Cea mai celebră este Columna lui Traian de la Roma, ridicată în anul 113 d.Hr. pentru a marca victoria romanilor împotriva dacilor. Arhitectul acestui monument acoperit cu basoreliefuri a fost Apollodor din Damasc, același care a construit și podul peste Dunăre de la Drobeta. În vârful columnei se afla statuia împăratului Traian, dar aceasta a dispărut în Evul Mediu. În 1587, papa Sixt al V-lea a dispus plasarea în vârful columnei a statuii de bronz a Sfântului Petru. În timpurile moderne, s-a construit o serie de columne, dintre care amintim Coloana lui Nelson din Dublin, construită în 1809 pentru a marca victoria engleză de la Trafalgar (1805) împotriva francezilor și spaniolilor și distrusă în 1966 de Armata Republicană Irlandeză, și Coloana Vendôme din Paris, terminată în 1810 de Napoleon I, pentru a marca victoria franceză de la Austerlitz împotriva austriecilor și a rușilor în 1805. Aceasta a fost distrusă în timpul Comunei din Paris (1871) și reconstruită între anii 1873 și 1875.

1. Ce tip de monumente derivate din cele enumerate mai sus cunoști în țara noastră?
2. Dacă ai fi arhitect, ce clădire antică ai vrea să proiectezi? Motivează alegerea făcută.

II. SCULPTURA

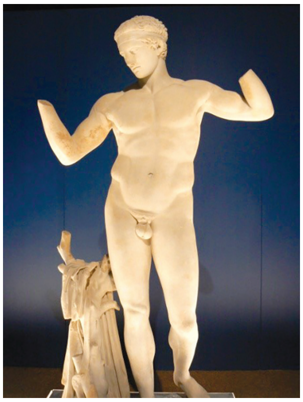

Fig. 11. Diadumenos, sculptură de Policlet

Sculptura greacă a făcut cei mai importanți pași spre universalitate în secolul al V-lea î.Hr., epocă marcată de trezirea unei puternice conștiințe despre propria valoare a omului grec. Idealul uman de natură politică al *kalokagathiei* se traduce și în sculptură, care este centrată pe desăvârșirea și frumusețea umană. În a doua jumătate a secolului al V-lea, imobilitatea sculpturii epocilor anterioare este abandonată. Statuile epocii cultivă mișcarea, chiar dacă aceasta e doar sugerată de încordarea musculară. În această epocă apar canoanele reprezentării corpului uman, definite de Policlet din Argos. Operele sale cele mai cunoscute sunt *Doriforul* („Purtătorul de lance") și *Diadumenos* („Cel care își leagă bentița", în imagine). Prima dintre acestea a mai fost numită și *Canonul*, pentru că proporțiile folosite sunt de referință pentru reprezentarea corpului uman în artă. Cel mai celebru sculptor al acestei perioade este Fidias, care se distinge prin operele de pe Acropola Atenei și prin statuia *hriselefantină* a lui Zeus de la Olympia. Un alt treilea mare sculptor al epocii este Myron, ale cărui opere surprind oamenii în plin avânt al mișcării. Opera sa cea mai cunoscută este *Discobolul*.

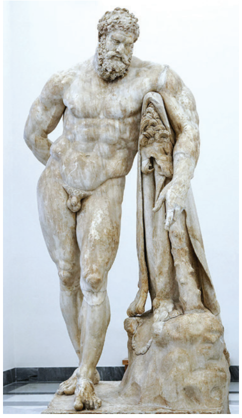

Fig. 12. Hercule Farnese

Epoca următoare este cea a clasicismului secolului al IV-lea î. Hr., când desprinderea de stilul sever de la începutul secolului anterior se manifestă și mai pregnant prin deschiderea spre reflectarea pasiunilor pe care le trăiesc oamenii. Praxiteles din Atena se distinge prin stilul său delicat, aproape poetic. El introduce în sculptură nudul feminin plin de grație prin opera sa *Afrodita din Cnidos*. Scopas din Paros este autorul, printre altele, al multora dintre sculpturile care decorau Mausoleul din Halicarnas, dar și al statuii *Menadă dansând*. Lisip din Siciona a rămas celebru ca sculptorul personal al lui Alexandru cel Mare. În imagine puteți admira copia în marmură de secol III d.Hr. a statuii de bronz *Hercule odihnindu-se*, operă a lui Lisip. Statuia se găsește la Muzeul Arheologic Național din Napoli și mai este numită *Hercule Farnese*. La fel de celebră este statuia atletului „care se curăță de ulei" (*Apoxyomenos*).

Perioada elenistică continuă tendința celui de-al doilea clasicism de a pune accent pe emoțiile umane. Se dezvoltă portretele în care se renunță la armonia clasică în favoarea expresivității. Câteva capodopere ale acestei perioade se disting în mod special: *Venus din Milo*, *Victoria din Samothrace*, amândouă aflate la Muzeul Luvru din Paris, *Friza Altarului lui Zeus din Pergam*, aflată la Muzeul Pergamon din Berlin, sau *Taurul Farnese*, aflat la Muzeul Arheologic Național din Napoli. Dar cel mai cunoscut este grupul statuar *Laocoon și fiii săi*, operă a sculptorilor Agesandru, Athenodor și Polydor. Grupul statuar este găzduit de Muzeele Vaticane din Roma. Această operă a inspirat un celebru eseu despre artă al scriitorului iluminist german Gotthold Ephraim Lessing. Observați încordarea musculaturii celor trei personaje care se luptă cu disperare cu șerpii trimiși de zei pentru a-i ucide. Scena este descrisă și de poetul Vergilius în epopeea sa, *Eneida*.

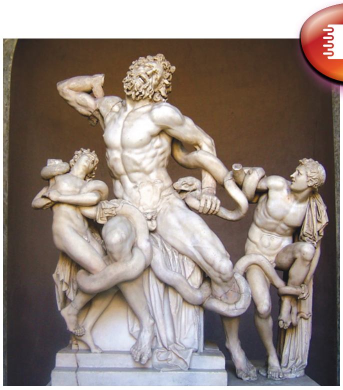

Fig. 13. Laocoon și fiii săi

Sculptura romană se află în prelungirea directă a acestei arte elenistice. Dominată mai întâi de realism (în perioada republicană), trece printr-o perioadă de stilizare și de ușoară înfrumusețare (în portretele lui Augustus, de pildă), pentru a reveni la un realism dublat, uneori, de simplificare (în timpul imperiului târziu). Câteva busturi ale personalităților republicii am văzut în lecția despre *Personalități romane*. Ce îi preocupă pe artiști este să redea cât mai bine trăsăturile personajului, uneori cu o oarecare brutalitate. Totuși, dincolo de acest realism, intuim forța interioară a persoanelor reprezentate, care sunt adevărați bărbați de stat. Statuia lui Augustus de la Prima Porta (acum în Muzeele Vaticane) asumă musculatura bustului și poziția picioarelor *Doriforului* lui Policlet. Capul statuii colosale al lui Constantin cel Mare (în imagine), care s-a aflat în absida bazilicii lui Constantin din for, se găsește acum la Muzeele Capitoline și impresionează prin măreția trăsăturilor care ne lasă să întrevedem aura divină a împăratului.

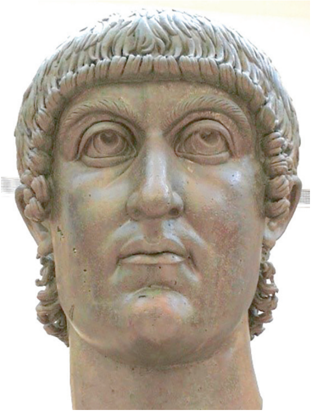
Fig. 14. Constantin cel Mare

DICȚIONAR

kalokagathia = ideal al grecilor din perioada clasică, care unifică frumusețea cu binele (*kalos kai agathos* înseamnă în limba greacă „frumos și bun")

statuie hriselefantină = statuie de aur (*chrysos*, în limba greacă) și fildeș (*elephas*, în limba greacă). Pe un schelet de lemn se puneau plăci de fildeș, pentru a închipui carnația personajului, și plăci de aur, pentru a reprezenta îmbrăcămintea.

JOC

Imaginați-vă că personajele sculpturilor prezentate mai sus sunt colegii voștri. Cine cu cine seamănă? Căutați și alte imagini de statui antice care să semene cu cunoscuții voștri sau cu personaje celebre din lumea noastră (de exemplu, Constantin cel Mare seamănă cu actorul Sylvester Stallone).

III. LITERATURA

Bogăția literaturii grecești și a celei latine, care se întind pe o perioadă de circa 1 500 de ani, nu poate fi surprinsă în cele câteva rânduri care urmează. Deși nu s-au păstrat probabil decât mai puțin de zece procente din textele literare ale acestei perioade, chiar și așa, un om nu ar putea citi într-o viață tot ce s-a scris de valoare în aceste vremuri.

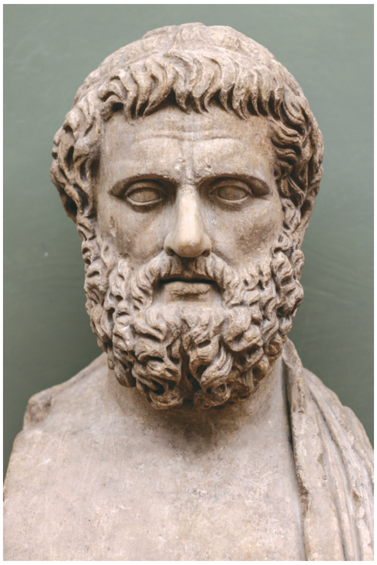
Fig. 15. Bust al lui Sofocle

Primul creator de literatură al Greciei Antice este Homer. **Epopeile** sale, *Iliada* și *Odiseea,* sunt considerate capodopere ale genului epic și, în Antichitate, erau folosite ca manuale de școală. Poetul roman Vergilius i-a dat replica în epopeea națională a Romei Antice, *Eneida*.

Teatrul Greciei Antice este reprezentat de marii autori de **tragedii** din epoca clasică: Eschil, Sofocle, Euripide. **Comedia** greacă l-a avut ca reprezentant de seamă pe Aristofan, dar autorul cel mai gustat de către posteritate a fost Menandru, de la care ni s-a păstrat doar piesa *Mizantropul*. Totuși, operele sale trăiesc și prin autorii romani Plaut și Terențiu, care au prelucrat multe dintre piesele sale. Teatrul clasic francez a beneficiat de experiența greacă. Autorii de tragedii Racine și Corneille, precum și scriitorul de comedii Molière, sunt cei mai cunoscuți reprezentanți ai acestei mișcări literare din Franța secolului al XVII-lea.

Romanii au contribuit la literatura universală mai ales prin inventarea **satirei** de către Ennius și Lucilius. Aceasta era la origine un amestec de proză și versuri cu caracter dramatic, însă cei doi o transformă într-o poezie care critică moravurile. Horațiu, Persius și Iuvenal îmbogățesc această specie a genului liric prin meditațiile lor asupra naturii umane. Mihai Eminescu era un admirator al lui Horațiu, din care a tradus și s-a inspirat în ciclul *Scrisorilor*.

Romanul apare într-o epocă relativ târzie. Primul roman antic care ni s-a păstrat este *Satyricon,* de Petronius, în care personajul principal, Encolpius, trece printr-o serie de peripeții amuzante. Foarte îndrăgite de cititori sunt două romane scrise în secolul al II-lea d.Hr., *Daphnis și Chloe,* de Longos, și *Metamorfozele sau Măgarul de aur,* de Apuleius. Primul dintre ele e istoria plină de delicatețe a dragostei unui tânăr păstor pentru o tânără păstoriță, care se încheie cu nunta protagoniștilor. Al doilea povestește peripețiile tânărului Lucius, care este transformat, din greșeală, în măgar.

Pentru antici, orice scriere destinată publicului făcea parte din literatură. De aceea și următoarele tipuri de opere se înscriu în canoanele artei.

Popoare democratice, grecii și romanii aveau nevoie să rostească **discursuri** în viața publică, dar și în fața curților de judecată. În acest scop s-a dezvoltat și disciplina numită retorică, care investighează mijloacele proprii exprimării eficiente. Descoperirile retoricii sunt azi de uz curent în analizarea literaturii. Un exemplu ar fi figurile de stil pe care retorii greci le investighează pentru prima oară. Lucrarea cea mai cunoscută în acest domeniu este *Retorica* lui Artistotel. Cei mai celebri oratori ai Antichității au fost atenianul Demostene și romanul Cicero. Ei au rămas modele pentru politicieni și pentru avocați, care chiar și azi se inspiră din operele lor.

Dialogul filosofic este o metodă de investigare a adevărului prin confruntarea argumentelor pro și contra unei afirmații. Metoda este cunoscută mai ales din *Dialogurile* lui Platon, în care Socrate discută cu diverși interlocutori pe teme precum dreptatea, iubirea, sufletul etc. De la Platon, foarte mulți filosofi au preluat formula literară. În literatura latină, dialogul filosofic este ilustrat de Cicero sau de Sfântul Augustin. Retorul sirian de limbă greacă Lucian din Samosata (125 d.Hr.-după 180 d.Hr.) a scris dialoguri amuzante, din care cităm *Dialogurile morților*, care i-au inspirat pe scriitorii francezi Fontenelle (1683) și Fénelon (1712) să scrie fiecare câte o replică.

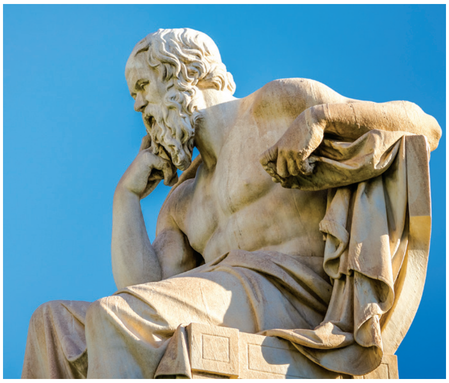
Fig. 16. Socrate

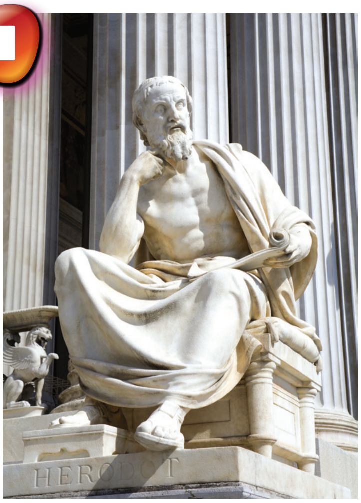
Fig. 17. Herodot

Istoria este un gen literar în care a excelat o pleiadă de scriitori greci și romani. Dintre greci, îi cităm pe Herodot (aprox. 484-425 î.Hr.), „părintele istoriei“, și pe Tucidide (aprox. 460-398 î.Hr.), care a scris *Războiul Peloponesiac* și s-a distins prin maniera științifică de a investiga istoria. Dintre romani, cei mai celebri sunt: Titus Livius (59 î.Hr.-17 d.Hr.) și Tacitus (aprox. 55-115 d.Hr.). Primul dintre ei este autorul unei istorii uriașe (*Ab Vrbe condita* – „De la fondarea Romei“) care începe cu întemeierea neamului latin de către Aeneas, în secolul al XII-lea î.Hr., și se termină cu moartea lui Drusus, fiul adoptiv al lui Augustus, în anul 9 î.Hr. Relatările lui Titus Livius despre evenimentele din timpul regalității și al începuturilor republicii au creat o galerie de modele eroice pentru urmași. Cu unii dintre acești eroi livieni ați făcut cunoștință în lecția *Personalități romane*. Tacitus s-a distins prin luciditate și prin tonul moralizator, fiind considerat de unii specialiști drept cel mai mare prozator roman. Cele mai cunoscute opere ale sale sunt *Annales* („Anale“, adică evenimente povestite an cu an) și *Historiae* („Istorii“, adică, mai degrabă, istorie trăită).

JOC

Organizați un dialog filosofic în care să dezbateți tema: „Educația clasică – folositoare sau nefolositoare?“.

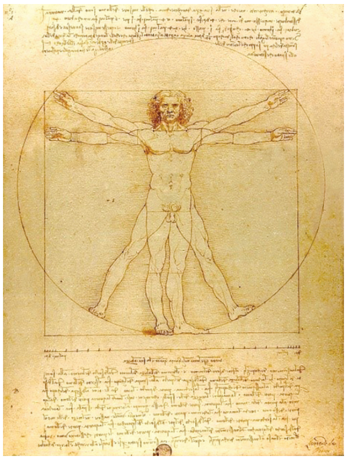

Primul arhitect a cărui operă teoretică ni s-a păstrat este Marcus Vitruvius Pollio (cca 80 î.Hr.-după 15 î.Hr.), care își dedică lucrarea *De architectura* („Despre arhitectură“) lui Augustus. Maeștrii Renașterii, după ce lucrarea acestuia a fost redescoperită, s-au inspirat din ideile romane. Leonardo da Vinci a desenat un „om vitruvian“, care avea proporțiile perfecte schițate de acesta.

Să reținem o judecată practică pe care acesta o dă despre clădirile de uz public (*ad usum publicum*):

Haec autem ita fieri debent ut habeatur ratio firmitatis, utilitatis, venustatis.

(*De architectura*, I, 3, 2)

„Acestea însă trebuie construite astfel încât să se țină cont de soliditate, de utilitate și de frumusețe.“

Așadar, frumusețea vine numai în al treilea rând, după ce soliditatea și utilitatea au fost asigurate. Romanii au construit durabil, dovadă faptul că au supraviețuit atâtea monumente din Antichitate până acum. Dar au încercat să nu construiască fără rost, cheltuind cu folos banii publici.

ȘTIAI CĂ...

...istoricul și arheologul german Johann Joachim Winckelmann (1717–1768), în urma descoperirilor de la Pompei, a elaborat o teorie conform căreia sculpturile antice erau albe pentru că întruchipau perfecțiunea?

...scriitorul român Ioan Budai-Deleanu a scris, la începutul secolului al XIX-lea, o epopee eroi-comică, numită *Țiganiada?*

...tot o epopee comică scrisă în stil postmodern este și *Levantul*, opera celui mai cunoscut scriitor român contemporan, Mircea Cărtărescu?

...în Statele Unite, în Nashville, Tennessee, există o replică de aceleași dimensiuni a Parthenonului din Atena?

...grecii iubeau atât de mult muzica, încât la Atena era considerat dezonorat cel care nu putea cânta din gură sau din liră?

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. Observă imaginea de mai jos. Transcrie cinci dintre elementele arhitecturale ale unui templu grec și caută în dicționar definiția lor.

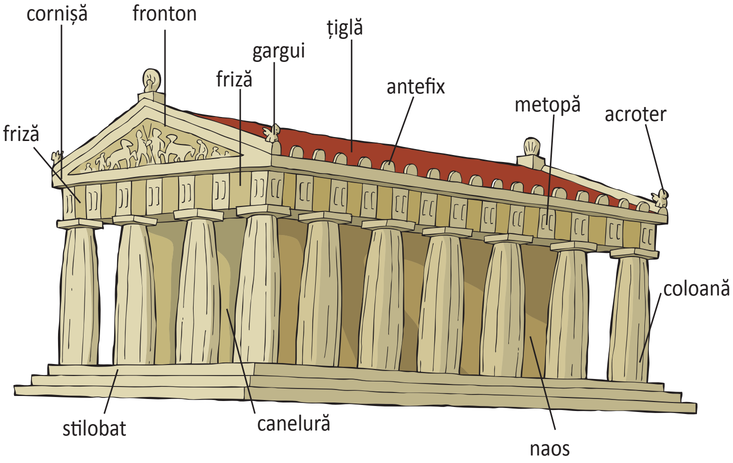

2. Care sunt cele șapte minuni ale lumii antice? Ce popoare le-au creat? Alcătuiește un top. Ce popor are cele mai multe minuni în top?

- Decupează din carton un cub desfășurat folosind modelul de mai jos și completează cu exemple/răspunsuri conform imaginii fiecare față a lui, apoi lipește fețele cubului. Folosește-l ca pe un zar și stabilește regulile unui joc pe care să-l desfășurați cu toții la oră.

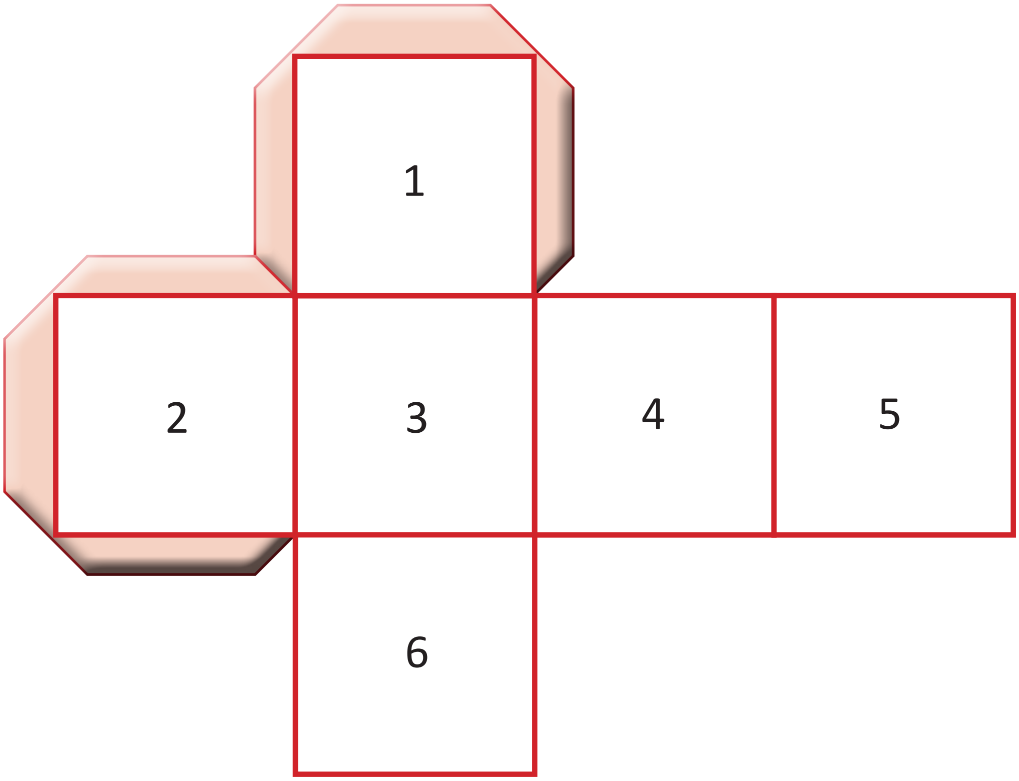

- **Cubul**

1. Descrie, pe scurt, Roma, de la cetatea lui Romulus la centrul lumii latinofone, specificând cine a întemeiat Roma și în ce an, care a fost prima formă de organizare a orașului-stat, care au fost cei șapte regi ai acesteia, care a fost primul împărat roman, în ce condiții s-a destrămat Imperiul Roman.

2. Identifică 12 divinități centrale ale panteonului greco-roman, află-le numele în limba latină și în limba greacă, simbolurile și atribuțiile.

3. Compară și diferențiază două tipare socio-politice romane din perspectiva societății contemporane.

Fig. 1. Marcus Tullius Cicero.

4. Documentează-te și identifică trei expresii celebre care-i aparțin lui Caius Iulius Caesar și alte trei care-i aparțin lui Marcus Tullius Cicero.

5. Analizează informațiile dobândite despre arta greco-romană și identifică trei elemente definitorii pentru arta clasică europeană.

6. Susține-ți punctul de vedere față de afirmația: „Scopul tuturor acțiunilor umane din societatea noastră este omul însuși“.

1. Transcrie și stabilește valoarea de adevăr a enunțurilor de mai jos.

a) Prima formă de organizare a orașului-stat a fost cea de monarhie condusă de un rege (*rex*), ajutat de senat (*senatus*) și de adunările poporului (*comitia*).

b) Principala trăsătură mentală a romanului este altruismul.

c) Omul antic avea o relație contractuală (*do ut des*) cu divinitatea, căreia îi adresa rugăciuni sau îi închina ofrande, așteptând ca, în schimb, să primească lucrurile pe care le cerea.

d) Personalitățile romane s-au remarcat prin conduita exemplară sau prin realizările politice, literare, artistice sau științifice.

2. Asociază câte un termen din prima coloană cu câte un termen din a doua coloană, astfel încât să realizezi corespondența dintre aceștia, obținând definițiile corecte.

A	B
Thermae	Piața unde se vând și se cumpără diverse produse, devenită apoi domeniul activității cetățenești
Gimnaziu	Ideal al grecilor din perioada clasică, care unifică frumusețea cu binele
Portic	Locul dedicat celebrării suveranilor elenistici divinizați
Teatru	Locul în care comunitățile venerează divinitățile care le protejează
For	Instituție publică destinată exercițiilor fizice
Mausoleu	Băi publice
Columnă	Construcție care putea fi ridicată de orice general care obținuse triumful, adică primise dreptul de a organiza o ceremonie religioasă care să marcheze o victorie importantă împotriva unui popor dușman
Kalokagathia	Loc destinat spectacolelor publice
Templu	Clădire care include spații de plimbare acoperite, susținute de colonade aflate de jur împrejurul piețelor
Arc de triumf	Coloană ridicată pentru a celebra victoria într-un război

3. Completează textul următor folosind cuvintele corespunzătoare de pe etichete.

În epoca arhaică, cei trei mari zei venerați pe colina Capitoliului erau ... , ... și ... Zeul cerului și al forțelor pe care acesta le declanșează era ... Protectorul soldaților și al agriculturii era ... Zeul care patrona pe romani în calitatea lor de cetățeni purtători de arme era ... .

Marte

Quirinus

Iuppiter

4. Numește trei personalități romane și faptele prin care acestea s-au distins.

ITEM	I	II	III	IV
PUNCTAJ MAXIM 10 puncte	2 puncte (4 x 0,5)	4 puncte (10 x 0,4)	1,5 puncte (3 x 0,5)	1,5 puncte (3 x 0,5)
	Se acordă un punct din oficiu.			

Unitatea

III

Valori greco-romane perene

1. Modele de gândire și de raportare la lume, fundamentate etic (adevărul, binele personal/public, moderația, gloria etc.) și civic (puterea cuvântului, dialogul, respectul pentru celălalt, responsabilitate, cultura legii) și științific

2. Modele estetice în artă

Recapitulare

Evaluare

UNITATEA III

1. MODELE DE GÂNDIRE ȘI DE RAPORTARE LA LUME, FUNDAMENTATE ETIC, CIVIC ȘI ȘTIINȚIFIC

1.1. MODELE DE GÂNDIRE ȘI DE RAPORTARE LA LUME, FUNDAMENTATE ETIC (ADEVĂRUL, BINELE PERSONAL/PUBLIC, MODERAȚIA, GLORIA ETC.) ȘI CIVIC (PUTEREA CUVÂNTULUI, DIALOGUL, RESPECTUL PENTRU CELĂLALT, RESPONSABILITATE, CULTURA LEGII)

REȚINE!

LEGUM SERVI SUMUS UT LIBERI ESSE POSSIMUS.

SUNTEM SCLAVII LEGILOR CA SĂ PUTEM FI LIBERI.

OBSERV ȘI DESCOPĂR

- În anul 44 î.Hr., Marcus Tullius Cicero redactează lucrarea *De officiis* („Despre îndatoriri“), un tratat de filosofie și edificare morală practică, în trei cărți, dedicat fiului său, Marcus. Citește următorul fragment și răspunde la întrebări.

TVLLIVS CICERO

Fig. 1. Statuia lui Cicero din Palatul de Justiție din Bruxelles

„De fapt, Marcus, fiule, aceasta este chiar forma și, ca să zic așa, chipul faptului moral, care, dacă s-ar distinge cu ochii, ar stârni, cum spune Platon, o uimitoare dragoste pentru înțelepciune. Dar tot ce este moral ia naștere dintr-unul din următoarele patru izvoare: căci el constă fie în a descoperi și a pătrunde adevărul, fie în a menține societatea omenească, în a da fiecăruia ce este al său și în a respecta învoielile, fie în măreția și în puterea unui suflet nobil și neînvins, fie în ordinea și în măsura tuturor faptelor și vorbelor, din care se nasc moderația și cumpătarea. Deși aceste patru elemente sunt legate și împletite între ele, totuși din fiecare în parte se nasc anumite feluri de îndatoriri, după cum din acea parte pe care am înfățișat-o mai întâi, în care plasăm înțelepciunea și prevederea, se nasc cercetarea și descoperirea adevărului și după cum această sarcină e proprie acestei virtuți. Căci cu cât cineva vede mai bine ce este adevăr deplin în fiecare lucru și cu cât poate vedea și explica mai clar și mai repede rațiunea acestuia, cu atât, pe drept cuvânt, e socotit de obicei mai prevăzător și mai înțelept. De aceea acestei virtuți îi este propus adevărul drept materie pe care s-o trateze și de care să se ocupe. Celorlalte trei virtuți însă le stă în față necesitatea de a pregăti și a păzi acele lucruri din care e alcătuită viața practică, pentru ca să se păstreze societatea oamenilor și unirea dintre ei, iar perfecțiunea și măreția sufletului să strălucească nu numai în sporirea avuțiilor și în agonisirea celor folositoare pentru sine și ai săi, ci, cu mult mai mult chiar, în disprețuirea lor. Ordinea, statornicia, cumpătarea și celelalte virtuți asemănătoare aparțin unui domeniu în care trebuie depusă o anumită activitate practică, nu numai aplicația spiritului. Căci, dovedind măsură și ordine în îndeplinirea acțiunilor vieții, vom respecta ceea ce este moral și cuviincios.“

(Cicero, *Despre îndatoriri*, I, V,
traducere de Daniel Ganea)

a. Din câte izvoare ia naștere actul moral? Care sunt acestea?

b. Ce virtuți decurg din căutarea și descoperirea adevărului?

c. Căror virtuți le revine „necesitatea de a pregăti și a păzi acele lucruri din care e alcătuită viața practică“?

d. Cum putem „respecta ceea ce este moral și cuviincios“?

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

Contribuția majoră a Antichității la formarea valorilor definitorii ale civilizației europene/occidentale reiese și din promovarea valorilor universale de dreptate, de curaj, de cumpătare, de moderație, de deschidere spre dialog, de respect pentru celălalt, de responsabilitate, de supremație a binelui cetății și a legii, de libertate a gândirii, de pluralism cultural, dar și din faptul că ideea de umanism și umanitate s-a născut în perimetrul civilizației antice și a îmbrăcat haina expresiei greco-romane.

Marcus Tullius Cicero (106-43 î. Hr.), umanistul care a influențat profund atât epoca sa, cât și gândirea lumii antice și moderne ce i-au urmat, susține că cetățeanul (*civis*) adevărat trebuie să slujească interesele patriei, să dovedească virtute (*virtus*), să aibă merite (*merita*) deosebite, să lupte pentru a obține stima (*honor*) concetățenilor. Din perspectivă ciceroniană, valoarea supremă constă în ceea ce este cinstit (*honestum*) și implică relațiile omului cu familia, cu Cetatea, cu prietenii, iar echilibrul uman se află în *humanitas* (cultură, civilizație, educație aleasă). Binele suprem (*summum bonum*), izvor al fericirii, poate fi atins aprofundând marile probleme ale vieții, dezvoltând sănătos sufletul și trupul prin cultivarea moderației și a exercițiilor fizice, deci prin practicarea virtuții (*virtus, virtutis* = bărbăție, curaj, excelență; termenul este un derivat al lui *vir, viri* = bărbat, luptător, erou).

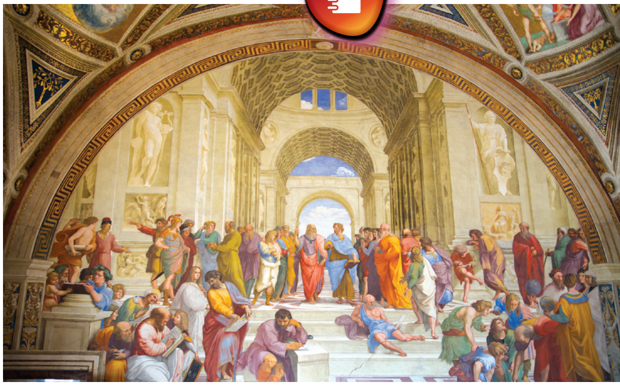

Fig. 2. Școala din Atena – Platon și Aristotel în centru, frescă de Rafael Sanzio

Filosofii stoici, a căror concepție o îmbrățișează și Cicero, considerau că actul moral se naște din patru surse: căutarea și descoperirea adevărului, respectul pentru societate, măreția și puterea unui suflet nobil și neînvins, ordinea și măsura în fapte și în vorbe.

Platon (427-347 î. Hr.) vorbește despre patru virtuți cardinale ale unei existențe morale: *sapientia – σοφία* (înțelepciunea), *iustitia – δικαιοσύνη* (dreptatea), *fortitudo – ἀνδρεία* (curajul), *temperantia – σωφροσύνη* (cumpătarea).

Se pare că Socrate, înțeleptul, reprezintă, dacă e să-i dăm crezare lui Platon, întruchiparea virtuților. În mijlocul societății ateniene, Socrate, învățătorul lui Platon, se oprea și vorbea cu unii și cu alții, adresa întrebări, recunoscându-și neștiința și dornic să învețe ceva, iar oamenii se vedeau puși în încurcătură și fie se contraziceau, fie recunoșteau că s-au înșelat în opiniile lor. În încercarea de a ajunge la înțelepciune, dezvăluindu-le gândurile și învățând din căutările lor, Socrate îi făcea pe ceilalți să știe. Pornind de la lucrurile cele mai la îndemână, el ridica mințile celorlalți spre căutarea binelui și a adevărului. Considerând că adevărul există în om, dar e latent și neclar, Socrate trezește, prin întrebări, adevărul, ajutându-l să se nască, întocmai cum mama sa, moașă, ajuta copiii să iasă la lumină. Această artă de a scoate la suprafață adevărul cu ajutorul întrebărilor e numită de Platon maieutică (de la verbul care, în limba greacă veche, înseamnă „a moși“). În anul 399, Socrate este dat în judecată, capetele de acuzare fiind că nu recunoaște zeii cetății, că introduce zei noi și corupe tineretul. Regimul democratic atenian îl condamnă la moarte pe purtătorul de cuvânt al filosofiei. Socrate refuză propunerea prietenilor de a evada, își petrece ultimele zile în discuții cu aceștia și întâmpină moartea cu seninătate.

- Compară îndrumările morale propuse de Cicero fiului său cu atitudinea lui Socrate în fața condamnării la moarte și rezumă, într-un desen, grafic sau prezentare PowerPoint, relațiile dintre valoare, abordarea ciceroniană a acesteia și faptele și comportamentul lui Socrate.

MODELE DE GÂNDIRE ȘI DE RAPORTARE LA LUME, FUNDAMENTATE ETIC

• ADEVĂRUL

„Dintre cele patru categorii în care am împărțit ceea ce e moral în natura și esența sa, cea dintâi, aceea care constă în cunoașterea adevărului, este cea mai apropiată de firea omenească. Căci toți suntem atrași și împinși de dorința de a cunoaște și de a ști, activitate în care socotim că e frumos să ne distingem, însă considerăm rău și rușinos să greșim, să rătăcim, să nu știm, să ne înșelăm. În această dorință – și naturală, și morală – trebuie să ne ferim de două greșeli: prima, să nu considerăm drept cunoscute lucruri necunoscute și să nu le aprobăm fără discernământ; cine va dori să scape de această greșeală (dar toți ar trebui s-o dorească) va cheltui timp și străduință în cercetarea lucrurilor.

A doua greșeală e că unii pun prea mult zel și prea multă străduință pentru niște lucruri obscure, grele și în același timp lipsite de utilitate. Dacă se vor evita aceste greșeli, toată străduința și toată grija puse în lucrurile onorabile și demne de a fi cunoscute vor fi pe drept lăudate.“

(Cicero, *Despre îndatoriri*, I, VI,
traducere de Daniel Ganea)

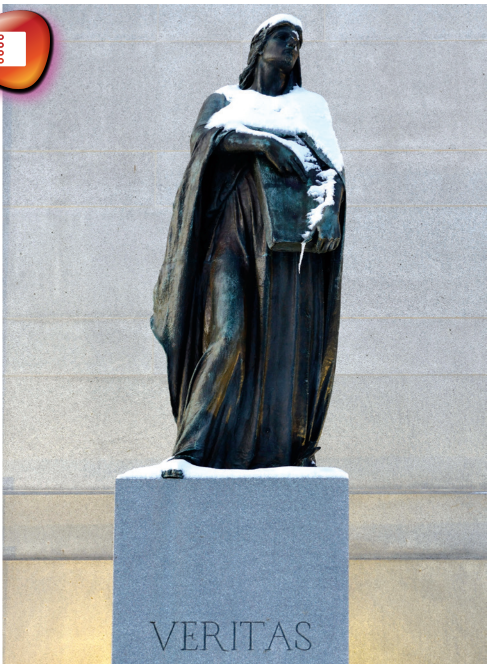

Fig. 3. Zeița romană a adevărului

„Ce înrâurire au avut acuzatorii mei asupra voastră, nu știu, cetățeni ai Atenei; eu, cel puțin, ascultându-i, era cât pe ce să nu mă mai recunosc, atât de convingătoare erau cuvintele lor; totuși, la drept vorbind, ei n-au spus nimic adevărat. Însă dintre toate minciunile pe care le-au rostit, m-a uluit cel mai mult afirmația că trebuie să luați bine seama să nu fiți înșelați de mine, un vorbitor, zic ei, nemaipomenit. Și nu le-a fost rușine că vor fi pe loc dovediți mincinoși de mine prin fapte, de vreme ce nu arăt a fi câtuși de puțin un vorbitor grozav, iar aceasta mi s-a părut cea mai mare nerușinare a lor, dacă nu cumva, prin *a fi un vorbitor grozav* ei înțeleg *a spune adevărul*; căci dacă asta vor să spună, aș putea consimți că sunt și eu orator, dar altfel decât ei. Așadar, după cum ziceam, în vorbele lor a fost foarte puțin adevăr sau chiar deloc; în schimb, de la mine veți auzi adevărul întreg.“ (17 a,b)

„Adevărul este acesta pe care vi-l spun eu, cetățeni ai Atenei, iar vorba mea nu vă ascunde nimic și nu ocolește nimic, nici lucruri mari, nici mărunte. Și totuși știu destul de bine că în felul acesta îmi atrag ura lor din aceleași vechi pricini; ceea ce e, de altfel, o dovadă că spun adevărul și că tocmai acesta este răul meu nume și acestea pricinile lui. Iar dacă, fie acum, fie altă dată, veți cerceta aceste lucruri, veți vedea că așa este.“ (24 a)

„Și să nu vă mâniați că spun adevărul; n-are cum scăpa de pieire un om care vi se împotrivește după cinstită dreptate, vouă sau altei mulțimi, încercând să împiedice în cetate multe lucruri nedrepte și nelegiuite; ci acela care luptă într-adevăr pentru dreptate, dacă vrea să scape cu viață cât de puțină vreme, trebuie să rămână un om de rând și să nu aibă vreo funcție publică.

Iar eu vă voi aduce dovezi trainice pentru aceasta, nu vorbe, ci lucrurile pe care le prețuiți voi: fapte. Ascultați deci ce mi s-a întâmplat, ca să știți că pentru nimic în lume nu m-aș abate de la dreptate de teama morții, dar că neabătându-mă, m-aș îndrepta totodată spre pieire. O să vă spun lucruri mai de rând, ca la judecăți, dar sunt lucruri adevărate. “ (33 a, b)

„Și acum eu plec de aici osândit de voi să plătesc cu viața, dar pe ei adevărul îi osândește ca vinovați de ticăloșie și nelegiuire; și eu îmi păstrez condamnarea, și aceștia. Poate că așa și trebuia să se întâmple și cred că toate sunt pe măsura fiecăruia.“ (39 b)

(Platon, *Apologia lui Socrate*, traducere de Francisca Băltăceanu)

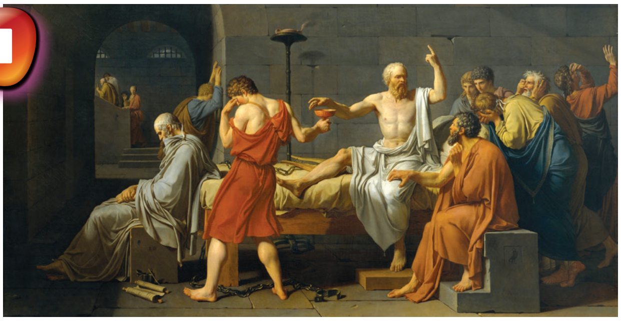

Fig. 4. *Moartea lui Socrate*, pictură de Jacques Louis David

• BINELE PERSONAL – BINELE PUBLIC

„Iar dintre celelalte trei domenii, cel mai întins îl are acea virtute prin care e menținută societatea oamenilor între ei și, ca să zic așa, comunitatea lor de viață; ea este alcătuită din două părți: dreptatea, podoaba cea mai frumoasă a virtuții, de la care își iau numele oamenii buni, și, legată de ea, binefacerea, pe care o putem numi și bunătate sau generozitate. Prima îndatorire a dreptății este ca nimeni să nu dăuneze cuiva decât provocat de-o nedreptate ce i s-a făcut; apoi să se folosească de cele comune ca de bunuri comune și de cele proprii ca de ale sale particulare. Niciun bun particular nu este astfel prin natura lui, ci printr-o veche luare în stăpânire, ca atunci când cineva a venit într-un ținut nelocuit, sau printr-o victorie, ca în cazul stăpânirii prin război, sau prin lege, prin înțelegere, prin convenție, prin tragere la sorți. (...) De aceea, fiindcă o parte din bunurile comune prin natura lor devine proprietate particulară, fiecare să stăpânească partea care i-a revenit; dacă cineva caută să-și însușească ceva din această proprietate, violează legea societății omenești. Dar pentru că, așa cum minunat a scris Platon, nu ne-am născut numai pentru noi, ci o parte din existența noastră o revendică patria, o alta prietenii, și, așa cum cred stoicii, tot ce se naște pe pământ este creat spre folosul oamenilor, iar oamenii sunt născuți pentru oameni, spre a-și putea fi de folos unii altora, trebuie să urmăm natura drept călăuză în a aduce foloase comune societății prin schimb de îndatoriri, dând și primind, și în a lega strâns comunitatea oamenilor între ei prin meșteșugurile, prin munca și prin posibilitățile noastre. Fundamentul dreptății însă este buna-credință, adică statornicia și sinceritatea promisiunilor și învoielilor." (I, VII)

„Căci trebuie să luăm seama mai întâi ca bunătatea să nu dăuneze nici celor cărora credem că le facem bine, nici altora, apoi ca ea să nu depășească mijloacele noastre materiale, în sfârșit, să se dea fiecăruia după merit; acesta e fundamentul dreptății, la care trebuie raportate toate celelalte." (I, XIV)

„În general, cei care vor să conducă statul trebuie să respecte aceste două învățături ale lui Platon: una, să vegheze asupra interesului cetățenilor în așa fel încât, orice ar face, să țină seama de acesta, uitând de propriile lor interese; cealaltă, să aibă grijă de stat în totalitatea lui, ca nu cumva, veghind asupra unei părți, să le neglijeze pe celelalte. Căci, ca și o tutelă, administrarea statului trebuie să se exercite în folosul celor conduși, nu în al celor care au conducerea." (I, XXV)

„Că sunt un om pe care Zeul l-a dăruit cetății, v-ați putea da seama și de aici: nu pare a fi lucru omenesc lipsa mea de grijă pentru toate ale mele, statornica mea nepăsare față de treburile casei, timp de atâția ani, faptul că m-am îndeletnicit în schimb cu treburile voastre, apropiindu-mă mereu de fiecare în parte, ca un părinte sau ca un frate mai mare, dându-mi osteneala de a vă convinge să năzuiți spre virtute. Și măcar dacă aș trage vreun folos sau aș lua vreo plată pentru că vă dau aceste îndemnuri, ar mai avea o noimă; acum însă, vedeți și voi că aceia care mă acuză, deși îmi aruncă învinuiri cu atâta nerușinare în toate celelalte privințe, totuși n-au putut avea chiar nerușinarea de a aduce un martor cum că eu aș fi luat sau aș fi cerut vreodată plată. În schimb cred că aduc eu un martor vrednic de crezare că spun adevărul: sărăcia mea." (31 b, c)

„Ce mi se cuvine să sufăr sau să plătesc pentru acel lucru din cauza căruia, odată aflat, n-am mai avut în viață răgaz, ci am lăsat deoparte cele râvnite de mulțime – treburile bănești și rostul casei, însărcinarea de strateg, succesele oratorice în Adunare și tot felul de magistraturi, uneltiri și rivalități câte sunt în cetate, socotindu-mă prea cinstit ca să pot fi la adăpost dacă mă apuc de astfel de lucruri, și nu m-am dus acolo unde nu puteam fi de niciun folos nici vouă, nici mie însumi, ci, socotind că, dacă mă duc la fiecare în parte, îi fac cel mai mare bine, după cum spun, m-am îndreptat spre această îndeletnicire, apucându-mă să-l conving pe fiecare dintre voi să nu se îngrijească de lucrurile sale înainte de a se îngriji de sine – ca să devină cât mai bun și cât mai înțelept – și nici să nu se îngrijească de cele ce sunt ale cetății înainte de a se îngriji de cetatea însăși, și de toate celelalte – după aceeași rânduială." (36 b, c)

Fig. 5. Adevărul, Sankt-Petersburg, Rusia

- **MODERAȚIA**

„Urmează să vorbim acum despre ultima parte a virtuții, în care distingem atât simțul rușinii, cât și cumpătarea, și modestia, podoabe ale vieții, aș zice, stăpânirea deplină a tulburărilor sufletești și măsura în fapte.“ (I, XXVII)

„În orice acțiune a sa, omul trebuie să fie lipsit de nechibzuință și de nepăsare și să nu facă nimic fără un motiv vrednic de aprobare; cam aceasta e și definiția îndatoririi. Trebuie să fim așa încât dorințele să se supună rațiunii, să nu i-o ia înainte și să n-o părăsească din cauza lenii și a moliciunii, să fie potolite și lipsite de orice tulburare sufletească; astfel vor apărea limpede toată tăria de caracter și toată moderația.“ (I, XXIX)

„Îl cunoașteți, desigur, pe Chairephon; a fost prietenul meu încă din tinerețe și a fost prieten cu cei mai mulți dintre voi; a fugit în exilul știut împreună cu voi și odată cu voi s-a întors; și știți cum era Chairephon, cât de aprig în orice se apuca să facă. Astfel odată, mergând la Delfi, a îndrăznit să întrebe oracolul și anume – vă spun să nu murmurați, atenieni – să-l întrebe dacă este cineva mai înțelept decât mine; iar Pitia i-a răspuns că nu e nimeni mai înțelept. Despre acestea vă va putea da mărturie fratele său, de vreme ce el a murit. (...)

Auzind eu acele lucruri, am început să mă gândesc astfel: «Oare ce spune Zeul și cu ce tâlc? Eu îmi dau seama că nu sunt înțelept nici în mare, nici în mică măsură; atunci la ce se poate gândi când spune că eu sunt cel mai înțelept? Pentru că, de bună seamă, el nu minte; doar nu-i e îngăduit.» Și multă vreme am fost nedumerit ce vrea să spună; apoi, greu de tot, m-am hotărât să cercetez lucrul cam în felul acesta: m-am dus la unul din cei care erau socotiți înțelepți, pentru ca acolo, mai degrabă decât oriunde, să dezmint oracolul și apoi să-i arăt Zeului: «Omul acesta e mai înțelept decât mine, în timp ce tu ai spus că eu aș fi.» Cercetându-l deci pe acesta – nu-i nevoie să-i spun pe nume, era unul dintre oamenii politici –, iscodindu-l eu și stând de vorbă cu el, uite cam ce impresie am avut, atenieni: mi s-a părut că omul meu trece drept înțelept în ochii celor mai mulți oameni și în primul rând în ai lui însuși, dar că nu este. M-am apucat apoi să-i arăt că numai își închipuie că e înțelept, dar că nu este. Din clipa aceea m-au urât și el, și mulți dintre cei care erau de față. (...)

După acestea i-am luat pe toți la rând, dându-mi seama, cu mâhnire și cu teamă, că mă fac urât de ei; totuși, mi se părea că trebuie să așez cuvintele Zeului mai presus de orice; dacă voiam deci să cercetez ce spune oracolul, eram silit să merg la toți cei care păreau a ști ceva. (...) Iată, sunt dator să vă povestesc cum am rătăcit, ca un om supus la grele munci, pentru ca oracolul să devină pentru mine ceva de neclintit.“ (21 a, b, c; 21 e; 22 a)

„Căci nu fac nimic altceva decât să colind orașul încercând mereu să vă conving, și pe tineri, și pe bătrâni, să nu vă îngrijiți de trup și de bani nici mai mult, nici deopotrivă ca de suflet, spre a-l face să fie cât mai bun, spunându-vă că nu virtutea se naște din avere, ci din virtute vin și averea, și toate celelalte bunuri, pentru fiecare om în parte, ca și pentru cetate.“ (30 a, b)

- **GLORIA**

„Dorința de mărire, de dominație, de putere și de glorie se ivește de obicei în sufletele foarte mari și în spiritele foarte strălucite.“ (I, VIII)

„Dar dacă acel elan sufletesc care se vădește în pericole și greutăți e lipsit de spiritul dreptății și luptă nu pentru binele comun, ci pentru interese proprii, el devine un cusur. Departe de a fi un semn de virtute, el este unul de sălbăticie, care îndepărtează orice sentiment omenesc. Așadar, stoicii definesc bine curajul când spun că este o virtute care luptă pentru dreptate. De aceea niciun om care a dobândit faima curajului prin viclenii și răutate nu s-a bucurat de cinste. Căci nimic din ce-i lipsit de dreptate nu poate fi vrednic de cinste. Strălucită este așadar acea vorbă a lui Platon: «Știința străină de spiritul dreptății trebuie numită mai degrabă abilitate decât înțelepciune, după cum pornirea unui suflet gata să înfrunte pericolul, dacă este împins de propriile sale pofte, nu de interesul comun, trebuie să se numească mai bine cutezanță decât curaj.» De aceea vrem ca bărbații curajoși și generoși să fie în același timp buni și curați la suflet, iubitori de adevăr și lipsiți de perfidie, calități care constituie esența însăși a dreptății. Ceea ce însă e odios este că din acest

„Din această cercetare, cetățeni ai Atenei, s-au iscat împotrivă-mi multe uri, și încă atât de grele și de aspre, încât din ele s-au născut multe clevetiri și mi s-a dat numele acesta, de înțelept. Căci de fiecare dată cei de față își închipuiau că eu, în înțelepciunea mea, știu ceea ce dovedeam că celălalt nu știe; dar de fapt, cetățeni, mă tem că înțelept e numai Zeul și, prin vorbele oracolului, el spune că înțelepciunea omenească valorează puțin sau chiar nimic; și mi se pare că acest lucru îl numește «Socrate», folosindu-se de numele meu ca să facă din mine o pildă, ca și cum ar spune: «Oameni buni, cel mai înțelept dintre voi este acela care, la fel ca Socrate, și-a dat seama că într-adevăr, cât privește înțelepciunea, nu e bun de nimic.»“ (23 a, b)

„Câte cineva s-ar înfuria poate, amintindu-și că, în ce-l privește, chiar dacă a avut de dat o luptă mai ușoară decât aceasta, i-a rugat și i-a implorat pe judecători cu multe lacrimi, aducându-și în fața lor, pentru a le stârni cât mai multă milă, copiii, rudele, prieteni mulți; eu, în schimb, nu voi face nimic din toate acestea, chiar dacă mi-e dat să înfrunt aici, după cât se pare, primejdia de pe urmă. (...) După vorba lui Homer, nici eu nu m-am născut dintr-un stejar sau elan și din această noblețe sufletească se nasc foarte ușor îndârjirea și nemăsurata poftă de dominație. Căci așa cum dorința înflăcărată de a învinge, după cum spune Platon, este o trăsătură caracteristică tuturor lacedemonienilor, tot astfel, cu cât cineva se distinge mai mult prin noblețe sufletească, cu atât mai mult dorește să fie în fruntea tuturor sau chiar singurul conducător. (...)

Însă adevărata și înțeleapta noblețe sufletească consideră că acea onoare pe care natura omului o caută mai mult decât orice stă în fapte, nu în faimă, și preferă nu să pară, ci să fie în frunte. Într-adevăr, cine depinde de părerea greșită a unei mulțimi neștiutoare acela nu trebuie socotit între oamenii mari. Și cu cât cineva are un suflet mai avântat, cu atât mai mult îl împinge la fapte nedrepte dorința de glorie. E un teren peste măsură de alunecos, fiindcă cu greu se găsește cineva care, după ce-a trecut prin greutăți și a înfruntat pericole, să nu dorească gloria ca pe-un fel de răsplată a faptelor sale.“ (I, XIX)

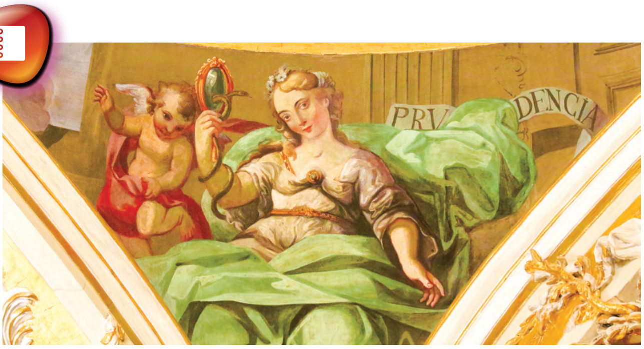

Fig. 6. Reprezentare a Înțelepciunii, Valencia (Spania)

dintr-o stâncă, ci din oameni, așa încât am și eu rude, ba am și fii: trei la număr – unul, deja adolescent, iar doi, copii încă. Totuși, nu-l voi aduce aici pe niciunul dintre ei ca să vă rog să mă achitați. De ce nu voi face așa ceva? Nu din trufie, atenieni, și nici din lipsă de respect față de voi; dacă mă port cu îndrăzneală în fața morții sau nu, e altă poveste; dar pentru bunul renume și al meu, și al vostru, și al cetății întregi, mi se pare că nu e frumos să fac un astfel de lucru la vârsta mea și având această faimă, adevărată sau falsă, dar oricum o faimă încetățenită, cum că Socrate se deosebește cu ceva de ceilalți oameni.“ (34 c, d, e, 35 a)

„Pentru că n-ați vrut să mai așteptați puțin, atenieni, aceia care vor vrea să defăimeze cetatea vă vor scoate nume rău și vă vor învinui că l-ați ucis pe Socrate, înțeleptul; căci înțelept mă vor numi, chiar dacă nu sunt, cei care vor voi să vă facă de ocară. Așadar, dacă ați mai fi așteptat puțin timp, dorința vi s-ar fi îndeplinit de la sine: vedeți doar că vârsta mea este înaintată, aproape de moarte.“ (38 c)

Fig. 7. Casa de Aur, Gdansk (Polonia)

MODELE DE GÂNDIRE ȘI DE RAPORTARE LA LUME, FUNDAMENTATE CIVIC

• PUTEREA CUVÂNTULUI, DIALOGUL

„Cel mai bun mijloc însă de păstrare a legăturilor sociale e să arătăm cuiva cu atât mai multă bunătate cu cât ne e mai apropiat. Dar vrând să vedem principiile naturale ale comunității și societății omenești, mi se pare că trebuie s-o luăm mai de departe: cel dintâi principiu este acela care se observă în comunitatea dintre toți oamenii. Legăturile acesteia sunt rațiunea și vorbirea, care, prin transmiterea și prin însușirea cunoștințelor, prin comunicare, prin discuție și prin exprimarea părerilor, apropie pe oameni între ei și-i leagă într-o asociație naturală; prin nimic nu ne deosebim mai mult de firea animalelor, despre care spunem adesea că au curaj, ca despre cai și despre lei, dar nu spunem că sunt drepte, că au spirit de dreptate și bunătate; căci ele sunt lipsite de rațiune și de grai.“ (I, XVI)

„De fapt, profesor nu i-am fost nimănui; dar dacă cineva dorea să mă asculte vorbind și îndeletnicindu-mă cu ale mele, fie acela tânăr sau bătrân, eu n-am împiedicat niciodată pe nimeni. Și nici nu iau bani ca să vorbesc, nici nu tac dacă nu iau bani, ci stau la îndemână deopotrivă celui bogat și celui sărac, ca să mă întrebe și, dacă cineva vrea, să asculte ce spun și să-mi răspundă. Iar dacă vreunul din ei devine om de treabă ori ba, nu e drept să fiu eu răspunzător de aceasta, de vreme ce nici n-am făgăduit vreodată învățătură cuiva și nici n-am învățat pe nimeni. (...)

Dar atunci de ce le-o fi plăcând unora să petreacă multă vreme cu mine? Ați auzit de ce, atenieni, căci v-am spus întreg adevărul: le place să asculte cum sunt puși la cercetare cei care par înțelepți, dar nu sunt; de bună seamă, nu e ceva lipsit de farmec! După cum vă spun, acest lucru mi-a fost rânduit de Zeu, atât prin răspunsul oracolului, cât și prin vise, ca și în orice chip în care a rânduit vreodată voința divină câte unui om să facă ceva. Aceste lucruri sunt și adevărate, atenieni, și ușor de dovedit.“ (33c)

„Și pentru că vorbirea are o mare însemnătate și este de două feluri, unul fiind discursul, celălalt conversația, discursul se cuvine să fie lăsat dezbaterilor judiciare, celor din adunările poporului și celor din Senat; conversația trebuie să se desfășoare în grupuri restrânse, în discuții, în reuniuni familiale și la ospețe. Retorii dau învățături pentru discursuri; pentru conversații, nu; totuși, ar putea exista și din acestea. Se pot găsi profesori pentru preocupările unor eventuali elevi; dar nu sunt elevi care să se preocupe de aceasta; nu te mai poți mișca de retori; de altminteri, învățăturile referitoare la expresii și idei privesc și conversația. Fiindcă avem drept instrument al vorbirii vocea, iar în ea urmărim două calități: să fie limpede și plăcută, la drept vorbind trebuie să ne dorim aceste calități de la natură; însă pe una o va dezvolta exercițiul, pe cealaltă, imitarea celor care vorbesc răspicat și rar.“ (I, XXXVII)

„Dacă vă spun că pentru un om e chiar cel mai mare bine să discute în fiecare zi despre virtute și despre celelalte lucruri cu privire la care m-ați auzit vorbind și supunându-mă pe mine și pe alții cercetării, în timp ce viața lipsită de această cercetare nu e trai de om, dacă vă spun toate acestea, mă veți crede cu atât mai puțin.“ (38 a)

Fig. 9. Statuie reprezentând Justiția

• RESPECTUL PENTRU CELĂLALT

„...dar fiindcă nouă ne sunt date de natură rolurile statorniciei, moderației, cumpătării, rușinii și fiindcă tot natura ne învață să luăm seama cum să ne purtăm față de oameni, apare clar cât de mult e răspândită și acea conveniență care ține de întregul domeniu al moralității și cea care se vede în fiecare fel de virtute în parte. Și după cum frumusețea corpului impresionează ochii prin îmbinarea potrivită a membrelor și încântă tocmai prin aceea că toate părțile se armonizează între ele, tot astfel această conveniență, care se manifestă în viață, provoacă aprobarea celor cu care avem legături, prin ordinea, statornicia și măsura tuturor vorbelor și faptelor noastre. Așadar trebuie să arătăm respect față de oameni, atât față de cei buni, cât și față de ceilalți. Căci a nu ține seama de părerea pe care fiecare o are despre sine e nu numai un semn de trufie, dar chiar de totală nepăsare. Există însă, în legăturile noastre cu oamenii, o deosebire între dreptate și cuviință.

Rolul dreptății e să nu calce drepturile oamenilor, al cuviinței, să nu-i jignească; în aceasta se vede mai ales esența convenienței. Așadar, după cele expuse, consider că s-a înțeles ce este acea cuviință despre care vorbim.“ (I, XXVIII)

Fig. 8. Gura adevărului, Roma

„De aceea mă apăr acum: nu pentru mine, cum s-ar putea crede, departe de asta, atenieni; pentru voi mă apăr, ca nu cumva, osândindu-mă, să păcătuiți față de darul pe care vi l-a făcut Zeul. Căci dacă mă veți ucide pe mine, nu veți mai găsi lesne un alt om care, cu adevărat – chiar dacă ar părea o vorbă caraghioasă – să fie pus de Zeu pe lângă cetate întocmai ca pe lângă un cal, mare și de soi, dar care, din pricina mărimii, ar fi cam leneș și ar trebui să fie trezit de un tăun; la fel mi se pare că m-a așezat Zeul pe lângă cetate pe mine, unul care nu va înceta defel să vă trezească și să vă convingă, și să vă mustre cât e ziua de lungă, ținându-se de voi pretutindeni. Nu veți mai avea parte ușor de un astfel de om, atenieni, așa că, dacă-mi veți da ascultare, mă veți cruța. Voi însă, mâniați, ca niște oameni treziți din somn când abia au ațipit, veți lovi poate în mine și, dându-i ascultare lui Anytos, mă veți osândi poate cu ușurință la moarte; apoi însă ați continua să dormiți tot restul vieții, dacă nu cumva Zeul, având grijă de voi, v-ar trimite pe altcineva. “ (31 a)

„Căci e limpede că dacă aș încerca să vă conving și să vă silesc prin rugăminți pe voi care vă aflați sub jurământ, atunci v-aș învăța să nu credeți în zei și, apărându-mă, cu adevărat m-aș acuza că nu cred în zei. Dar cu totul altfel stau lucrurile; căci eu cred în zei, atenieni, ca nimeni dintre acuzatorii mei, și vă dau în grijă, vouă și Zeului, să judecați în privința mea așa cum urmează să fie cel mai bine și pentru mine, și pentru voi.“ (35d)

„Numai atât vă mai cer: pe fiii mei, când vor ajunge în floarea vârstei, să-i pedepsiți, cetățeni, necăjindu-i la fel cum vă necăjeam și eu pe voi, ori de câte ori vi se va părea că se îngrijesc fie de bani, fie de altceva, mai mult decât de virtute; și ori de câte ori vor crede că e ceva de capul lor fără să fie nimic, să-i certați, cum vă certam eu, că nu-și dau osteneala pentru ce trebuie și își închipuie că sunt ceva, deși nu sunt buni de nimic. Și dacă veți face așa, va însemna că v-ați purtat cum trebuie și cu mine, și cu fiii mei.“ (41 e)

• RESPONSABILITATEA

„Sunt și unii care, fie dintr-o prea mare dorință de a se îngriji de averea lor, fie dintr-un fel de ură împotriva oamenilor, spun că ei nu-și văd decât de propriile treburi, nepărând că fac vreo nedreptate cuiva. Aceștia nu se fac vinovați de o nedreptate, dar dau peste alta; căci ei părăsesc comunitatea de viață socială, fiindcă nu-i închină nimic din preocupările, din munca și din posibilitățile lor.“ (I, IX)

„Chiar dacă cineva, constrâns de împrejurări, a făcut o promisiune dușmanului, și în acest caz trebuie să-și respecte cuvântul, așa cum, în Primul Război Punic, Regulus, luat prizonier de puni, după ce, sub jurământ că se va întoarce, fusese trimis la Roma pentru a trata un schimb de prizonieri, de îndată ce-a ajuns acolo, și-a exprimat în Senat părerea că prizonierii nu trebuie dați înapoi, iar după aceea, deși era reținut de rude și de prieteni, a preferat să se întoarcă la chinuri decât să-și calce cuvântul dat dușmanului. (...)

Atunci când un dezertor din armata lui Pirus a făgăduit Senatului că-i va da regelui otravă și-l va ucide, Senatul și C. Fabricius l-au predat lui Pirus pe dezertor. Astfel n-au aprobat uciderea prin crimă nici măcar a unui dușman care era puternic și care pornise războiul fără a fi provocat.“ (I, XIII)

„Nu e străin de subiectul meu să vorbesc chiar despre îndatoririle magistraților, ale cetățenilor particulari și ale străinilor. Așadar, este o datorie proprie magistratului să înțeleagă că el reprezintă statul și că trebuie să-i apere demnitatea și onoarea, să-i respecte legile, să împartă dreptatea și să-și aducă aminte că toate acestea sunt lăsate în seama bunei sale credințe. Particularul însă trebuie să trăiască în deplină egalitate de drepturi cu concetățenii săi, nici plecat și umil, dar și fără nicio înfumurare; să dorească apoi ca statul să se bucure de liniște și de cinste. Căci așa îl văd eu pe bunul cetățean și așa îl înfățișez de obicei. Iar îndatorirea străinului, în trecere sau localnic, e să nu se ocupe decât de treburile sale, să nu se informeze despre ce nu-l privește și să fie cât mai puțin curios în chestiunile de stat. Cam aceste îndatoriri le vom găsi, când cercetăm ce se cuvine și ce e potrivit cu persoanele, cu împrejurările și cu vârstele. Dar nu e nimic care să se cuvină mai mult decât să-ți păstrezi statornicia în săvârșirea oricărei acțiuni și în luarea oricărei hotărâri.“ (I, XXXIV)

„Dar a face nedreptăți și a nu te supune celui mai bun, fie el om sau Zeu, știu că acestea sunt fapte rele și rușinoase. Așadar, de niște lucruri despre care nu știu dacă nu cumva sunt bune nu mă voi teme și nu voi fugi de ele mai degrabă decât de aceste lucruri despre care știu sigur că sunt rele.

Încât nici dacă voi mi-ați da drumul acum, împotriva vorbelor lui Anytos care a spus că sau trebuia de la bun început să nu fiu adus aici, sau, de vreme ce am fost adus, nu e cu putință să nu fiu osândit la moarte, pentru că dacă aș scăpa, zice el, fiii voștri, care și așa se îndeletnicesc cu ceea ce îi învață Socrate, ar ajunge stricați pe de-a-ntregul cu toții; și dacă pe lângă acestea mi-ați spune: «Socrate, acum nu-i vom da ascultare lui Anytos, ci te lăsăm liber, însă cu condiția să nu-ți mai petreci vremea niciodată cu această cercetare, nici să nu mai filosofezi; iar dacă vei mai fi prins făcând acestea, vei fi dat morții»; dacă mi-ați da drumul, zic, cu această condiție, atunci v-aș spune: «Atenieni, în ceea ce mă privește vă mulțumesc și vă sunt recunoscător, dar mă voi supune mai degrabă Zeului decât vouă și, câtă vreme voi mai avea suflare în mine și voi mai fi în stare, nu voi înceta pentru nimic în lume să filosofez și să vă îndemn, precum și să atrag atenția mereu oricui mi-ar ieși în cale, spunându-i după obicei: «O, preabunule, tu care ești atenian, din cetatea cea mai mare și mai vestită în înțelepciune și putere, nu ți-e oare rușine că de bani te îngrijești, ca să ai cât mai mulți, și cât mai multă glorie și cinstire, iar de cuget și de adevăr, de suflet ca să fie cât mai frumos, nu te îngrijești și nu-ți pasă?» Și dacă cineva dintre voi se va împotrivi și va spune că se îngrijește, nu-l voi lăsa să plece îndată și nu mă voi îndepărta de el, ci-l voi întreba, și-l voi cerceta, și-l voi mustra, iar dacă mi se va părea că n-a dobândit virtutea, dar spune că a dobândit-o, îl voi certa că pune foarte puțin preț pe cele mai însemnate lucruri și cel mai mare preț pe lucruri de nimic. Așa voi face eu cu orice om pe care-l voi întâlni, fie tânăr, fie bătrân, străin sau cetățean, dar mai ales cu voi, cetățenii, pentru că-mi sunteți mai apropiați prin obârșie.“ (29 c, d, e, 30 a)

„Dintr-o lipsă am fost învins, dar nu de argumente, ci de cutezanță și de nerușinare, precum și pentru că n-am vrut să spun în fața voastră lucruri pe care v-ar fi fost poate plăcut să le auziți – să bocesc, să mă jeluiesc și să fac și să vorbesc multe alte lucruri nedemne de mine, după cum spun, lucruri pe care v-ați obișnuit să le auziți de la alții. Însă nici mai înainte n-am socotit că de teama primejdiei trebuie să mă port în chip nevrednic de un om liber, și nici acum nu-mi pare rău că m-am apărat în acest fel, ci mai degrabă aleg să mor apărându-mă astfel decât să trăiesc apărându-mă în felul acela; căci nici la judecată, nici în război, nici eu și nimeni altcineva nu trebuie să făptuiască asemenea lucruri pentru a scăpa de moarte cu orice preț. Și în lupte devine adesea limpede că cineva ar putea scăpa de moarte aruncându-și armele și apucându-se să se roage de cei care-l urmăresc; și există în orice primejdie multe alte chipuri de a scăpa de moarte, dacă cineva cutează să spună și să facă orice. Însă nu acest lucru e greu, atenieni, să scapi de moarte, ci cu mult mai greu e să scapi de ticăloșie; căci fuge mai repede decât moartea. Și acum eu, ca unul mai greoi și mai bătrân, am fost prins de ceea ce fuge mai încet, în timp ce acuzatorii mei, oameni aprigi și iuți, au fost prinși de ceea ce fuge mai iute, de ticăloșie.“ (38 e, 39 a, b)

• CULTURA LEGII

„...comunitatea tuturor bunurilor pe care natura le-a creat pentru folosul comun al oamenilor trebuie respectată în așa fel încât cele ce-au fost repartizate prin legi și prin dreptul civil să fie stăpânite așa cum s-a rânduit chiar prin legi...“(I, XVI)

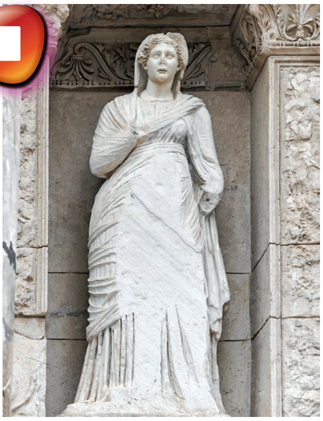
Fig. 10. Reprezentarea Virtuții (Arete), Biblioteca lui Celsus, Efes, Turcia

„Eu n-am avut niciodată altă însărcinare publică în cetate, atenieni, dar membru al Sfatului am fost; și s-a întâmplat să-i vină rândul la pritanie tribului nostru, Antiochis, atunci când voi ați vrut ca pe cei zece generali care n-au adunat trupurile celor morți în bătălia navală să-i judecați laolaltă, călcând legea, după cum v-ați dat seama cu toții mai târziu. Dintre toți pritanii, numai eu m-am împotrivit să călcați legile și am votat împotrivă; și, deși vorbitorii erau gata să mă acuze și să mă trimită în judecată, în timp ce voi strigați și-i întărâtați, eu am socotit că trebuie să înfrunt primejdia de dragul legii și al dreptății, mai degrabă decât să vă țin partea vouă, care voiați să dați hotărâri nedrepte, numai pentru că m-aș fi temut de lanțuri sau de moarte.“ (32 b, c)

„Pe lângă cele care privesc bunul renume, atenieni, nu mi se pare nici drept să te rogi de judecător și datorită rugăminților să scapi, ci se cuvine să-l lămurești și să-l convingi. Căci doar nu e pus acolo judecătorul ca să împartă dreptatea după bunul lui plac, ci ca să judece; și el a jurat să nu țină partea cui i s-ar năzări lui, ci să facă dreptate după lege. Așa că nici noi nu trebuie să vă deprindem a vă călca jurământul, și nici voi nu trebuie să vă deprindeți; pentru că astfel nici unii, nici alții n-am arăta zeilor evlavia cuvenită.“ (35 c, d, e)

ȘTIAI CĂ...

...virtutea semnifică o sumă de calități morale – simțul dreptății, curajul, forța sufletească, cumpătarea, modestia, devotamentul civic, onoarea – și a fost personificată, fiind inclusă printre divinitățile războinice, având în vedere sensul inițial, predominant militar?

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. Atenienii care-l priveau și-l ascultau rămâneau vrăjiți, inimile începeau să le bată mai tare, iar lacrimile le curgeau pe obraji, parc-ar fi ascultat glasul sirenelor. Așa ne vorbesc cei vechi despre Socrate, înțeleptul.

a. Construiește profilul lui Socrate, folosind enciclopedii ale lumii antice, dicționare de filosofie sau alte surse de informare, în format clasic sau digital.

b. Ce aspecte ale personalității sale te-au impresionat în mod deosebit? Argumentează.

c. Consideri că Socrate este un model pentru societatea contemporană? Argumentează.

2. În secolul al V-lea, în timpul Republicii, Cincinnatus, om politic roman, trudind la plugul lui și lucrându-și singur ogorul, este surprins la vederea celor veniți să-l înștiințeze că a fost ales *dictator* (458 î.Hr.), pentru a salva Roma dintr-o gravă criză militară. Dictatura era o magistratură unică și extraordinară, pentru o perioadă ce nu putea depăși șase luni. La auzul veștii, Cincinnatus și-a șters sudoarea și a îmbrăcat toga praetextă, veșmântul magistraților. El a mers la Roma, a deținut puterea absolută doar cât a fost nevoie pentru salvarea cetății, apoi s-a întors acasă, la viața de agricultor.

a. Ce virtuți ale lui Cincinnatus ilustrează această întâmplare?

b. Mai sunt ele recunoscute astăzi ca valori? Argumentează.

c. Ce ai fi făcut dacă te-ai fi aflat în situația lui Cincinnatus? Argumentează.

3. Ahile, fiul lui Thetis și al lui Peleu, rege al mirmidonilor, protagonistul epopeii homerice *Iliada*, este prevenit de un oracol, înainte de plecarea sa spre Troia: dacă pleacă, va avea o viață scurtă și glorioasă, dacă rămâne, o viață lungă și obscură. Ahile alege gloria.

a. Apelând la diferite surse de informare (Homer, *Iliada*, dicționare de personaje, dicționare mitologice, enciclopedii, filme), realizează portretul lui Ahile, având în vedere faptele sale, atitudinile și comportamentele în diferite situații, valorile pe care le întrupează.

b. Din punctul tău de vedere, este Ahile un erou care asociază, în persoana sa, cele mai înalte valori? Justifică punctul de vedere exprimat.

4. Uniunea Europeană se întemeiază pe valorile respectării demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, precum și pe respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților. Valorile Uniunii Europene sunt comune tuturor statelor membre, într-o societate în care au întâietate pluralismul, toleranța, justiția, solidaritatea și combaterea discriminării.

Recunoaște care dintre valorile Uniunii Europene corespund celor promovate în Antichitate. Explică păstrarea valorilor etice și civice antice.

5. Privește stema Curții Europene de Justiție și recunoaște cuvântul latin pe care îl cuprinde. Află, cu ajutorul unui dicționar latin-român, semnificația cuvântului *curia*. Identifică simbolurile care alcătuiesc stema. Oferă o explicație pentru selectarea fiecărui element prezent în stemă.

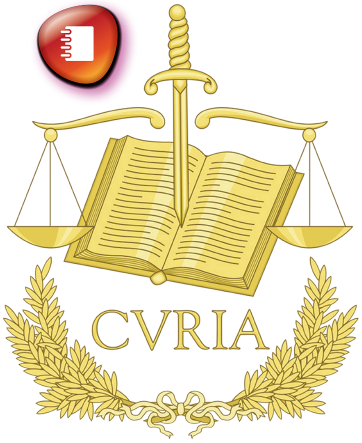

6. Ce alte valori etice și civice ale civilizației antice identifici în lumea contemporană?

7. Imaginează-ți că cineva ți-ar cere să dai un exemplu de personaj-model, ideal uman, care să întrupeze modelele antice de gândire și de raportare la lume, fundamentate etic și civic. Pe cine ai alege? Motivează.

8. Identifică un mit sau o legendă din literatura română sau din literatura universală care perpetuează unul dintre modelele antice de gândire și de raportare la lume, fundamentate etic sau civic.

9. Citește următoarele enunțuri și oferă o variantă de traducere folosind indicațiile din paranteze:

Amicus (*amicus, amici* = prieten; m., sg., N.) *Plato* (*Plato, Platonis* = Platon; m., sg., N.), *sed* (= dar, însă; conj.) *magis* (= mai mult, mai degrabă; adv.) *amica* (*amica, amicae* = prietenă; f., sg., N.) *veritas* (*veritas, veritatis* = adevăr; f., sg., N.).

Veritas (*veritas, veritatis* = adevăr; f., sg., N.) *odium* (*odium, odii* = ură; n., sg., Ac.) *parit* (*pario, parĕre* = a crea, a pricinui; ind. prez., III, sg.).

Gloria (*gloria, gloriae* = glorie; f., sg., N.) *virtutem* (*virtus, virtutis* = virtute; f., sg., Ac.) *tamquam* (= ca, precum; adv.) *umbra* (*umbra, umbrae* = umbră; f., sg., N.) *sequitur* (*sequor, sequi* = a însoți; ind. prez., III, sg.).

Non (= nu; adv.) *est* (*sum, esse, fui* = a fi; ind. prez., III, sg.) *princeps* (*princeps, principis* = conducător; m., sg., N.) *supra* (= deasupra; prep.) *leges* (*lex, legis* = lege; f., pl., Ac.), *sed leges* (*lex, legis* = lege; f., pl., N.) *supra principem* (*princeps, principis* = conducător; m., sg., Ac.).

Aurea (*aureus, aurea, aureum* = de aur; f., sg., N) *mediocritas* (*mediocritas, mediocritatis* = cale de mijloc; f., sg., N.).

10. Identifică, în limba română sau într-o limbă romanică accesibilă ție, proverbe corespunzătoare celor nouă valori antice. Întocmește o listă cu acestea și prezint-o colegilor.

PROIECT

Alături de Cincinnatus, în istoria Romei s-au impus și alte personaje-idealuri umane: Horatius Cocles, Mucius Scaevola, Coriolan, bărbații din familia Fabia, precum și împărații Octavianus Augustus, Traian, Marcus Aurelius și Constantin. Realizați un proiect, formând opt echipe de 3-4 membri. Fiecare echipă va prezenta cele șapte personalități și reprezentanții familiei Fabia, figuri emblematice ale Antichității, devenite modele etice și civice.

1.2. MODELE DE GÂNDIRE ȘI DE RAPORTARE LA LUME, FUNDAMENTATE ȘTIINȚIFIC

OBSERV ȘI DESCOPĂR

1. Cui aparține următoarea teoremă: „În orice triunghi dreptunghic, suma pătratelor catetelor este egală cu pătratul ipotenuzei“?

2. Ce om de știință antic a descoperit că un corp scufundat într-un fluid este împins de către fluid, de jos în sus, cu o forță egală cu greutatea volumului de fluid dislocat de către corp?

3. Cui aparține jurământul rostit de absolvenții facultăților de medicină la ceremonia de încheiere a studiilor universitare?

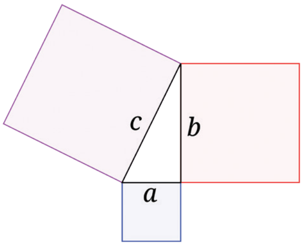

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

În perioada secolelor al VIII-lea – al V-lea î.Hr., științele s-au dezvoltat în orașele grecești, primii filosofi fiind și primii oameni de știință.

Părintele științelor este considerat **Thales din Milet** (625-545 î.Hr.), filosof, matematician și om de litere grec. Căutând o explicație științifică a fenomenelor naturii, acesta a contribuit la dezvoltarea astronomiei, matematicii, ingineriei și geometriei, a făcut observații asupra mișcării corpurilor cerești, prezicând o eclipsă de soare, și asupra magnetismului și electricității, a deviat cursul unui râu și, cu ajutorul umbrei, a măsurat piramidele din Egipt.

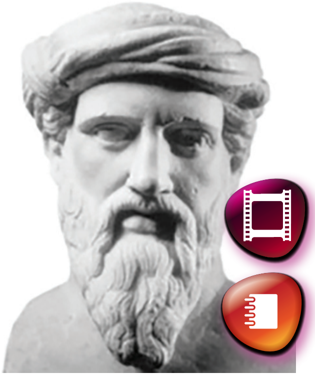
Fig. 1. Pitagora din Samos

Pitagora din Samos (cca 580-500 î.Hr.), filosof și matematician grec, a îmbogățit geometria cu teorema care-i poartă numele, făcând din matematică o știință demonstrativă. Pitagora gândea că numerele reprezintă esența lucrurilor, Universul nefiind altceva decât un sistem bazat pe numere și raporturi numerice. El a întemeiat și o școală care îi poartă numele.

Teofrast (cca 372-287 î.Hr.), filosof grec, a manifestat un interes continuu pentru medicină, fizică, chimie și botanică, fiind considerat părintele botanicii. A fost cel dintâi care a făcut serioase cercetări asupra plantelor și a cuprins toate sistematizările inițiale într-o singură știință, pe care a numit-o botanică.

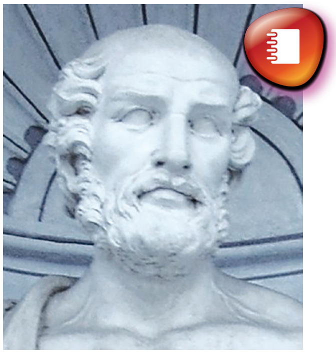
Fig. 2. Teofrast

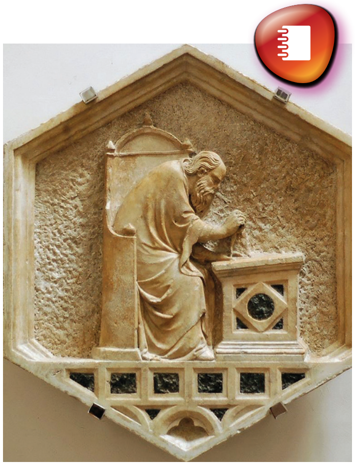
Fig. 3. Euclid

Euclid (cca 365-290 î.Hr.) a înființat o celebră școală de geometrie în Alexandria, Egipt. Lucrarea sa *Elementele* rezumă și pune în ordine, pe baza deducției din axiome, într-o terminologie clară și unitară, cunoștințele matematice ale Greciei Antice, fiind timp de peste 2 000 de ani principala carte după care s-a învățat geometria. S-a preocupat de geometria plană, teoria proporțiilor, aritmetică, numere iraționale, stereometrie, astronomie, optică, teoria muzicală.

Aristarh din Samos (cca 310-230 î.Hr.), matematician și astronom grec, a devenit celebru prin afirmația sa că „Pământul se învârte în jurul Soarelui” și a propus o metodă de măsurare a distanțelor cosmice.

Arhimede (cca 287-212 î.Hr.), unul dintre marii învățați ai Antichității, a făcut cercetări în diverse domenii – matematică, fizică, astronomie, inginerie și filosofie. A inventat dispozitive tehnice și aparate menite să distrugă sau să incendieze navele dușmane, a stabilit suprafața și volumul sferei și fragmentelor de sferă, a aproximat numărul π, a studiat proprietățile spiralelor și a inventat șurubul fără sfârșit, cu o largă aplicabilitate practică, a descoperit principiul fundamental al hidrostaticii, în legătură cu care este citată celebra exclamație *Heureka*! (*εὕρηκα*) – „am găsit“, a prefigurat calculul integral, a căutat să găsească un procedeu de exprimare a numerelor mari, a determinat centrul de greutate al corpurilor, a stabilit legile pârghiilor și a inventat scripetele compus (matematicianul Pappos citează celebrul său aforism „Dați-mi un punct de sprijin și voi urni pământul din loc!“). A murit ucis de un soldat roman, pe când rezolva o problemă de geometrie (*Noli turbare circulos meos!* – „Nu-mi strica cercurile!“, i-ar fi spus el supărat soldatului).

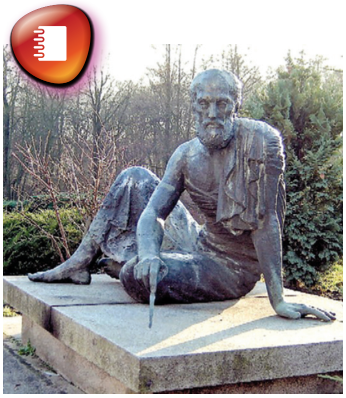
Fig. 4. Arhimede

Eratostene din Cirene (cca 284-202 î.Hr.), savant grec, s-a impus ca un spirit enciclopedic al perioadei elenistice, prin diversitatea preocupărilor sale – matematică, astronomie, geografie, istorie, filologie, gramatică, istorie literară. Este considerat întemeietorul geografiei științifice și al cronologiei istorice. Plecând de la ideea că pământul este sferic, a calculat raza și circumferința acestuia, a creat o hartă a lumii cunoscute până atunci, a elaborat un tratat de astronomie și mitologie și a descoperit un procedeu de a afla numerele prime, numit mai târziu „Ciurul lui Eratostene.“

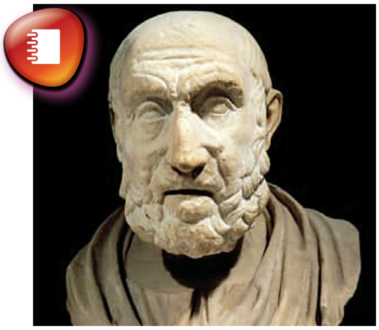
Fig. 5. Hippocrates

Hippocrates din Cos (cca 460-370 î.Hr.), cel mai vestit medic antic, este întemeietorul medicinei științifice. Cu el se face trecerea de la explicația magico-religioasă la cea rațională a sănătății și a bolii organismului uman, influențând gândirea medicală până în epoca modernă. Metodologia sa pune accent pe observația amănunțită și neîntreruptă a semnelor prevestitoare bolii și a manifestărilor acesteia. Terapia dietetică și a medicinei naturale rămân puncte de referință ale gândirii hipocratice.

Plinius cel Bătrân (Caius Plinius Secundus sau Plinius Maior, 23-79 d.Hr.), erudit roman, a scris o lucrare despre științele naturale, *Naturalis Historia* („Istoria naturală“), adevărată enciclopedie a Antichității, cuprinzând toate cunoștințele științifice, geografice, astronomice, medicale din acea vreme.

În secolul al II-lea d.Hr. trăiește în Alexandria, Egipt, marele geograf, astronom și matematician **Ptolemeu** (cca 87-165). În opera sa pune bazele sistemului astronomic geocentric, conform căruia Pământul ar ocupa locul central în Univers, în jurul lui învârtindu-se Soarele și celelalte planete. Acest sistem i-a călăuzit pe oamenii de știință până în vremea lui Copernic (secolul al XVI-lea), care l-a înlocuit cu sistemul heliocentric. A introdus scara de proporție la construirea hărților, întocmind o hartă a lumii cunoscute de el. Lucrările de astronomie îl impun pe Ptolemeu drept cel mai important astronom-matematician al lumii antice, cu preocupări pentru fizică, teorii muzicale antice, cartografie matematică.

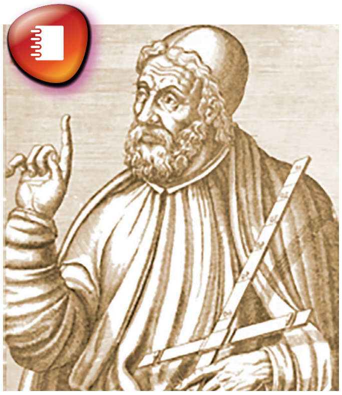
Fig. 6. Ptolemeu

PROIECT

Realizați un proiect de grup în care să prezentați una dintre personalitățile antice din domeniul științelor.

UNITATEA III

2. MODELE ESTETICE ÎN ARTĂ

OBSERV ȘI DESCOPĂR

„Dar Timante cunoștea hotarele pe care Grațiile le pun artei sale. Știind că durerea pe care Agamemnon, ca tată, ar trebui s-o simtă, se manifestă prin strâmbături totdeauna urâte, el n-a împins exprimarea durerii dincolo de limita la care durerea încetează de a mai fi însoțită de frumusețe și demnitate. Bucuros ar fi omis urâțenia unei figuri schimonosite de paroxismul durerii, bucuros ar fi atenuat-o, dar cum compoziția lui nu-i permitea nici una, nici alta, ce-i mai rămânea decât să arunce un văl peste urâțenie? Ceea ce nu s-a încumetat să zugrăvească a lăsat să fie ghicit. Pe scurt, această învăluire e un sacrificiu pe care artistul l-a făcut frumuseții. Este un exemplu care arată nu cum să împingi expresia dincolo de marginile artei, ci cum s-o supui celei dintâi legi a artei, legea frumuseții."

(Gotthold Ephraim Lessing, *Laocoon sau despre limitele picturii și ale poeziei*,
traducere de Lucian Blaga)

REȚINE!

ARS EST
CELARE ARTEM.
A ASCUNDE ARTA
E O ARTĂ.

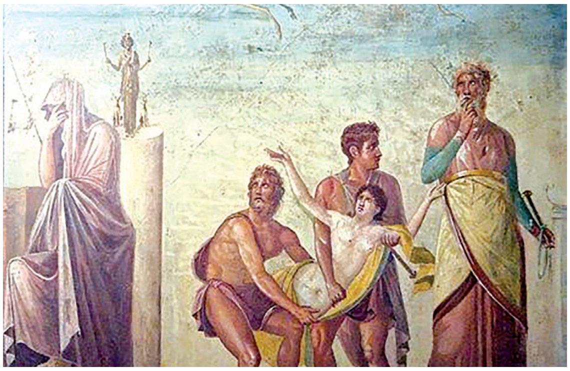

1. Citind acest pasaj, ai putea să spui ce scenă a fost redată de pictorul Timante din Kythnos (sec. V-IV î.Hr.)? Poți folosi și imaginea alăturată, o copie romană din secolul I d.Hr. descoperită în ruinele orașului Pompei și păstrată la Muzeul Arhelogic Național din Napoli.

2. De ce are Agamemnon capul învăluit într-o manta? Ce culoare are aceasta?

3. Cum se realizează perspectiva?

4. Cunoști o pictură în care urâțenia să nu fie mascată?

DESCOPĂR ȘI ÎNVĂȚ

I. ARHITECTURĂ ȘI ARTE PLASTICE

Această ultimă temă este una preponderent vizuală. Rolul imaginilor este de a ilustra modul în care Antichitatea a influențat epocile care au urmat.

- Parlamentul Greciei (arhitectură neoclasică, construit între 1836 și 1843, după planurile arhitectului Friedrich von Gärtner; palat regal până în 1924; din 1934 găzduiește Parlamentul elen) și Tezaurul Atenienilor de la Delfi (arhitectură antică, sec. V î.Hr.).

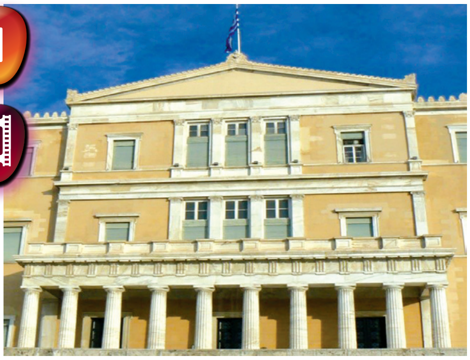

Fig. 1. Clădirea Parlamentului Greciei

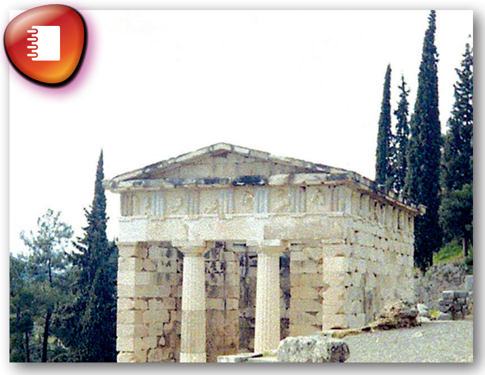

Fig. 2. Tezaurul Atenienilor de la Delfi

- Ateneul Român (arhitectură neoclasică, construit între anii 1886 și 1888, după planurile arhitectului francez Albert Galleron) și Panteonul din Roma, clădit de ginerele lui Augustus, Agrippa, și reclădit succesiv, în urma unor incendii, de împărații Domițian, Hadrian, Septimius Severus și Caracalla.

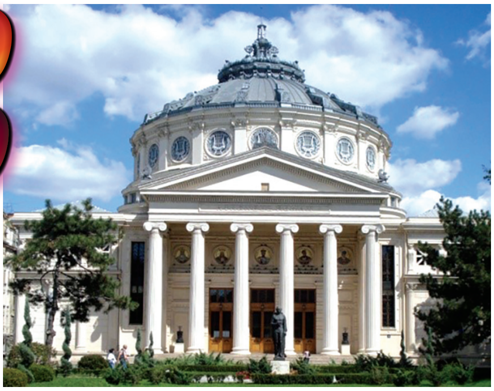

Fig. 3. Ateneul Român

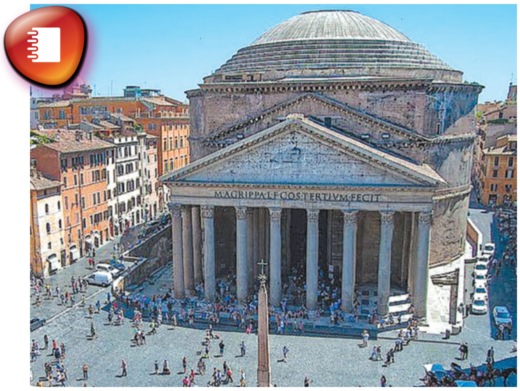

Fig. 4. Panteonul de la Roma

- Arcul de Triumf de la București și Arcul împăratului Septimius Severus din Forul Roman. Arcul din București celebrează participarea României la Primul Război Mondial și a fost construit în anii 1921-1922 de arhitectul Petre Antonescu. Arcul lui Septimius Severus celebrează victoriile sale și ale fiilor săi, Geta și Caracalla, și a fost ridicat în anul 203 d.Hr.

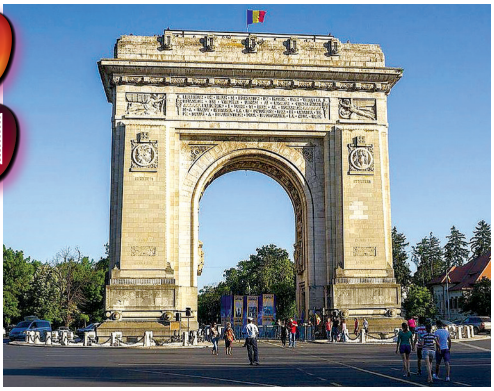

Fig. 5. Arcul de Triumf de la București

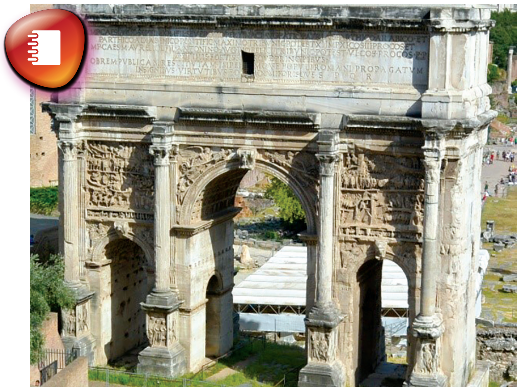

Fig. 6. Arcul lui Septimius Severus

- Două statui ecvestre de bronz: Carol I în Piața Revoluției, opera sculptorului Florin Codre, ridicată în 2010, și împăratul Marcus Aurelius, copie după originalul (175 d.Hr.) aflat în Muzeele Capitoline de la Roma. Statuia lui Florin Codre o înlocuiește pe cea a sculptorului croat Ivan Meštrović, ridicată în 1939 și topită apoi de regimul comunist pentru statuia lui Lenin.

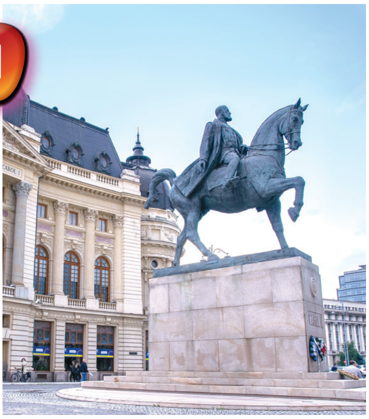

Fig. 7. Statuia Regelui Carol I

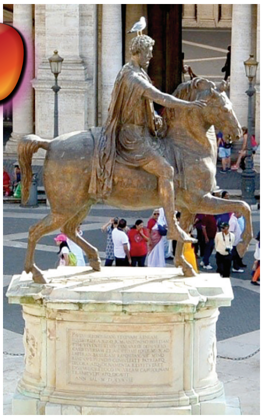

Fig. 8. Statuia lui Marcus Aurelius

- David, opera lui Michelangelo Buonarroti, creată între anii 1501 și 1504 (în imagine, o copie după originalul aflat în Galeria Academiei din Florența) și Apoxyomenos („Cel care se curăță de ulei”), copie romană (Muzeele Vaticane) după originalul grec (cca 330 î.Hr.) al lui Lisip.

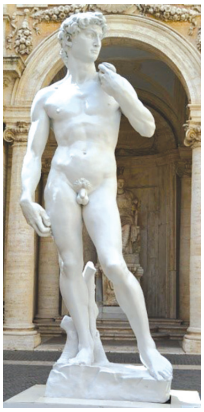
Fig. 9. Statuia lui David

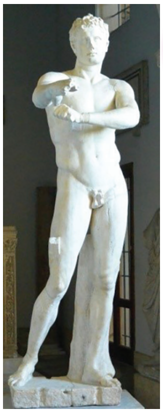
Fig. 10. Apoxyomenos

- *Nașterea lui Venus,* de Sandro Botticelli, tablou pictat în 1484 și găzduit de Galeriile Uffizi din Florența, *Aphrodite Anadyomene* sau *Venus Anadyomene* (în greacă, „Afrodita (Venus) care se ridică din apă”), frescă din Pompei, probabil o copie după un original al lui Apelles din Cos.

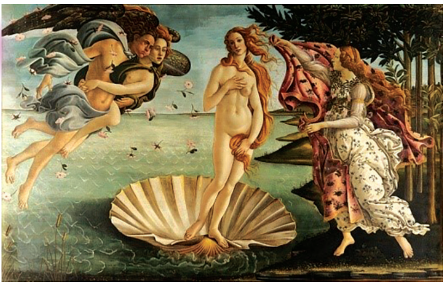
Fig. 11. Nașterea lui Venus, de Sandro Botticelli

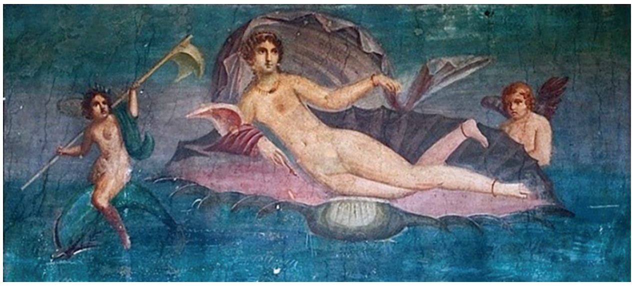
Fig. 12. Aphrodite Anadyomene sau Venus Anadyomene

- *Pygmalion și Galateea* (1886) de Ernest Normand, pictor din Anglia victoriană influențat de prerafaeliți; *Venus din Milo*, statuie elenistică găsită în insula Melos (Milo) din Arhipelagul Cicladelor, opera (sec. II î.Hr.) lui Alexandros din Antiohia, acum la Muzeul Luvru din Paris, și *Venus de Milo con cajones* („Venus din Milo cu sertare”), opera (1936/1964) artistului suprarealist Salvador Dali.

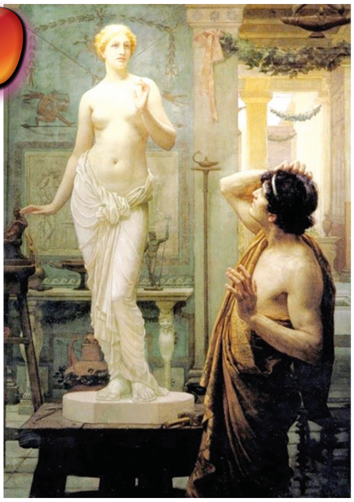
Fig. 13. Pygmalion şi Galateea

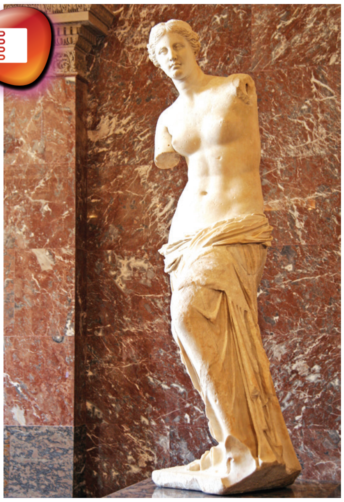
Fig. 14. Venus din Milo

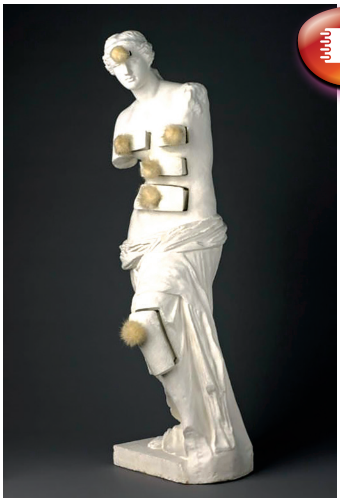
Fig. 15. Venus de Milo con cajones

- Scenă din filmul *Titanic* (1997) de James Cameron, cu Kate Winslet și Leonardo di Caprio în rolurile principale, și *Victoria* (în greacă, *Nike*) *din Samothrace*, sculptură elenistică (secolul al II-lea î.Hr.), găzduită de Muzeul Luvru din Paris.

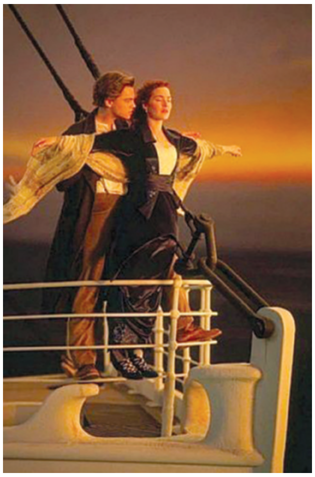

Fig. 16. Scenă din filmul *Titanic*

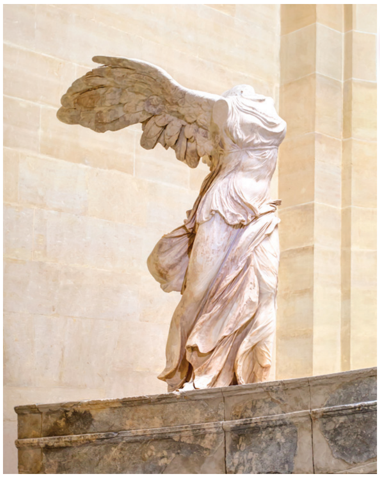

Fig. 17. Victoria din Samothrace

1. Compară imaginile de mai sus. Ce asemănări ai găsit? Dar deosebiri?
2. În ce măsură putem considera că arta antică influențează încă imaginarul modern?
3. Ce imagine ți-a plăcut cel mai mult? De ce?

II. LITERATURĂ

• Arta portretului literar

Fig. 18. Statuia lui Ştefan cel Mare, Chişinău

„Ștefan vodă fiindu gata de războiu ca un leu ce nu-l poate îmblânzi niminea și el odihna altora îi păriia că-i este cu pagubă, au intratu în Țara Leșască cu oaste și au prădatu Pocutiia și o au și luat-o. Și zicea că acel olatu l-au luat léșii de la moldovéni fără cale. Într-acéia craiul, după ce au făcut sfatu pentru Pocutiia ce o luase Ștefan vodă, au strânsu oaste pre bani și au trimis-o de au intratu în țară și au făcut multă pagubă și atâta s-au fostu supăratu ai lor noștri, pănă s-au rugatu cu toții lui Ștefan vodă, de au ieșitu de la Pocutiia, însă mai mult de boală ce au avutu, adecă podagrie, și cetățile ce le luase le-au întorsu.

Nu multă vréme, daca s-au întorsu Ștefan vodă de la Pocutiia la scaunul său, la Suceava, fiindu bolnav și slabu de ani, ca un om ce era într-atâtea războaie și osteneală și neodihnă, în 47 de ani în toate părțile să bătea cu toții și după multe războaie cu noroc ce au făcut, cu mare laudă au muritu, marți, iulie 2 zile.

Fost-au acestu Ștefan vodă om nu mare de statu, mânios și de grabu vărsătoriu de sânge nevinovat; de multe ori la ospéțe omorâea fără județu. Amintrilea era om întreg la fire, neléneșu, și lucrul său îl știia a-l acopieri și unde nu gândiiai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoie însuși se vârâia, ca văzându-l ai săi, să nu să îndărăpteze și pentru acéia raru războ de nu biruia. Și unde-l biruia alții, nu pierdea nădéjdea, că știindu-să căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor. Mai apoi, după moartea lui și ficiorul său, Bogdan vodă, urma lui luasă, de lucruri vitejești, cum să tâmplă din pom bun, roadă bună iese.”

(Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*)

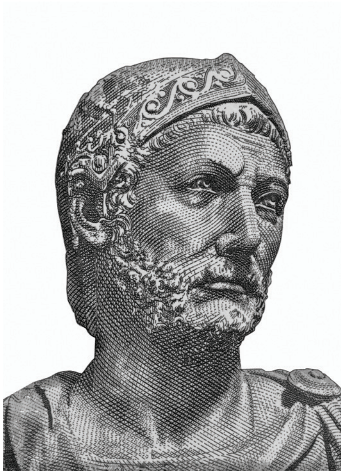

Fig. 19. Hannibal

„Trimis în Spania, Hannibal atrase din prima clipă toată oștirea de partea lui: bătrânilor osteni li se părea că Hamilcar, tânăr, s-a întors printre ei, căci vedeau la dânsul aceeași înfățișare energică, aceeași privire înflăcărată, același obraz, aceleași trăsături. Curând însă amintirea tatălui său deveni temeiul cel mai neînsemnat al dragostei lor. Niciodată n-a existat un suflet mai priceput la două treburi atât de potrivnice: să asculte și să poruncească. Așa se face că e greu de deosebit cui îi era mai drag, generalului sau soldaților: nici Hasdrubal nu alegea pe altul, când era vorba de vreo faptă vitejească sau îndrăzneață, nici soldații nu erau, sub conducerea altuia, mai cutezători și mai siguri pe ei. Cum nu se poate mai îndrăzneț, când avea să întâmpine vreo primejdie, era tot atât de chibzuit în mijlocul primejdiei înseși. Nicio osteneală nu-i putea nici slei trupul, nici înfrânge sufletul. Era deopotrivă de răbdător la zăduf și la ger; mânca și bea după nevoile firești, și nu după voia poftelor, cu cumpătată măsură; pentru veghe și somn nu se uita dacă e ceas de zi, sau ceas de noapte, odihnei îi dădea prisosul rămas după împlinirea treburilor și n-o îmbia nici cu așternutul moale, nici cu liniștea; mulți l-au zărit adesea printre posturi și străji, culcat pe pământul gol, înfășurat doar cu mantaua ostășească. Hainele nu-l deosebeau întru nimic de ceilalți, dar armele lui și caii îți luau ochii. Călare sau pedestru, era de departe cel mai bun ostaș; se avânta cel dintâi în bătălie și era cel din urmă care o părăsea.

Acestor mărețe virtuți le făceau pereche vicii cumplite: o cruzime neomenească, o perfidie mai mult decât punică; n-avea nimic adevărat, nimic sfânt, nici o frică de zei, nici un respect față de jurăminte, nici o credință.

Cu acest amestec de virtuți și de vicii a slujit trei ani sub comanda lui Hasdrubal, nelăsând deoparte nimic din ceea ce trebuia să facă sau să vadă ca să ajungă un mare conducător de oști.”

(Titus Livius, *De la fundarea Romei*, traducere de Radu Albala)

- **Historia magistra vitae** (Istoria învățătoarea vieții)

„Istoria este cea dintâi carte a unei nații. Într-însa ea își vede trecutul, prezentul și viitorul. O nație fără istorie este un popol încă barbar, și vai de acel popol care și-a perdut religia suvenirilor[1].”

(Nicolae Bălcescu, August Treboniu Laurian – *Prospect* pentru *Magazin istoric pentru Dacia*)

„Iar istoria, martorul vremilor, lumina adevărului, viața amintirii, învățătoarea vieții, vestitoarea vechimii, prin ce alt glas decât prin cel al oratorului îi este încredințată nemuririi?”

(Cicero, *Despre orator*, II, 9)

1. Alcătuiește un tabel cu două coloane în care să treci viciile și virtuțile lui Ștefan cel Mare în viziunea lui Grigore Ureche.

2. Alcătuiește un tabel cu două coloane în care să treci viciile și virtuțile lui Hannibal în viziunea lui Titus Livius.

3. Compară cele două tabele.

4. Cum contribuie Nicolae Bălcescu și August Treboniu Laurian la îmbogățirea ideilor ciceroniene despre istorie?

Arta greco-romană a influențat semnificativ artele secolelor ulterioare și putem întâlni adesea în lumea modernă astfel de influențe antice diverse. Marii artiști nu s-au limitat să imite modelele antice, ci le-au adaptat creativ nevoilor lor artistice, dar și practice (mai ales în arhitectură). Artiștii moderni au simțit adesea nevoia să se delimiteze de experiențele clasice și au făcut-o, cum am văzut la Salvador Dali caricaturizând modelele cele mai celebre.

---

[1] amintirilor

ȘTIAI CĂ...

...cronicarul Grigore Ureche a învățat la Liov, pe atunci în Polonia, acum în Ucraina, la Școala frăției ortodoxe, unde a studiat, printre altele, limbile clasice, latina și greaca veche?

...Constantin Brâncuși a modelat un bust al împăratului Vitellius în 1898, în timpul frecventării Școlii Naționale de Arte Frumoase din București pentru care a primit o *Mențiune onorifică*? Acest bust se află în Muzeul de Artă din Craiova.

...pictura Greciei Antice ne este cunoscută doar din descrierile autorilor antici și din reproducerile descoperite sub formă de frescă sau mozaicuri în ruinele unor orașe romane (Pompei, Herculaneum, Stabiae, Ostia etc.)?

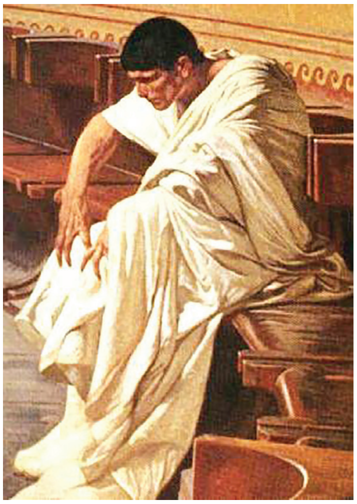

Fig. 20. Catilina

AM ÎNVĂȚAT ȘI APLIC

1. Găsește alte trei monumente din ziua de azi care se aseamănă cu unele antice. Realizează o scurtă descriere a lor.

2. Citește următorul pasaj din *Despre conjurația lui Catilina* de Sallustius, în traducerea lui Nicolae Lascu, și alcătuiește un tabel cu virtuțile și viciile acestuia.

„Născut dintr-o familie de nobili, Lucius Catilina era viguros la suflet și la trup, dar din fire aplecat spre rele și vicii. Din adolescență i-au plăcut războaiele civile, omorurile, jafurile și neînțelegerile dintre cetățeni, și cu acestea s-a deprins din tinerețe. Trupul lui era răbduriu la foame, la frig și la veghe mai mult decât s-ar putea crede. Sufletul îi era cutezător, viclean, nestatornic, fățarnic și prefăcut în toate. Era însetat după averea altuia, iar cu a sa risipitor; neînfrânat în patimi; elocința lui era destulă, dar puțină înțelepciunea. Sufletul lui nesăturat năzuia mereu spre lucruri fără măsură, de necrezut și prea îndepărtate."

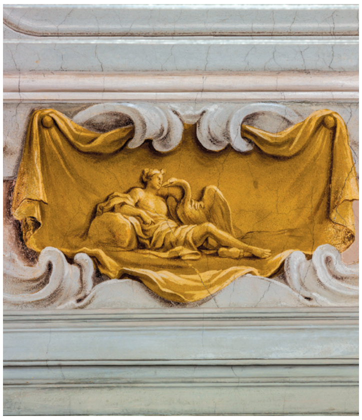

Fig. 21. Leda și lebăda

3. Realizează portretul unei personalități din istoria României, ținând cont de modelul antic al paralelei dintre vicii și virtuți.

4. Caută detalii despre sanctuarul și oracolul din Delfi și alcătuiește o scurtă prezentare a acestora.

5. Cunoști o altă statuie ecvestră? Pe cine înfățișează ea? Unde se găsește?

6. Recitește textul despre Hannibal. Află cine erau Hamilcar și Hasdrubal. Cum a influențat Hannibal istoria Romei?

7. O celebră zicală romană este *Hannibal ante portas (est)*. Tradu-o. La ce se referă?

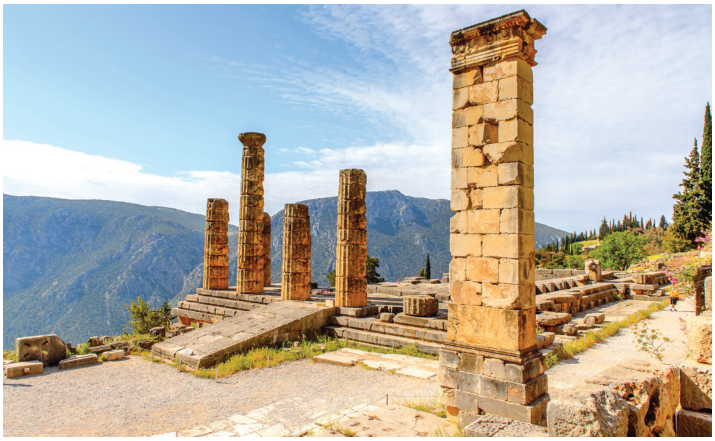

Fig. 22. Templul lui Apollo din Delfi, Grecia

1. Transcrie în caiet și completează apoi spațiile punctate cu o altă culoare decât cea folosită pentru a scrie enunțurile.

a) Marcus Tullius Cicero (106-43 î.Hr.) este ....

b) Din perspectivă ciceroniană, valoarea supremă constă în ceea ce este cinstit (.......) și implică relațiile omului cu ...., cu ...., cu ...., iar echilibrul uman se află în .... (cultură, civilizație, educație aleasă).

c) Binele suprem (.................), izvor al fericirii, poate fi atins prin practicarea virtuții (........).

d) Platon (427-347 î.Hr.) este ....

e) Maieutica este ....

2. Identifică intrusul din enunțurile de mai jos.

a) Din perspectivă ciceroniană, actul moral se naște din patru surse: căutarea și dobândirea gloriei, respectul pentru societate, măreția și puterea unui suflet nobil și neînvins, ordinea și măsura în fapte și în vorbe.

b) Platon vorbește despre patru virtuți cardinale ale unei existențe morale: înțelepciunea, dreptatea, curajul, respectul pentru celălalt.

3. Completează pe caiet următorul tabel cu numele personalităților antice care au contribuit la dezvoltarea domeniului respectiv.

Matematică	Fizică	Astronomie	Geografie	Medicină	Filosofie	Științe ale naturii

4. Referitor la idealul estetic în Grecia Antică, filosoful Umberto Eco nota în lucrarea *Istoria frumuseții*:

„Obiectul frumos este un obiect care, grație formei sale, răsfață simțurile, și dintre acestea cu deosebire ochiul și urechea. Dar nu numai aspectele perceptibile prin simțuri pot exprima Frumusețea unui obiect: în cazul trupului uman, un rol de seamă îl au și calitățile sufletului, și ale firii, care sunt percepute mai degrabă prin ochiul minții, decât prin ochii trupului. Pe acest fundament putem vorbi de o primă înțelegere a Frumuseții, care însă e legată de diferitele arte care o exprimă, neavând un statut unitar: în imnuri, Frumusețea se manifestă prin armonia cosmosului, în poezie, se manifestă prin farmecul ce-i desfată pe oameni, în sculptură, prin cumpătata măsură și simetrie a părților, în retorică, prin ritmul potrivit.“

Dacă grecii au stabilit o conexiune foarte strânsă între Frumos și Bun, cum definești, după experiența ta de zi cu zi, Frumosul și Binele?

Diferența dintre zeii Apollo și Dionysos este ilustrată de același autor astfel:

„Conform mitologiei, Zeus ar fi atribuit o potrivită măsură și o cuvenită limită fiecărei făpturi; stăpânirea lumii coincide astfel cu o armonie precisă și cuantificabilă, formulată în cele patru inscripții de pe zidurile templului din Delfi: «Cel mai drept este cel mai frumos», «Respectă limita», «Urăște *hybris*-ul (aroganța)», «Nimic în exces». Pe aceste reguli se întemeiază bunul-simț grec al frumuseții, în consens cu o viziune a lumii care interpretează ordinea și armonia drept ceva menit să pună o stavilă acelui «Chaos care cască», din a cărui gură, după spusele lui Hesiod, s-a slobozit afară lumea. Este o viziune pusă sub oblăduirea lui Apollo, care de altfel este înfățișat printre Muze pe frontonul dinspre apus al templului din Delfi. Dar, în același templu, apare reprezentat, pe frontonul opus, dinspre răsărit, Dionysos, zeul haosului și al neînfrânatei încălcări a oricărei reguli. Prezența simultană a două divinități antitetice nu e întâmplătoare, chiar dacă a fost reliefată drept temă majoră abia în Epoca Modernă, prin scrierile lui Nietzsche. În linii mari, ea se referă la o posibilitate mereu prezentă și care periodic se și adeverește: aceea a unei irupții a haosului în armonia cea frumoasă.“

- Documentează-te și află în ce constă antiteza dintre Apollo și Dionysos și cum definește Epoca Modernă termenii de *apolinic* și *dionisiac*.

5. Documentează-te din surse în format tradițional – enciclopedii, dicționare, alte lucrări științifice – și din surse digitale și identifică trei idei literare ale gânditorilor antici care astăzi stau la baza științei literaturii.

6. Astăzi, orașele din întreaga lume au clădiri publice grandioase în stil arhitectonic roman. Identifică trei dintre ele.

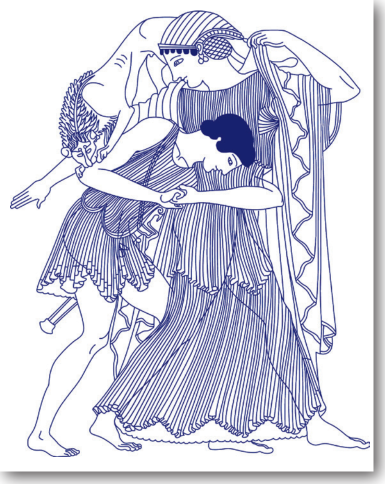

Fig. 1. Thetis și Peleu

I. Citește cu atenție următorul fragment din capitolul „Ahile“ din lucrarea lui Octavian Paler *Mitologii subiective* și răspunde la cerințe.

„La naștere, mama sa, Thetis, îl cufundase pe Ahile în apa Styxului și-l făcuse invulnerabil, cu excepția călcâiului de care-l ținuse. De ce în Styx? Inutil să mai reamintim că Styxul era fluviul cu ape tulburi și noroioase, dincolo de care începea imperiul morților.

Odinioară mi se părea că faptul cel mai interesant la Alexandru cel Mare a fost stima lui față de poeți. Hotărând să pedepsească Theba din pricina unei revolte, le-a ordonat soldaților s-o ardă toată, mai puțin casa lui Pindar! Azi l-aș cita pe Hegel care spune că lumea greacă veche începe cu Ahile și se termină cu Alexandru cel Mare. De fapt, se încheie cu nostalgia lui Ahile. Alexandru învățase pe dinafară *Iliada* și, îndrăgostit de Ahile, o purta mereu cu sine. Când a ajuns la mormântul pretins al eroului homeric, l-a acoperit cu flori și l-a înconjurat strigând: «Fericit Ahile care a fost iubit de un prieten atât de fidel și a fost cântat de un mare poet». După care a pornit mai departe să spulbere sub copitele cailor praful Orientului... Ulise, coborând în Infern, l-a întâlnit pe Ahile bântuit de păreri de rău. Avusese alegerea între o viață scurtă și răsunătoare și o viață lungă și obscură, o preferase pe prima, iar acum regreta de a nu fi fost un simplu văcar. Dar e ciudat să acuzi setea de glorie într-o natură lipsită și ea acum de modestie. [...]

Călcâiul vulnerabil i-a dat lui Ahile o posibilitate de a-și explica trufia. De fapt, trebuie să spun că nu-mi place acest erou. E prea impulsiv și violent până la ferocitate. Îmi place numai rana lui, în care mă recunosc mai repede decât în mânia cântată de Homer...“

a) Pentru ce îl admira Alexandru cel Mare pe Ahile?
b) Deși dobândise gloria, Ahile putea fi văzut în Infern copleșit de regrete. Care crezi că este motivul?
c) Ce ai fi ales dacă te-ai fi aflat în situația lui Ahile? Argumentează.
d) Care este atitudinea lui Octavian Paler față de Ahile? Argumentează.
e) Consideri că Ahile este un model pentru societatea contemporană? Argumentează.

II. Răspunde la întrebările de mai jos.

a) Ce valori definitorii ale civilizației europene/occidentale sunt moștenite din cultura greco-romană?
b) Ce științe s-au dezvoltat cel mai mult în Antichitate?
c) În ce domenii artistice ai identificat influența artei greco-romane?

Fig. 2. Ahile

Fig. 3. Alexandru cel Mare, mozaic, Pompei

III. Transcrie cele două coloane și realizează corespondența între noțiunile care au legătură între ele unindu-le prin linii.

Cicero

Ateneul Român

Socrate

Arcul de Triumf de la București

Platon

Venus din Milo

Arta portretului

Arhimede

Arcul împăratului Septimius Severus din Forul Roman

Statuie elenistică

Hannibal

„Dați-mi un punct de sprijin și voi urni pământul din loc!“

Maieutică

Există patru virtuți cardinale ale unei existențe morale.

Summum bonum

Pantheonul din Roma

IV. Completează textul următor folosind cuvintele corespunzătoare de pe etichete.

Părintele științelor este considerat ... (625 – 545 î.Hr.), filosof, matematician și om de litere grec. ... (cca 580 –500 î.Hr.), filosof și matematician grec, a îmbogățit geometria cu teorema care-i poartă numele, făcând din matematică o știință demonstrativă. ... (cca 365 –290 î.Hr.) a înființat o celebră școală de geometrie în Alexandria, Egipt. Lucrarea sa *Elementele* rezumă și pune în ordine, pe baza deducției din axiome, într-o terminologie clară și unitară, cunoștințele matematice ale Greciei Antice, fiind timp de peste 2 000 de ani principala carte după care s-a învățat geometria. ... a inventat dispozitive tehnice și aparate menite să distrugă sau să incendieze navele dușmane, a stabilit suprafața și volumul sferei și fragmentelor de sferă, a aproximat numărul π, a studiat proprietățile spiralelor și a inventat șurubul fără sfârșit, cu o largă aplicabilitate practică, a descoperit principiul fundamental al hidrostaticii, în legătură cu care este citată celebra exclamație *Heureka*! (εΰρηκα) – „am găsit“, a prefigurat calculul integral, a căutat să găsească un procedeu de exprimare a numerelor mari, a determinat centrul de greutate al corpurilor, a stabilit legile pârghiilor și a inventat scripetele compus. Cel mai vestit medic antic, întemeietorul medicinei științifice, este... . Savantul roman, care a scris o lucrare despre științele naturale, *Naturalis Historia* („Istoria naturală“), adevărată enciclopedie a Antichității, cuprinzând toate cunoștințele științifice, geografice, astronomice, medicale, din acea vreme, este... .

Arhimede

Thales din Milet

Hippocrates din Cos

Plinius cel Bătrân

Euclid

Pitagora
din Samos

ITEM	I	II	III	IV
PUNCTAJ MAXIM 10 puncte	2,5 puncte (5 x 0,5)	2 puncte (4 x 0,5)	2 puncte (8 x 0,25)	3 puncte (6 x 0,5)
	Se acordă un punct din oficiu.			

1. Extrage ideile principale din următorul fragment din *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, 1941, de George Călinescu:

„Că limba în structura și lexicul ei fundamental este latină pare un fapt izbitor. Înrâurirea slavă, cam masivă, rătăcește totuși pe străinul de grai neolatin nepregătit filologicește. Din punct de vedere estetic, varietatea și specificitatea infiltrațiilor dau limbii române miresmele ei proprii și se pot până la un punct prevedea efectele literare ale frazei prin simpla analiză a lexicului sub raportul originii. Astfel, tot ce privește situarea omului pe pământ și sub astre, ca ființă liberă, civilă cu instituții și viață economică elementară, categoriile existenței în sfârșit, intră în zona latină."

2. Alege variantele corecte de răspuns.

A) Care dintre următoarele limbi nu face parte din familia indo-europeană:

a) latină; b) greacă; c) turcă; d) engleză.

B) Capitala Republicii Romane și, mai târziu, a întregii lumi antice, simbol al Imperiului Roman, este:

a) Sparta; b) Atena; c) Sarmizegetusa-Regia; d) Roma.

C) Care dintre următoarele limbi nu este limbă romanică (neolatină):

a) engleză; b) română; c) franceză; d) spaniolă.

D) Printre popoarele care s-au romanizat nu se numără:

a) chinezii; b) italicii; c) geto-dacii; d) ibericii.

3. Care este înțelesul celor două noțiuni: *limbă-mamă* și *limbă-fiică*?

4. Stabilește valoarea de adevăr a următoarelor enunțuri și transcrie-le, pe cele adevărate, așa cum sunt, iar pe cele false transformându-le în enunțuri adevărate.

a. Între vorbitorii de limbă latină existau deosebiri în funcție de gradul lor de cultură, de împrejurările conversației, de influențele zonale, de inovațiile generațiilor succesive.

b. Latina vorbită (vulgară/populară) presupunea un limbaj cult, fiind un mijloc de expresie al oamenilor cultivați.

c. Limba română este singura descendentă a romanității orientale, fiind separată de celelalte limbi romanice prin graiuri nelatine.

5. Transcrie cu cifre romane datele de pe etichetele de mai jos.

21.04.753

15.01.1850

1. 12.1918

24.01.1859

Fig. 1. Cifre romane

6. Asociază simbolurile din coloana A cu științele în cadrul cărora sunt folosite din coloana B.

A	B
Ππ PI	TIC
Ω OMEGA	MATEMATICĂ
@ AROND	FIZICĂ

7. Notează:

a) numărul declinărilor în limba latină și numărul acestora în limba română;
b) ce este rădăcina unui cuvânt;
c) ce este tema unui cuvânt;
d) originea termenului *context*;
e) ce este aculturația.

8. Compară relația client – patron din perspectivă antică și modernă.

9. Activitate pe echipe – Personalitatea romană preferată

Organizați-vă în echipe de 5-6 elevi.

Alegeți câte o personalitate romană care v-a impresionat și construiți profilul acesteia (fapte, atitudini, comportamente, valori etc.). Prezentați în fața clasei personalitatea aleasă. Votați cea mai bună prezentare.

Fig. 1. Mozaic roman descoperit în nordul Marocului

10. Realizați *un proiect de grup* în care să descrieți opera unui *artist roman sau grec*, printr-o prezentare PowerPoint sau printr-un afiș, care să cuprindă date despre locul și perioada în care a trăit și despre opera sa. La finalul prezentării, veți concluziona asupra informațiilor expuse și a modului de lucru al fiecărei echipe.

11. Documentează-te și află care sunt cei doi împărați romani supranumiți „împărații filosofi“. Realizează apoi o fișă de prezentare a fiecăruia, în care să cuprinzi următoarele informații: biografie, anii de domnie, politica promovată, monumente construite din porunca lor, expresii celebre care le aparțin.

12. Pe pereții caselor din trei orașe romane, acoperite de lava vulcanului Vezuviu în secolul I î.Hr., s-a păstrat un număr impresionant de figuri și scene pictate. Documentează-te și află care sunt aceste orașe și secolul în care au început să fie dezgropate de arheologi.

13. Ce știu deja și ce vreau să aflu în plus?

a) Este un exercițiu de autoevaluare în care ți se cere să notezi cinci lucruri noi pe care le-ai învățat în urma parcurgerii informațiilor oferite de manual și alte cinci lucruri despre care ai dori să știi mai multe. Consultând diferite surse pe parcursul unei săptămâni, ce ai aflat nou despre ultimele dintre ele?

b) Aplică ceea ce ai învățat în cadrul disciplinei „Elemente de limbă latină și de cultură romanică“ și alcătuiește o listă de cursuri opționale pe care ai dori să le studiezi. Argumentează.

14. Joc de rol

Fiecare elev întruchipează una dintre divinitățile de mai jos, pe care o va caracteriza având în vedere următoarele aspecte: nume în limba latină, nume în limba greacă, relația cu celelalte divinități, atribuții, simboluri, abordarea divinității din perspectivă modernă. Prezentați în fața clasei divinitatea aleasă. Votați cea mai bună prezentare pentru fiecare divinitate.

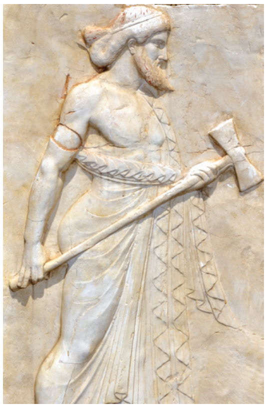

Vulcanus

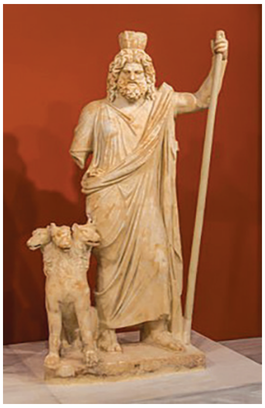

Pluto

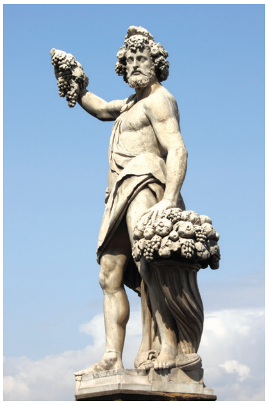

Bacchus

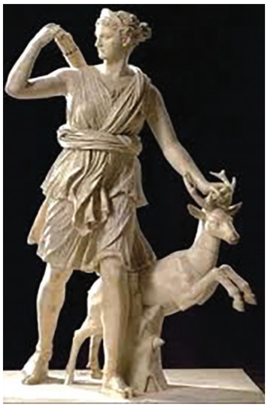

Diana

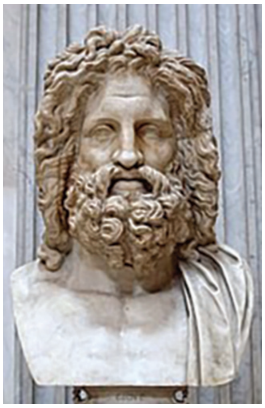

Iuppiter

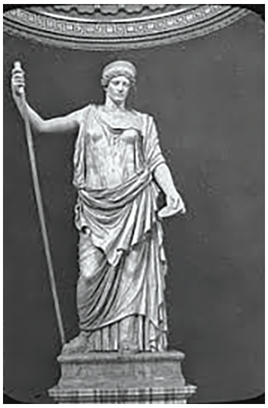

Iuno

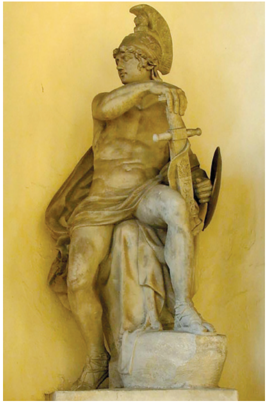

Mars

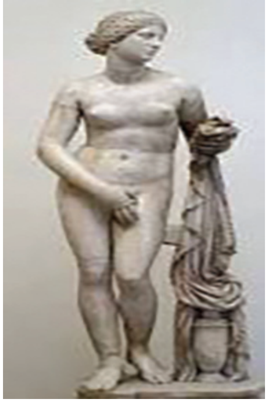

Venus

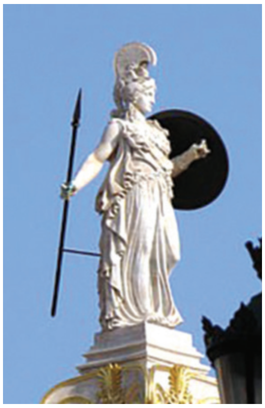

Minerva

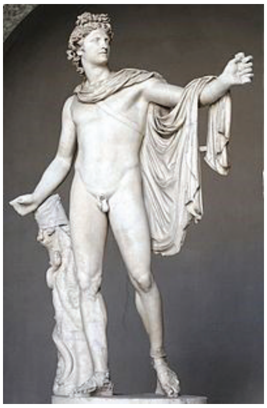

Apollo

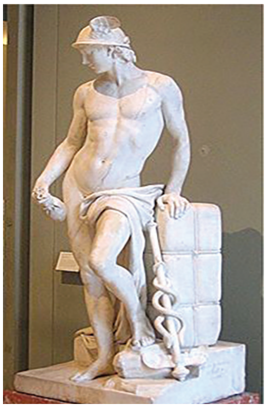

Mercurius

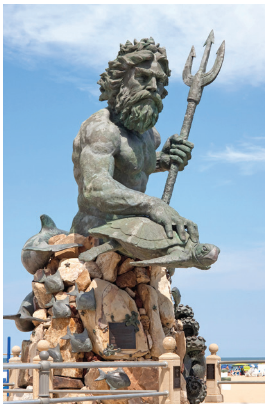

Neptunus

I. În anul 1863, ca introducere la primul său *Anuariu*, Titu Maiorescu publică o disertaţie intitulată „Pentru ce limba latină este chiar în privinţa educaţiunei morale studiul fundamental în gimnaziu?“. El afirmă că „scopul educaţiunei este nimicirea mărginirii egoistice a individului şi supunerea lui sub raţiunea naturei lucrurilor spre a deveni independent şi întărit în contra pasiunilor sale proprie şi influinţelor esterioare“. Studiul teoretic în şcoală „nu poate fi decât un complement al educaţiunei familiare“. Scopul studiului, „precum e cunoscut şi admis în toată lumea civilizată, este cultivarea inteligenţei în genere, iar nu înzestrarea ei cu specialităţi“. „Din toate studiile gimnaziului, unul singur corespunde tuturor acestor cerinţe ale educaţiunei şi acesta este studiul limbei latine“. „Gradul suprem între toate studiile gimnaziale se cuvine dar limbei latine. Având ca limbă și literatură în genere o sferă din cele mai întinse și predominatoare în inteligința școlarilor, acest studiu, ca studiu antic, mai are și propagă calitatea cea mai eminentă a întregei anticități pe care unii o numesc obiectivitate, alții realitate, și a cărei esință este: a scoate egoismul sau, mai bine, individualismul din fiecare om și a supune pe acesta unei sfere superioare, adecă întrucât este cetățean – statului și disciplinii, întrucât este spirit gânditor – naturei lucrului și adevărului. (...) De aci provine impresiunea de repaos şi de mărime pe care ne-o produce anticitatea (...); de aici provine diferinţa că, pe când în scrierile modernilor auzim totdeauna vorbind un individ, cu mărginirea sa egoistică, în operele clasicităţii, (..) nu vedem pe poet, ci chiar întâmplările şi realitatea poetică“.

Având ca punct de plecare textul maiorescian, exprimă un punct de vedere argumentat referitor la importanța studiului limbii latine. Vei avea în vedere trei argumente.

II. Formulează câte un enunț cu fiecare dintre următoarele cuvinte, sintagme sau nume:

romanizare, relația cetățean – stat, valori greco-romane, Caius Iulius Caesar, Pitagora.

III. Alege varianta corectă.

Titlurile de Kaizer și Țar, folosite de împărații Germaniei și Rusiei, provin de la numele lui:

a) Aristotel; b) Marcus Tullius Cicero; c) Octavianus Augustus; d) Caius Iulius Caesar.

IV. Asociază fiecare imagine cu eticheta potrivită.

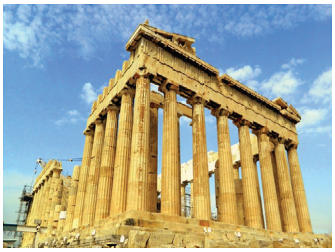

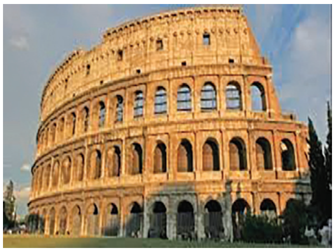

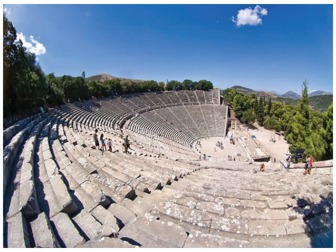

Însemn al puterii

Teatru antic

Acropole

Arc de triumf

Apeduct

Colosseum

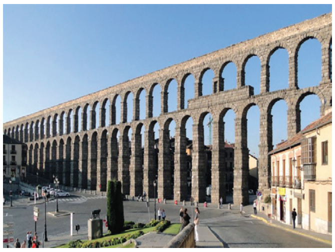

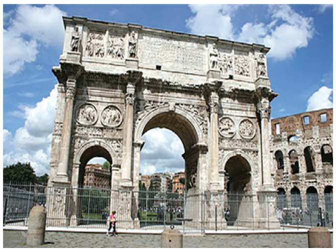

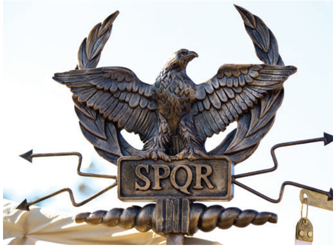

ITEM	I	II	III	IV
PUNCTAJ MAXIM 10 puncte	3 puncte (3 x 1)	2 puncte (5 x 0,4)	1 punct (1 x 1)	3 puncte (0,5 x 6)
	Se acordă un punct din oficiu.			

A

abies, -etis s.f.	brad
ad prep.+Ac.	la, până la, lângă
adulescens, -ntis s.m.	tânăr
aedificium, -ii s.n.	edificiu, clădire
aedilis, -i s.m.	edil
aenigma, -matis s.n.	ghicitoare
agricola, -ae s.m.	agricultor
albus, -a, -um adj.	alb
altus, -a, -um adj.	înalt
alumnus, -i s.m.	elev
amicus, -i s.m.	prieten
amo, -are vb.	iubi (a)
amygdalus, -i = s.f.	migdal
annales, -ium s.m.	cronici
annus, -i s.m.	an
ante prep + Ac	înaintea
approbo, -are vb.	aproba (a)
aquila, -ae s.f.	acvilă, vultur
aratrum, -i s.n.	plug
arma, -orum s.n.	arme (de apărare)
aro, -are vb.	a ara
ars, artis s.f.	artă, meşteşug
arvum, -i s.n.	ogor
asinus, -i s.m.	măgar, asin
asper, -a, -um adj.	aspru, greu
astrum, -i s.n.	stea
atramentum, -i s.n.	cerneală
audio, -ire vb.	auzi (a)
aureus, -a, -um adj.	de aur
aurum, -i s.n.	aur s.n.

B

balteus, -i s.m.	centură
barbarus, -i s.m.	barbar
beatus, -a, -um adj.	fericit
bellum.-i s.n.	război
bene adv.	bine
bibo, -ĕre	a bea
boarius, -a, -um adj.	de vite
bonus, -a, -um adj.	bun
brassica, -ae s.f.	varză

C

caelum, -i s.n.	cer
caepa, -ae s.f.	ceapă
calamus, -i s.m.	condei
campus, -i s.m.	câmp
canto, -are vb.	cânta (a)
capio, -ĕre vb.	prinde (a), lua (a)
caput, capitis s.n.	cap
carmen, -minis s.n.	cântec, poezie
carota, -ae s.f.	morcov
casa, -ae s.f.	colibă, cabană
caseus, -i s.m.	brânză
casus, -us s.m.	cădere, nenorocire, caz
catena, -ae s.f.	lanţ
ceno, -are vb.	cina (a)
censor, -oris s.m.	cenzor
centuria, -ae s.f.	centurie
centuriatus, -a, -um adj.	distribuit pe centurii
centurio, -onis s.m.	centurion, sutaş
cerasium, -ii s.n.	cireaşă
cerasus, -i s.f.	cireş
ceratus, -a, -um adj.	cerat, acoperit cu ceară
cervus, -i s.m.	cerb
charta, -ae s.f.	hârtie
cibus, -i s.m.	mâncare
clarus, -a, -um adj.	strălucitor, vestit
colloquium, -ii s.n.	convorbire, dialog
colo, -ĕre	
color, -oris s.m.	culoare
collum, -i s.n.	gât
coma, -ae s.f.	coamă, plete
comitium, -ii s.n.	adunare (a poporului)
comoedia, -ae s.f.	comedie
concatenatio, -onis s.f.	înlănţuire, concatenare
concateno, -are vb.	înlănţui (a)
concilium, -ii s.n.	adunare
condimentum, -i s.n.	condiment
coniugatio, -onis s.f.	înjugare, conjugare
coniugo, -are vb.	înjuga (a), conjuga (a)
consul, -lis s.m.	consul
consultum, -i s.n.	hotărâre
copia, -ae s.f.	belşug, abundenţă, mulţime
copiae, -arum s.f.	oşti, trupe
cor, -dis s.n.	inimă
corylus, -i s.f.	alun
cresco, -ĕre vb.	creşte (a)
cum prep.+Abl.	cu
curia, -ae s.f.	curie
curiatus, -a, -um adj.	distribuit pe curii
currus, -i s.m.	car
cursus, -us s.m.	alergare, drum

D

de prep. + Abl.	despre, de la
declinatio, -onis s.f.	declinare
dedico, -are vb.	dedica (a)
definitio, -onis s.f.	definiţie
deleo, -ēre vb.	şterge (a), distruge (a)
desinentia, -ae s.f.	desinenţă
deus, -i s.m.	zeu
dico, -ĕre vb.	zice (a)
dictator, -oris s.m.	dictator
dies, diei s.m./s.f.	zi
digitus, -i s.m.	deget
discipula, -ae s.f.	elevă (discipolă)
discipulus, -i s.m.	elev (discipol)
divitiae, -arum s.f.	bogăţii
do, -are vb.	da (a)
doceo, -ēre vb.	informa (a), învăţa (a) (pe alţii)
duco, -ĕre vb.	duce (a)
duodecim num. card.	doisprezece

E

enim conj.	căci
epicus, -a, -um adj.	epic
equus, -i s.m.	cal
et conj.	şi
exemplum, -i s.n.	exemplu

F

fabula, -ae s.f.	poveste, fabulă
facies, -ei s.f.	faţă, înfăţişare
facio, -ĕre vb.	face (a)
fagus, -i s.f.	fag
fames, -is s.f.	foame
femina, -ae s.f.	femeie
filius, -ii s.m.	fiu
fluvius, -ii s.m.	fluviu
folium, -ii s.n.	frunză
forum, -i s.n.	for, agora, piaţă publică
frango, -ĕre	sparge (a)
fraxinus, -i s.f.	frasin
frico, -are vb.	scărpina (a)
fructus, -us s.m.	fruct

G

gallus, -i s.m.	cocoş
gladius, -ii s.m.	sabie
glans, -ndis s.f.	ghindă
glossarium, -ii s.n.	dicţionar
Graecus, -a, -um adj.	grec

H

habeo, -ēre vb.	avea (a)
hem interj.	păzea!
herba, -ae s.f.	iarbă
hiberna, -ae s.f.	tabără de iarnă
(h)olitorius, -a, -um adj.	de legume
homo, hominis s.m.	om
honor (honos), -oris s.m.	onoare, funcţie
hostis, -is s.m.	duşman

I

iacio, -ĕre vb.	arunca (a)
iacto, -are vb.	arunca (a)
iam adv.	deja
ibi adv.	acolo
ignis, -is. m.	foc
ille, -a, -ud pron. dem.	acela
imperium, -ii s.n.	putere (militară)
impiger, -gra, -grum adj.	harnic
incola, -ae s.m.	locuitor
indicativus, -a, -um adj.	indicativ
instrumentum, -i s.n.	unealtă
invenio, -ire vb.	găsi (a)
ipse, ipsa, ipsum pron. de întărire	însuşi, însăşi
ipsus v. ipse	
iuglans, -ndis s.f.	nucă

L

laetifico, -are vb.	înveseli (a)
Latine adv.	latineşte
Latinus, -a, -um adj.	latin
laudo, -are vb.	lăuda (a)
legatus, -i s.m.	sol, trimis
lego, -ĕre vb.	alege (a), citi (a)
ligneus, -a, -um adj.	de lemn
lineus, -a, -um adj.	de in
lingua, -ae s.f.	limbă
littera, -ae s.f.	literă
lupus, lupi s.m.	lup
lux, lucis s.f.	lumină
Lydus, -i s.m.	lidian

M

magnus, -a, -um adj.	mare adj.
malum, -i s.n.	măr (fruct)
malus, -i s.f.	măr (arbore)
malus, -a, -um adj.	rău
margarita, -ae s.f.	mărgăritar, perlă
mater, -tris s.f.	mamă
medius, -a, -um adj.	de mijloc, mijlociu, mediu
memini, meminisse vb.	aminti (a-şi)
meus, -a, -um pron. pos.	meu (al), mea (a)
miles, militis s.m.	soldat
mitto, -ere vb.	trimite (a), arunca (a)
modus, -i s.m.	măsură, mod
multum adv.	mult adv.
multus, -a, -um adj.	mult adj.

N

nasus, -i s.m.	nas
ne particulă interogativă enclitică	oare?
neuter, -tra, -trum adj.	niciunul, neutru
niger, -gra, -grum adj.	negru
nomen, -inis s.n.	nume, substantiv
non adv.	nu
noto, -are vb.	observa (a)
numerus, -i s.m.	număr
nuntio, -are vb.	vesti (a)
nux, nucis s.f.	nucă

O

oboedio, -ire vb.+D	supune (a se)
oliva, -ae s.f.	măslin; măslină
operio, -ire vb.	acoperi (a)
ornamentum, -i s.n.	podoabă
os, oris s.n.	gură; faţă
Oscus, -a, -um adj.	osc

P

papa, -ae s.m.	papă
pareo, -ēre vb.+D	supune (a se)
paro, -are vb.	pregăti (a)
pars, partis s.f.	parte
pasco, -ĕre vb.	paşte (a)

pater, patris s.m.	tată
pectus, -toris s.n.	piept
penna, -ae s.f.	pană
pensum, -i s.n.	temă
per prep.+Ac.	prin
perambulo, -are vb.	plimba (a se)
pergamenus, -a, -um adj.	de pergament
Persa, -ae s.m.	persan
persona, -ae s.f.	mască, persoană, rol
pila, -ae s.f.	minge
pilus, -i s.m.	fir (de păr), păr
pinus, -us s.f.	pin
pirata, -ae s.m.	pirat
pirum, -i s.n.	pară (fruct)
pirus, -i s.f.	păr (arbore)
plebs, -bis s.f.	plebe
pluralis, -e adj.	plural
poeta, -ae s.m.	poet
pomarium, -ii s.n.	livadă
porcus, -i s.m.	porc
porta, -ae s.f.	poartă
postulatio, -onis s.f.	cerere, cerinţă
praesens, praesentis adj.	prezent
praetor, -oris s.m.	pretor
primus, -a, -um num. ord.	primul, întâiul
probo, -are vb.	proba (a), verifica (a)
prunum, -i s.n.	prună
prunus, -i s.f.	prun
puella, -ae s.f.	fată, copilă
puer, -i s.m.	băiat, copil
pugno, -are vb.	lupta (a)
puto, -are vb.	crede (a)

Q

quaestor, -oris s.m.	cvestor (chestor)
quercus, -us s.f.	stejar
quidem adv.	într-adevăr
quis, quid pron. interog.	cine? ce?
quod conj.	pentru că

R

radix, -icis s.f.	rădăcină
rapidus, -a, -um adj.	rapid
regnum, -i s.n.	stăpânire, domnie
respondeo, -ēre	răspunde (a)
rex, regis s.m.	rege
Romanus, -a, -um adj.	roman
rosa, -ae s.f.	trandafir
rostrum, -i s.n.	cioc (de corabie)
rubidus, -a, -um adj.	brun roşcat

S

saepe adv.	adesea
scio, scire vb.	şti (a)
scribo, -ĕre vb.	scrie (a)
scrofa, -ae s.f.	scroafă
secundus, -a, -um num. ord.	doilea (al)
semen, -minis s.n.	sământă
semino, -are vb.	semăna (a)
senatus, -us m.	senat
septentrio, -onis s.m.	nord
servus, -i s.m.	sclav
si conj.	dacă
singularis, -e adj.	singular
situs, -a, -um adj.	aşezat, situat
soror, -oris s.f.	soră
specto, -are vb.	privi (a)
statua, -ae s.f.	statuie
suus, -a, -um pron. pos.	său (al), sa (a)

T

tabula, -ae s.f.	tăbliţă
tamen adv.	totuşi
telum, -i s.n.	armă (de atac), suliţă
templum, -i s.n.	templu
tempus, -oris s.n.	timp
teneo, -ēre	ţine (a), stăpâni (a)
terminatio, -onis s.f.	terminaţie
terra, -ae s.f.	pământ, ţară
thema, -matis s.n.	temă (a cuvântului)
timeo, -ēre vb.	teme (a se teme)
traho, -ĕre vb.	trage (a), atrage (a), convinge (a)
tribunal, -alis s.n.	tribună
tribunus, -i s.m.	tribun
tribus, -us s.f.	trib
tributus, -a, -um adj.	distribuit pe triburi
tunica, -ae s.f.	cămaşă, tunică

U

ulmus, -i s.f.	ulm
urbs, urbis s.f.	oraş

V

vado, -ĕre vb.	merge (a)
venio, -ire vb.	veni (a)
verbum, -i s.n.	vorbă, cuvânt, verb
versus, -us s.m.	vers
video, -ēre vb.	vedea (a)
vinco, -ĕre vb.	învinge (a)
vinum, -i s.n.	vin
viridis, -e adj.	verde adj.
vocabularium, -ii s.n.	vocabular
vulpes, -pis s.f.	vulpe s.f.

VOCABULAR ROMÂN-LATIN

arunca (a) vb.	iacto, -are vb.
cerneală s.f.	atramentum, -i s.n.
deget s.n.	digitus, -i s.m.
hârtie s.f.	charta, -ae s.f.
în faţa loc. prep.	ante prep.+Ac.
măgar s.m.	asinus, -i s.m.
mărgăritar s.n.	margarita, -ae s.f.
pană s.f.	penna, -ae s.f.
porc s.m.	porcus, -i s.m.
roată s.f.	rota, -ae s.f.
scărpina (a) vb.	frico, -are vb.

GAUDEAMUS IGITUR

(varianta C.W. Kindleben, 1781)

Gaudeamus igitur
Iuvenes dum sumus.
Post iucundam iuventutem
Post molestam senectutem
Nos habebit humus.

Ubi sunt qui ante nos
In mundo fuere?
Vadite ad superos
Transite in inferos
Quos si vis videre.

Vita nostra brevis est
Brevi finietur.
Venit mors velociter
Rapit nos atrociter
Nemini parcetur.

Vivat academia!
Vivant professores!
Vivat membrum quodlibet;
Vivant membra quaelibet;
Semper sint in flore.

Vivant omnes virgines
Faciles, formosae.
Vivant et mulieres
Tenerae, amabiles,
Bonae, laboriosae.

Vivat et res publica
et qui illam regit.
Vivat nostra civitas,
Maecenatum caritas
Qui nos hic protegit.

Pereat tristitia,
Pereant osores.
Pereat diabolus,
Quivis antiburschius
Atque irrisores.

Să ne bucurăm, deci,
Cât timp suntem tineri.
După draga tinereţe,
După trista bătrâneţe,
Ne va avea pământul.

Unde-s cei ce-nainte-ne
Pe lume au fost?
Duceţi-vă-n ceruri,
Mergeţi în Infern,
De vrei a-i vedea.

Viaţa noastră scurtă e,
Se va sfârşi iute –
Vine moartea repede,
Ne răpeşte crudă –
N-o va păstra nimeni.

Şcoala să trăiască!
Trăiască magiştrii!
Să trăiască-orice membru,
Să trăiască-orice membri,
Mereu fie-n floare!

Toate fetele trăiască,
Vesele, frumoase.
Trăiască femeile,
Gingaşe, drăguţe,
Bune, muncitoare.

Trăiască şi statul
Şi cine-l conduce.
Urbea noastră să trăiască,
Mila mecenaţilor,
Ce-aici ne-ocroteşte.

Să piară tristeţea,
Să piară duşmanii,
Diavolul să piară,
Cine-i antitineri
Şi zeflemitorii.

Programa școlară poate fi accesată la adresa:

http://programe.ise.ro

IMPCAESNERVATRAIANAVGGERM

www.edituraaramis.ro
www.librariaaramis.ro

ISBN 978-606-009-189-9